D 228

Date Due

NOV 1 2 1985

MAR 2 3 1987

MAY

ד"ר נתן, ה. בן-ציון.
ה"נביא הי"נתן, ה"נ
ע"י עזה בתרן... v. 1

6228

6228

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.
A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

PLEASE ADVISE CHANGE OF ADDRESS

אינהאלט:

היינריך היינע, דער טראגישער אידישער דיכטער — דר. נ. סירקין
היינריך היינע, זיין לעבען און זיין שאפען — — — ע. קאלישער
אידיש: ב. ריווקין.
מעמוארען — — — — — — — — — — — — — — ה. היינע
אידיש: ר. אייזלאנד.
באמערקונגען.

זייט 26 "Philosophia occulta" --- די פילאזאפיע פון דער גער היימוויסענשאפט. (די לעהרע פון אובערנאטירליכען).

" " קארטעזיום: דער נאטען פון פילאזאף דעקארט.

" " וואן העלמאנט: בעקאנטער דאקטאר.

" " פאן רעטעסהיים: א פילאזאף און געהיים־פארשער.

" " טריטהערקען: א הומאניסט (וועלט־בעלעהרטער פון 16טען יאהרהונדערט.

" 29 — Ou' l'innocence perit, c'est um crime de vivre — ווען די אומשולד איז פערניכטעט איז דאס לעבען בלייבען — א פערברעכען

" 40 Au petit pied — אין א קלוינער מאס.

" 44 Ils ont le vin bon — מ'זאגט אז זייער ווין איז גוט.

" " טהאלעס: בעריהמטער גריכישער פילאזאף, אויבער פון „זיבען חכמים".

" " לאמפזאקוס: א שטאדט אין אלט־גריבענלאנד. חיינע האט על פי מעות אנגערופען מיט דעם נאמען א פילאזאף.

" 44 מאסקאנא: אין מאסקאנא רעדט מען א רייגעם אימאל־יענוש.

" 45 קאבעם און מאריצעביל: העלדען פון מאריאנעטען־מחעא־טער אין קעלן.

" 63 "Put money in your pourse" — נעהם גאלט אין קעשענע.

" 65 "Qui pro quo"---- א פלפול אהן א זין.

" 71 moult tristement — זעהר אומעטיג.

" " פרואסאר — פראנצויזישער היסטאריקער פון פויצענטען יאהרהונדערט.

" 75 "Furor francais"..— פראנצויזישע שרעק.

באמערקונגען.

מעמוארען.

זייט 5 מיין טייערע דאמע: טען רעכענע, אז די דאמע איז די בע־קאנטע „לא טוש" — א דייטש־פראנצויזישע פרוי אין וועלכער היינע האט זיך לויד־ענשאפטליך פערליעבט, א יאהר פאר זיין טוידם, וועו ער איז געלעגען א קראנקער אויף זיין „מאטראצען־קבר". די בעסטע פון זיינע לעצטע שירים זענען איהר געווידמעט. אנדערע גלויבען, אז היינע האט דאָ געמיינט די פרינצעסין בעלזאיאוא, וועלכע פלעגט בעזוכען דעם טויט־קראנקען דיכטער.

" 7 — — — — : אויף דעם פלאץ פעהלט א טייל פון די מעמוארען, וועלכער איז פערניכטעט געוואָרען פון היינע'ס ברודער מאקסימיליאן.

" 9 "Art erateire" — די רעדנער־קונסט.

" " "Art poetique" — די קונסט פון פאעזיע.

" " L'art de peindre par les images --- די קונסט צו מאלען אין בילדער.

" " באשע: דער בעריהמטער אין זיין צייט קונסט־טעאָרעטי־קער (עסטעט).

" " קלאפשטאק: דער בעדייטענדסטער דייטשער שריפטשטעלער פון דער גרעסט'אישער פעריאָדע, זיין גרעסטע ווערק איז „משיח" וועגען וועלכען היינע רעדט אָ.

" 12 "Apprenti millionaire" — א לעהרען־אינגעל ביי א מיליא־נער.

" 14 מאקלדעי און וועלקער: בעקאנטע יוריסטען.

" " קארפום יורים: רוימישער גענעק־בוך.

" 19 De l'allemage — דייטשלאנד.

" 22 טראכטען: גריכישע שריפטשטעלער.

מאמע לאזט דיך ביים רעקטאר שאלמאיער שטודירען פילאזאפיע. דאס איז זיך איהר זאך. איך פון מיין זייט האב ניט ליעב די פילאזאפיע. וואהרים זי איז פול מיט אבערגלויבען, און איך בין א סוחר און דארף מיין קאפ האבען פאר מיין געשעפט. דו קענסט דיר זיין א פילאזאף, אזוי פיעל וויפיעל דו ווילסט, אבער איך בעט דיך, זאג ניט עפענטליך, וואס דו דענקסט. וואהרים דו וועסט מיר שעדיגען די געשעפטען, וועז מיינע קונים וועלען זיך דערוויסען אז איך האב א זוהן, וואס גלויבט ניט אין גאט; באזונדערס וועלען די אידען ניט וועלען מעהר קויפען ביי מיר קיין וועלוועטין, און זיי זענען עהרליכע לייט, צאהלען אין דער צייט, און האבען אויך א רעכט צו האלטען פון רעליגיאן. איך בין דיין טאטע און דערפאר על־טער פאר דיר און דערפאר אויך ערפאהרענדער; דו דארפסט מיר דא־ריבער נלויבען אויפ'ן וואהרט, וועז איך ערלויב מיר דיר צו זאנען, אז דער אטהעאיזם איז א נרויסע זינד."

ברוסט פון דער נאטור. אך, אין דער דאזיגער גרינער ברוסט וועט ער נאר נעפינען לאנגווייליקייט. און עס וואלט נעווען ראט־זאמער, אז ער, וועו זיין ענערגיע איז נאך ניט אויסגעלאשען, זאל בעסער זוכען אויף גאנץ אנדערע, זעהר וויים בריסט, ניט רוה, נאר הייזאמע אונרוה; וואהרים דאס וויבקזאמסטע נעגענגיפט אפענען די וויבער זעגען די וויבער; אודאי היים עם פארטרויי־בען דעם שטן דורך זיין שווינגער, און ביי אזא פאל איז אפט די מעדיצין נאך שעדליכער ווי די קראנקהייט. אבער עס איז תמיד א שאנס, און אין די טרייסטלאזע צושטאנדען פון דער ליעבע איז דער אומבייט פון דער נעליעבטער זיכער דאס ראטזאמסטע. און מיין פאטער וואלט נעווים אויך דא נעזאגט: איצטער מוז מען אויפשטעלען א ניי פעסעלע.

יא, לאמיר זיך צוריקקעהרען צו מיין ליעבען פאטער, פאר וועמען עפים אן אלטע גוטע וויבערשע נשמה האט דערצאהלט וועי־גען מיינע באזוכען ביי דער עבכנערין און וועגען מיין נייגונג צו דעם רויטען זעפכען. די דאזיגע מסירות האבען פון דעסטוועי־גען נאר גאפיהרט דערצו, אז זיי האבען נעגעבען מיין טאטען א נעלעגענהייט ארוים צו וווייזען זיין ליעבענסווירדיגע העפליכ־קייט. וואהרים זעפכען האט מיר באלד דערצאהלט, אז א זעהר פארנעהמער נעפוצטער מאן, וואס איז נענאנגען מיט אן אנדערן, האט זי באנעגענט אויפן שפאציער, און וועו זיין באגלייטער האט איהם שטיל איינגערוימט עטליכע וועגטער, האט ער זי פריינדליך אנגעקוקט און וועו ער איז פארבייגעגאנגען, האט ער זי נעגריסט מון ארונטער נעגומען דעם הוט.

וועדליג איהר נעגויער באשרייבונג, האב איך אין דעם גריסגעדיגען מאן דערקענט מיין ליעבען, גוטען טאטען.

ער האט אבער ניט ארויסגעוויזען דיזעלביגע רוהיקייט וועו מען האט איהם דערצאהלט פון עטליכע אפיקורסישע באמערקונגען, וואס האבען זיך ארויסגעלויטשט פון מיין מויל. מען האט מיך פאר־קלאגט, אז איך לייקען אין גאט און מיין טאטע האט פאר מיר גע־האלטען א מוסר דרשה, די לעננסטע, וואס ער האט וועו נעהאל־טען, און זי איז נענאנגען אונגעפעהר אזוי: „ליעבער זוהן! דיין

בען לייִדער געוועהן.*) זעהר קלוגע און ערפאהרענע דאקטוירים ראטען מען זאל בייטען דאם אָרט, און זיי מיינען אז וועז מען דערווייטערט זיך פון דער צויבערין וועלט אויך צוגענומען דער כשוף.

דאם פרינציפ פון האמאפאטיע וואו די פרוי היילט אונז פון דער פרוי איז אפשר דאם זיכערסטע.

אזוי פיעל וועסטו האבען באמערקט, טייערער לעזער, אז די אינאקולאציאן געגען דער ליעבע, וואם מיין מאמע האט נע־ פרואווט אין מיין קינדהייט, האט ניט געהאט קיין גינסטיגען ער־ פאלג. עס א ז געווארען אננעשריעבען, אז פון דעם גרויסען אי־ בעל, דאם קלאפען פון הארץ, זאל איך פארזוכען מעהר ווי אלע אנדערע שטערבליכע. און מיין הארץ איז רייך מיט איהרע שפו־ רען. אזוי אז עם זעהט אפילו אויס ווי די גיפס מאסקע פון מיראבא. אדער ווי די פאסאדע פון דעם פאלעי מאזארין נאך די גלאר־ רייכע יולי־טעג אדער גאר ווי די רעפוטאציאן פון דער גרעסטער טראגישער קינסטלערין.

איז גאר ניטא קיין רפואה אקעגען דער פאטאלער קראנק־ הייט? דא ניט לאנג האט זיך אויסגעדריקט א פסיכאלאג, אז מען קען זי באוועלטיגען, וועז מען וועגדט אן עטליכע פאסינע מיטלען גלייך ביים אנהויב. די דאזינע פארשריפט דערמאנט אין יענעם גע־ בעט בוך, וואו עם געפינען זיך תפלות פאר אלע אומגליקס־ פאלען, וואם לויערען אויף דעם מענשען, און צווישען אנדערע ענטהאלט דאם בוך אויך א תפלה פון מהערע זייטען, וואם איז געמאכט געווארען פאר א דאך־באשלאגער, ער זאל זי זאגען אזוי שנעל ווי ער דערפיהלט, אז איהם הויבט אן צו שווינדלען און ער איז אין געפאהר ארונטער צו פאלען פון דאך.

פונקט אזוי נאריש איז אויך וועז מען ראט אייגעם, וואם איז קראנק פון ליעבע, אז ער זאל אנטלויפען פון זיין געליעבטערס אנבליק און זוכען זיין רפואה אין דער איינזאמקייט אויף דער

*) דאם באציהט זיך אויף א שטעלע, וואם איז פארניכטעט גע־ ווארען אין די ערשטע בלעטער פון היינע'ס ברודער משקסיטיליאן.

דער ניט ערליכער משפחה. האב איך נעקושט אט די שענע טאכ־טער פון א תליון.

איך האב זי געקושט ניט בלויז אויס צערטליכער ניינונג, נאר אויך אויס שפאט אקעגען דער אלטער גענעלשאפט און אלע איהרע פינסטערע פאראורטייל־ען. און אין דעם אויגענבליק האבען זיך אין מיר אנגעצונדען די ערשטע פלאמען פון יענע צווייי ליי־דענשאפטען. צו וועלכען מיין שפעטערדיג לעבען איז נעבליבען נעווידמעט; די ליעבע צו שענע פרויען און די ליעבע צו דער פראנ־צויזישער רעוואלוציאן דעם מאדערנעם furor francese פון וועלכער איך בין אויך נעווען אנגענריפען אין קאמף מיט די לאנדקנעכט פון מיטעלאלטער.

איך וויל מיין ליעבע צו יאזעפא ניט מעהר באשרייבען. אזוי פיעל וויל איך זיך אבער מדה זיין, אז זי איז נאר נעווען א פרעלודיום, וואס איז נעגאנגען פאראוים די נרויסע טראגעדיען פון מיין רייפערען פעריאד. אזוי האט אויך ראמעא פריהער נע־שוועמט פון ראזאלינדע'ן, איידער ער האט דערזעהן זיין יולא.

אין דער ליעבע איז פאראן, פונקט ווי אין די רוימיש־קאטו־לישע רעליגיאן, א פראוויזאריש רייניגונגם פייער, אין וועלכען מען דארף זיך פריהער צוגעוועהנען צום בראטען זיך. איידער מען קומט אן אין איבינען גיהנום.

גיהנום? דארף מען די ליעבע דערמאנען אין איינעם מיט דעם גהינום? נו, אויב איהר ווילט וועל איך זי אויך פארגלייי־כען מיט'ן הימעל. ליידער קען מען אין דער ליעבע קיינמאל ניט נענוי אויסגעפינען, מיט וואס זי האט מעהר עהנליכקייט מיט'ן גיהנום צי מיט'ן הימעל. פונקט אזוי ווי מען וויים אויך ניט, צי די מלאכים, וואס מיר באגעגנען אין דער ליעבע, זענען ניט אין דער אמת'ן פארשטעלטע טייוואלים, אדער צו די טייוואלים קענען דאך ניט זיין אמאל פארשטעלטע מלאכים.

אויפריכטיג געזאגט: וואס פאר א שרעקליכע קראנקהייט איז די ליעבע צו פרויען! דא העלפט ניט קיין געגען גיפט, ווי מיר הא־

לעכצען נאָך בלוט און אָפטמאָל אין מיטען דער נאַכט קען מען דייט־ליך הערען ווי זיין וועלען ליידענשאָפטליך אין שראַנק וואו זיי הענגען און רודערן ארום. יא, אנדערע וועלען אזוי כיטרע און אזוי שלעכט אין נאנצען ווי אן אונזערינער, און פיהרען איבער דעם אומגליקליכען, וואָס האלט זיי אין האנד, אזוי אז ער פארוואונ־דערט דערמיט זיינע בעסטע פרייַנד. אויך אזא אופן האָט אמאָל אין דער נעכנעריגם משפחה איין כרודער דערשטאָכען דעם צווייטען מיט אזא שווערד.

די נעכנערין האָט אויך מודה געווען, אז מיט אזא הונדערט־מאָרד שווערד קען מען ארויסברענגען די טיערסטע כשפים, און נאָך אין דער זעלבינער נאכט האָט זי זיך נעאיילט אויף צו נרא־בען די באַראבענע שווערד, און זינט דעמאָלט האלט זי זי לעבען אנדערע צויבער כלים אין דער קאמער פון אלטווארג.

וועו זי איז אמאָל ניט נעווען אין דער היים, האָב איך נעכע־טען זעפכען, זי זאָל מיר ווייזען יענע קוריאָזיטעט. זי האָט זיך ניט נעלאָזט לאנג בעטען, איז אריין אין יענער קאמער, און איז באלד צוריק נעקומען מיט אן אומנעהייערער שווערד, מיט וועלכער זי האָט טראָפ איהרע איידעלע ארעמס. זעהר קרעפטיג נעפאָכט, און דערביי האָט זי שאלקהאפט סטראשענדיג נעוונגען די וועטער:

„ווילסטו קושען די בלאנקע שווערד,
וואָס דער ליעבער נאָט באשערט?"

איך האָב אויך דאַרויף נעענטפערט מיט דעמזעלביגען טאָן:

„איך ווייל ניט קושען די בלאנקע שווערד — איך ווייל קושען דאָס רויטע זעפכען!" און אזוי ווי אוים מורא, זי קען מיך נאָך פאר־וואונדען מיט דעם פאטאלען שטאהל, האָט זי זיך ניט נעקענט ווערען אקענען מיר, האָט זי עס נעמוזט לאָזען נעשעהן. און מיט נרויס הארצינקייט האָב איך ארומנענומען די פיינע היפטען און האָב נעקושט די טראָצינג ליפען. יא, אויך צו להכעיס דער תליונישער שווערד, מיט וועלכען הונדערט אָרימע חברהלייט זע־נען שוין נעקאפט נעוואָרען און אויך צו להכעיס דעם בזיון (איכ־פאמיא) וואָס רוהט אויף יערען, וועלכער ריהרט זיך נאָר צו צו

דאָס ארימע זעפכען האָט אין איהר באהעלטעניש שוין לענגער ניט געקענט אויסהאלטען; ביי דעם אנבליק פון יענעם נעהיימניספולען באגרעבעניש האָבען זיך איהר די האָר נעשטעלט קאָפויר. א פּחד האָט דעם ארימען קינד פארטריבען פון דארטען. אין זי אנטלאָפען אין איהר שלאָף־צימער! אריין; זיך דארטען באהאלטען אונטער דער דעק און איינגעשלאָפען.

אויף צו מארגענס אין דער פריה איז זעפכען אלץ פארגעקומען ווי א חלום. נאָר אזוי ווי זי האָט נעוזהן אז אונטער דעם באקאנטען בוים איז די ערד געווען פריש אויסגעשאטען, האָט זי געוואוסט אז אלץ איז פארגעקומען אויפ'ן וואהר. א לאנגע צייט האָט זי געוואָלט דערגעהן, וואס דאָרטען האָט געקענט באגראָבען ווערן: א קינד? א חיה? צי אן אוצר? — זי האָט אבער קיינעם ניט געזאָגט א וואָרט פון דעם, וואס איז פאָרגעקומען יענע נאכט און אזוי ווי די יאָהרען זיינען פארגאנגען איז איהר דאָס ארויס פון זכרון.

ערשט פינף יאָהר שפעטער, וועו דער זיידע איז געשטאָרבען און ס'איז אנגעקומען די נעכטערין, כדי צוצוגעמען דאָס מיידעל קיין דיסעלדאָרף, האָט דאָס מיידעל זיך געוואגט צו עפענען איהר הארץ פאר דער מוהמע. די מוהמע אבער איז פון אָט דער מאָרגער געשיכטע ניט געווען דערשראָקען און ניט פארוואונדערט, נאָר זעהר דערפרעהט, און זי האָט געזאָגט, אז אין דעם קבר ליגט ניט פארבאָרגען ניט קיין קינד, ניט קיין קאץ און אויך ניט קיין אוצר. נאָר זיכער דעם אלטענם אלטע תליונ'ישע שווערד, מיט וועלכער ער האָט הונדערטער זינדינע אפגעהאקט די קעפ. נו איז אבער פאראן א מנהג ביי די תליונים, אז א שווערד מיט וועלכער מען לעננער ניט האלטען און ניט באנוצען: וואָרים אזא תליונ'ישע שווערד איז ניט ווי אנדערע שווערדען. מיט דער צייט האָט זי באקומען א געהיים באוואוסטזיין און צום סוף מוז עס קריגען רוה אין קבר פונקט ווי א מענש.

א סך מיינען אויף, אז אזעלכענע שווערדען ווערען סוף כל סוף דורך דעם וואס זיי פארניסען א סך בלוט אלייי גרויזאם און זיי

שטאנדען, ווייל פון דעם אלטען מאנס אויגען האבען ארונטערגע־
רונען גרויסע טרעהרען, און אויך די אנדערע אלטע לייט האבען
אנגעהויבען ביטער צו ווייגען. דאס איז געווען א שרעקליך
בילד צו קוקען. ווארים אט די לייט זעהען דאך געווענליך אוים
אזוי הארט און פון ווינד אויסגעטשוויקט, ווי די גרויע שטיינערנע
פיגורען פאר דעם טויער פון א קירך — און איצטער האבען זיך
די טרעהרען א לאז געטאן פון אט די שטארע, שטיינערנע אויגען
און זיי האבען געווויינט ווי קינדער.

די לבנה האט דערביי צוגעקוקט אזוי מעלאנכאליש פון זיינע
נעבעל־שלייערען אויף דעם הימעל אהן שטערען. אז דער קליינער
צוקוקערין איז דאס הארץ שיער אויסגענאנגען פאר רחמנות. בא־
זונדערס האט זי נעריהרט דער צער פון א קלייבינקען זקן, וואס
האט נעוויינט שטארקער ווי אלע אנדערע, און ער האט נעיאמערט
אזוי הויך, או זי האט נאנץ גוט פארנומען עטליכע פון זיינע
ווערטער — ער האט אלץ אין איינעם אויסנערופען : „אוי נאט!
אוי נאט! דאס אומגליק דויערט שוין צו לאנג, דאס קען א מענש־
ליכע נשמה שוין מעהר ניט אריבערטראגען, אוי נאט! דו ביזט
אומגערעכט, יא, אומגערעכט." — ווי עס האט אויסגעזעהן איז
זיינע חברים קוים מיט צרות נעלונגען איהם אייניצושטילען.

ענדליך האבען די פארזאמעלטע זיך אויפגעהויבען פון זייע־
רע ערטער, האבען אויסגעטאן זייערע רויטע מאנטלעך, און האל־
טענדיג יעדער זיין תליונישען שווערד אונטער דעם ארעם, האבען
זיי זיך פארווייזן נעלאזט נעהן צו א בוים, וואו עס איז שוין גע־
שטאנען אנגעגרייט אן אייזערנער רידעל, און מיט דעם דאזיגען
רידעל האט אייגער פון זיי אין א פאר מינוטען אויסגענראבען
א טיעפען קבר. איצטער איז צוגענאנגען זעפכענס זיירע, וועלכער
האט דעם רויטען מאנטעל ניט אויסגעטאן ווי די אנדערע, און פון
הינטער דעם מאנטעל האט ער אפיר נענומען א וויים פעקל, וואס
איז נעווען זעהר שמאל, אבער זיכער אריבער א בראבאנטער אייל
לאנג און איז נעווען ארומנעוויקעלט מיט א לייליכע: דאס פעקל
האט ער ציטערדיג אריינגעלענט אין אפענעם קבר, וועלכען ער
האט מיט גרויס שנעליקייט צוריק פארשאטען.

בודקע פונ׳ם הונד, וואו עס איז נעווען אן אפען ברעט, האט ער פארשטאנט מיט א צודעק פון א פערד; דער הונד איז נעווארען זארגפעלטיג אננעבונדען אן דער קייט.

דאס רויטע זעפכען האט דער זיידע געלאזט איז הויז. איהר האט ער געהייסען, אז זי זאל אויסשווענקען דעם גרויסען זיל־בערנעם באקאל, אויף ווען־לבען עם זענען נעווען אפגעמאהלען די ים־געטער מיט זייערע דעלפינען און מושל טראמפייטען, און איהם אוועקשטעלען אויף דעם דערמאנטען שטייגערנעם טיש — דערנאך. האט ער שטרענג צוגעגעבען, זאל זי זיך תכף פארנעמען אין איהר שלאף־צימער און זיך ליינען שלאפען.

דעם נעפטונס־באקאל האט דאס רויטע זעפכען אויסגע־שווענקט אזוי ווי מען האט זי געהייסען און איהם אוועקגע־שטעלט אויף דעם שטייגערנעם טיש לעבען די וויין פלעשער. אבער אין בעט אריין איז זי ניט געגאנגען און געטריבען פון נייגעריקייט, האט זי זיך באהאלטען הינטער א קופט, ניט ווייט פון דעם דעמב, וואו זי האט אפילו ווייניג וואס געקענט הערען, דערפאר האט זי אבער נעקענט זעהן אלץ, וואס איז פארנעקומען.

די פרעמדע מענער מיט׳ן זיידען פאראוים זענען פייערליך ארויסגעקומען פארווייז, און האבען זיך אויסגעזעצט אויף הויכע הילצערנע קלעצלעך אין א האלבען קרייז ארום דעם שטייגערנעם טיש, וואו עס זענען געווארען אננעצונדען די קיענלעך. וועל־כע האבען אזוי שוידערליך באלויכטען זייערע ערנסטע, שטייגהאר־טע פנים׳ער.

א לאנגע צייט זענען זיי נעזעסען שווייגענדיג, אדער בעסער נעזאגט אין זיך אריינמורמלענדיג, אפשר בעטענדיג. דערנאך האט דער זיידע אננעפאנגען דעם כוס פול מיט וויין, וואס יעדער האט אויסגעטרונקען און דערנאך איהם דערלאנגט מיט ניי אננעגאסע־נעם וויין צו זיין שכן: נאך יעדען טרונק האט מען זיך אויך חאר־ציג געשאקעלט די הענד.

ענדליך האט דער זיידע געהאלטען א רעדע, פון וועלכער דאס זעפכען האט וויניג וואס געקענט הערען און נארניט פארשטאנ־נען, און וועלכע האט אבער הפנים באהאנדעלט טרויעריגע נענע־

איהם, יעדער מיידט אויפ די טינדסטע באריהרונג. אט דער שמאד רוחט אויף דעם נאנצען חויז־נעזונד, און דערפאר זענען די תליונים זיך משדך נאר צווישען זיך.

וועז זעפכען איז שוין אלט נעווען אכט יאהר, זענען אמאל אין א שענעם הערבסט־טאג נעקומען, ווי זי האט מיר דערצעהלט, אין איהר זיידענס הויף ארויז אן אויסערגעווענליכע צאל נעסט, הגם מען האט ניט נעדארפט אויספיהרען קיין הינריכטונג אדער עפים אן אנדערע פייגליכע פליכט. זיי זענען אנדאי נעווען ארום א טוץ, כמעט אלע זעהר אלטע מענער מיט גרייז־גרויע, אדער פליכעוואטע קעפלאך, און אונטער זייערע לאנגע רויטע מאנטלען האבען זיי נע־טראגען זייערע תליונישע שוועדדען און זייערע שענסטע, אבער זעהר אלט פרענקישע זונטאג'דיגע קליידער. זיי זענען נעקומען ווי זיי האבען נעזאגט „טאגען", און וואס די קיף און דער קעלער האבען פארמאגט פון דאם טיערסטע האט מען צום מיטאג נעשטעלט אויפ'ן טיש.

דאם זענען נעווען די עלטסטע תליונים פון די וויטעסטע נע־נעדדען. זיי האבען זיך שוין ניט נעהאט נעזעהן קיין לאנגע צייט. האבען ניט אויפנעהערט צו דריקען די הענד איינם דאם אנדערע, האבען ווייניג נערעדט און אפט אויף א נעהיימניספולער ריזום־שפראך און האבען זיך אמוזירט אויף זייער אופן. דאם הייסט **Moult tristement** ווי פרואסאר דערצעהלט פון די ענג־לענדער, אז זיי האבען זיך אונטערהאלטען נאך דער שלאכט ביי פאיטיערס.

וועז ס'איז אננעקומען די נאכט, האט דער באלעבאם ארויס־נעשיקט די קנעכט פון חויז, באפוילען דער אלטער באלעבאסטע, אז זי זאל ארויפטראגען פון קעלער דריי טוץ פלעשער פון דעם בעסטען וויין, און זיי אוועקשטעלען אויף דעם שטיינערנעם טיש, וואס איז נעשטאנען אין דרויסען פאר דעם גרויסען דעמב, וואס האט מיט זיך פארנעשטעלט א האלבען קרייז; ער האט באפוילען אז מען זאל דארט אוועקשטעלען די אייזערנע לייכטער פאר די קיהן ליכט, דערנאך האט ער עפים מיט אן אויסרייד ארויסנעשיקט פון חויז די אלטע און די צווייי אנדערע בעטלערקעס. אפילו די

דרויסען שאקלען די אלטע דעמבעס, און דער גרויסער פלאקער־דינער קאמין פלענט אזוי מאדנע האילען, פלענט זיך דאס צרימע זעפכען פיהלען זעהר אונהיימליך אין דעם איינזאמען הויז; וואָרים דעמאלט פלענט זי אויך מורא האבען פאר גנבים, ניט פאר לע־בעדיגע, נאר פאר טויטע, פאר געהאנגענע, וואס האבען זיך אפ־גערייסען פון דער תליה, און קלאפען איצטער אין די נידעריגע פענסטער שויבען פון הויז און בעטען מען זאל זיי אריינלאזען. זיי מאכען אזעלכענע יאמערליכע פארפרוירענע גרימאסען, מען קען זי נאר מיט דעם פאריאגען, וועז מען נעמט ארויס פון דער אייזען־קאמער א שווערד פון א תליון און מען סטראשעט זיי מיט איהר; אזוי שנעל ווי זיי דערזעהן די שווערד, אנטלויפען זיי פון האנען ווי דער ווירבעל־ווינד.

טיילמאל ציהט זיי צו ניט נאר דאס פייער פון קאמין, נאר אויך די כונה צוריק צו גנב'ענען די פינגער וואס דער תליון האט ביי זיי גע'גנב'עט. האט מען די טיר ניט ווי געהעריג פאריגעלט, זענען זיי נאכ'ן טויט נאך אלץ דיזעלבינע גנבים, און זיי גנב'ע־נען צו די לייכעבער פון די שרענק און די בעטען. איינע פון די אלטע פרויען, וואס האט אמאל נאך אין צייט באמערקט אזא גנבה, איז נאכגעלאפען דעם גנב, וואס האט דאס לייכעך געלאזט פלאי־טערן אין ווינד, און אנכאפענדיג ביי א ברעג האט זי איהם ארויסגעריסען די גנבה פון האנד, גראד ווען ער האט דערגרייכט די תליה און זיך דארט געוואלט באהאלטען.

נאר אין טעג, ווען דער זיידע האט זיך געקליבען צו א גרויי־סער הינריכטונג, פלענען קומען זיינע קאלענען פון שכנות איהם באזוכען, און דאן פלענט ווערען געוואטען און געקאכט, געגעסען און געטרונקען, וועניג נערעדט און גאר ניט געזונגען. מען האט נעטרונ־קען פון זילבערנע בעכערס, אנשטאט זוכט אין די שענקען, וואו די תליונים מיט זייערע קנעכט פלענען אריינקומען פלענט מען זיי נאר דערלאנגען קאנען מיט הילצערנע דעקלעך, אין דער צייט, וואס די אנדערע גסטס פלענט מען געבען צו טרינקען פון קאנען מיט צינערנע דעקלעך; אין אנדערע ערטער ווערט צובראכען דאס גלאז, פון וועלכען דער תליון האט געטרונקען; קיינער רעדט ניט מיט

אזוי ווי באלד נאכדעם איז אויך איהר מאן נעשטאַרבען און זי האָט זיך אריבערגעקליבען קיין דיסעלדאָרף, האָט זי דאָס קינד איבערגעגעבען צום זיידען, וואָס איז אויך נעווען א תליון און האָט געוואוינט אין וועסטפאלין.

דאָרט אין דעם „פרייהויז", ווי מען פלעגט אָנרופען דאָס הויז פון א תליון, האָט זיך זעפכען אויפגעהאלטען ביז צו איהר פערצעהנטען יאָהר, וועו דער זיידע איז געשטאַרבען און די נעכנערין האָט אים דאָס פאר'יתומ'טע קינד ווידער גענומען צו זיך.

זייענדיג ניט קיין כשר קינד, האָט זעכפען פון איהר קינדהייט אָן ביז צו איהר מיידעלשען עלטער, געפיהרט אָן אויסנאָם לעבען. און אפילו אויך דעם פרייען הויף פון איהר זיידען איז זי אויך נעווען אָפגעשיידט פון יעדען נעזעלשאפטליכען פאר־קעהר. דערפון האָט זיך נעמומען, וואָס זי האָט אזוי מורא נעהאט פאר מענשען; איהר עמפינדליך צוואמענציהען זיך, ביי יעדען באריהר פון א פרעמדען; איהר נעהיימניספול פאר'חלומ'ט ווערען, וואָס איז נעווען פארבונדען מיט א הארטנעקיגען טראָץ, מיט דעם שטארקסטען עקשנות און ווילדקייט.

מאָדנע! אפילו אין איהרע חלומות, אין, ווי זי האָט זיך דאָס פאר מיר אמאל מודה נעווען, האָט זי ניט נעלעבט מיט קיין מענשען, נאר פלעגט חלום'ען פון חיות.

אין דער אינזאמקייט פון דעם הענקערישען הויף, האָט זי זיך נאר נעקענט באשעפטיגען מיט דעם זיידענס ביכער. אָט דער זיידע איהרער, האָט זי אויסנעלערנט שרייבען און לעזען, אבער ער פלעגט זיין שרעקליך קארג אויף רייד.

טיילמאל פלעגט ער זיין אוועק פון דער היים מיט זייגע קנעכט אויף עטליכע טעג און דאָס קינד פלעגט יעמאלט בלייבען אליין אין פרייהויז, וואָס איז נעלענען ניט ווייט פון הויכען נע־ריכט אין זעהר אן אינזאמער וואלדינער נעגענד. אין דער היים פלעגען נאר בלייבען דריי אלטע ווייבער, מיט נרויע קעפ, וואָס פלעגען באשטענדיג לאזען זשומען זייערע שפינרעדער. אונטער־חוסטען, זיך מרינען און טרינקען א סך בראנפען.

באזונדערס אין די ווינטער נעכט, וועו דער ווינד פלעגט

וועל זיי דא ליעבער איבערנעבען, ווייל איך האב דאס נעדיכט ניט געפינען אין קיינעם פון די וואס זענען דא פאלקסליעדער־זאמלונגען. זיי נעהען אזוי — צוערשט רעדט דער טראניק:

„אטיליע ליעב, אטיליע מיין,
וועסט זיכער ניט די לעצטע זיין.
זאג, ווילסטו העננען אויפ'ן הויכען בוים,
צי ווילסטו שווימען אין בלויען ים?
צי ווילסטו קושען די בלאנקע שווערד,
וואס דער ליעבער נאט באשערט?"

אויף דעם ענטפערט אטיליע:

„איך ווייל ניט העננען אויפ'ן הויכען בוים,
איך ווייל ניט שווימען אין בלויען ים,
איך ווייל קושען די בלאנקע שווערד,
וואס דער ליעבער נאט באשערט."

וועו דאס רויטע זעפכען איז איינמאל זינגענדיג אט דאס ליעד צוגעקומען צום סוף פון דעם דאזיגען סטראף האב איך אין איהר באמערקט א אינערליכע באוועגונג, האט דאס מיך אויך אזוי נעריהרט, אז איך האב פלוצלונג אויסגעבראכען אין א געוויין און מיר זענען אונז ביידע נעפאלען איינם דאס אנדערע אין די ארעמס, האבען ניט נערעדט קיין וואָרט, אודאי א שעה צייט, און די טרעהרען זענען אונז נערונען פון די אויגען און מיר האבען אונז אנגעקוקט דורך א שלייער פון טרעהרען.

איך האב געבעטען זעפכען, זי זאל פאר מיר אויפשרייבען יענע סטראפען, און זי האט עס געטאן. זי האט זיי אבער ניט גע־שריעבען מיט קיין טינט, נאר מיט איהר בלוט; דאס רויטע אוי־טאגראף איז ביי מיר שפעטער פארלוירען געוואָרען דאך די סטרא־פען זענען ביי מיר נעבליבען אין זכרון אויף אייביג.

דער געכנעריגס מאן איז געווען זעפכענס טאטענס א ברו־דער, וועלכער איז אויך נעווען א תליון. און אזוי וויי ער איז יונג נעשטאָרבען, האט די נעכענריג נענומען דאס קינד צו זיך. אבער

זיי וואלטען זאגען: דו ביזט צו נאריש און אומזיסט וואס דו מו־טשעסט זיך צו טרעפען.

איהרע האר זענען געווען רויט, אין גאנצען בלוט־רויט און האבען אראפגעהאנגען אין לאנגע לאקען ביז איבער די פלייצעס. אזוי, אז זי האט זיי נעקענט צוזאמענבינדען אונטער דעם קין. דאס האט אבער איהר נעגעבען אן אויסזעהן, ווי מען וואלט איהר נע־האט אפגעשניטען דעם האלז, און דאס בלוט ניסט זיך פון איהם אין רויטע שטראמען.

דאס קול פון דער יאזעפא, אדער פון דעם רויטען „זעפצען". ווי מען האט נערופען די שענע פלימעניצע פון דער נעכנערין, איז ניט נעווען זעהר קיין שענס און איהר שפראך־ארנאן איז טיילמאל נעווען פארשלייערט ביז צו קלאנגלאזיגקייט: דאך פלוצלונג ווען עס פלעגט אריינטרעטען די ליידענשאפט, האט זיך דערהערט דער מעטאלרייכסטער טאן, ווען פלעגט מיך באזונדערס דערפאר אזוי באריהרען, ווייל עס האט נעהאט א נאר נרויסע עהנ־ליכקייט צו מיין אייגענעם קול.

ווען זי פלעגט רעדען, פלעג איך טיילמאל זיך דערשרעקען. און מיר פלעגט זיך דאכטען, איך הער דאס זיך אליין רעדען. און אויך איהר זינגען פלעגט מיך דערמאנען אן חלומות, אין וועל־כע איך האב זיך אליין נעהערט זינגען אויך דעם זעלביגען אופן.

זי האט נעקענט א סך אלטע פאלקסליעדער און זי האט אפשר ביי מיר דערוועקט דעם חוש פאר אט דעם מין. פונקט אזוי ווי זי האט זיכער נעהאט דעם נרעסטען איינפלוס אויף דעם ער־וואכענדען פאטס. אזוי אז מיינע ערשטע „טרוימבילדער", וואס איך האב נעשריעבען באלד נאכדעם, האבען א פינסטערען און נרוי־זאמען קאליר, פונקט אזוי ווי דאס פארהעלטעניש, וואס האט דע־מאלט אריינגעווארפען דעם בלוטיגסטען שאטען אין מיין יונגען לעבען און דענקען.

צווישען די ליעדער וואס יאזעפא פלעגט זינגען, איז נעווען איין פאלקסליעד וואס זי האט זיך אויסגעלערנט ביי דער ציפעל, און וואס זי פלעגט עס אויך מיר אין מיין קינדהייט זינגען אזוי פאסט, אז צוויי סטראפען זענען מיר פארבליבען אין זכרון. און איך

די מכשפה חאט איהם לאבענדיג צוגערופען: איהר חאט א צו נרויסע מיינונג פון זיך. איהר האט א טעות, וואס איהר דאַ ארויסגעצויגען, געהערט צו א זעהר גרויסען נייסטליכען הער, און מעהר וואלט מיר ניט געפעהלט, נאר דאס זאל מיר פארלוירען נעהן. —

עס איז אבער ניט געווען דער כשוף, וואס פלעגט מיך טיילמאל פיהרען אהין צו דער געכנערין. איך האב אנגעהאלטען די באַקאנטשאפט מיט דער געכנערין און בין שוין אדואי געווען א יאהר זעכצעהן, וועו איך פלעג אפטער ווי פריהער נעהן צו איהר אין הויז אריין. דאס האט מיך צוגעצויגען א כשוף, וואס איז געווען שטאַרקער ווי אלע איהרע לאטיינישע באמבאסטישע Philtraria וואַרים זי האט נעמליך געהאט א פלימעניצע, וואס איז אויך אזוי ווי איך קוים אלט געווען 16 יאהר. וועלכע האט זיך אבער אזוי שנעל צעווואקסען און איז געווען אזוי שלאנק, אז זי האט אויסגעזעהן פיעל עלטער. דאס שנעלע וואקסען איז אויך נעווען דערין שולדיג, וואס זי איז געווען אזוי מאַגער. זי האט געהאט יענע דינע טאליע, וואס מיר באמערקען ביי די קווארטאַנען פון וועסט־אינדיען, און אזוי ווי זי האט ניט געטראַגען קיין קאַרסעט און ניט קיין טוץ אונטער קלייַדער, האבען די אויך איהר ענג ליגענדיגע קלייַדער אויסגעזעהן ווי דאס נאסע געוואנד פון א סטאטוע. קיין מארמאַרנע סטאטוע האט זיך נעווייס ניט נעקענט פארגלייכען מיט איהר אין שענקייט. וואַרים זי איז געווען דאס לעבען אליין און יעדער ריהר האט אנטפלעקט די ריטמען פון איהר לייב, יא איך וואלט אפילו נעקענט זאַנען, האט אנטפלעקט די מוזיק פון איהר נשמה. — קיינע פון נאַבע'ס טעכטער האט ניט נעהאט קיין עדעלער נעשניצט נעזיכט: די פארב פון נעזיכט, ווי איהר הויט בכלל האט אין זיך נעהאט עפּים אזא בייטענדיגע וויסקייט. איהרע נרויסע, טיעפשוואַרצע אויגען האבען אויסגעזעהן ווי זיי וואלטען געווען נעפרענט א רעטענויש און וואַרט מען זאל עס טרעפען, אין דער צייט וואס דאס מויל, מיט די שמאלע הויך־ארויפנעשארצטע ליפען און די שריי־ווייסע, אביסעל לענגליכע ציין, האבען אויסגעזעהן ווי

שנאבלען, כדי צו געבען עסען די מוטערלאָוע יתומים. זיי טוט דאָס הנאה, אזוי אז דורך דעם ווערען זיי שטארק, זעהר פעט און נעזונד, און צירפען שוין ניט שטילערהייד, נאָר פישטשען הויך אויפ'ן קול. מיט דעם דערפרעהט זיך די מכשפה, און אין קיהלע זומער נעכט, ווען די לבנה שיינט ארונטער אמת'דיג דייטש־סענטימענטאל, זעצט זיך די מכשפה אונטער דעם בוים און הארכט זיך איין אין דעם נעזאנג פון „די זאכען", וואס זי רופט דעמאלט איהרע זיסע נאכטינאלען.

שפרענגער אין זיין „העקסענהאמער"

דערמאנט אויך אָט די שענדליכע מעשים פון די פאסקודנע ברואים, צוזאמען מיט דעם דערמאנטען כשוף. און אן אלטער מחבר, וועמען שייבלע ציטירט אין זיין „קלויסטער", און וועמענס נאָמען עס איז מיר ארוים פון זכרון, דערצעהלט ווי די מכשפות ווערען אָפט געצוואונגען זייער רויב צוריקצוגעבען צו די, ביי וועמען זיי נעמט צו די מענער־קראפט.

די מכשפה באגעהט אבער צומייסטענס די מאנהייטס־גנבה מיט דער כונה פון דעם בארויבטען אויסצופרעסען געלד, כדי זי איהם צוריק צו געבען. ביי דעם דאזיגען צוריקגעבען פון דעם אָפנעשניטענעם אבר, קומען טיילמאל פאָר אומבייטונגען אין ''qui a pro quo'' וואס זענען זעהר קאמיש. איך וויים א מעשה פון א גלח, וועמען מען האָט צוריק געגעבען א פאלשען Numon Pompiluis און ווי די הויז האלטערין, פון אָט דעם גייסטליכען הער, זיין נימפע ענעריא פלענט באהויפטען, האָט ער ניכער נעמוזט געהערען צו א טערק ווי צו א קריסטליכען מענשען.

ווען עס האָט אמאל אזא בארויבטער נעוואלט ניט אנדערש נאָר מען זאל איהם די מענר־קראפט צוריקגעבען, האָט איהם די מכשפה געהייסען נעמען די לייטער און איהר נאכגעהן אין גאָרטען אריין, דארט זאל ער ארויפקלעטערען אויף דעם פערטען בוים און אין דעם פויגעל־נעסט. וואס איז דארט באפעסטיגט, זאל ער זיך אויסזוכען דאס פארלוירענע פארמענגען. דער ארימער מענש האָט געפאלגט, וואס מען האָט איהם געהייסען, האָט ער אבער געהערט ווי

אז דער אומגעטרייער זאל פארליערן זיין מענער קראפט, דאס מאכען פאר אן עקרה איז זעהר לייכט. מען נעהט אריין אין דער קירך, וואו עס קומט פאר די חתונה, און אין דעם אויגענבליק וועז דער גלח איז כסדר קידושין, לאזט מען שנעל צוקלאפען א שלאס, וואס מען האלט באהאלטען אונטער דעם פארטוך; פונקט אזוי ווי דאס שלאס, פארשליסט זיך אויטער אויך דער קאנקורענטקעם טראכט.

די צערעמאניען, וואס געשעהן בייס צונעמען פון מאן זיין מענער קראפט זענען אזוי שמוציג, און אזוי די האר קאפויר שטע־לענדיג, או עס איז זיי אונמענליך איבערצוגעבען. גענוג, דער פאציענט ווערט ניט אין געוועהנליכען זין גענאכט אונפעהיג, נאר ער ווערט פשוט אין דעם אמת'ן זין פון וואָרט בארויבט פון זיין געשלעכטליכקייט, און די מכשפה, וועלכע קריגט אט דעם רויב, באהאלט דאס דאזיגע malens moleficarum אט די זאך אהן א נאמען, וועלכע זי רופט אויך פשוט: „די זאך"; די נעכנערין, וואס איז תמיד געווען קראנק, אויף לאטייניש פלעגט די זאך אנרופען Numan Pompilius וואהרשיינליך אן אנדייטונג אויף דעם קעניג נומא, אט יענעם קלוגען געזעצגעבער, דעם תלמ ד פון דער נימפע עגעריא, וועמען עס האט זיך זיכער קיינמאל ניט גע'חלומ'ט אז זיין עהרליכער נאמען וועט אמאל אויסגענוצט ווערען אזוי שענדליך.

די מכשפה טוט אזוי: די „זאך", וואס זי קריגט, לענט זי אריין אין א נעסט פון פיינעל, און באפעסטיגט די נעסט נאר הויך צווישען די באלעטערטע צווייגען פון א בוים. אויך די „זאכען", וואס זי קען שפעטער אפנעהמען פון אנדערע, לענט זי אריין אין דעמזעלבינען נעסט, דאך אזוי, אז אין נעסט זאלען קיינמאל ניט ליגען מעהר ווי א האלב טוץ. לכתחילה זענען די „זאכען" זעהר קרענקליך און מיזעראבעל, אפשר דורך עמאציאן און בענקשאפט, אבער די פרישע לופט שטארקט זיי, און זיי לאזען פון זיך ארויס קולות, ווי דאס גרילצען פון היישעריקען. די פייגעל וואס פליהען ארום דעם בוים, ווערען דורך דעם אפגענארט און זיי מיינען, אז דאס זענען נאך נאר יונגע פייגעלעך זהן פע־דערלעך, און אוים רחמנות קומען זיי מיט שפייז אין זייערע

גערעדט זיין קאלטבלוטיגער גלייכגילטיגער, זי זאל טרינקען מיט איהם א פלאש ווײן, און בײם טרינקען האט ער, זי זאל ניט זעהן, אריינ־געגאסען א Philtrarium אין איהר גלאז, און ער האט טאקי באמערקט אין דעם באנעהמען פון זיין Philtrariata נלייך ווי זי האט אויסגעטרונקען, א מאדנע פארענדערונג. א מין באנויטקייט, וואס ער האט אנגענומען פאר דעם דורכברוך פון א ליעבעם פייער און ער האט נעגלויבט, אז ער איז נאהענט צו דעם גרויסען מאמענט. אבער וועה! וועז ער האט איצטער דער רויט־געוואנער פעסט אייגעשלאסען אין זיינע ארעמס, האט איהם א זעץ נעטאן אין נאז אריין א ריח, וואס נעהערט ניט צו אמורס פארפיומען. ער האט באמערקט אז דאס Philtrarium האט נעהאט א בעסערע פעולה אלס Laxarium און זיין לייי־דענשאפט איז דורכדעם נעווארען דערווידערדיג אפגעקיהלט.

די מייסטערין האט נעראטעוועט דעם שם פון איהר קונסט, דערמיט וואס זי האט באהויפטעט אז זי האט דעם אונמגליקליכען Philtrarius שלעכט פארשטאנען, און זי האט נענלויבט, אז ער וויל פון זיין ליעבע נעהיילט ווערען.

בעסער ווי איהרע נעטראנקען זענען נעווען די עצות וואס די מייסטערין פלעגט נעבען צו איהרע פילטראריען: זי פלעגט נעמליך ראטען אז מען זאל תמיד טראגען אביסעל נעלד אין קעשענע. וואהרים גאלד איז זעהר נעזונד און באזונדערס פאר פארליעבטע ברענגט עס גאר גליק. וועד דערמאהנט זיך דא ניט אן די וועד־טער פון דעם עהרליכען יאנא אין „אטהעלא", וועז ער זאגט צו דעם פארליעבטען ראדרינא: Put money in your purse

מיט אט דער גרויסער מייסטערין איז דאס אונזער ציפעל נעשטאנען אין זעהר אינטימער באקאנטשאפט, און וועז אפילו זי פלעגט איצטער שוין מעהר ניט קויפען קיין ליעבעם נעטראנקען, פלעגט זי דאך אויסנוצען די חכמה פון דער נעבנערין, וועז עס פלעגט זיך האנדלען אין נעמען נקמה פון א באנליקטער קאנקורענטקע, וואס האט חתונה נעהאט מיט איהרען אן אמאליגען נעליעבטען. די נקמה פלעגט באשטעהן אין דעם, וואס זי האט יענער נעלאזט אנטאן א כשוף, זי זאל בלייבען אן עקרה, אדער

איז ניט קיין כשות.

יענע פרוי האָט מען אַנגערופען די מייסטערין ארער די גאַבנערין, ווייל זי איז געבוירען געוואָרען אין גאַך, און דאָרט האָט אויך געוואוינט איהר פארשטאַרבענער מאַן, וואס האָט זיך באַ־שעפטינט מיט דער פארשאַלטענער מלאכה פון א תליון, און פלעגט נערופען וועלכע פון נאַהענט און ווייט, וועו מען האָט באדארפט עמיצען הינריכטען. מען האָט געוואוסט אז ער האָט זיין אלמנה איבערגעלאָזט עטליכע נעהיימע סגולות, און זי האָט פארשטאַנען אָט דעם קלאנג אויסנוצען.

איהרע בעסטע קונדען זענען געווען ביער שענקערס, צו וועמען זי פלעגט פארקויפען פינגער פון טויטע, וועלכע זי האָט גע־זאַלט האָבען גע'ירשה'ט פון איהר מאן. דאָס זענען פינגער פון א געהאנגענעם גנב, און זיי זענען א סגולה דערצו, אז דאָס ביער אין פאס זאָל זיין געשמאק און זאָל זיך אויך פארמעהרען. וועו מען נעמט א פינגער פון א געהאנגענעם, אפילו פון אן אומשולדיג גע־האנגענעם און מען בינדט איהם אן אן א פאָדים און מען לאָזט איהם אריין אין ביער פאס, וועלט ניט נאָר דאָס ביער דורך דעם געשמאקער, נאָר מען קען נאָך פון דעם דאָזיגען פאס צוויי מאָל, יא אפילו פיער מאל אזוי פיעל צאפען, וויי פון א געוועהנליכען פאס פון דערזעלביגער גרויס. אויפגעקלעהרטע ביער־שענקערס פלעגען אנוועגדען א ראציאָנאלער מיטעל, כדי דאָס ביער צו פאר־מעהרען, אבער דורך דעם פארליערט דאָס ביער אין שטארקייט.

די מייסטערין פלעגט אויך האָבען א סך וויזיטען פון יונגע לייט מיט צארטע הערצער, וועמען זי פלעגט פארזארגען מיט ליעבע געטראנקען, וועלכע זי פלעגט אנרופען אויף איהר שארלאטאנישען כלמר'שטען לאטיניש, וואס פלעגט קלינגען ביי איהר נאָך לא־טיינישער ווי לאטיניש מיט דעם נאמען פון א **Philtrarium** דעם מאן, וואס האָט דעם געטראנק איינגעגעבען צו זיין געליעבטער פלעגט זי באצייכענען Philtrarius און די דאמע פלעגט הייסען **Philtrariata.**

עם פלעגט אמאל טרעפען, אז דער **Philtrarium** האָט ניט געהאט קיין פעולה, אדער פלעגט גאָר ארויסברענגען א פאר־קעהרטע ווירקונג. אזוי האָט למשל א ניט געליעבט בחור'ל איבער־

יענעם פּריהמאַרגען ביי דער דערמאָהנטער סצענע, וואו די אלטע פּלאדער האָט מיר נאָכגעזאָגט אזוי פיעל שבחים און האָט באַ־ וואונדערט די שענקייט פּונ׳ם קינד. וועז ציפּעל האָט דערהערט די דאָזיגע וועדטער, האָט זיך אין איהר אויפגעכאפט דער אל־ טער פּאָלקס שנעוז, אז פּאר קינדער קען זיין שעדליך וועז מען לויבט זיי אויך אוא אופן, אז זיי וועדען דורך דעם קראנק, אדער וועדען באפאלען פּוז אן איבעל, אוז כדי אפּצואוועגדען דעם איבעל, וואָס זי האָט געגלויבט עם וואדט אויך מיר, האָט זי זיך געוועגדט צום פּאָלקס־גלויבען וואָס וועדט באטראכט אלם אן אויסגעפּראוועט זי־ כער מיטעל, וועלכער באשטעהט אין דעם, וואָס מען מוז דאָס גע־ לויבטע קינד דריי מאָל באשפּייעז. זי איז דארום גלייך צו מיר צו־ געלאָפּעז אוז האָט מיר האסטיג אָנגעשפּיגען דריי מאָל אויפ׳ן קאָפּ.

אבער דאָס איז נאָר געווען א פּראָוויזאָריש באשפּייעז. וואָ־ רים ווי עס באהויפּטעז די וואוילקעגעוודיגע, איז וועז מען וועדט געלויבט פּוז א מכשפּה, קען דער בייזער כשוף געבראכעז וועדעז נאָר פּוז אזא פּערזאָז, וואָס איז אליין א מכשפּה. אוז דערפּאר האָט ציפּעל באשלאָסעז נאָך אין דעמזעלביגעז טאָג צו נעהז צו א פּרוי, וועמעז זי האָט געקענט אלם א מכשפּה, אוז וועלכע האָט אויך איהר, ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, ארויסגעוויזעז עטליכע דיענסטעז דורך איהר געהיימניספּולער אוז פּארבאָרגענער חכמה. אָט די מכשפּה האָט מיר מיט איהר גראָבעז פינגער, וועלכעז זי האָט נאָס געמאכט מיט שפּייעכץ, באטאפּט דעם שארבעז פּוז קאָפּ, וואו זי האָט מיר אָפּגעשניטעז עטליכע האָר; אויך אנדערע שטע־ לעז האָט זי ארומגעטאפּט אויך דעמזעלבינעז אופן אוז דערבייז גע־ מורמעלט עפּים אן אונזיניגעז שפּרוך, אוז אזוי בין איך אפּשר שוין אין מיין פּריהער יוגענד אייגנעווייהט נעווארעז אלם פּריעס־ טער פּונ׳ם טייוועל.

אלגנפאלם האָט מיך די דאָזיגע פּרוי, מיט וועמעז איך בין בעקאנט געווארעז זינט דעמאָלט, שפּעטער צו, וועז איך בין שוין געווען א דערוואקסענער אריינגעפּיהרט אין דער גהיימער חכמה.

איך אליין בין אפּילו ניט געווארעז קיין מכשף, אבער איך ווייס ווי אזוי מען טוט כשוף, אוז באזונדערס ווייס איך, וואָס עס

יוֿ האָט נעמאכט א זויערע האוואיע, אבער ער האָט געפֿאלגט וואָס די באבע האָט איהם געהייסען: איך האָב געפֿיהלט אויף מיין האנד דעם קוש פון זיינע ברענענדיגע ליפּען ווי דעם בים פון א ניסטינער שלאנג. איך וויים אליין ניט פארוואָס, נאָר איך האָב פון מיין קעשענע ארויסגענומען אלע מיינע „פעטמענכען" און זיי אוועקגענעבען צו יוֿ'ען, וועלכע האָט זיי מיט א רויה טעמפּ נעזויכט געצויהלט שטיק נאָך שטיק און ענדליך זיי באַהאלטען אין די טאשען פון זיין מאנטעל.

כדי דער לעזער זאָל וויסען וואָס דאָס איז, באמערק איך דאָ, אז „פעטמענכען" איז געווען דער נאמען פון א דיקער קופּערנער מטבע, וואָס האָט געהאט דעם ווערט פון אונגעפֿעהר א סו.

די אלטע פלאדער איז באלד נאכדעם געשטאָרבען. אבער יוֿ מון נאָך מתמא לעבען, אויב מען האָט איהם נאָך ניט זינט דעמאלט אויפגעהאנגען. שוין אויפֿ'ן צווייטען טאָג נאָך אונזער צוזאמענטרעפען ביי מיין טאטען, האָב איך איהם באגעגענט אויף דער גאס. ער איז געגאנגען מיט זיין וואויל־באקאנטער לאנגער פישער רוט. ער האָט זיך ווידער געשלאָגען מיט דעם שטעקען. האָט אויך מיר ווידער געוואָרפען עטליכע פערד עפּל, און האָט ווידער אויסגעשריען דעם פאטאלען האָריה! און דאָס אזוי הויך און אזוי אקוראט נאכגעמאכט דעם דרעקמיכעלס קול, אז יענעמס עזעל, וואָס איז זיך צופעליג נראָר געשטאַנען אין א זייטיגער גאס לעבען דעם מיסטוואָגען, האָט זיך אויסגעראכט, ער הערט דאָס דעם קול פון זיין באלעבאס און ער האָט זיך געלאָזט הערען מיט א פרעהליכען אי—א!

ווי געזאגט, יוֿפּס באבע איז באלד נאכדעם נעשטאָרבען, און דאָס, מיט א שם פון א מכשפה, וואָס איז נעווים ניט אמת, הגם אונזער ציפּעל האָט באהויפּטעט פעסט און זיכער דאָס פארקעהרטע.

ציפּעל איז געווען דער נאמען פון א ניט זעהר אלטער פארשוין, וואָס האָט אייגענטליך געהייסען סיביליע. אָט די סיביליע איז געווען מיין ערשטע ניאנקע און איז אויך שפּעטער געבליבען ביי אונז אין הויז. זי האָט זיך צופעליג געפונען אין צימער אין

איך האב דא געקענט עפעס לערנען. און ווירקליך, ניט איין באריהמטער בעל צדקה, וואס וואַרפט תמיד דאס פּעקעלע אין קאַפּ אריין, אזוי אז צוואמען מיט'ן טאלער קריגט מען אויך א לאַך אין קאַפּ, וואלט דא געקענט עפעס לערנען ביי מיין חעפליכען טאטען. ער פלעגט די מייסטע אַרימע ווייבער אויס־פרעגען ווי עס גהט זיי, און ער איז אזוי געוועהנט געווען מיט דעם ווערטיל: „איך האבע די עהרע", אז ער פלעגט עס אפילו אַנווענדען ווען ער פלעגט אַנווייזען אן אונצופריידענעם און חוצפה־דיגען בעטלער אויף דער טיר.

אקענען דער אלטער פלאדער פלעגט ער זיין צום העפליכס־טען, און ער פלעגט איהר אלע מאל היסטען זיצען. זי האט זיך ווירקליך קוים געהאלטען אויף די פים און קוים וואס זי האט זיך געשלעפט אויף איהר קוליע.

וועז זי איז צום לעצטען כאל געקומען צו מיין טאטען אפ־נעהמען איהר חודש־געלד, איז זי געווען אזוי צוואמענגעברא־כען, אז איהר אייניקעל, יוסי, האט זי געמוזט פיהרען. און אז דער האט מיך דערזעהן זיצען ביים טיש לעבען מיין טאטען, האט ער מיר צוגעווארפען א מאַרנעם בליק. די אלטע האט א חוין דעם קליינעם פעקעלע גלעך אויף נעקראַנען א גרויס פריוואט פעקעלע פון מיין טאטען און זי האט זיך צוגאַסטען אין א טייך פון ברכות און טרעהרען.

עס איז מוראדיג, וועז אן אלטע באבע ווייגט אזוי שטארק. איך וואלט אליין נעקענט ווייגען, און די אלטע פרוי האט עס מסתמא אין מיר דערקענט. זי האט זיך גאר ניט געקענט אפלויבען וואס פאר א שען קינד איך בין און זי האט געזאגט, אז זי וועט בעטען גאט'ס מאמע, זי זאל זיך זארגען דערפאר, איך זאל קיינ־מאל אין לעבען ניט ליידען קיין הונגער און ניט מוזען בעטלען.

מיין טאטע איז איבער די דאזיגע ווערטער געווארען אבי־סעל אין כעס. אבער די אלטע האט דאס געמיינט עהרליך; אין איהר בליק איז געלעגען עפעס אזא גייסטערהאפטעס, אין דערזעל־בינער צייט פרומעס און ליעבעס. און צום סוף האט זי געזאגט צו איהר אייניקעל: גאה, יוסי און קוש דעם ליעבען קינד די האנד.

וועו די אלטע האנע האט זיך געקלאגט פאר מיין טאטען, אז מען האט ביי איהר צוגענומען אלע איהרע קונדען און זי האט מעהר ניט וואס צו עסען, און וואס נאך ערגער איז, זי האט ניט מעהר וואס צו טרינקען, האט ער איהר צוערשט געגעבען א טאלער און דערנאך האט ער זיך פארטראכט. די אלטע האנע איז פריהער געווען איינע פון די חשוב'סטע העבאמען, אבער אין די שפעטערדינע יאהרען האט זי זיך אביסעל געגומען צום טרינקען און צום טאבאק שמעקען; און אזוי ווי אין איהר רויטער נאז איז אלע מאל געווען רענען וועטער, און די טראפענס פלעגען פארברוי־נען די וויסע בעטגעווענד פון די קימפעטארינס, האט מען זי דער־פאר פון אומעטום אפגעשאפט. —

נאכדעם ווי מיין טאטע האט וועגען דעם לאנג נאכגעטראכט האט ער ענדליך געזאגט: דא מוז מען אויפשטעלען א ניי פעסעלע. און דאס מאל מוז עס זיין א בראנפען פעסעלע. איך ראט אייך צו עפענען א שנאפס געוועלבל ערגיץ אין א פארנעהמער גאס ביים האפען, וואו עס פארקעהרען מאטראזען.

די עקס־העבאם האט געפאלגט די עצה. זי האט נעעפענט א שענק־שטיבעל ביים האפען און געמאכט גוטע געשעפטען, און זי וואלט נעווים נעווען נעמאכט א פארמעגען וועו אומגליקליכער־ווייז וואלט זי נאר ניט נעווען איהר בעסטער קונה. זי האט אויך פארקויפט טאבאק, און איך פלעג זי אפט זעהן שטעהן ביי איהר קראם מיט איהר רויטער פארשארצטער שמעק טאבאק נאז, א לע־בעדינע רעקלאמע, וואס פלעגט צוציהען מאנכע נעפיהלפולע מאט־ראזען.

צו די שענע אייגענשאפטען פון מיין טאטען האט אויך נע־חערט זיין גרויסע העפליכקייט, וועלכע אלס אמת'דינער פאר־נעהמער מענש, פלעגט ער ארויסווייזען צו ארימע ווי צו רייכע. איך פלעג דאס באזונדערס באמערקען ביי די אויבענדערמאנטע זיצונ־גען, וואו ער פלעגט תמיד ביים איבערגעבען דאס פעקעלע גלעך זיי אויך זאגען א פאר העפליכע וועדטער.

די אלטע דאמען נעמאכט א גוט געשעפט. כאטש ער האט אויך דעם ניט געשפעקולירט.

עס איז אונבאגרייפליך ווי גרויס עס איז נעווען די דאזע ווייהרויך מיט וועלכע זיי פלעגען איהם ארומרויכערן, און ווי גוט ער האט געקענט פארטראגען די שטארקסטע פארציאנען. דאס איז געווען זיין גליקליכער טעמפעראמענט, און בשום אופן ניט פלא־טשיקייט. ער האט זעהר גוט געוואוסט אז דאס חנפה'ט מען איהם, אבער ער האט אויך געוואוסט, אז חניפה, פונקט ווי צוקער, איז תמיד זים, און ער איז נעווען ווי דאס קינד, וואס זאגט צו זיין מוטער: לאשטשע מיך אביסעל, אפילו אביסעל צו פיעל.

דאס פארהעלטניש פון מיין טאטען צו אט די דערמאנטע פרוי־ען האט אבער א חוץ דעם אויך געהאט אן ערנסטערן גרונד. ער איז נעמליך נעווען זייער בעל יועץ, און עס איז מערקווירדיג, אז אט דער מאן, וואס האט זיך אליין ניט געקענט קיין עצה געבען, איז פון דעסטוועגען נעווען די לעבענס קלונקייט אליין, וועז עס האט זיך געהאנדעלט עמיצען אנדערש צו געבען א גוטע עצה, וועז יענער איז נעווען אין א פארלעגענהייט. ער פלעגט יעמאלט גליך דערזעהן די נאנצע פאזיציע, און וועז די באטריעבטע קליענטין פלעגט איהם דערצעהלען ווי עס נעהט איהר אין איהר באשעפטיגונג וואס אמאל ערגער, פלעגט ער שוין צום סוף האבען א ווערטיל, וואס איך פלעג אפט הערען פון זיין מויל, וועז אלץ איז שוין נענאנגען שלעכט, און דאס איז נעווען: „אין דעם פאל מוז מען אנהויבען א נייע פעסעלע." דערמיט האט ער געוואלט זאגען, אז אויף א פארלוירענע זאך דארף מען זיך ניט וויטער אפשטעלען. נאר מען דארף אנהויבען עפעס נייעס, זיך פארנעמען אויף א נייעם וועג. דעם אלטען פאס פון וועלכען עס נעהט נאר זויערער ווין, און דאס נאר קוים וואס עס טריפט, זאל מען בעסער גלייך ארויס־האקען דעם דעק און „אנהויבען א נייי פעסעלע!". אבער אנ־שטאט דעם לענט מען זיך פויל מיט אן אפען מויל אונטער דעם טרוקענעם צאפען און מען וואלט עס זאל עפעס ארויסרינען.

אז ער איז פון די אקציעס פון אזא אייזענבאהן ניט־רייך געווארעז. דאס פארשטעהט זיך אליין. ביי דער נאדר־ און ליאן־באהן האט מען פארדיענט א סך מעהר.

די מייסטע קליענטען פון מיין טאטען זענען געווען פרויען און דאס, אלטע, און אויך אין די שפעטערדינע צייטען, אפילו דע־מאלט וועז זיינע אומשטענדען זענען געווען זעהר ניט קיין גלענ־צענדע, האט ער אויך נעהאט א פאר קליענטען פון באיאהרטע וויבס־פארשוינען. וועמען ער פלעגט געבען קליינע פענסיאנען. זיי פלענען שטעהען און לויערען אויף איהם, וואו נאר זיין וועג פלענט איהם מוזען פארבייפיהרען. און אויף אזא אופן פלענט ער האבען א נעהייטע לייבוואך פון אלטע וויבער, ווי פארצייטענס דער פארשטארבענער ראבעספיער.

אין דער דאזיגער אלט נרויער גווארדיע, האבען זיך אויך נעפונען עטליכע בעטלערקעס, וואס זענען איהם נאכנעלאפען, ניט דורכאוים ווייל זיי זענען נעווען נויטבארפטיג, נאר פשוט ווייל זיין פערזאן איז זיי נעפעלען, צוליעב זיין פריינדליכקייט און ליעבליכקייט.

ער איז נעווען דער העפליכסטער מענש, ניט נאר נענען יתנע נאר אויך נענען עלטערע פרויען. און די אלטע וויבער, וואס ווי־זען זיך גרויזאם, וועז מען טרעט זיי אפ, זענען די דאנקבארס־טע נאציאן, וועז מען וויזט זיי ארוים אביסעל אויפמערקזאמ־קייט און אביסעל פריינדליכקייט. און וועד עס ווייל באצאהלט ווערען מיט חניפות וועט דאס נעפינען ביי זיי, ווייל זיי וועלען ניט קארנען. ניט אזוי ווי די יונע פאריסענע נעזעהר, וואס פאר אונזער נאנצער העפליכקייט און פרייגדליכקייט באצאהלען זיי אונז קוים מיט א שאקעל פון קאפ.

און אזוי ווי פאר שענע מענער, וועמעס ספעציאליטעט בא־שטעהט דערין, וואס זיי זענען שענע מענער, איז חניפה א גרויסע באדערפעניש, און דערביי זענען זיי נלייכנילטיג צו דער וויהרויך קומט פון א ראזאוועז מויל צי פון א פארוועלקטען, וועז עד לאזט זיך נאר הערען שטארק און רייך, וועט מען שוין באנרייפען, ווי אזוי מיין טייערער טאטע, האט דאך דורך זיין פארקעהר מיט

מיין טאטע פלעגט איהר אלע מאל געבען א שטוהל, וועו זי פלעגט קומען אפנעהמען איהר חודש־געלד אין די טעג, וועו ער פלעגט חאלטען זיינע זיצונגען אלס צדקה גבאי.

פון אט די זיצונגען אלס צדקה גבאי זענען מיר פארבליבען אין זכרון נאר יענע, וואס זענען פארגעקומען אין ווינטער, אין דער פריה וועו ס'איז נאך געווען טונקעל. מיין טאטע פלעגט דעמאלט זיצען ביי א גרויסען טיש, וואס איז געווען באדעקט מיט פעקעלעך נעלד פון יעדער נרויס; אנשטאט די זילבערנע לייכטער מיט די וואקסענע ליכט, וואס מיין טאטע פלעגט געווהנליך באנוצען, און וועלכע האבען מיט זייער נלאנין געקענט זיין א לוע לרש, א זאך פאר וועלכער זיין הארץ האט נעהאט צו פיעל טאקט, זענען איצטער נעשטאנען אויפ'ן טיש צווישן קופערנע לייכטער מיט חלב'נע ליכט, וועלכע האבען מיט דעם רויטען פלאם פון דעם דיקעו, שווארץ אפנעברענטען קנויט, טרויעריג באלויכטען די אנ־וועזענדע נעזעלשאפט.

דאס זענען נעווען ארימע לייט פון יעדען עלטער, וואס זע־נען נעשטאנען אויסגעשטעלט ביז צו דעם פאדערזאל. איינער נאכ'ן אנדערען פלעגען זיי קומען און צונעמען זייער פעקעלע, און א טייל פלעגען קריגען צוויי. דאס גרויסע פעקעלע פלעגט ענט־האלטען די פרייואטע נדבה פון מיין טאטען. די קליינע דאס נעלד פון דער צדקה קאסע.

איך פלעג זיצען אויף א הויך בענקעלע לעבען מיין טאטען און איהם דערלאנגען די פעקלעך. מיין טאטע האט דאס נעוואלט או איך זאל זיך אויסלערנען, ווי אזוי מען גיט צדקה, און אין דעם פאך האט מען ביי מיין טאטען שוין איינמאל נעקענט עפים אויסלערנען.

א סך מענשען האבען דאס הארץ אויף דעם ריכטיגען ארט. אבער זיי פארשטעהן ניט ווי אזוי צו געבען און עס נעדויערט לאנג, איידער דער ווילען פון הארץ מאכט דורך דעם וועג ביז צו דער קעשענע; פון דעם באשליסען ביז צום טאן פארגעהט פאמע־ליך די צייט ווי ביי א שנעפ. צווישען דעם הארץ פון מיין טע־טען און זיין פעשענע איז שוין נעווען אויסגעלעגט אן אייזענבאהן.

האט ער מיר לאבענדיג א געשריי נעטאן אין אויער אריין: „האריה!" און ווען ער איז אנטלאפען, האט ער דאס פארשטענדיגע ווארט כסדר איבערגע'חזר'ט. אזוי, אז עס האט אפגעקלונגען איבער די קארידארען פון קלויסטער.

נאך רויהער האבען מיך באהאנדעלט די שכנישע קינדער. נאסען יונגען פון יענעם נידעריגען סארט, וואס מיר איז דיסעלדארף, פלעגען זיי רופען „האלוטען", א ווארט, וואס די עטימאלאגעניענער וועלען נעווים צושרייבען צו די העלאטען פון די שפארטאנער.

איינער אוא האלוט איז נעווען דער קליינער יוסף, וועלכער האט געהייסען יאזעף. און וועמען איך וויל אינרופען מיט זיין טאטענס נאמען פלאדער. כדי ער זאל חלילה ניט פארביטען ווערען מיט יוסף דערש, וואס איז נעווען א נאנץ פיין שכנ'יש קינד, און וועגען וועלכען איך האב צופעליג זיך דערוואוסט, אז ער לעבט איצטער אלס פאסט בעאמטער אין באן. יוסף פלאדער פלעגט תמיד מיט זיך טראגען א פישער־שטעקען, מיט וועלכען ער פלעגט מיך שלאגען וועז ער האט מיך באגעגענט. ער פלעגט אויך האלד האבען מיר צו וואדפען אין קאפ אריין פערד־עפעל, וועלכע ער פלעגט אויפהייבען פון וועג, וואדימע, ווי זיי זענען ארויס פון דעם באקאוועז פון דער נאטור. אבער קיינמאל האט ער דערביי אויך ניט פארנעסען אויסצורופען דאס פאטאלע האדריה! און דאס אויך אלערליי אופנים.

אט דער שלעכטער יונג איז נעווען דאס אייניקעל פון דער אלטער גרוי פלאדער, וועלכע איז נעווען איינע פון מיין טאטענס קליענטען. שלעכט ווי עס איז נעווען דער יונג אזוי גוטמוטיג איז נעווען זיין באבע. א בילד פון ארימקייט און פון עלענד, אבער ניט אפשטויסענד, נאר רייסענדיג דאס הארץ. זי איז שוין אודאי אלט נעווען אריבער אכציג יאהר. א גרויסע, וואקלענדיגע פיגור, א וויים לעדערן נעזיכט מיט בלאסע אויגען פון נויט. א וויכע, כארכעלדיגע, וויינענדיגע שטים, און פלענט בעטלען אין נאנצען אהן א סראזע, וואס קלינגט תמיר מורא'דיג.

בייטען מיט קיין עזעל.

אבער מיין האמאניטעט מיט דעם אויסגעקראבענעם לאנ־ אויעריגען, איז נעבליבען מיין קאשמאר. די גרויסע יונגען פלע־ גען פארבייגעהן און מיך גריסען „האאריה!" די קלענערע פלענען מיך אויך אזוי באנריסען, אבער אביסעל פון דער ווייטענס. אין דער שול איז דאס זעלביגע אויסגענוצט געווארען מיט א רא־ פינירטער גרויזאמקייט; ווען עס האט זיך נאר ערגיץ געהאנדעלט ווענען אן עזעל, האט מען אנגעוויזען אויף מיר און איך פלעג ווערען רויט. און עס איז אונגלויבליך ווי שול־אינגלעך קענען אומע־ טום אריסזוכען ארער ענטדעקען וועגען ווי אזוי צו באלידיגען.

אזוי למשל האט איינער געפרענט דעם אנדערן: וואס איז דער חילוק צווישען א זעברא און בלעם בן בעור'ס עזעל? דער ענטפער איז נעווען: דער רעדט זעברעאיש און יענער האט גע־ רעדט העברעאיש — דערנאך איז געקומען די פראגע: וואס איז אבער דער חילוק צווישען דעם דרעקמיכעלם עזעל און דעם וואס האט אוא נאמען ווי ער? און דער גראבער ענטפער איז גע־ ווען: דעם חילוק וויסען מיר ניט. איך האב זיך דעמאלט געוואלט ווארפען שלאגען, נאר מען האט מיך איינגעשטילט און מיין פרייגד דיעטריך, וואס האט געקענט מאהלען אויסערגעוועהנליך שענע היילינע בילדער, און ווען כער איז טאקי שפעטער געווארען א באר־ ריהמטער מאלער, האט מיך געזוכט צו טרויסטען, מיט דעם, וואס ער האט מיר צוגעזאגט א בילה. ער האט פאר מיר געמאהלט א היילינען מכאל — אבער דער רשע האט מיך שענדליך אויסגע־ לאכט. דער היילינער מלאך האט געהאט דיזעלביגע געזיכטסצוגען וואס דער דרעק מיכעל, און זיין פערד האט אין גאנצען אויסגע־ זעהן ווי יענעס'ס עזעל, און אנשטאט א דראקאן האט זיין שפיז דורכגעשטאכען די נבלה פון א טויטער קאץ.

אפילו דער בלאנדלאקיגער, זאנפטער, מערעלשער פראנץ, ווען איך האב זעהר ליעב געהאט, האט מיך אויך אמאל פארא־ טען. ער האט מיך ארומגענומען מיט זיינע ארעמס, האט צערטליך אנגעשפארט זיין באק צו דער מיניגער, איז א לאנגע ווייל גע־ בליבען שטעהן סענטימענטאל ביי מיין ברוסט — און מיט אמאל

וואס די מיידלעך האבען צונויפגעקהרט אין היבשע הויפענס, עס אויפלאדענען אויץ וואגען און עס אוועקפיהרען צום מיסט־פעלד. אט דער מאן האט אויסגעזוהן ווי זיין באשעפטיגונג. און דער עזעל, וואס האט ווידער פון זיין זייט אויסגעזוהן ווי זיין באלעבאס, פלעגט זיך אפשטעלען ביי יעדען הויז ארער זיך לאזען לויפען, לויט נאכדעם, ווי אזוי מיכעל האט אויסגערופען דאס ווארט „האאריה!"

צי דאס איז געווען זיין אמת'ר נאמען, צי נאר אזא אויסרוף? איך ווייס דאס ניט. דאך, אויך אזוי פיעל איז געווים, אז צוליעב דער עהנליכקייט פון יענעם ווארט מיט מיין נאמען האבי, האב איך נעהאט אויסצושטעהן אהן א שיעור צרות פון מיינע שול־חברים און פון די שכנישע קינדער. כדי זיך צו רייצען מיט מיר, פלעגען זיי איהם אזוי ארויסרערען, אקוראט ווי דער דרעקמיכעל פלעגט אויסרופען צו זיין עזעל, און ווען איך פלעג ביזי ווערען, פלעגען אט די וויסע חברה טיילמאל אנשטעלען א נאנץ אונשול־דיגע מיענע און האבען פארלאנגט, אז כדי זיי זאלען קענען אויס־מיידען פארבייטונגען, זאל איך אדרבא זיי אויסלערנען, ווי אזוי מיין נאמען און דעם עזעלס נאמען דארפען ארויסנערעדט ווערען. דערביי האבען זיי אבער נעמאכט אן אנשטעל ווי זיי וואלטען בשום אופן ניט נעקענט אויסלערנען דעם חילוק. זיי האבען נע־זאגט, או דער מיכעל פלעגט די ערשטע זילבע תמיד אויסציהען לאנג, בעת די צווייטע זילבע האט ער פארקעהרט א זאג נעמאן זעהר שנעל; אן אנדערש מאל איז נעשעהן דאס פארקעהרטע. דורך וועלכען דער אויסרוף האט ווידער נעקלונגען אין נאנצען ווי מיין אייגענער נאמען. און נאכדעם ווי די יונגען האבען אויך דעם אונזינניגסטען אופן פארביטען אלע באנרייפען; און מיך אויך דעם עזעל און דעם עזעל אויך מיך, פלעגט ווערען א ווילדער נעלעב־טער, ביי וועלכען אלע האבען נעלאכט און איך אליין האב גע־מוזט ווייגען.

ווען איך האב זיך אמאל אויך דעם באקלאגט פאר מיין מא־מען, האט זי נעזאגט או איך זאל נאר זהן א סך לערנען, און ווערען א קלוגער, וועט מען מיך דעמאלט קיינמאל ניט קענען פאר־

עמפפינדליכקייט. איך האב מיר אמאל נעמאכט א שפאס און גע־
פרעגט דעם אלטען קערוביני צי ס'איז אמת, אז דער קייזער נא־
פאלעאן פלעגט אלע מאל ארויסרעדען זיין נאמען ניט קערוביני
נאר שערוביני. הגם דער קייזער האט געקענט נענוג איטאליע־
ניש כדי צו וויסען, אז אין איטאליענישען ווערט .Ch ארויסנע־
רעדט ווי „קיו" אדער ווי א „ק". ביי דער דאזיגער פראגע האט זיך
דער אלטער מאעסטרא נענומען בייזערן אויף א העכסט קאמישען
אופן.

איך האב קיינמאל נעפיהלט עפּים עהנליכעם.

היינריך, האר, הענרי — אט די אלע נעמען קלינגען גוט,
ווען זיי גליטשען זיך ארא פון שענע ליפען. אמת, צום בעסטען
קלינגט „סעניאר ענריקא". אזוי האב איך נעהויסען אין יענע
העל בלויע, מיט נרויסע זילבערנע שטערען נעשטיקטע זומערנעכט
פון יענעם ערדעלען און אומנליכליכען לאנד, וואס איז די היים
פון דער שענהייט, און וואס האט ארויסנעבראכט ראפאעל סאנ־
ציא פון ארבינא, דזשאקינא ראסיני און די פרינצעסין בעל־
דזשוואוע.

אזוי ווי דער קערפערליכער צושטאנד רויבט ביי מיר יעדע
האפנונג ווען עס איז נאך אמאל צו לעבען אין דער נעזעלשאפט,
און אזוי ווי די לעצטע עקזיסטירט שוין ווירקליך ניט פאר מיר,
האב איך אויך פון זיך ארא־פגעווארפען די בענדער פון יענער פער־
זענליכער כבוד זוכערייַ, וואס ליגט אויף יעדערען, וועלכער דארף זיך
ארומטרייבען צווישען די מענשען, אין דער אזוי נערוסענער
וועלט.

איך קען דארום איצטער מיט א ריינעם זין רעדען פון דעם
שלים־מזל, וואס איז געווען פארבונדען מיט דעם נאמען „האר"
און וואס האט מיר פארביטערט און פאר'סמ'ט מיינע בעסטע פריח־
לינגס יאהרען פון לעבען.

געווען איז דאס אזוי. אין מיין פאטער־שטאדט האט געוואוינט
א מאן, וואס האט נעהייסען „דער דרעק מיכעל," ווייל ער פלעגט
יעדען אין דער פריה ארומפאהרען איבער די נאסען מיט א וואגען
אין וועלכען עס איז געווען איינגעשפאנט אן עזעל, און פאר יע־
דען הויז פלעגט ער זיך אפשטעלען כדי צו נעמען דאס מיסט,

ביי דעם דאזיגען נאמען .הגם איך האב איהם צו פארדאנקען גע־נוג פארדראס, און אפשר דעם עמפֿינדליכסטען פארדראס פון מיין יוגענד. ערשט איצטער וועז איך לעב ניט מעהר צווישען די לעבעדינע, און פאלגליך לעשט זיך אוים אין מיין נשמה יעדע גע־זעלשאפטליכע נאריש נאוה, קען איך דערפון רעדען אהן יעדער פארלעגנהייט.

דא אין פראנקרייך איז, גלייך ווי איך בין נאר אנגעקומען קיין פאריז, מיין דייטשער נאמען „היינריך" איבערגעזעצט געווארען אין „הענרי". און איך האב זיך געמוזט צוגעוועהנען און דא אין דעם לאנד זיך אליין אזוי רופען. ווארים דאס ווארט היינריך קען דאס פראנצויזישע אויער ניט פארנעהמען. און די פראנצויזען וועי־לען זיך בכלל יעדע זאך אין דער וועלט מאכען רעכט באקוועם. אויך דעם נאמען „הענרי היינע" האבען זיי קיינמאל ניט געקענט נוט ארויסרעדען. און ביי די מעהרסטע היים איך „מר. ענר ענז", פון פיעל ווארט דאס אין אייז „ענריען" צוזאמענגעצויגען און עטליכע האבען מיך גערופען „מר. אן ריען."

דאס שאדט מיר אין געוויסע ליטעראריש באציהונגען, פון דער אנדערער זייט אבער האט דאס פאר מיר אויך א מעלה. אזוי למשל, צווישען מיינע עדעלע לאנדסלייט, וואס קומען קיין פאריז זענען פאראן עטליכע, וואס וואלטען מיך דא נערן וועלען בארע־דען, נאר אזוי ווי זיי רעדען אלע מאל ארוים מיין נאמען דייטש, קומט די פראנצויזען נאר ניט אויפ'ן זין, או אט דער רשע און אט דער ברונען פארגיפטער, אויף וועמען מען דערצעהלט אזעלכענע שלעכטע מעשיות, איז ניט קיין אנדערער ווי זייער פרייגד **Monsieur Enrienne** און יענע ערעלע נשמות האבען נעביך אומזיסט אויסגעשאסען זייערע טונענדהאפטע פיילען: די פראנצויזען וווייסען ניט, אז דאס מיינט טען מיך. און די גוטע און פרומע לייט האבען נעביך אומזיסט אויסגעשאסען זייערע פיילען פון רכילות.

עס איז אבער דערין פארשן עפעס ניט אנגענעהמעס ווען מען רעדט אונזער נאמען שלעכט ארוים. עס זענען פארשן מענשען וואס וווייזען ביי אזעלכענע נעלעגענהייטען ארוים א זעהר גרויסע

טען זעהר געווען צום חארצען, מעהר אויס אטביציאן ווי צוליעב פארדיענסט. וואהרים הגם ער פלעגט באהויפטען, אז אין יענעם ארטיקעל פארדיענט ער פיעל נעלד, בלייבט דאס אבער נאך א גרויסער ספק. אוך מיין טאטע וואלט אפשר נאך געווען צוגעצאהלט פיעל נעלד, אבי ער זאל נאר קענען פארקויפען וועלווטין פון א בסערער קוואליטעט אוך פון א גרעסערער קוואנטיטעט ווי זיינע קאנקורענטען. מיין טאטע האט בכלל ניט געהאט קיין בארעכענדען סוחרישען גייסט, הגם ער פלעגט תמיד רעכענען, אוך דער אנדעל איז פאר איהם געווען פיעל מעהר א שפיעל. פונקט ווי די קינדער שפיעלען זיך אין וועלנער אדער אין קאכען.

זיין טעטיקייט איז אייגנטליך נאר געווען אן אונאויפהערליך ארומפאהרען זיך. דער וועלווטין איז געווען זיין שפיגעלע. אוך ער איז געווען גליקליך ווען די גרויסע פראכטוועגען זענען געוואהרען אויסגעלאדענט אוך שוין ביים אויספאקען איז די שטוב געווען פול מיט אלע שכני'שע סוחר'ישע אידען; וואהים די לעצטע זענען געווען זיינע בעסטע קונים, אוך ביי זיי האט דער וועלווטין נעפונען ניט נאר דעם גרעסטען אפזאץ נאר אויך די גרעסטע אנערקענונג.

אוך אזוי ווי דו, טייערער לעזער, ווייסט אפשר ניט, וואס „וועלווטין" איז, וועל איך מיר ערלויבען דיר צו ערקלעהרען. אז דאס איז אן ענגליש וואהרט, וואס מיינט סאמטארטיג, אוך דערמיט רופט מען אן א געווייסען סארט סאמעט געמאכט פון באנוועל, פון וועלכען עס ווערט געמאכט זעהר שענע הויזען. וועסטען אוך אפילו קאמיזעלען. אט דער קלייד־שטאף הייסט אויך „מאנטשעסטער" נאך דעם נאמען פון דער שטאדט, וואו ער איז צום ערשטען מאל פאבריצירט געווארען.

ווייל דעם טאטענס פרייגד, וואס האט זיך אם בעסטען פארשטאנען אויף אייגקויפען וועלווטין האט געהייסען הארי, האב איך אויך באקומען דעם דאזיגען נאמען, אוך הארי האט מען מיך גערופען אין דער משפחה אוך אזוי האבען מיך גערופען די הויז־פרייגד אוך די שכנים.

איך האב נאך איצטער ליעב צו הערען ווי מען רופט מיך

נעשעפטען סאי זומער סאי ווינטער. אוז איך פלעג איהם שויז נעווהנליך געפינען בייס שרייבטיש, וואו ער פלענט, זיך ניט אומקוענדיג, מיר דערלאנגען די האנד צום קושען. א שענע, פיינ־ נעשניטענע, פארנעהמע האנד, וואס ער פלעגט וואשען מיט מאנ־ דעלעהל. איך זעה זי נאך פאר מיר. איך זעה נאך יעדעם בלויע אדערל, וואס איז דורכגעלאפען אט דער בלענענדינער וויסער מאר־ מארהאנד, מיר דאכט, ווי אט דער מאגדעל דופט וואלט מיר נאך דורכגעצופט דורך מיין נאז, אוז דאס אויג ווערט פייכט.

טיילמאל פלעגט עס ניט בלייבען ביי דעם בלויזען קוש. אוז מיין מאטע פלעגט מיך נעמען צווישען זיינע קניה אוז מיך קושען אויפ'ן שטערן. איין פריהמארגען האט ער מיך ארומגענומען מיט אן אויסערגעווהנליכער צערטליכקייט אוז האט נעזאגט: היינטי־ גע נאכט האב איך פון דיר גע'חלומ'ט עפים שענעם אוז איך בין זעהר צופריעדען מיט דיר, מיין ליעבער הארי. וועז ער האט נעזאגט אט די ווערטער, האט זיך א שמייכעלע פארצוינען אויף זיינע ליפען, ווי ער וואלט וועלען זאגען: מעג זיך הארי אין דער ווירקליכקייט נאך ווי ניט שען אויפפיהרען, איך וועל דאך, כדי איך זאל איהם ליעב האבען, תמיד פון איהם עפים שענעם חלום'ן.

הארי איז אין ענגלאנד דער פאמיליערער נאמען פון די יע־ניגע, וואס הייסען הענרי, אוז מיינט אין נאנצען דאסזעלביגע ווי מיין דייטשער טויף נאמען „היינריך". דער בעקאנטער אוסז ווי מען רופט דעם לעצטען נאמען אין דעם דיאלעקט פון מיין היים, קלינגט אויסערגעווהנליך שלעכט. כמעט וואולנאר. למשל היינץ, היינצכען, הינץ. הינצכען ווערען אפט אנגערופען די קליינע הויז לצים און דער קאטער אין שטיוועל אין ליאלקע שפיעל, און דער קאטער ווערט בכלל אין דער פאלקס פאבעל אנגערופען „הינצע."

אבער ניט דערפאר איז מיין נאמען פון מיין מאטען אנגלי־ זירט געווארען. נאר ווייל ער האט געוואלט עהרען אייניעם פון זיי־ נע בעסטע פרייגד אין ענגלאנד. מר. הארי איז געווען מיין מא־ מענס נעשעפטס־פיהרער (קארעספאנדענט) אין ליווערפול; ער האט דארטען נעקענט די בעסטע פאבריקען, וואו עס איז פאבריצירט געווארען וועלוועטין, א האנדעלס ארטיקעל, וואס איז מיין מא־

הונדערט שוין עפּים עהנליכעם פּאַראויסגעזעהן. און דערפּאר ווייל זיי האָבען אינסטינקטיוו געפּיהלט, ווי אונזער גלאָטע איבערציווי־ליזאציאָן איז נאָר א געלאָקירטע פּויליעניש, און ווי נויטיג עס איז צוריק זיך אומצוקעהרען צו דער נאַטור, האָבען זיי דאָס געוווכט זיך צו דערנעהנטערן צו אונזער אורטיפּום, דעם נאַטירליכען אפּענ־טום. זיי האָבען געטאָן, וואָס ס'איז נאָר געווען מעגליך, און אזוי ווי סוף כל סוף, כדי צו ווערען אין גאנצען אפּען האָט זיי שוין מעהר ניט געפּעהלט ווי אן עק. האָבען זיי אָט דעם חסרון אויס־געפּילט מיט דעם צאָפּ. אויך אזא אופן איז די מאַדע פון צאָפּ א באַדייטענדער סימפּטאָם פון אן ערענסט באַרערפּעניש, און ניט נאָר א שפּיעל פון פּריוואָליטעט — דאָך אומזיסט פּרואוו איך אליין מיט דעם קליינען פון מיין נארען מיצעל איבערצוקלינגען דעם אומעט, וואָס נעמט מיך אדום יעדעם מאָל, ווען איך טראכט פון מיין פּארשטאַרבענעם טאָטען.

פון אלע מענשען איז ער געווען דער יעניגער, ווועמען איך האָב צומייסטען ליעב געהאט אויך דער וועלט. ער איז איצטער טויט שוין לענגער פון 25 יאָהר. איך האָב מיר קיינמאָל ניט פּארגעשטעלט, אז איך וועל איהם אמאָל פּארליירען. און אפּילו איצטער קען איך קוים גלויבען, אז איך האָב איהם ווירקליך פּאר־לוירען. עס איז שווער זיך איבערצוצייגען אין דעם טויט פון די מענשען, וועלכע מיר האָבען שטארק ליעב. אבער זיי זענען טאקי ניט טויט. זיי לעבען ווייטער אין אונז און וואוינען אין אתזער נשמה.

זינט דעמאָלט איז ניט פּארבייגעגאנגען איין נאכט אין וועל־כער איך האָב ניט געמוזט טראכטען וועגען מיין טאָטען עליו השלום. און וועז איך האָב זיך אויפגעכאפט אין דער פריה, פּלעג איך אפּט גלויבען איך הער נאָך דעם קלאנג פון זיין קול, ווי דעם עכא פון א חלום. אפּט פּלעגט זיך מיר דאכטען: אָט מוז איך מיך געשווינדט אנטאָן און שנעל ארונטערלויפּען צו מיין טאָטען אין דער גרויסער שטוב אריין. ווי איך פּלעג דאָס טאָן אינ־נעלווייז.

מיין טאָטע פּלעגט פּריה אויפּשטעהן און זיך נעהמען צו זיינע

זומפען. איך ווייל בשום אופן ניט אפלייקענען די אייגענטימליכע שענקייט פון דער אלענדישער שפראך, איך בין זיך נאר מודה. אז איך האב פאר איהר קיין אויערען ניט. עס מעג זיך אפילו זיין אמת, אז אונזער אייגענע דייטשע שפראך, ווי דאס ווילען האבען נידערלענדיש פאטריאטישע לינגוויסטען, איז נאר א פארדארבען אלענדיש. דאס איז מענליך.

דאס דערמאנט מיך אן דער באהויפטונג פון א קאסמאפאליטישען זאלאג, וועלכער ערקלעהרט אז די אפען זענען די אורעלטערן פון דעם מענשליכען געשלעכט; לויט זיין מיינונג זענען די מענשען נאר אייסגעבילדעטע, אדער בעסער איבערגעבילדעטע אפען. וועז די אפען זאלען קענען רעדען, וואלטען זיי וואהרשיינליך באהויפטען, אז די מענשען זענען נאר דעגענערירטע אפען. אז די מענשהייט איז א קאליע געווארען אפענטום, פונקט ווי לויט דער מיינונג פון די האלענדער איז די דייטשע שפראך א פארדארבען האלענדיש.

איך זאג: וועז די אפען זאלען קענען רעדען. הגם איך בין ניט איבערצייגט אז זיי קענען ניט רעדען. די נענארן ביים סענגאל פארזיכערן שטייף און פעסט, אז די אפען זענען מענשען פונקט אזוי ווי מיר, און זענען נאך קלוגער, דערמיט וואס זיי האלטען זיך אפ פון רעדען און וועלען דארום ניט אנערקענט פאר קיין מענשען און וועלען ניט געצוואונגען צו ארבייטען. זייערע כיטרע אפען קונצען זענען נאר א מין שלויקייט, דורך וועלכע זיי ווילען ערשיינען ביי די מאכטהאבער פון דער ערד פאר אזעלכענע, וואס טויגען ניט ווי מיר צו וועלען אויסגענוצט.

אז באפריאונג פון יעדער כבוד זוכערייַ, וועט ביי מיר ארויסרופען א הויכע מיינונג וועגען אט די מענשען, וואס פארשטעלען זיך אין א שטומען אינקאגניטא, און מאכען נאך אפשר חוזק פון אונזער פלאטשינקייט. זיי בלייבען פריי אין זייערע וועלדער און זאגען זיך קיינמאל ניט אפ פון זייער נאטור־צושטאנד. זיי וואלטען אמת'דיג מיט רעכט געקענט באהויפטען, אז דער מענש איז א דענענעריחטער אף.

אפשר האבען אונזערע עלטערזיידעם אין אכצעהנטען יאהר־

מענשליכע בעוואוסטזיין בכלל, מיט אלץ, וואס איז אונערגרינדליך, וואס ליגט אויבער יעדער פערנונפט. דאס איז די ראמאנטיק פון נאך פאר היינעס צייטען. ער באגעגענט אפילו איינעם פון איהרע ערשטע רעפרעזענטאנטען א. וו. שלענגל פערזענליך, אבער דער אייגענארטיגער לעבענסאינהאלט פון דער ראמאנטיק איז איהם געבליבען פרעמד און אונפארשטענדליך. דאך, די דערציטערונג, וואס האט ארויסגעפלאצט פון דער ראמאנטיק און וואס האט אונטערגעהויבען דאס נאכצוג גייסטיגע לעבען פון יונגען יאהרהונדערט, האט נאך אנגעהאלטען איהר ווירירען אין דער פילאזופיע, פאעזיע און פלאסטישער קונסט. אויך גענהע, צי אין שלום צי אין קריעג מיט איהר, האט געמוזט כסדר זיך מיט איהר פאנאנדערעכנען. וואס אין יענער אוניוועלט־ראמאנטיק איז געווען א ברויזענדער נעמיש, איז זיך איצט צולאפען אין איינצעלנע אבגעקלערטע טענדענצען, וואס האבען געווירקט פלאך און בריט. ארויסבאפענדיג איינצעלנע טענדענצען — ריטערטום, פרומקייט, דאס פאטערלענדישע, דאס פאלקסטימליכע, דאס מיטעלאלטערליכע, זענען עס געווען די פארשיעדענע קאליבער, אין וועלכען די ראמאנטיק זיך האט איבערגעבראכען און אונטער וועלכע זי איז פאפולער געוואָרען. די ליעבע צו ריטער־ראמאנען און ריטער־שוישפיעל, טורניערען, פראצעסיעס; קינסטליכע רואינען, פארשאטענע מיט בוימער, ריטערטומס, קאפעלען, און קלויסטערארטיגע געבויידען, מיט דעם גאנצען גאטישען שפיצען־געפלעכטס, וואס האט געדארפט באצערען אי די וואהנונגען, אי די הויז־כלים אי די בגדים אפילו, ווי עס ערקלערט דער מאניפעסט, וואס איז ארויסגעקומען פון געטהעס קרייז — דאס איז געווען ראמאנטיק אין דער מאדע. איהר פאעטישער רעפרעזענטאנט איז געווען דער סענטימענטאל־ריטערליכער לאמאט־פוקע.

אויך היינע האט פון אנפאנג זיך נעלאזט טראגען פון דעם דאזיגען שטראם און ביז זיין לעצטען טאג האט ער ליעב געהאט מיטלאלטערליכעס און עקזאטישעס אין זיין קלידונג. דאך האט ער פון נאטור אוים זיך געפיהלט ניט גוט מיט א פאעזיע, וואס פארנעהמט זיך אויסשליעסליך מיט נאגען און ריטער־פרויליינס. דעם

דערצאהלען וועגען א ווירקליכער איבערלעבונג, האָט איהם געגארט וועגען דעם אמת'ן וועדט פון אזעלכע דיכטונגען, ווי „ראטקליף" צום ביישפיעל, אין וועלכען, עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, ער האָט רעזומירט זיין גאנצע יוגענד־פּעריאדע... וואו ער טוקט זיך ניט אין זיין אייגענעם ראמאן, געלינגט איהם שוין אין זיין ערשטער זאמלונג אוא שטיק, ווי די „נרענאדיערע", געשאפען אין דיסעל־דארף אין 1819, וואָס געהערט צו היינעם וועלטרוהם אין וואו ער האָט מיט איין קלאפּ אנגעשלאָגען דעם טאָן פון זיינע באלאדען. אין די סאנעטען, מיט דער אויסנאהמע פון אייניגע (צוויישען זיי דער שעהנער צווייטער צו דער מוטער), הערט זיך א שארף קלינ־גענדע, אבער נאָך אונבאשטימטע אפּאזיציאָן. דאָס „שעהנע, העלע לאכען" איז ערשט געווען א נעבאט, אבער נאָך ניט די ווירקליכע שטימונג פון זיין הארצען.

דא זאל אנגעדייט ווערען, וואָס איז דאָס געווען פאר א ליטע־ראריישער באדען, פון וועלכען עס האָט ארויסגעדייהט די שעפּפונג פון דעם נייי ערשיעדענעם דיכטער. די ערשטע פּראָזא־שריפּט, וואָס היינע האָט פּארעפענטליכט, איז געווען נעווידמעט דער „ראָמאנ־טיק". ער פּארטיידיגט איהר. אין דער לעצטער, אויפ'ן טויטען־בעט געשריבען, גיט ער צו א שמייכעל, אז דער אויסדרוק „ענטהוזיאזטער ראָמאנטיזם", וואָס א גייסטרייכער פּראנצויז האָט אויף איהם אנ־געווענדט, איז ווירקליך צוטרעפענד. און אזוי פּעהלען אויך קיין באווייזע ניט, אז דאָס איז געווען די ראָמאנטיק, וואו דער דיכטער אליין זוכט דעם שורש פון זיין שאפען.

דער באגריף „ראָמאנטיק" באצייכענט אין ענגערן זין דאָס אונפּערגעסליכע צוזאמענלעבען פון פינף—זעקס מענער אין יענא אין די איבערגאנגם־אהרען פון 18טען צום 19טען יאהרהונדערט. מיט גייסטער, אנגעקוואלענע מיט ענטציקונג, האָבען זיי געזומען פון דאָס נייי איבערדענקען דעם גאנצען שטאף פון ראָמאלסדיגען לעבען. פּאר זיי איז געווען א וועלט פון ציוויליזירטע פּארינפּטיגע באגריפען, אויף וועלכע, עס האָט אויסגעזעהן, דער 18טער יאהר־הונדערט האָט זיך בארוהינט. זיי אבער האָבען נעוואלט באַרייכערן זייער אונערזעטליכען באוואוסטזיין אוו. צוזאמען מיט דעם, דאָס

פֿלאַטערן. און אין דעם שיין פֿון דער זון פֿלעגען פֿרייַדיק בלי־צען די עפֿאַלעטען.

נאָך גליקליכער פֿלעגט זיין מיין טאַטע, וועז עס פֿלעגט קו־מען זיין רייה זיך צו שטעלען אויף דער הויפּטוואָך אלם דער קאָמאַנדירענדיגער אָפּיציער, און ער פֿלעגט האָבען צו זאָרגען פֿאר דער זיכערקייט פֿון דער שטאָדט. אין אזעלכענע טעג פֿלעגט אויף דער הויפּטוואָך זיך גיסען לויטער רידעסהיימער און אסמאנס־הייזער פֿון די בעסטע יאָהרן, און אלץ אויף דעם חשבון פֿון דעם קאָמאַנדירענדיגען אָפּיציער, מיט וועמענס פֿרייַגעביגקייט זיינע בירגער גוואַרדיסטען, זיין כרתי און פלתי, האָבען זיך נאָר ניט גע־קענט אָנלויבען.

מיין פאַטער איז ביי זיי נעווען זעהר פֿאָפּולער. זייער באַ־נייסטערונג פֿאר איהם איז זיכער נעווען אזוי גרויס, ווי די באַגייסטערונג מיט וועלכע די אלטע גוואַרדיע פֿלעגט ארומיובלען דעם קייזער נאָפּאָלעאָן. יענער האָט נע־ווים פֿארשטאַנען זיינע לייט אויף אן אנדערן אופן צו פֿאר'שכור'ן. די גוואַרדיסטען פֿון מיין פאַטער האָט אויך ניט נעפֿעהלט א נעוויסע מוטינקייט, וועז אפילו עס פֿלעגט זיך האַנדלען וועגען איינעמען מיט שטורעם א באַטעריע פון וויינפּלאַ־שען, וועמענס העלזער עס זענען נעווען פון דעם גרויסען קאַליבער. אָבער דער העלדענמוט איז דאָך נעווען פון אן אנדערן סאָרט. ווי יענער העלדענמוט, וואָס מען פֿלעגט נעפֿינען ביי דער אלטער קייזער גוואַרדיע. די לעצטע זענען געשטאַרבען אוז האָבען זיך ניט איבערנעגעבען, אין דער צייט וואָס די גוואַרדיסטען פון מיין טאַטען זענען אלע מאל נעבליבען ביים לעבען אוז האָבען זיך אפט איבערנעגעבען.

וואָס אנבעלאַנגען די זיכערקייט פון דער שטאָדט דיסעל־דאָרף, האָט זי נעמוזט אויסזהן זעהר ניט פוינעלדיג אין די נעכט וועז מיין טאַטע פֿלעגט קאָמאַנדירען אויף דער הויפּטוואָך. אמת, ער פֿלעגט זאָרגען דערפאר אז עס זאָלען ארויסגעשיקט ווערען פאַטרולען, וועלכע פֿלעגען זינגענדיג אוז קלינגענדיג דורכציהען דורך פֿארשיידענע נעגענדען פון שטאָדט. אמאל האָט זיך נעטראַפען

— פלענט דאן מיין טאטע זיפצען און דושאלי פלענט אומעטיג דרעהען מיט'ן ווייד'ל.

איך גלויב, דער הונד איז געווען א חונף, און אמאל אין א שלעכטער שטימונג, וועז זיין ליעבלינג האט צוליעב א טראט אויף זיין פוס שוין צו יעמערליך געקוויטשעט, האט מיין טאטע צונגעגעבען אז די קאנאליע מאכט זיך נאר אזוי. צום סוף איז דושאלי געוואָרען זעהר קרעציג און אזוי ווי ער איז נעוואָרען א וואכדערנדיגע קאזארמע מיט פליי, האט ער געמוזט דערטרונקען ווערען. א זאך וואס מיין טאטע האט געלאזט געשעהן און האט נאר ניט געהאט דאנענען. — די מענשען זענען מקריב זייערע פיערפיסיגע ליעבלינגע מיט דער זעלביגער אינדיפערענץ, ווי די פירשטען זייערע צוויי פיסיגע.

פון מיין טאטענס מילימערישע צייטען, האט נעווים אויך געשטאמט זיין גרעניצלאזע ליעבע פאר דעם סאלדאטען שטאנד, אדער בעסער נעזאגט, פאר דעם סאלדאטען שפיעל. דער חשק צו יענעם לוסטיגען, נאר ניט טוענדיגען לעבען, וואו נאלדענע פלימערלעך אין שארלאך רויטע פאסען פארהילען די אינווייניגסטע ליידיקייט, און בארוישטע נארישע נאוה, קען זיך ארויסגעבען פאר מוט.

אין זיין יונקערישע סביבה איז ניט נעווען ניט קיין מילימערישער ערנסט און ניט קיין אמת'ר פערלאנג נאך רוהם; פון הערָאיזם קען נאר קיין רעד ניט זיין. אין זיינע אויגען איז נעווען דער עיקר די וואך־פּאראד, דאס קלינגענדיגע געווער דער געפאסטער אוניפארם, וואס פאסט אזוי פאר שענע מענער.

ווי נלויבליך איז דאדום געווען מיין טאטע, וועז אין דיסעלדארף איז געוואָרען די בירגער־גווארדיע, און ער האט נעקענט אלס אן אפיציער פון אט דער גווארדיע פארבייפארשירען פארביי אוכזער הויז אין דעם טונקעל־בלויען אוניפארם מיט די הימעלבלויע סאמעט קלאפען, אן דער שפיץ פון זיינע קאלאנען. פאר מיין מאמע, וואס איז דעמאלט א נערויטעלטע נעשטאנען ביים מענסטער, פלענט ער סאלוטירען מיט דער ליעבליכסטער העפליכקייט; דער בינט פערערן אויך זיין דרייעקיגען הוט פלענט דאן שטאלץ

אזעלכענע פארהעלטנישען אין וועלכע ער קען איהם זעהר נויטיג באדארפען.

פון יענער מלחמה פעריאדע שטאמען עטליכע שוואכ־קייטען פון מיין טאטען, פון וועלכע מיין מאמע האט איהם קוים אייניגוויין נעקענט אבגעוועהנען. אזוי למשל פלעגט ער זיך נערן לאזען צורעדען צום הויכען שפיעל, פלעגט פראטעזשירען די דאמאלסרינע קונסט, אדער בעסער נעזאגט איהרע פריעסטערינס. און ער האט נאר נעהאט א ליידענשאפט פאר פערד און הינט. ביי זיין אנקומען קיין דיסעלדארף, וואו ער האט זיך באזעצט אלס סוחר אויס ליעבע צו מיין מאמע, האט ער נעהאט מיטגע־בראכט צוועלף פון די שענסטע פערד. ער האט זיך אבער פון דעם באפרייט, וויל אזוי האט אויסדריקליך נעוואלט זיין יונגע פרוי, וועלכע האט איהם פארגעשטעלט אז אט דער פיערפיסינע קאפיטאל פרעסט צופיעל האבער און ברענגט נאר ניט איין.

שווערער איז שוין אנגעקומען מיין מאמען אוועק צו שיקען אויף דעם שטאלמייסטער, דאס איז געווען א קורצער און א גראבער חאם, וואס איז תמיד נעלעגען אין שטאל מיט עפים א לומפ און פלעגט שפיעלען אין קארטען. סוף כל סוף איז ער אליין אוועק נעגאנגען. און מיט איהם איז אויך מיטנעגאנגען דעם טאטענס א גאלדענער רעפעטי זייגער און עטליכע אנדערע ווערטפולע ציערונגען.

נאכדעם ווי מיין טאטע איז פטור געווארען פון דעם מויגע־ניכטם, האט זי אויך באפרייט דעם טאטענס יאנד הינט מיט דעם אויסנאהם פון איין אייניגען, וואס האט געהייסען רזשאלי, און איז געווען שרעקליך מיאום. ער האט געפונען גנאד אין איהרע אויגען. טאקי דערפאר וויל ער האט אין זיך נאר ניט געהאט פון די איינענשאפטען פון א יאגד הונד, און האט געקענט וועדען א באלעבאטיש געטרייער און טוגענדהאפטער הויז־הונד. ער האט אין דער שטאל באוואוינט דעם טאטענס אלטע קאליאס, און וועז מיין טאטע פלעגט זיך דא מיט איהם צוזאמענטרעפען, פלעגען זיי זיך אייגם דאס אנדערע צוואווארפען באדייטענדע בליקען. יא, רזשאלי

פון דער צייט. אין דער דאזיגער פארלעגנהייט איז מיין טאטע נע־
פאלגן אויף א גוטער חמצאה. ער האט נאר געפֿפערט די פארם,
דאס שווארצע זעקעלע, (sachet) דעם בייטעל: די לאנגע האר
נופא האט ער פון דעסטוועגן זינט דעמאלט געטראגן ווי א
בריוט נעפלאכטענעם שיניאן, וואס איז געווען באפעסטינט צום
קאפ מיט קליינע קעמעלעך. אט דעם צאפ איז צוליעב דער ווייכ־
קייט פון די האר און צוליעב דעם פודער כמעט גאר ניט געווען צו
דערקענען. און אויף אזא אופן איז מיין טאטע אין דער אמת'ן דאך
ניט געווען קיין אפטרינינער פון דעם אלטען האר בייטעלטום,
און ער האט זיך נאר, פונקט ווי אנדערע קריפטא־ארטאדאקסטן,
פון דרויסען צוגענאסט צו דעם גרויזאמען צייט־גייסט.

דער רויטער אוניפארם, אין וועלכען מיין פאטער איז געווען
אפגעמאלעט אויף דעם דערמאנטען פארטרעט, האט אנגעוויזען
אז ער האט געהאט צו טאן מיט דעם האנאוורשען דיענסט. מיין
טאטע האט זיך געפונען אין דעם חיל פון פראנץ ערנסט פאן
קימפערלאנד אין אנהויב פון פראנצויזישען קריעג און האט מיט־
געמאכט דעם מארש אין פלאנדערן און בראבאנט, אלס פראוויאנט־
מייסטער אדער קאמיסאריוס, אדער ווי די פראנצויזען רופען עס אן
officier de bouche די פרייסען רופען אזא איינעם „מעהל־
וארם."

דער אמת'ר אמט פון אט דעם בלוט יונגען מענשען איז אבער
געווען דער אמט פון איינעם וואס האט נישא חן געווען ביים פרינץ.
א מין ברומעל au petit pied און אזן א געשטייפטען
קראוואט און ביים ענד האט ער געהאט אזא סוף ווי אלע אזעלכע
שפיעלציינגען, וואס זענען נושא חן ביי פירשטען אין די אויגען. מיין
טאטע איז אפילו אויף זיין גאנץ לעבען נעווען איבערצייגט, אז דער
פרינץ, וואס איז שפעטער געווארען דער קעניג פון האנאוור, האט
איהם קיינמאל ניט פארגעסען. דאך האט ער זיך ניט געקענט ער־
קלעהרען, פאר וואס דער פרינץ שיקט קיינמאל ניט נאך איהם.
און פרעגט זיך נאר קיינמאל אויף איהם ניט נאך, וואס ער
קען דאך ניט וויסען: צו זיין אמאליגער ליעבלינג לעבט ניט אין

אויך די שארלאך־דויטע פארב פון דעם ראָק, וואָס אויף אייל־בילדער, מאכט זי אויף אונז אזא שוידערהאפטען אייגנדרוק, חאָט דאָ פארקעהרט געמאכט א גוטען עפעקט, וואָרים דורך דעם איז די ראָזאָווע פארב פון געזיכט נעוואָרען אנגענעהם מילדער.

דער טיפ פון שענקייט, וואָס האָט זיך ארויסגעוויזען אין זייגע נעזיכטס־צוגען, האָט ניט דערמאָנט, ניט די צנועה'דיגע אידעאליטעט פון די גריכישע קונסטווערק, אויך ניט די ספיריטואליסטיש־שוועדישע אבער מיט היידנישער נעזונדקייט טראָגענדרי־גער קונסט פון דער רענעסאנס צייט; נייַן, דאָס דערמאָנטע פארט־רעט האָט גיכער געטראָגען דעם כאראקטער פון זיין אייגענער צייט, וועלכע האָט טאקע נאָר קיין כאראקטער ניט געהאט. וואָס האָט וועניגער ליעב נעהאט די שענהייט, ווי דאָס נעטע קא־קעט - ציערליכעס: א צייט וועלכע איז אין דער אפגע־שמאקטקייט דערנאנגען ביז פאָעזיע. יענע זיסע, געציקעלטע צייט פון דעם ראָקאָקא, וועלכע מען האָט אויך גערופען די צייט פון די האַרביטלען, און וועלכע האָט ווירקליך אלס א סמן נעטראָגען דעם האר־בייטל, ניט אויפ'ן שטערן נאָר אויפ'ן הינטערשטען טייל פון קאָפ. וואָלט דאָס בילד פון מיין פאָטער אויף דעם דערמאָנטען פארטרעט געווען אביסל מעהר מיניאטור, אזוי וואָלט מען זיכער נעקענט זאגען, אז דער פארטרעפליכער וואָטאָ האָט עס נעמאָלען כדי איינגעראמט אין פאנטאסטישע אראבעסקען פון בונטע עדעל־שטיינער און גאלדפליטערלעך, אויך דאָס צו פאראירען אויף א פאָ־כער פון דער פרוי פון פאמפאדור.

באמערקענסווערט איז אפשר אויך דאָס, אז מיין טאטע איז אפילו אין די עלטערע יאָהרען געבליבען געטריי דער אלט־פרענקישער מאָדע פון פודער. און ער האָט זיך גאָר נישט פודערן ביז אין די לעצטע טעג פון זיין לעבען. הגם ער האָט פארמאָנט די שענסטע האָר, וואָס מען קען זיך פארשטעלען. זיי זענען געווען בלאָנד, כמעט גאָלדיג און זיי האָבען געהאט אזא וויבקייט, ווי איך האָב זי נאָר געפונען ביי געווייסע סארטען כינעזישע זייד.

ער וואָלט נעווים אויך געווען געבליבען ביי דעם האַרביטל, נאָר ער האָט ניט געקענט ביישטעהן דעם פארטנעשריטענען נייסט

קאסט א סך טרעהרען. איך מוז אין אט דעם אויגענבליק ווירקליך שאקלען מיט דעם נארענהיטעלע, כדי צו פארקלינגען מיינע וויי־נענדיגע געראנקען.

איך האב אויבען געזאגט, אז די שענקייט פון מיין טאטען האט נעהאט עפּים וועיבערשעם אין זיך. איך וויל מיט דעם בשום אופן ניט אנדייטען, אז איהם האט נעפעהלט מענליכקייט. דאס לעצטע האט ער אין זיין יוגענד ניט איינמאל באוויזען. דאס זאל ניט אויסנעטייטש ווערען אויף קיין שלעכטען אופן. אין זין האב איך נעהאט נאר די פארמען פון זיין קערפערליכער ערשיינונג, וואס זענען ניט נעווען נעשפאנט און שטייף, נאר ניבער מעהר ווייך און צערטליך אפּגערונדעט. די קאנטורען פון זיינע נעזיכטסצוגען האט נעפעהלט דאס פעסטע, און זיי זענען זיך צושוואומען אין אונ־באשטימטען. אין זיינע שפּעטערע יאהרען איז ער נעווארען פעט. אבער ווי עס ווייזט אוים, איז ער אין זיין יוגענד אויך ניט נעווען קיין מאנערער.

אין דער השערה האט מיר באשטעטיגט א פּארטרעט, וועל־כעס איז שפּעטער ביי מיין מאמען פארלוירען נעווארען אין א שרפה. אט דאס פּארטרעט האט איהם פארנעשטעלט, אלס א יונ־גען מאן פון ארום אכצעהן אדער נייניצעהן יאהר, אין א רויטען אוניפארם, די האר נעפּודערט און פארזארגט מיט א בייטעל.

דאס דאזיגע פּארטרעט איז גליקליכערווייז נעווען נעמאלט מיט פּאסטעל־פארב, איך זאג גליקליכערווייז, וויל אט די פארם קען בעסער איבערנעבען יענעם בליהונגס־שטויב, וואס מיר באי־מערקען אויף מענשען, וועלכע טראגען פודער, וויי אויל־פארב מיט דעם גלאנציגען פירנים. זי האט נאך א מעלה, וואס זי פארשליי־ערט די אונבאשטימטקייט פון די גזיכטסצוגען. נאכדעם ווי דער מאלער האט אויף דעם דערמאנטען פּארטרעט מיט די קריידווייסע נעפּודערטע האר און דעם ווייסען האלזטוך אריינגע־מאלט דאס ראזאווע פנים, האט ער דורך דעם קאנטראסט איהם נעגעבען א שטארקערען קאלאריט, און עס איז ארויסגעקומען קרעפטיגער.

קייט פון דער הויט פארב האָט דעם גאנצען געזיכט געגעבען דעם אויסדרוק פון פֿארנעהמקייט פון דער איינגענטימליכסטער ארט. זואָלט דער מאָלער געוואָלט דער דאמע געמאָלען מיט א גרויסען קריין פון דימענטען פֿאר דער ברוסט, אזוי וואָלט מען זיכער נעגלויבט, אז דאָס זעהט מען דאָס פֿארטרעט פון עפּים א פּירשטערליכער אבטיסין פון א פֿראָטעסטאַנטישען אדעליגען מאָנאסטיר.

פון דער באָבעס קינדער האָבען, אויף וויפיעל איך וויים, בלויז צוויי נע׳ירשה׳ט איהר שענקייט, און די זענען געווען מיין טאָטע און מיין פעטער סאָלאָמאָן הייגע, דער פֿארשטאָרבענער שעף פון דעם האָמבורגער באנקיער הויז מיט אָט דעם נאָמען.

די שענקייט פון מיין טאָטען האָט גהאָט, עפּים צו וויבעם. כאראקטערלאָזעם, וויבערשעם. זיין ברודער האָט שוין נעהאָט פיעל מעהר מענערשע שענקייט און איז בכלל נעווען א מאן, וועמענס כאראקטער שטארקייט האָט זיך אויף אנטפּלעקט אין זיינע עדעל־געמאָסטענע, רענעלמעסיגע שטריכען, אימפּאָזאנט און טיילמאָל זאָנאר אייגדרוקספּאָל.

זיינע קינדער זענען אלע, אָהן אן אויסנאהם, געווען גרויסע שענהייטען. דאָך האָט זיי דער טויט אָפּגעשניטען אין זייער בליהונג. און פון אָט דעם שענעם מענשען־בלומענבוקעט, לעבען איצטער נאָר צוויי, דער איצטיגער שעף פון דעם באנקיערהויז און זיין שוועסטער, א זעלטענע ערשיינונג מיט — — — *)

איך האָב אָט די אלע קינדער אזוי ליעב געהאָט, און איך האָב אויך ליעב געהאָט זייער מוטער, וואָס איז אויך געווען פֿונקט אזוי שען און איז אויך נעשטאָרבען. און אלע האָבען זיי מיר נע־

---

*) אין דעם אורשפרינגליכען מאנוסקריפּט זענען אויף דעם אָרט צוגעקומען נאָך דריי שורות אונטען אויף דעם בלאָט און אויבען אויף דעם נעקסטען בלאָט, וועלכע זענען געוואָרען אָפּגעשניטען מיט א שער. שווער צו גלויבען, אז דאָס האָט גענאָמען הייגריך הייגע. וואהרשיינליך זיין ברודער מאקסימיליאן, וועלכער האָט געווים ניט געוואָלט, אז זיי זאָלען פֿארעפענטליכט וועדען צוליב משפּחה אָנגעלעגענחייטען.

עראינערונג דורכגעלאפען ווי א שוידער דורכ'ן רוקען. „אן אפנע־
בריהטע קאין האט מורא פאר דעם קאכענדינען קעסעל", זאגט דאס
שפריך־וואורט. און יעדער וועט לייכט באגרייפען, אז וינט דעמאלט
האב איך ניט געהאט קיין גרויסע נייגונג, צו וועלען מעהר געוואהר
ווערען וועגען יענעם זיידען אין זיין יחוס־בוים; אדער גאר דעם
דערוואקסענעם פובליקום, ווי אמאל דעם קליינעם, עפים צו דער־
צעהלען וועגען דעם.

מיין באבע פון טאטענס צד, פון וועלכער איך וויים אויך וועג־
ניג וואס צו זאגען, ווייל איך פון דעסטוועגען ניט לאזען ניט דער־
מאנט. זי איז געווען אן אויסערגעווענליך שענע פרוי און די אייג־
צינע טאכטער פון א באנקיער אין האמבורג, וואס איז צוליעב
זיין עשירות געווען באריהמט ווייט און בריים. אט דער אומשטאנד
מאכט מיך גלויבען, אז דער קליינער איד, וואס האט דעם שענעם
פארשוין געקענט ארויסקריגען פון דעם רייכען עלטערן הויז און
זי פיהרען צו זיך אהיים קיין האנאווער, האט א חוץ זיין נרויסער
באדרד געמוזט האבען זעהר נוטע אייגענשאפטען און האט נעמוזט
זיין זעהר א בכבוד'ר.

ער איז פריה נעשטאדרבען און איבערגעלאזט אן אלמנה מיט
זעקס קינדער. אלע אינגלעך אין די צארטעסטע יאהרען. זי האט זיך
אומגעקעהרט קיין האמבורג און איז דארט נעשטאדרבען אויך ניט
זעהר קיין אלטע.

אין דעם שלאף־צימער פון מיין פעטער סאלאמאן הייגע אין
האמבורג, האב איך אמאל נעזעהן דאס פארטרעט פון מיין באבען.
דער מאלער, וועלכער האט זיך באמיהט צו ארבייטען לויט דעם
רעמבראנדישען מאניער פון ליכט און שאטען־עפעקטען, האט דעם
בילד צוגענעבען א שווארצע, קלויסטערשע קאפ־באדעקונג, און
פונקט אזא שטרענגען טונקעלען מאנטעל און א פעך פינסטערען הינ־
טערגרונד, אזוי אז דאס פולבאקיגע מיט א גוידער פארזעהענעם גע־
זיכט, האט ארויסגעשימערט ווי א פולע לבנה פון שווארצע נאכט־
וואלקענס.

איהר געזיכט האט נאך געהאט שפורען פון גרויסער שענקייט.
זי איז געווען אן מילד און אי ערענסט, און באזונדערם די צארט־

דרעהען, ביז ביים סוף פון דער אונטערזוכונג האָט זיך ארויסגע־ווייזן, אז איך, דער פּרימסטער האָב דאָס ארויסגערופען דעם נאנצען לייארעם, מיט דעם וואָס איך האָב דערצעהלט, פון מיין זיידען, אוו איך האָב געמוזט אפּקומען פאר מיין עברה מיט א היבשע צאָל שמיץ.

דאָס זענען נעווען די ערשטע שמיץ, וואָס איך האָב אויף דער וועלט באקומען. אוו ביי דער דאָזיגער געלעגנהייט האָב איך שוין געמאכט די פּילאָזאפּישע באטראכטונג, אז דער לעבער נאָט, וואָס האָט באשאפען שמיץ, האָט מיט זיין גוטסקייט אוו חכמה אויך דערפּאר געזארגט, אז דער וואָס גיט זיי, וועט סוף כל סוף מיער, וואָרים אז ניט וואָלטען שמיץ זיכער נעווען אונערטרעגליך.

דער שטעקען מיט וועלבען מען האָט מיך נעשמיסען, איז נע־ווען א דין שטעקעלע מיט א נעלער פּארב. דאָך די פּאסען, וואָס דאָס האָט איבערנעלאָזט אויף מיין רוקען זענען נעווען טונקעל־בלוי. איך האָב זיי ניט פּארגעסען.

אויך דעם נאָמען פון לעהרער, וואָס האָט מיך אזוי אוני־בארמהערציג געשלאָגען, האָב איך ניט פּארגעסען: דאָס איז נעווען דער פּאטער דיקערשייט, מען האָט איהם באלד ארויסגעיאָגט פון דער שול, צוליעב א נעוויסער זאך, וואָס איך וועל אויך קיינמאָל ניט פּארגעסען, אבער וועלבע איך וויל ניט דערצעהלען.

דער לייבראליזם האָט דעם פּריסטערשטאנד אפּט נענוג פּארלויסדעט מיט אונרעכט. אוו איצטער קען מען איהם שוין פּארגינען אביסל שוינונג, וועו אן אומווירדיג מיטנליעד בא־נעהט א פּארבראָכען, וואָס סוף כל סוף דארף מען דאָס דאָך צוערב־נען צו דער מענשליכער נאָטור, אדער צו דער מענשליכער אומנא־טור.

פּונקט ווי דער נאָמען פון דעם מאן, וואָס האָט מיר דער־לאָנגט די ערשטע שמיץ, איז מיר אויך נעבליבען אין זכרון. דאָס וואָס האָט נעבראכט צו די שמיץ. דאָס איז מיין אומנליקליכע נע־נאָלאָנישע מיטטייל־ונג. אוו די נאכווירקונג פון יענע פּריהע יוגענד־אייגדרוקען איז אזוי גרוים, אז יעדעס מאל ווען מען פּלענט רעדען פון קליינע אידען מיט גרויסע בערד, איז מיר אן אונהיימליכער

געקראַנען פריהע אייגדריקען. און איך פלעג חארכען א פארגאפטער וועז די אלטע ברייגעלע אדער ברינהילדים, פלעגט דערצעהלען.

מיין טאטע אליין איז געווען זעהר קארג אויף ווערטער. האָט ניט ליעב געהאט צו רעדען. און איינמאל אלס קליין אינגעל, איז דער צייט, וועז איך פלעג אין די וואכענטעג צוברענגען אין דער פראנציסקאנער קלויסטערשול, און די זונטאגס אין דער היים. האָב איך זיך אמאל באנוצט מיט דער נעלעגענהייט מיין טאטען צו פרעגען, ווער עס איז נעווען מיין זיידע. אויף דער דאָזיגער פראגע האָט ער געענטפערט האלב לאכענדיג, און האלב אונצופריעדען: „דיין זיידע איז נעווען א קליין אידעלע און האָט נעהאט א גרויסע באָרד."

דעם אנדערן טאָג, ווען איך בין אריינגעקומען אין שולזאל, וואו איך האָב שוין נעפונען פארזאמעלט מיינע קליינע חברים, האָב איך זיך נעאייליט זיי צו דערצעהלען די וויכטיגע נייאיגקייט, אז מיין זיידע איז נעווען א קליין אידעל, וואָס האָט נעהאט א גרויסע באָרד.

קוים האָב איך דאָס ארויסגעזאָגט, האָט דאָס נענומען פלי־העז פון אייז מויל צום צווייטען, און איז געווארען איבערנע־חזר'ט אין אלערליי קולות, און מען האָט דאָס נאָך באלייט מיט נאכמאכען די קולות פון חיות. דאָס קלייגווארג האָט נענומען שפרינגען איבער טישען און בענק, האָבען פון די וועגט ארונטער־נעריסען די רעכען טאוולען, וואָס זיי האָבען דערנאָך ארומגעווארפען אויפ'ן דיל צוזאמען מיט די טינטערס און דערביי האָט מען נע־לאכט, נעמעקערט, נעקוויטשעט, געבילען, געקרעהט — אן אמת'ר ניהנום־שפיעל, וועמענס רעפריין איז אלע מאל נעווען דער זיידע, וואָס איז נעווען א קליין אידעל און האָט געהאט א גרויסע באָרד.

דער לעהרער צו וועמען עס האָט נעהערט דער קלאָס, האָט דערהערט דעם ליארעם און ער איז אריינגעקומען אין זאל מיט א פנים, וואָס האָט נעגליהט פון צארן און ער האָט גלייך געפרעגט, ווער עס האָט אנגעהויבען אט דעם ליארעם. ווי עס נעשעהט אלע מאל איז אזעלכענע פאלען, האָט יעדער נעוואלט זיך ארויסצו־

בלבולים. די לעצטע האָבען דאָס נעזאָלט האָבען געמאכט די ענטדעקונג, אז אין די ביאָגראפישע מיטטיילונגען רעד איך זעהר פיעל פון מיין מאמעס משפחה, אָבער נאָר ניט פון מיין טאטענס משפחה, און זיי באַצייכנען דאָס אלס א זאך, וואָס איך פארשווייג מיט א כונה און באשולדיגען מיך מיט די זעלבינע אייטעלע הינטערנעראַנקעז, וואָס מען פלעגט אויך פאַרווארפען מיין פארשטאַרבענעם קאָלענע וואלפאנג נעטהע.

עס איז ווירקליך אמת, אז אין זיינע מעמוארען רעדט זיך מיט א באזונדערער הנאה וועגען דעם זיידען פון זיין פאַטערס צד, וועלכער האָט אלס שטרענגער הער שולטהיים פרעזידענטירט אויף דעם רוימער פון פראנקפורט, אין דער צייט וואָס פון זיידען פון דער מוטערס צד, וועלכער אלס עהרליך שנייידערייל פלעגט ער אויף דער באקענהיימער גאס זיצען אויפ'ן וועקטיש און פארלאָטען די אלטע הויזען פון דעם רעפובליק. וועגען איהם ווערט ניט דערמאָנט קיין אייניג וואָרט.

איך דארף דא ניט פארענטפערן געטהע'ן בנוגע אָט דעם דאָזיגען אינגאַרירען. דאָך וואָס אנבעלאַנגט מיר אליין, וואָלט איך וועלען יעדע בייזווילינג און אָפט אויסגענוצטע אינטערפרעטאַציאָנען און אינסונאציאָנען, פארענטפערען, אז עס איז ניט מיין שולד, וועז אין מיינע שריפטען ווערט קיינמאל נאָר ניט נערעדט פון דעם זיידען פון טאטענס צד. די סבה איז א פשוט'ע. איך האָב קיינמאל פון איהם קיין סך ניט נעוואוסט וואָס צו זאָגען. מיין טאטע עליו השלום איז אלס פרעמדער מאן נעקומען אין אתזער שטאָדט אריין קיין דיסעלדאָרף, און האָט דא ניט נעהאָט קיין קרובים, קיינע פון יענע אלטע מוהמעס, וואָס זענען די ווייבערשע בארדען, וועלכע זינגען טאג טענליך פאר פאר דעם יונגען אינגעל יענע אלטע פאמיליען-לענענדעז, מיט אן עפישער מאנאטאנקייט, דער חילוק איז נאָר, וואָס די שטאָטישע בארדען באלייטען זייערע לענענדעז מיט דעם דודעלזאק, און זיי טוען דאָס דורך דעם שנאָרכען פון זייערע נעזער. אָט די וויבערשע בארדען האָבען נאָר דערצעהלט פון די מעשים וואָס עס האָבען אויפגענטאָן די קלאָנס פון דער מאמעס משפחה. פון דער דאָזיגער זייט האָט מיין יונג נעמיט

מען איז מיך ניט נעקומען מאהנען קיין אריענטאלישע וועקס־לען, און איך האב געהאט גענוג צרות מיט מיינע אייגענע אקסי־דענטאלע וועקסלען.

אבער עס זענען נעווים פאראנען ערגערע חובות ווי נעלד חובות, וואס די אבות לאזען אונז איבער צו באצאהלען. יעדער דור איז א פארטזעצונג פון דעם אנדערן און ער איז ערב פאר יענעמס מעשים. די תורה שרייבט: „די עלטערן האבען נענעסען אומצייי־טיגע וויינטרויבען און די קינדערס צייגער זענען האילינ געוואָרען.“

עס הערשט א סאלידאריטעט צווישען די דורות, וואס קומען אויף אייגער נאכ'ן אנדערן. יא, אפילו די פעלקער, וואס קומען אויף דער ארענא, איינס נאכ'ן צווייטען, איבערנעמען אזא סאליידארי־טעט, און די נאנצע מענשהייט ליקווידירט סוף כל סוף די גרויסע ירושה פון דער פארנאנגענהייט. אין דעם עמק יהושפט וועט דאס גרויסע בוך מיט שולדען פארניכטעט ווערען, אדער אפשר וועט דאס געשען נאך פריהער דורך אן אוניווערזאל־באנקראט.

דער נעוועך־געבער פון די אידען האט די דאזיגע סאליידארי־טעט טיף דערקענט. און באוונדערס דאס סאנקציאנירט אין זיינע נעוועצען וועגען ירושה. פאר איהם האט אפשר ניט עקזיסטירט קיין אינדיווידועל וויייטער לעבען נאכ'ן טויט, און ער האט נאר נענלויבט אין דער אונשטערבליכקייט פון דער משפחה; אלע ניטער זענען נעווען דאס אייגענטום פון דער משפחה, און קיינער האט זיי ניט נעקענט אזוי פאלשטענדיג אפקויפען. אז אין א נעוויסער צייט זאל־לען זיי ניט קענען מעהר צוריק קעהרען צו דער משפחה.

א שטארקען נעגענזאץ צו יענער מענשענפריינדליכער אידעע פון תורת משה, שטעלט מיט זיך פאר דאס רוימישע נעזעץ, וואס אפילו אין ירושה רעכט וועיזט עס ארוים דעם ענאאיזם פון דעם רוימישען כאראקטער.

איך וויל מיך דא ניט אריינלאזען אין אונטערזוכונגען, אין מארפאלנענדיג מיינע פערזענליכע באקענטנישען, וויל איך דא ני־כער אויסנוצען די נעלענהייט, וואס מאכט זיך מיר ווידער צו וועיזען דורך א ביישפיעל ווי די אונשענדליכסטע טאטזאכען זענען אפטמאל פון מיינע שונאים באנוצט נעוואָרען צו די בייווויליגע

צו גאָר אן אנדערער צייט. דאָ זענען נעווען אזעלכענע ערטער, וואָס איך האָב פריהער קיינמאָל ניט אָנגעזעהן, דאָ זענען נעווען פארהעלטנישען, פון וועלכע איך האָב פריהער קיינמאָל קיין אהנונג ניט געהאט. און דאָך האָב איך דאָרט ארומגעוואנדעלט מיט א זיכערן טראָט און געפיהלט זיך זיכער.

דאָרטען פלעג איך באגעגענען מענשען מיט ברענענידגע, בונטע און מאָדנע טראכטען. און מיט אויסטערלישע וויסטע פיזיאָגנאָמיען. וועמען איך פלעג פון דעסטוועגען דריקען די הענד, ווי אלטע באקאנטע; איך האָב פארשטאנען זייערע ווילד פרעמדע, קיינמאָל ניט געהערטע שפראכען. צו מיין פארוואונדערונג האָב איך זיי אפילו נעענטפערט אין דיזעלביגע שפראכען, און איך פלעג געסטיקולירען מיט די הענד מיט אזא שנעלקייט, וואָס איז קיינמאָל ניט נעווען מיין טבע. און איך פלעג זאָגען אזעלכענע זאכען, וואָס מיר איז נעווען דערווידער און וואָס זענען נעווען פונקט דער חיפוך מיט מיין נעוועהנליכען ארט דענקען.

אט דער וואונדערליכער צושטאנד האָט נעמוזט נעדויערן אודאי א יאָהר. און הגם איך בין ווידער נעקומען צו דער איינהייט פון מיין זעלבסט־באוואוסטזיין זענען דאָך איבערגעבליבען נעהיימע שפורען אין מיין נשמה. ניט איין אודיאָסינקראזיע, ניט איינע פון מיינע פאטאלע סימפאטיעז און אנטיפאטיעז, וואָס פאסען נאָר ניט צו מיין טבע. יא, אפילו אסך פון מיינע האנדלונגען וואָס שטעהן אין ווידערשפרוך מיט מיין ארט דענקען, ערקלעהר איך מיר אלס נאָכווירקונגען פון יענער חלומות־צייט, אין וועלכער איך בין נעווען מיין עלטער־פעטער.

וועז איך באנעה פעהלערז, וועלכע איך קען אליין ניט באגרייפען ווי אזוי זיי זענען ענטשטאנען, ווארף איך זיי נערן ארויף אויף דעם חשבון פון מיין מזרח־לענדישען דאפעל נענגער. וועז איך האָב אמאָל פאר מיין טאטען פארגעלענט אט אזא השערה, כדי צו פארשטעלען עפּים א קליין עברה'לע, האָט ער שאלקהאפטיג באמערקט: ער האָפּט, אז מיין פעטער האָט קיינמאָל ניט אונטערגעשריבען קיין וועקסעל, פאר וועלכען מען זאָל אמאָל קענען קומען כיך מאהנען.

דער צוועק הייליגט די מיטלען. האָט דאָך דער ליעבער גאָט אליין, וועלן ער האָט געגעבען זיין תורה אויף דעם בארג סיני, ניט אפגעזאָגט זיך ביי דער דאָזיגער געלעגנהייט צו בליצען און דונערן. הגם די תורה איז נעווען אזוי פֿארטרעפֿליך און אזוי געטליך, אז זי האָט זיך זיכער געקענט באגעהן אָהן יערען עפעקט פון לייכטענדיגען קאָלאָפּאָניום און דונערענדיגע פּויקערייען. אבער דער הער גאָט האָט געקענט זיין פּובליקום, וואָס איז זיך נעשטאָנען אונטער'ן בארג מיט זיינע אָקסען און שאָף און מיט צוועפענטע מיילער, און ביי וועמען די פיזיקאָלישע קונצען האָבען זיכער ארויסגערופען מעהר באוואונדערונג ווי אלע נסים פון דעם אייבּיגען נעראנק.

ווי עס זאָל ניט זיין, דער דאָזיגער עלטער־פעטער האָט אויסערגעוועהנליך גענוירקט אויף דער פאנטאָזיע פון דעם אינגעל, אלץ וואָס מען האָט פון איהם דערצעהלט, האָט געמאכט א ניט פארגעסליכען אייגדרוק אויף דעם יונגען נעמיט, און איך האָב זיך געפֿלעגט אימער פארטיעפען אין זיינע וועגען און שיקזאָלען, און טיילמאָל פֿלעגט מיך אין מיטען העלען טאָג באהערשען אן אונהיימליך געפיהל, און איך בין מיר פארגעקומען ווי איך וואָלט דאָס אליין געווען מיין פארשטאָרבענער עלטער פעטער, און ווי איך וואָלט דאָס געלעבט א פארטזעצונג פון דעם לעבען פון יענעם שוין לאנג פארשטאָרבענעם.

ביי נאכט פלעגט זיך דאָס זעלבינע רעטראָספעקטיוו אפשפיגלען אין מיינע חלומות. מיין לעבען איז דעמאָלט נעווען גלייך צו א גרויסען זשורנאל, וואו די אויבערשטע אפטיילונג איז פארנומען מיט דער נעגענווארט, דעם טאָג, די באריכטען פון טאָג און די דערבאטען פון טאָג, בעת אין דער אונטערשטער אפטיילונג ווערט פאנטאסטיש איבערגעגעבען די פאעטישע פארגאנגענהייט אין נאכט־חלומות, וואָס האלטען כסדר אין איין קומען, ווי א רייה ראמאן־פעליטאָנעס.

אין די דאָזיגע חלומות האָב איך זיך אין נאנצען אידענטיפיצירט מיט מיין עלטער פעטער, און מיט א גרויל פלעג איך אין דער־ יעלביגער צייט פיהלען, אז איך בין דאָך אן אנדערער, און נעהער

קאפּטישע אותיות, צווישען וועלכע עס האבען זיך. מאדנע. אויך אויסגעמישט פראנצויזישע פערזען. אזוי למשל זעהר אפט דער פערז:

Ou l'innocence perit, c'est un crime de vivre.

מיר האבען זיך אויך געווארפען אין די אויגען עטליכע באמערקונגען, וואס זענען אויך געווען געשריעבען אין דער פראנצויזישער שפראך; ווי עס ווייזט אוים איז דאס פראנצויזישע :עווען דער געווהנליך אידיאם פון דעם שרייבער.

אט דער דאזיגער עלטער־פעטער איז געווען א רעטזעלהאפטע ערשיינונג שווער צו באגרייפען. ער האט געפיהרט איינעם פון יענע וואונדערליכע לעבענס, וואס איז נאר מענליך געווען ביים אנהויב און אין מיטען פון אכצעהנטען יאהרהונדערט; ער איז געווען א האלבער שווערמער, וואס האט געמאכט פראפאגאנדע פאר קאס־מאפאליטישע, וועלט־באגלייקענדינע אוטאפיען, און א האלבער אוואנטורים, וועלכער פיהלענדיג זיין אינדיווידועלע קראפט, ברעכט ער דורך אדער שפרינגט אריבער די צופוילטע שראנקען פון א צופוילטער נעזעלשאפט. אלענפאלס איז ער געווען אין גאנצען א מענש.

זיין שארלאטאניזמום, וועלכען מיר ווילען ניט פארלייקענען, איז ניט נעווען פון דעם געמיינעם סארט. ער איז ניט געווען קיין נעווהנליכער שארלאטאן, וואס אויף די יאריד‌ים רייסט ער ביי די פויערים אוים די ציינער, נאר ער האט זיך מוטיג ארייננעכאפט אין די פאלאצען פון די גרויסע, וועמען ער האט ארויסגעריסען דעם שטארקסטען באק־צאהן, ווי דער הייליגער ריטער היאן פון באר־דא האט עס געטהאן צו דעם סולטאן פון בבל. דאס קלאפען נעהערט צו דער מלאכה, זאגט א שפריך וואהרט, און דאס לעבען איז א מלאכה פונקט ווי אנדערע מלאכות.

און וועלכער בעדייטענדער מענש איז ניט אביסעל א שארלאטאן? די שארלאטאנען פון דער באשיידענקייט זענען די ערנס־טע מיט זייערע הכנעה'דינע מעשים אין דער פינסטער. וואר עס ווייל ווירקען אויף די מאסען, מוז האבען א שארלאטאנישען עפעקט.

היימע וויסענשאפטען און קיינער האָט ניט נעוואוסט. אָט דעם אל־
מעכטיגען נעקראָמאט. צו פאר'מיאום'ען ביי זיינע געגנער אין די
אויגען. דער נייסט פון דער אינטריגע האָט מורא געהאט פאר די
נייסטער פון דער קבלה.

נאָר זיין אייגענער איבערמוט האָט איהם געקענט ברענגען צו
זיין פאלען. און מאדנע נעהיימניספול פלעגען די אלטע מוהמעס
שאקלען מיט זייערע גרויע קעפלעך, וועו זיי פלעגען
מיט א האלב מויל דערצעהלען פון דער גאלאנטער פארהעלטניש.
אין וועלכער דער „מזרח־לענדישער" איז געשטאנען מיט עפּים א
זעהר הויכער דאמע, און וועו דאָס איז אויפגעדעקט געוואָרען, האָט
ער נעמוזט ווי צום שנעלסטען פארלאָזען דאָס הויף און דאָס לאנד.
און נאָר דורך אנטלויפען און איבערלאָזען אלץ, וואָס ער האָט פאר־
מאָגט, האָט ער נעקענט אנטרינען פון א זיכערען טויט. און טאקע
נאָר זיינע גרויסע קונצען אין רייטען האָט ער נעהאט צו פערדאנ־
קען זיין רעטונג.

נאָך דער דאָזיגער אוועגטורע, האָט ער, ווי עס זויזט אויס,
נעפונען א מקום מנוחה אין ענגלאנד, וואו עס איז איהם אבער
נעגאנגען ניט זעהר גוט. איך שלים דאָס פון דעם פעטערס
א בראָשורע, וואָס איז נעדרוקט נעוואָרען אין לאָנדאָן, און וועלכע
איך האָב אמאל, ארויפקלעטערענדיג ביז צו דער העכסטער פאליצע
פון דער דיסעלדארפער ביבליאטעק, צופעלינ ענטדעקט. דאָס איז
נעווען אן אראטאריע אין פראנצויזישע פערזען, וואָס האָט נע־
הייסען „משה אויף דעם בארג חורב". זי האָט אפשר זיך באצויגען
אויף דער דערמאָהנטער זעהונג. די הקדמה איז אבער נעווען נע־
שריעבען אין ענגליש און איז נעווען דאטירט פון לאָנדאָן; די פער־
זען, ווי אלע פראנצויזישע פערזען, נעגראמט לעבליך־וואָרים וואָ־
סער, אבער די ענגלישע פראָזא פון דער הקדמה האָט נעוויזען דעם
אומעט פון א שטאלצען מאן, וואָס נעפינט זיך אין א נויטבא־
דירפטינער לאגע.

אויס דעם עלטערפעטער נאָטיץ־בוך, האָב איך ניט נעקענט
א סך ארויסקריגען: וואָרים עס איז נעווען, אפשר אויס פארזיכ־
טינקייט, נעשריעבען צומייסטענס מיט אראבישע סירישע אין

פֿאַם דער דאָזיגער עלטערפֿעטער, וואָם האָט טאָקי אויך גע־
הייסען שמעון דע געלדערן, האָט געמוזט זיין א מאָדנער הייליגער.
דעם צונאָמען דער „מזרח־לענדישער" האָט ער געקראָגען, ווייל ער
האָט געמאכט גרויסע רייזען אין אַריענט. און וועז ער איז צוריק
געקומען פֿלענט ער זיך אלע מאל קליידען אין אַריענטאַלישער
טראכט.

צום לעננסטען, ווייזט אויס, האָט ער זיך אויפֿגעהאלטען ביי
די פֿאַרשטעדט פון אפריקא, נעמליך אין די מאראָקאַנישע
שטאָטען, וואו ער האָט ביי א פֿאַרטוגעזער זיך אויסגעלערנט די
מלאכה פון שמיערען כלי זיין, ביי וועלכער ער האָט גהאט הצלחה.

ער איז עולה רגל געווען קיין ירושלים, וואו ער האָט ביי א
שטארקען כונה'דיגען דאוונגען אויף דעם בארג מוריה געזעהען א
זהונג. וואָם האָט ער געזעהן? דאָם האָט ער קיינמאל ניט אנט־
פלעקט.

אן אונאבהענגיגער בעדואינער־שבט, וואָם האָט ניט גע־
גלויבט אין איסלאם נאר אין א סארט תורת משה, און וועלכער
האָט נעהאט זיין קווארטיר אויף איינעם פון די אזען אין דעם
נארד אפריקאנישען זאמ־מ־בר, האָט איהם אויסגעקליבען פאר זיין
אנפיהרער אדער שעיך. אט דאָם קריגערישע פאלקלע האָט נעהאל־
טען אין איין ארומשלאָגען זיך מיט אלע שכנ'ישע שבטים און איז
געווען דער שרעק פון די קאראוואנען. צו רעדען אויף איראָפּע־
איש: מיין זעליגער עלטער פעטער, דער פרומער וויזיאנער פון
הייליגען בארג מוריה, איז געווארען א רויבער הויפּטמאן. אין
יענער שענער געגענד האָט ער זיך אויף ערוואַרבען יענע קענטעני־
שען פון פערד־צוכט, אין יענע רייטער־קונצען. מיט וועלכע ער האָט
שפעטער, צוריקקומענדיג אין מערב־לאנד, ארויסגערופען אזוי פיעל
באוואונדערונג.

אין די פֿארשידענע הויפען, וואו ער האָט זיך לאנג אויפֿגע־
האלטען, האָט ער אויך געלאנצט דורך זיין פערזענליכער שענקייט
און שטאטליכקייט, און אויך דורך דער פראכט פון זיין אריענטא־
לישער קליידונג, וואָם האָט באזונדער געווירקט וויא כשוף אויף
די פרויען. צום מייסטען אבער האָט ער אימפּאָנירט מיט זיינע גע־

אין א ווינקעל איז געלעגען אן אלטע פלייט. וועלכע האט אמאל געהערט צו מיין מאמע. זי פלעגט אויף איהר שפיע־לען, וועז זי איז נאך געווען א יונג מיידעל. און טאקי אט יענע דאך־שטוב פלעגט זי אויסקלייבען פאר איהר קאנצערט־זאל, כדי דער אלטער הער, איהר פאטער זאל ניט געשטערט ווערען אין זיין ארבייט. די קאץ האט זיך איצטער אט די פלייט אויסגעקלי־בען פאר איהר לייבסטען שפיעלצייג, און ביי דעם אפגעבלאקירטען ראזא באנד, וואס איז באפעסטיגט ארום דער פלייט. האלט זי זי אין איין ארומקאלערן אויפ'ן דיל אהין און צוריק.

צו די אנטיקעטען פון דער דאך־קאמער האבען אויך נעהערט וועלט קוגלען. די וואונדערליכסטע פלאנעטען־בילדער און קאלבען און רעטארטען, וואס האבען דערמאנט צו אסטראלאנישע און אלכימישע שטודיען.

אין די קאסטענס אונטער דעם זיידענס ביכער, האבען זיך נאך געפונען פיעל כתבים, וואס האבען נעהאט צו טוען מיט אזעל־כענע נעהיימע וויסענשאפטען. די מייסטע ביכער זענען פארשטעהט זיך נעווען מעדיצינישע ביכער. עס האבען אויך ניט נעפעהלט קיין פלאזאפישע. דאך לעבען דעם ארצפארנונפטינגען קארטעזיוס הא־בען זיך אויך נעפונען פאנטאסטען אזעלבענע ווי פראצעלזוס, וואן העלמאנט אדער נאר אנריפא פאן רעטעסהיים, וועמענס "Philosophia occulta" איך האב דא צום ערשטען מאל באי־קומען צו זעהן. דעם אינגעל האט שוין אמוזירט די דערזיקאציאנס־עפיסטעל פון דעם טריטהערקן, און יענעמס ענטפער, וואס איז געדרוקט דערנעבען, איז וועלכער איין שארלאטאן צאהלט אף דעם אנדערען זיינע באמבאסטישע קאמפלימענטען מיט צינזען.

דאך דער בעסטער און טייערסטער אוצר, וואס איך האב נע־פונען אין יענע שטוביגע קאסטענס, איז נעווען א נאטיץ־בוך נע־שריעבען פון דער האנד פון מיין זיידענס א ברודער, וועמען מען האט נערופען שעוואליער אדער דער מזרח־לענדישער, און פון וועל־כען די אלטע מוהמעס פלעגען אלע מאל האבען אזוי פיעל צו זיג־גען און צו זאגען.

פרייעז פון איהר חיה'שער געשטאלט אוז זיך קענעז ווידער ווייזעז אין איהר פריהרדיגער שענקייט אוז הערליכקייט, אוז די דאך־קאמער וועט זיך פארוואנדלעז אין א פראכטפולעז פאלאץ, ווי עס פלעגט אמאל געשעהן אין די אלטע כשוף־מעשה'לעך.

דאך די אלטע גוטע מערכעז־צייט איז פארשוואונדעז. די קעץ בלייבעז קעץ. אוז די דאך־שטוב פון נח'ס תבה איז פארבליבעז א שטויבינער קאמער פאר אלטווארג. א האספיטאל פאר אונקורירבארע הויז־כלים, א מושב זקנים פאר אלטע מעבעל, וואס האבעז שוין דערנרייכט די העכסטע מדרגה פון ניט טויג־ליכקייט צוליעב אלטער שוואכקייט, אוז וועלכע מעז קעז פארט ניט ארויסווארפעז אין דרויסעז צוליעב סענטימענטאלע טראדיציעס אוז צוליעב אייגזעהעניש מיט פרומע זכרונות, וואס קניפעז זיך אן אן זיי.

דא איז נעשטאנעז א צופוללטע, צובראכענע וויעג, אין וועל־כער מיין מאמע איז אמאל געווינט געווארעז; איצטער איז אין איהר נעלעגעז מיין זיידענס שטאטס־פארוק, וואס איז שוין געווען אין נאנצעז אפגעבלאקירט אוז האט פון עלטער אויס־געזוהן צו האבעז געווארעז קינדיש.

דעם זיידענס נאלאנטעריע זעבעל אוז א פייער־צוואנג, וואס האט נאר געהאט איין ארעם האט געהאנגעז אויף דער וואנד. דער־נעבעז אויף א וואקעלדיגעז ברעט איז נעשטאנעז דער באבעס אויסגעשטאפטער פאפאגאי, וואס איז איצטער שוין געווען אין נאנצעז אהז פערערז אוז איז ניט מעהר געווען גרין נאר אש גרוי. אוז מיט דעם איין אייגציגעז גלעזענערנעם אויג, וואס איהם איז נעבליבעז, האט ער אויסגעזוהן זעהר אונהיימליך.

דא איז אויך נעשטאנעז א גרויסער, גרויער מאפס, פון פארצעלאז, וואס איז אינווייניג נעווען הויל: א שטיק פון דעם הינטערטייל איז נעווען אפגעבראכעז. אוז ווי עס וויזט אויס האט די קאץ פאר אט דעם כינעזישען צי יאפאנעזישען בילד נעמוזט האבעז גרויס רעספעקט; וואהרים זי פלעגט פאר איהם מאכעז אלערי אינטערטענינג בוקערייעז אוז האט עס אפשר נעהאלטעז פאר א נעטליך וועזעז; די קעץ זענעז אבערגלויביש.

עס זענען ניט נעווען זיינע ליטעראריש באשטרעבונגען, האבען זיי דאך אפשר אין מיר אויפנעווקט דעם חשק צו ווערען א שרייבער.

דער פעטער האט געשריעבען מיט אן אלטען, חילצערנעם קאנצעלייסטיל, ווי ער ווערט נעלעהרנט אין די יעזואיטען־שולען, וואו לאטיין איז דער עיקר, און איהם איז בשום אופן ניט נעפעלען די ארט און ווייזע ווי איך פלעג זיך אויסדריקען. ווייל דאס איז איהם פארגעקומען צו לייכט, צו שפיעלעוודיג, צו אירעווערענציעז. אבער זיין איבערגעבענקייט מיט וועלכער ער האט מיר אנגעווויזען די הילפסמיטלען פון דעם נייסטינגען פארטשריט, האט פאר מיר געהאט די גרעסטע נוצען.

נאך אלס אינגעל פלעגט ער מיר שענקען די שענסטע און טיערסטע ווערק; ער האט פאר מיר געעפענט זיין אייגענע ביבליאטעק, וואס איז נעווען אזוי רייך אין קלאסישע ביכער און וויכטיגע טאג־בראשורען, און ער האט מיר אפילו ערלויבט אויפ'ן בוידים פון נח'ס תיבה ארומצונישטערען אין די קאסטענעס, וואו עס האבען זיך נעפונען די אלטע ביכער און כתבים פון דעם עלטער זיידען, עליו השלום.

וואס פאר א נעהיימניספולע פרייד פלעגט אויפלעבען אין דעם הארץ פונ'ם אינגעל, ווען ער האט געקענט פארברענגען נאנצע טעג אויפ'ן בוידים, וואס איז אייגענטליך נעווען א גרויסע דאך־שטוב.

קיין שענער פלאץ, וואו זיך אויפצוהאלטען, איז עס שוין נאר ניט נעווען. און די איינציגע באוואוינערין פון אט דער דאך־שטוב, א דיקע אננאריא קאץ, האט ניט באזונדערס נעהאלטען פון זייבערקייט, און נאר זעלטען פלענט זי אמאל מיט איהר עק אבקעהרען דעם שטויב און דאס שפינוועב פון די אלטע לאכעס, וואס זענען דארטען נעלעגען אנגעהויפט גאנצע הויפענס.

אבער מיין הארץ איז נעווען אזוי בליהענדיג יונג און די זון האט אזוי הייטער אריינגעשיינט דורך דעם קלייענעם בוידים פענסטערל, אז פאר מיר איז דאס אלץ נעווען באגאסען ווי מיט א פאנטאסטישען ליכט. און די אלטע קאץ אליין איז מיר פארנעמען ווי א פארשאלטענע פרינצעסין, וואס וועט זיך פלוצלונג באר־

זיין אויצינעז אויסלענדישעז אנגיווערזיטעט אוז איז ליעבער נעבליבען אין דער היים אין דיסעלבאדע, אין „נח'ס תבה", ווי עס האָט געהייסען דאָס קליינע הויז, וואָס זיין פּאָטער האָט איהם אי־ בערגעלאָזט, אוז איבער וועכענס טיר עס איז געווען אויסגעהאָקט א היבש בילד פון נח'ס תבה אוז איז געווען געפּארבט מיט בונטע קאָליערען.

מיט אן אויסערגעווענליכער התמדה האָט ער זיך איבערגע־ נעבען צו אלע זיינע געלעהרנטע ליעבהאבעריין אוז חכמה'לעך, צו זיין ביבליאָמאניע, אוז באזונדערס צו זיין געשרייבענע, וואָס ער האָט אָפּגעזעצט אין פּאָליטישע טאָגבלעטער אוז אין ווינקעל צייט־ שריפטען.

אגב אורחא האָט איהם ניט נאָר דאָס שרייבען נאָר אויך דאָס דענקען געקאָסט די גרעסטע אנשטרענגונג.

איז דער חשק צום שרייבען ענטשטאַנען דורך דעם דראנג ניצליך צו ווערען פאר'ן כלל? ער האָט אָנטייל גענומען אין אלע טאָג־פראגען אוז דאָס לייענען פון צייטונגען אוז בראשורען האָט ער געטריעבען ביז צו מאניע. אבער ניט אייגענטליך צוליעב זיין וואויל־קענעווידינקייט, נאָר ווייל זיין פּאָטער אוז זיין ברודער זענען נעווען דאָקטוירים פון מעריזין. אוז די אלטע ווייבער האָבען זיך בשום אופן ניט געלאָזט אייננרייידען, אז דער זוהן פון דעם אלטען דאָקטאָר, וואָס פלענט אזוי אָפט אויסהייל־ען, זאָל אויך ניט האָ־ בען ג'רשה'ס די היילמיטלען פון זיין פּאָטער, פלענען זיי קומען צו איהם צו לויפען מיט זייערע אורין־פלעשער אוז פלענען ווייבען אוז בעטען. ער זאָל זיי איבערקוקען, אוז זיי זאָגען, וואָס זיי פעהלט. ווען דער אָרימער פעטער פלענט אויך אזא אופן געשטערט ווערען אין זיינע שטודיען, האָט ער געקענט ווערען אין כעס אוז ארויסיאָגען די אלטע ווייבער מיט א כלה אוז זיי זאָלען נעהן צום מיווועל.

אָט דער דאָזיגער פעטער איז דאָס נעווען דער וואָס האָט אויף מיין גייסטיגער בילדונג געהאט א גרויסען איינפלוס, אוז איהם האָב איך אין דער באציהונג זעהר פיעל צו פערדאנקען. ווי שטארק פארשיעדען עם זענען נעווען אונזערע אנזיכטען, אוז ווי נישטדיג

דער סוף וועט זיין, זיי וועלען זיך נאך פארמעסטען אויף דעם חיי־
לינסטען.

און איז דאס אויסערליכע פונ׳ם מאן ניט געווען אזא, וואס עס זאל ארויסרופען רעספעקט. דערפאר איז זיין אינווייניגסטעס, זיין האַרץ געווען שוין גאר רעספעקטאבעל, און דאס איז געווען דאס בראווסטע און עדעלמוטיגסטע האַרץ, וואס איך האב געקענט דא אויף דער וועלט. אין דעם מאן איז געווען אן עהרענהאפטיגקייט, וואס האט דערמאנט אן דעם ריגאריזמום פון דער עהרע אין די אלט שפאנישע דראמען. און אויך אין זיין געטרייקייט איז ער געווען גלייך צו די העלדען פון יענע דראמען. ער האט קיינמאל ניט געהאט די געלעגנהייט צו ווערען דער „ארצט פון זיין עהרע". דאך א „שטאנדהאפטיגער פרינץ" איז ער געווען אין זיין ריטער־ליכער גרויס. הגם ער האט ניט דעקלאמירט אין פיער פיסינע טרא־ כעיען, האט גאר ניט געלעבצט נאך דער פאלמע פון טויט און אנשטאט , ם נלאנצענדען ריטער מאנטעל האט ער געטראגען אן אבגעטראגען רעקעלע מיט א פויגעלשען עק.

קיין אסקעט וואס האט פיינט תענוגים איז ער ניט געווען. ער האט ליעב געהאט הוליאנקעס, און די וויין שטוב פון דעם שענ־ קער ראזיא, נאו ער האט זעהר ליעב געהאט זיצען און צו עסען קרא־ מעטם פייגעל מיט וואכהאלדער בעערען. אבער ער האט מקריב גע־ ווען אלע קראמעטם פייגעל פון דער וועלט מיט אלע לעבענם תענוגים, אזוי שנעל ווי עם האט זיך געהאנדעלט וועגען אן אידעע, וואס ער האט דערקענט פאר אמת און גוט; אין ער פלענט דאס טאן מיט אזוי ווייניג אויפזעהן. יא זאגאר מיט פארשעהמקייט, אזוי אז וואס ער האט דערקענט פאר אמת און גוט. און ער פלענט דאס טאן קיינער האט נאר ניט באמערקט, אז אייגענטליך שטעקט אין אט דער קאמישער בריאה א באהאלטענער מארטירער.

לויט די וועלטליכע באגריפען איז זיין לעבען ניט געווען קיין לעבען. שמעון דע געלדערן האט אין דעם קאלעגיום פון די יעזואיטען געמאכט זיינע אזוי גערופענע הומאניסטישע שטר־ דיען, הומאניאראַ. דאך וועז דער טויט פון וויינע עלטערן האט איהם איבערגעלאזט פולשטענדיג פרייי און ער האט זיך נעקענט אויסקלייבען זיין אייגענעם תכלית, האט ער זיך ניט אויסגעקליבען

...ייטער ארומרעדען דעם איינפלוס וואס איז פון דער זייט אויס־
געאיבט געוואָרען אויף מיין גייסטיגער בילדונג.

נאָך מיין מאמע האָט זיך מיט מיין בילדונג נאָר באזונדערס
באשעפטיגט איהר ברודער, מיין פעטער שמעון דע גע'לדערן. ער
איז שוין מיט זינט צוואנציג יאָהר. ער איז געווען א מאָדנער,
מיט א נארישען אויסזעהן. א קליינע פיגור, מיט א בלאסליכען
שטרעננען פנים, זיין נאָז איז אפילו געווען גריכיש מיט גלייכע
ליניען, אָבער נעווייס מיט איין דריטעל לענגער ווי די גריכען פלע־
גען טראָגען זייערע נעזער.

אין זיין יוגענד, האָט מען געזאָגט, איז זיין נאָז געווען פון דער
געוועהנליכער גרויס. און נאָר דורך דער שלעכטער געוועהנהייט,
וואס ער האָט זי שטענדיג געהאלטען אין איין צופען. דעריבער
האָט זי זיך אויסגעצויגען אזוי אויסטערליש לאנג. און אז מיר קינ־
דער האָבען זיך פערגעט דעם פעטער צי דאָס איז אמת, האָט ער אונז
דערלאנגט א מוסר דרשה, א שרעק. און דערביי זיך ווידער נע־
צופט די נאָז.

אנגעטאָן איז ער געוואנדען גאנץ אלט פרענקיש. האָט געטרא־
גען קורצע הויזען, ווייסע זיידענע זאקען, שיך מיט זעגלעך, און
ווערליג דער אלטער מאדע, א היבש לאנגען צאָפּ, ווילכער פלעגט,
וועז דאָס קליינע מענשעלע פלעגט שטעלען פיסלעך אין גאס, פלי־
הען פון איין פלייצע צו דער צווייטער, פלעגט מאכען קאמישע
באוועגונגען און ס'האָט אויסגעזעהן ווי הינטער דעם רוקען מאכט
עס חוזק פון זיין איינענעם באלעבאס.

אפטמאל ווען דער נוטער אנקעל איז נעזעסען פארטיעפט אין
נעדאנקען, אדער ווען ער האָט נעלייענט די צייטונג, פלעגט מיך
באפאלען דער זינדיגער חשק, שטילערהייד א נעם צו טאָן דאָס
צעפעל און דאָס ציהען, ווי עס וואלט געווען דאָס הויז גלעקיל. דער
פעטער פלעגט געוועהנליך בייז ווערען און ער פלעגט ברעכען
די הענד און זיך קלאָגען אויף דעם יונגווארג, וואָס האָט שוין פאר
נאָר ניט קיין רעספעקט, און קיין אויטאריטעט, ניט קיין מענשלי־
כע און ניט קיין נעטליכע קען זיי שוין ניט האלטען אין צוים. אזן

פען פאר די פיס, מיט די ווערטער: איך וואלט וועלען ווייסען, וואס אין מיר איז. איך האב דעם מאנוסקריפט געווייזען צו פראפעסאר גוביין, האט ער געשאקעלט מיט'ן קאפ. און וועלענדיג פון מיר פטור ווערען, האט ער מיך אפגעשיקט צו אייך, וואס טראגט אין קאפ פונקט אזעלכענע ווילדע נרילען ווי איך. — ער וועט אייך דארום בעסער פארשטעהן — און אט האט איהר דעם כלאם.

נאך די דאזיגע ווערטער, ניט ווארטענדיג אויף קיין ענטפער, האט דער נארישער מארנער מענש זיך אפגעטראגען. און וויל איך בין נעראר געגאנגען צו פרוי פאן ווארנהאגען, האב איך מיטגענומען דאס מאנוסקריפט, כדי איהר צו פארשאפען די ערשטע שאפונג פון א דיכטער; וואהרים אין די עטליכע שטעלען וואס איך האב גלייענט, האב איך שוין באמערקט, אז דא איז געווען א דיכטער.

מיר דערקענען דאס אפעטישע בילד שוין אן דעם ריח. אבער דער ריח איז דאס מאל געווען צו שטארק פאר ווייבערשע נערוון און שפעט שוין ארום האלבע נאכט, האט מיך די פרוי פאן ווארנהאגען נעלאזט רופען און האט מיך באשוואירען ביי נאט, איך זאל דאס שרעקליכע מאנוסקריפט גלייך צוריקנעמען, וויל זי ווער ניט קענען שלאפען אזוי לאנג ווי דאס בוך ווער זיך נאך געפינען ביי איהר אין הויז. אזא אייגדרוק האבען נעמאכט גראבע'ס פראדוקציאנען און זייער אורשפרינגליכער געשטאלט.

רייגוואשען דעם כבוד פון א מאמע איז אומעטום אוים'ן פלאץ. און דער פיהלענדיגער לעזער ווער די אויבען מיטנעטיילטע באהויפטונגען פון גראבע וועגען זיין ארימער, פערלוימדעטער מוטער, וואס האט איהם אויף דער וועלט געבראכט, ניט באטראכטען פאר קיין איבערינע זאך.

איצטער אבער, נאכדעם ווי איך האב אפגעטאן מיין פליכט פון פיעטעט צו אן אומגליקליכען דיכטער, וועל איך זיך ווידער אומקעהרען צו מיין אייגענער מאמע און צו איהר משפחה, און וועל

דאָס רייניואשען דעם כבוד פון א מאמע, איז נעווים אלע מאל אויפ'ן ריכטיגען פלאץ; איך האָב עס פארזאמט צו טאָן ביז איצטער, ווייל איך האָב עס נעוואלט פארציכענען אין א כאראקטעריסטיק פון גראבע; דאָס איז קיינמאל ניט אויסגעפיהרט געוואָרען. און אפילו אין מיין בוך de L'allemagne האָב איך אויך גראבע'ן נאָר געקענט דערמאָנען פארבייגעהענדיג.

די אויבערשטע נאטיץ איז מעהר געמיינט פאר דעם דייטשען לעזער ווי פאר דעם פראנצויזישען. און פאר דעם לעצטען ווייל איך דאָ, נאָר באמערקען, אז אט דער דיעטריך גראבע איז נעווען אייגער פון די גרעסטע דייטשע דיכטער און פון אלע אונזערע דראמאטישע דיכטער מעג ער גערעכענט ווערען אלס דער יעניגער, וואָס האָט די מייסטע פארוואנדשאפט מיט שעקספיער. מעג זיך זיין, אז ער האָט וועניגער סטרונעס אויף זיין לירע ווי אנדערע, וואָס איבערשטייגען איהם דורך דעם. אָבער די סטרונעס, וואָס ער פארמאָגט האָבען א קלאנג, וואָס מען האָט איהם נאָר געפונען ביי דעם גרויסען ענגלענדער. ער האָט דיזעלביגע פלוצלינקייטען, די זעלביגע נאטור טענער, מיט וועלכע א שעקספיער דערשרעקט אונז, רוהרט אונז אויף און ענטציקט.

אָבער אלע זיינע מעלות ווערען פארטונקעלט דורך א גע־שמאקלאָזיגקייט, א ציניזם און אויסגעלאסענקייט, וואָס אי־בערטרעפען דאָס ווילדעסטע און אבשייליכסטע, וואָס א געהירן האָט וועז אויסגעקלעהרט. דאָס איז אבער ניט קיין קראנקהייט, ווי למשל פיעבער אדער שנעון, וואָס האָט ארויס־געבראכט, נאָר א נייסטיגע פאר'שכור'ינג פון דעם נעניע. פונקט אזוי ווי פלאטא האָט זעהר ר־כטיג אנגערופען דיאָגענעס, א משוגע־נער סאָקראטעס, אזוי וואלט מען ליידער נעקענט אונזער נראבע מיט א טאפעלטען רעכט אנרופען א שכור'ן שעקספיער.

אין זיינע גערוקטע דראמען זענען יענע מאנסטראָזאטעטען זעהר נעמיליערט. זיי זענען אָבער געווען שרעקליך שרייענ־דיגע אין דעם מאנוסקריפט פון זיין „גאטהלאנד", א טראגע־דיע, וואָס ער האָט מיר אמאל, וועז ער איז מיר נאָך געווען אין גאנצען אונבעקאנט, דערלאנגט. אדער בעסער געזאגט צוגעוואר־

ארויסנעוויזען וועז איהר זוהן איז אפגעפאהרען קיין בערלין, פרי דאהרטען צו שטודירען.

ביים געזעגנען, האט מיר גראבע דערצעהלט, האט זי איהם געשטופט אין האנד אריין א פעקל, אין וועלכען עס איז נעווען וויך ארומגעוויקעלט מיט באנווע, א האלב טוץ זילבערנע לעפעל, זעקס קליינע קאווע לעפעלעך אוז א גרויסער זופ - לעפיל, דאס איז א שטאלצער הויז-אוצר, מיט וועלכען די פרויען פון פאלק שיידען זיך ניט אהן דעם בלוט פון הארצען. וואהרים אט די זאכען זענען גלייכצייטיג א זילבערנע ציערונג, דורך וועלכע זיי גלויבען, אז דאס אונטערשיידט זיי פון דעם פראסטען צינערנעם המון עם. וועז איך האב זיך בעקענט מיט גראבע, האט ער שוין נעהאט אויפגענעסען דעם זופ-לעפיל, דעם גלית, ווי ער פלענט איהם רופען. אוז פלעג איך איהם אמאל פרענען ווי עס נעהט איהם, פלענט ער מיט א פארוואלקענטען שטערן עטנפערן לאקאניש: איך האלט שוין ביי מיין דריטען לעפיל, אדער. איך האלט שוין ביי מיין פערטען לעפיל. די גרויסע נעהען אוועק. האט ער זיך אמאל גזעשאלעוועט, אוז עם וועלען זיין זעהר קליינע ביסענס. וועז אויך דער רייה וועלען קומען די קליינע, די קאווע לעפעליך. אוז וועז די וועלען זיין אוועק, וועט שוין נאר ניט זיין וואס צו עסען.

— ליידער האט ער נעהאט רעכט. אוז וואס וועניגער ער האט נעהאט צו עסען, אלץ מעהר האט ער זיך פארלענט אויפ'ן טרינקען, אוז ער איז נעווארען א שכור. לכתחילה דער דלות אוז שפעטער אנדערע יסורים, האבען דעם אומגליקליכען נעטריעבען צו זוכען אויפהייטערונג אדער פארגעסענהייט אין שכרות, אוז צום סוף האט ער זיך שוין נעווים א וואהרע נעמאן צו דער פלאש, ווי אנדערע טוען עס צו דעם פיסטויל, כדי צו מאכען א סוף פון אלע צרות. גלויבט מיר, האט מיר אמאל נעזאגט א נאיוועער וועסטפאלישער לאנדסמאן גראבע'ס, אז ער האט נעקענט א סך פארטראגען, אוז ער איז ניט נעשטארבען, וויל ער האט נעטרונקען, נאר ער האט נעטרונקען וויל ער האט נעוואלט שטארבען: ער איז מעשטארבען דורך זעלבסט טרונק.

דאס פלענט דעם איננעל אלעמאל קלינגען ווי א טעשה'לע פון טויזענד אין איין נאכט, ווען די אלטע פלענט דערצעהלען פון די גרויסע פאלאצען און די פערזישע טאפעטען און דעם מאסי־ווען געשיער פון גאלד און זילבער, וואס דער גוטער מאן, וועמען מען האט צוגעטיילט אזוי פיעל כבוד אינ'ם הויף פון דעם קור־פירשט און דער קורפירשטין, האט אויף אזא טרויעריגען אופן נעמוזט פערלירען. זיין הויז אין דער שטאדט איז נעווען דאס גרוי־סע האטעל אין דער רהיין־נאס; דאס איצטיגע קראנקענהויז אין דער ניי שטאדט האט אויך נעהערט צו איהם. אזוי האט אויך באלאנגט צו איהם א שלאס לעבען גראוועבערן, און צום סוף האט ער קוים נעהאט אן ארט, ווא ער האט נעקענט זיין קאפ אוועק־לענען.

איך ווייל דא אריינוועבען א מעשה, וואס האט מיט דער אויבער־שטער נעשיכטע גאר ניט צו טאן. וואהרים איך ווייל ריינוואשען פאר דער עפענטליכער מיינונג א פארלוימדעטע מוטער פון איינעם פון מיינע קאלעגען. איך האב נעמליך אמאל געלייענט אין דער ביאגרא־פיע פון דעם ארימען דיעטריך גראבע, אז די קללה פון שכרות, אונטער וועלכער ער איז צו גרונד געגאנגען, האט איהם זיין אייגענע מוטער אייגנעפלאנצט אין זיין יונגענד, מיט דעם וואס זי האט דעם איננעל, ארער נאך בעפער דעם קינד נעגעבען צו טרינקען בראנפען. אט די באשולדיגונג, וואס דער ארויסגעבער פון דער ביאגראפיע האט זיך דערוואוסט אוים דעם מויל פון פיינדליך־נעשטימטע קרובים, זעהט אוים צו זיין גרונדפאלש, וועז איך דערמאן זיך, ווי דער פארשטארבענער נראבע האט מיט מיר פיעל מאל גערעדט וועגען זיין מוטער, וואס פלענט איהם אפט וואהרענען מיט די שטארקסטע ווערטער פאר „דאס זופפען."

זי איז נעווען א רויהע דאמע, די פרוי פון א געפענגעניש־וועכטער. און ס'איז נאטיר מענליך, אז ווען זי האט איהר יונגען וואלף־דיעטריך גלאשצעט, האט זי איהם געווים ניט איינמאל מיט די לאפקעס פון א וואלפין אויף א מאל נעקראצט. אבער זי האט דאך גהאט אן אמת'דינ הארץ פון א מאמע, און האט דאס

מען אין פאלקס־שפיעלען, האט אכטונג נענעבען מיט וועמען איך האב זיך גע'חבר'ט און האט געזידעלט די דיענסטען, וואס האבען אין מיין נענענווארט דערצעהלט מעשיות פון שדים. קורץ, זי האט געטאן אלץ וואס איז נאר געווען מענליך, כדי פון מיר צו האלטען וויט יעדען אבערגלויבען און פאעזיע.

זי איז געווען קארג, אבער נאר וועז ס'איז געווען נוגע איהר אייגענע פערזאן. פאר דעם פארגענינגען פון אנדערע האט זי געקענט זיין פארשוועדעריש, און וויל זי האט דאס געלד ניט ליעב נעהאט נאר בלויז געשעצט, פלעגט זי געבען נדבות מיט א בריי־טער האנד, און דורך איהר וואוילטעטיקייט און פרייגיביקייט האט זי מיך ניט איינמאל געמאכט צו שטוינען.

און וואס פאר אן אויפאפפערונג האט זי ארויסגעווויזען צו איהר זוהן, וועמען זי האט אין די שווערע צייטען צונעשטעלט ניט נאר דאס פראגראם פון זיין שטודיום נאר אויך די מיטלען דערצו! וועז איך בין אריינגעטראטען אין אוניווערזיטעט, זענען די געשעפ־טען געווען אין זעהר א טרויעריגען צושטאנד, האט מיין מאמע פער־קויפט איהר ציערונג, א האלזבאנד און אויערינגען פון גרויסען ווערט, כדי מיר צו פארזיכערען די הוצאות פאר די ערשטע פיער אוניווערזיטעטס יאהרען.

איבערינענס בין איך ניט געווען דער ערשטער אין אונזער משפחה, וואס האט אויך דער אוניווערזיטעט אויפגענעמען ערעל־שטיינער און איינגעשלונגען פעריל. דער פאטער פון מיין מאמע, האט, ווי זי האט עס מיר אמאל דערצעהלט, באוויזען דאס זעלבינע קונץ־שטיק. די יואוועלען וואס האבען באציערט דעם סדור פון זיין פארשטארבענער מוטער האבען געמוזט דעקען די הוצאות פון זיין אויפהאלטען זיך אויף דער אוניווערזיטעט. וואהרים זיין פאטער, דער אלטער לאזארוס דע געלדערן איז דורך א ירושה פראצעס, וואס ער האט נעהאט מיט זיינער א פארהייראטער שוועסטער, אריינגעפאלען אין גרויס אריסקייט. ער, וואס האט פון זיין פאטער נעהאט גע'ירשה'ט א פארמעגען, וועגען וועמענס גרויסקייט מיין עלטער מוהמע פלעגט מיר דערצעהלען אזוי פיעל נסים ונפלאות.

איך דערפאר מיין יוריסטישען דאקטאר־הוט אויפגעהאנגען אויפ'ן נאגעל.

מיין מאמע האט געמאכט נאך אן ערנסטערע מיענע ווי געווהנליך. אבער איך בין שוין דערווייל געווארען א זעהר דערוואקסענער מענש, וואס איז געשטאנען אין יענעם עלטער, וועו ער קען זיך באגעהן אהן דער מאמעס השגחה.

די גוטע פרוי איז שוין אויך געהאט עלטער געווארען און נאכדעם ווי זי האט נאך ניט איין פיאסקא אויפגעגעבען איהר השגחה איבער מיין לעבען, האט זי, ווי מיר האבען דאס שוין אויבען געזעהן, חרטה געהאט, וואס זי האט מיך ניט געווידמעט צו דעם גייסטליכען שטאנד.

זי איז איצטער א מאטראנע פון 87 יאהר, און איהר גייסט האט דורך דעם עלטער ניט געליטטן. איבער מיין ווירקליכען ארט פון דענקען, האט זי זיך קיינמאל ניט פארמאסטען צו הערשען און איז פאר מיר תמיד געווען די שוינונג און די ליעבע אליין.

איהר אמונה איז געווען א שטארענגער דייאזמום, וואס האט זיך זעהר צוגעפאסט צו איהר פערוואלטענידגער פערנונפטס־ריכטונג. זי איז געווען א שילערין פון רוסא, האט געליעבט זיין „עמיל". האט אליין געזיינט איהרע קינדער, און די ערציהונג איז נעווען איהר גרעסטער פארגעניגען. זי האט אליין באקומען א גוטע לערנטע ערציהונג, און האט געלערנט צוזאמען מיט'ן ברודער, וואס איז געווארען אן אויסגעצייכענטער דאקטאר. און וועלכער איז אבער פריה געשטארבען. שוין אלס נאנץ יונג מיידעל האט זי פאר איהר פאטער געמוזט פארליעגען די לאטיינישע דיסערטאציאנען און אנדערע געלערנטע שריפטען, ביי וועלכען זי האט ניט אויסמאל דורך איהרע פראגען געבראכט דעם אלטען צום שטוינען.

איהר שכל און איהר עמפינדונג איז געווען די געזונדהייט אליין. און ניט פון איהר האב איך ג'ירש'ט דעם חוש פאר דעם פאנטאסטישען און דער ראמאנטיק. ווי איך האב שוין דערמאנט, חאט זי מורא געהאט פאר דער פאעזיע, און זי פלענט ביי מיר צונעמען יעדען ראמאן, וואס זי האט געפונען אין מיין האנד. האט מיט ניט געלאזט באזוכען קיין מאטער, האט מיר פערזאגט אנטיי צו נע־

וועז באוצעט פון די באריהמטסטע פראָפעסאָרעז. האָט מיך מיין מאמע געשיקט קיין באז. וואו איך בין באלד געוואסען ביי די פים פון מאקעלדעי אוז וועלקער אוז געשלוגנעז דעם מז פוז זייער וויסעז.

פוז די זיעבעז יאָהר, וואָס איך האָב צוגעבראכט אויף דייטשע אוניווערזיטעטעז, האָב איך נע׳פטר׳ט דריי שענע בליהענדיגע יאָהרעז פוז מיין לעבעז ביי דעם שטודיום פוז רוימישע קאזואיס־טיק, דער יוריספרודענץ, אָט די אי־ליבעראלסטע פוז אלע וויסעז־שאפטעז.

וואָס פאר א מורא׳דיג בוך איז דאָס קאָרפוס יוריס, די בי־בעל פוז עגאָאיזמוס.

ווי די רוימער אליין איז מיר אויף אייביג געבליבעז פאר־האסט זייער יורידישער קאָדעקס. אָט די רויבער האָבעז געוואלט זייער רויב פארזיכערז אוז דאָס וואָס זיי האָבעז אָנגעראויבט מיט׳ן שוועדד, האָבעז זיי נעזוכט צו שיצעז דורכ׳ן געזעץ: דערפאר איז אָט דער רויבער געווען אין דער זעלביגער צייט אי סאָלראט אוז אי אדוואָקאט אוז עם איז ארויסגעקומעז א מישוגג פוז דעם ערגס־טעז סארט.

אמת, יענע רוימישע גנבים האָבעז מיר צו פארדאנקעז די טע־אריע פוז אייגענטום, וואָס איז פריהער נאר בעשטאָנעז אלס א טאטזאך, אוז די אויסבילדונג פוז דער דאזיגער לעהרע אוז איהרע פראכטענדסטע קאָנסעקווענצעז, איז דאָס נעלויבטע רוימישע רעכט, וואָס איז דער יסוד פוז אלע אונזערע לעגיסלאציאָנעז, יא, פוז אלע מאדערנע שטאָאט־אינסטיטוטעז, הגם ער שטעהט אין דעם שארפסטעז ווידערשפרוך מיט דער רעליגיאָז, דער מאראל, דעם מענשליכעז נעפיהל אוז דער פערנונפט.

איך האָב דורכגעמאכט ביז צום סוף יענעם גאָט פערשאל־טענעם שטודיום, איך האָב זיך אבער קיינמאל ניט נעקענט ענט־שליסעז, צו באנוצעז זיך מיט אָט דעם שטודיום, אוז אפשר האָב איך נעפיהלט, או אין דער אדוואָקאטעריי אוז אין דער שלויקייט פוז רויב, וועלעז מיך אנדערע לייכט איבערפליגלעז, האָב

אז איך זאל ווערען א געלדמאכט. און איצטער האב איך געמוזט לערנען פרעמדע שפראכען, באזונדערס ענגליש, געאגראפיע, בוכ־האלטעריע, קורץ אלע וויסענשאפטען, וואס באציהען זיך אויף דעם לאנד־האנדעל און ים האנדעל און דאס וואס האט צו טאן מיט מסחר.

כדי עפעס צו קענען פון וועקסעל־געשעפט און פון קאלאניאל האנדעל, האב איך שפעטער געמוזט באזוכען דאס קאנטאר פון מיין טאטענס א באנקיער, און דאס געוועלב פון א גרויסען בשמים־העגדלער; מיין לעהר אין דער קאנטאר האט אין גאנצען געדויערט דריי וואכען, אין בשמים געוועלב ארום פיער וואכען, דאך האב איך ביי דער דאזיגער געלעגנהייט זיך אויסגעלערנט ווי אזוי מען שטעלט אויס א וועקסעל, און ווי עס זעהט אויס מושקאט נים.

א בעריהמטער סוחר, צו וועמען איך האב געזאלט אנקומען אלס אן apprenti milionaire האט געזאגט, אז איך האב ניט קיין טאלענט צום פארדינענען. און לאכענדיג האב איך איהם צוגעגעבען, אז ער מוז זיין נערעכט.

און אזוי ווי באלד נאכדעם האט מיין טאטע פארלוירען זיין פארמעגען, ווי א סך פון אונזערע פרייגד, האט דער סוחרישער זייפען־בלאז געפלאצט נאך שנעלער און קלאגענדינגער ווי דער אימפעריאלער זייפענבלאז, און מיין מאמע האט איצטער געמוזט אנהויבען צו חלום'ען פאר מיר אן אנדער תכלית.

איצטער האט זי געמיינט, אז איך מוז דוקא שטודירען יורים־פרודענץ.

זי האט נעמליך נעהאט באמערקט, אז אין ענגלאנד איז דער יוריסטענשטאנד אלמעכטיג. דאס זעלביגע אויך אין פראנקרייך און אין קאנסטיטוציאנעלען דייטשלאנד. און באזונדערס שפיעלען די אדוואקאטען דורך דער נעוואהנהייט פון רעדען אין דער עפענט־ליכקייט די הויפט ראלען פון די פלאפלערס און דורך דעם דער־גרייכען זיי צו די העכסטע מלוכה עמטער. מיין מאמע האט נאנץ ריכטיג געזעהן.

און אזוי ווי עס האט זיך גערארר נעהאט געעפענט די נייע אוניווערזיטעט אין באן, וואו די יוריסטישע פאקולטעט איז נע־

אינ'ם הויף פון קייזער, אין וועמענס דיענסט זי האָט געוואָלט איף זאָל זיף ווידמען אין גאנצען.

דערפאר האָב איף דעמאָלט געמוזט שטודירען דוקא יענע געגענשטאנדען, וואָס עס זענען נויטיג צו אזא לעבענסוועג. אוך הגם אין ליצעאום האָט מען זיף נענוג געזארגט וועגען דער מאטעמאטישער וויסענשאפט, אוך איף בין שוין דורף דעם ליעבענסווייזדיגען פראָפעסאר ברוער געווען גענוג אָנגעשטאָפט מיט נעאָמעטריע, סטאטיק, הידראָסטאטיק, הידראָליק אוך אזוי וויטער אוך איף בין שוין ארומגעשוואומען אין לאָגאריטמען אוך אין אלגעברא, האָב איף פון דעסטוועגען נאָף געמוזט נעמען פריוואטע לעקציעס אין אזעלכענע געגענשטאָנדען, וועלכע זאָלען מיף מענליף מאכען, אז איף זאָל קענען ווערען א גרויסער סטראטעגיקער. אוך אויב עס וועט נויטיג זיין, צו ווערען דער אדמיניסטראָטאָר פון די אייגענגומענע פראָווינצען.

מיט דעם פאָל פון דער קייזערליכע מלוכה, האָט זיף אויף מיין מאָמע, פארשטעהט זיף, געמוזט אָפזאָגען פון דעם פראָכטפולען לעבענס־וועג, וואָס זי האָט געהאט פאר מיר געחלומ'ט; צו די שמודיעז וואָס האָבען געציעלט אהין האָט נענומען א סוף. אוך מאָדנע! זיי האָבען אין מיין גייסט אפילו קיין שפור ניט צוריקגעלאָזען, אויף אזוי פיעל זענען זיי פאר מיר געווען פרעמד. דאָס איז נאָר געווען א מעכאנישע אויסגעלערנטקייט, וואָס איף האָב פון זיף אראָגאָווארפען ווי א שמאטע, וואָס טויג צו גאָר ניט.

מיין מאָמע האָט איצטער אָנגעהויבען צו חלום'ען פאר מיינעט וועגען א גלענצענדע צוקונפט אין אן אנדערע ריכטונג.

דאָס ראָטשילדישע הויז מיט וועמענס שעף מיין פאָטער איז געווען בעקאנט, האָט אין יענער צייט שוין אָנגעהויבען צו קריגען זיין לעגענדארישען שלייער: לעבען אונז האָבען זיף אויף גענאָהט דערהויבען אנדערע פירשטען פון באנק און אינדוסטריע, און מיין מאָמע האָט באהויפטעט, אז די שעה האָט איצט געשלאָגען, וועז א מענש מיט א גוטען קאָפ זאָל אין דער סוחרישער וועלט דערגרייכען דאָס אונגעהיירסטע, און זיף דערהויבען צו דעם העכסטען שפיץ פון דער וועלטליכער מאכט. זי האָט דארום איצטער באשלאָסען

שטרייט. די מאמע איז בכלל ניט געווען צופריעדען וואס איך לערן זיך מאכען פערזען, און מענען דאס אפילו זיין נאר פראנצויזישע. זי האט זיך דעמאלט געשראקען, אז איך קען נאך ווערען א דיכטער; דאס, פלענט זי זאגען, וואלט געווען דאס ערגסטע וואס קען מיט מיר פאסירען.

די באגריפען וואס מען האט דעמאלט פארקניפט מיט'ן נאמען דיכטער, זענען ניט געווען זעהר קיין בכבוד'ע. און א פאעט האט מיט זיך פארגעשטעלט אן אפגעריסענעם ארימען טייוועל, וואס פאר א פאר טאלער שטעלט ער צו א געלענהייטס געדיכט און צום סוף שטארבט ער אין הקדש.

מיין מאמע אבער האט ג'חלומ'ט פון מיינעט וועגען גרויסע, הויכפליהענדיגע חלומות, און אלע ערציהונגס־פלענער האבען ג'ציעלט צו איהרע חלומות. זי האט געשפיעלט די הויפטראל אין מיין ענטוויקלונגס־נעשיכטע, זי האט געמאכט די פראגראמען פון אלע מיינע סטודיעז, און נאך איידער איך בין געבוירען געווארען האבען זיך שוין אנגעהויבען איהרע ערציהונגס־פלענער. איך האב געפאלנט אקוראט וואס זי האט פארלאנגט פון מיר. און דאך מוז איך צוגעבען, אז זי איז געווען שולדיג אין דער אונפרוכטבארקייט פון מיינע מעהרסטע פערזוכען און באשטרעבונגען אין בירנליכע שטעלען, וואס אט די שטעלען זענען קיינמאל ניט געווען צונעפאסט צו מיין נאטור. דאס לעצטע האט פיעל מעהר באשטימט וואס עס זאל זיין מיין צוקונפט, ווי אלע וועלט־נעשעהענישען.

אין אונז גופא ליגט דער שטערן פון אונזער גליק.

צוערשט איז געווען די פראכט פון דער קייזערליכער מלוכה. וואס האט פארבלענדט מיין מאמען. און אזוי ווי די טאכטער פון אן אייזענפאבריקאנט אין אונזער געגענד, וואס איז געווען זעהר בעפרייונדעט מיט מיין מאמע, איז געווארען א הערצאגין, און אזוי ווי זי האט איהר דערצעהלט אמאל, אז איהר מאן האט געוואונען זעהר פיעל שלאכטען און באלד וועט ער זיך דערדיענען און ווערען א קעניג. — אך דא האט מיין מאמע געגומען חלומ'ען פאר מיינעם וועגען די גאלדענסטע עפאלעטען ארער די רייכסטע מונדירען

געבינדענקייט נויטיגען זיי זיך געווים דערין. פון דעם זעלביגען קוואל שפרינגט אויך ארויס דער לעכערליכער כלל: אז די שענקייט פון א געריכט באשטעהט אין דעם בייקומען פון די מעטרישע שווערקייטען. דער פראנצויזישער העקזאמעטער, די דאזיגע געגראמטע נרעפצען, (hauqut) איז פאר מיר אן אמתר אבשיי. די פראנצויזען האבען תמיד אליין געפיהלט אט די דאזיגע דערווייטדערדיגע ניט נאטירליכקייט, וואס איז פיעל זינדיגער ווי די זינד פון סדום און עמורה, און זייערע נוטע שוישפיעלער וועלען נעלערנט, אז זיי זאלען די פערזען אזוי ארויסרייידען, ווי זיי וואלטען געווען פראזא — צו וואס זשע ווידער די נאנצע איבערינע מיה פון פערזיפיקאציאן?

אזוי דענק איך איצטער, און אזוי האב איך שוין נעפיהלט אלם איננעל, און מען קען זיך לייכט פארשטעלען, אז צווישען מיר און דעם ברוינעם פארוק האט געמוזט קומען צו אן אפענער שנאה, ווען איך האב איהם דערקלעהרט, אז פאר מיר איז פשוט אונמענליך צו מאכען פראנצויזישע פערזען. ער האט מיר אפגעזאגט יערען חוש פאר פאעזיע און האט מיך אנגערופען בארבאר פון טויטבורגער וואלד.

איך דערמאן זיך נאך היינט מיט שרעק, ווי אזוי מען האט מיך געוואלט צווינגען צו איבערזעצען פון דעם פראפעסארס כרעסמאטיע קאפהיאם רעדע צו די סנהדרין. און די העקזאמעטרען פון קלאפשטאקס „מעסיאדע" האב איך געזאלט איבערמאכען אין פראנצויזישע אלעקסאנדרינען. דאס איז געווען א מין אויסגעקלינגלטע אכזריות, וואס האט איבערגעשטייגט אפילו די יסורים פון דעם משיח נופא. און אפילו ער וואלט זיי ניט געקענט רוהיג ארייבערטראגען. גאט זאל מיר מוחל זיין. איך האב פארשאלטען די וועלט און די פרעמדע אונטערדריקער, וואס ווילען אויך אונז ארויפצווינגען זייער מעטריק און עס האט געהאלטען נאהענט דערכיי, אז איך זאל וועלען א פראנצויזען פרעסער.

פאר פראנקרייך וואלט איך געקענט שטארבען. אבער מאכען פראנצויזישע פערזען — דאס קיינמאל ניט!

דער רעקטאר און מיין מוטער האבען נעמאכט א סוף פון'ם

פראנצויזישע שפראך, און האָט מיך דוקא געוואָלט צווינגען איך זאָל מאכען פראנצויזישע פערזען. עס האָט ווייניג געפעהלט, און ער וואָלט מיר געווען פאר'מיאוס'ט ניט נאָר די פראנצויזישע פּאעזיע, נאָר די פּאעזיע בכלל.

דער הויפּט שולדיגער אין דעם איז דער פערשאָלטענער אָבע א פּארשוינדעל מיט די דיהרעוודיגסטע געזיכטס - מוסקעלן, און מיט א ברוינען פּארוק, וואָס יעדעם מאָל וועו דער אבע איז אריין אין כעם, האָט ער זיך געשטעלט אין דער קרום.

ער האָט געהאט אננעשריעבען מעהרערע פראנצויזישע גראַמאטיקעו און אויך כרעסטאָמאטיעם, אין וועלכע עס האָבען זיך געפונען אויסציגע פון דייטשע און פראנצויזישע קלאסיקער, און זענען געווען באשטימט פאר פארשיעדענע קלאסען. פאר די העכערע קלאסען האָט ער אויך געהאט ארויסגענעבען "art oratoire", און אן "art poetique", צוויי ביכלעך, פון וועלכע דאָס ערשטע האָט עכטהאלטען שעו־רעדערייי־רעצעפּטען פון קווינטיליאָו, צוגענאָסט נאָך די ביישפּיעלעו פון דרשות פון פלעשיע, מיעסיליאָן בורדאלו און ביוסעט, וואָס האָבען מיך ניט זעהר שטארק געלאנגוויילינט. —

אָבער דאָס אנדערע בוך, וואָס האָט ענטהאלטען די דעפיניציאָנעו פון דער פראנצויזישער פּאעזיע: "L'art de peindre par les images" און איז געווען צוזאמענגעשטעלט ליוט דער טעאָריע פון אלטער שולע פון באטע, און האָט אויך ענטהאלטען די פראנצויזישע פּראָזאָריע און בכלל די נאנצע מעטריק פון די פראנצויזען. — וואָס פאר א שרעקליכער קאָשמאר דאָס איז געווען! אויך איצטער קען איך ניט עפּיס מעהר געשמאקלאָזעם ווי דאָס מעטרישע סיסטעם פון דער פראנצויזישע פּאעזיע, אָט די "L'art de peindre par les images" ווי די פראנצויזען דעפיניירען זיי, וועמענס נענענגעוועצטער באנריף טראָגט דערצו אפשר ביי, אז זיי פאלען תמיד אריין אין א מאלעריישער פּאראפראזע.

זייער מעטריק האָט נעווים פּראָקרוסטעס אויסגעטראכט: דאָס איז אן אמת צוואנג־העמד פאר געדאנקען, וואָס ביי זייער

וואס זענען נעלעגען אונטען אין חוט. אוו זיין אלע צוואמען זאלען גלייך נעהייליגט ווערען.

איך האב ניט נעקענט גיהן ווייטער ביז איך האב דא ניט אריינגעפאלטען אט דעם ריהרענדען שטריך פון פרומער נאיוויטעט, אוו איצטער נעם איך ווידער אן דעם פאדים פון מיינע באקענטנישען, וואס באציהען זיך אלע אויף דעם נייסטיגען פראצעס, וואס איך האב שפעטער נעמוזט דורכמאכען.

פון די ערשטע התחלות לאזען זיך דערקלעהרען די שפעטערע ערשיינונגען. עס האט נעווירט א סך צו זאגען דאס, וואס שוין אויפ'ן דרייצעהנטען יאהר פון מיין לעבען, האט מען מיך בעקאנט נעמאכט מיט אלע סיסטעמען פון די פרייע דענקער. אוו דאס נראד דורך אן עהרווירדיגען גלח, וואס האט ניט פערנאכלעסיגט אויף א האר, זייענ הייליגע פליכטען. אזוי אז שוין דעמאלט האב איך נעזוהען, ווי אהן צביעות קענען זיך רעליגיאן אוו סקעפטיציזם נעהן אייגם לעבען ס'אנדערע. א זאך פון וועלכער כיי מיר איז ענטשטאנען ניט בלויז דער ניט גלויבען נאר אויך די טאלעראנטעסטע גלייכגילטיגקייט.

ערט אוו צייט זענען אויך וויכטיגע מאמענטען: איך בין געבוירען נעווארען ביים סוף פון סקעפטישען אכצעהנטען יאהרהונדערט אין א שטאדט, וואו אין דער צייט פון מיין קינדהייט האבען נעהערשט ניט נאר די פראנצויזען נאר אויך דער פראנצויזישער גייסט.

די פראנצויזען, וואס איך האב זיך בעקענט מיט זיי, האבען מיך בעקאנט נעמאכט מיט ביכער, איך מוז עס מודה זיין, וואס זענען נעווען זעהר ניט זויבער אוו האבען אין מיר אייננעפלאנצט א פאראורטייל אקעגען דער נאנצער פראנצויזישער ליטעראטור.

אויך שפעטער האב איך זי קיינמאל אזוי ניט ליעב נעהאט, ווי זי פערדיענט עס. אוו צום אונגערעכטפעטען בין איך געבליבען אקעגען דער פראנצויזישער פאעזיע, וואס פון דער יוגענד אן איז זי פאר מיר נעווען פאטאל.

צום ערשטען איז אין דעם שולדיג דער פארשאלטענער אבע דאנוא, וועלכער האט אין ליצעאום פון דיסעלדארף נעלערנט די

אויפ'ן פישען מיר צופרשענס. לעג דיין שענעם קאפ אויף מיינע קניע און חארך, ניט אויפחויבענדיג די אויגען.

איך וויל דיר דערצאהלען דאס מעשה'לע פון מיין לעבען. טאמיר וועלען דיקע טראפענס פאלען אויף דיין לאקיגען קאפ, בלייב פון דעסטוועגען רוהיג; דאס איז ניט דער רעגען, וואס זייהט זיך אריין דורכ'ן דאך. וויין ניט און דריק מיר נאר שווייגענדיג די האנד.

וואס פאר א דערחויבען נעפיהל מוז דאס דורכנעמען אזא קירבען־פירשט, וועז ער קוקט ארופ דעם שוויבעלדיגען מארק, וואו טויזענדער מיט הוילע קעפ לאזען זיך מיט כונה ארופ אויף די קניע פאר איהם, און ערווארטען זיין ברכה!

אין דער איטאליענישער רייזע באשרייבונג פון דעם הויפראט מאריץ, האב איך אמאל געלייענט אזא סצענע. און א קליינקייט פון יענער סצענע איז מיר נאר וואס ארויף אויפ'ן זכרון.

צווישען דעם פויערים פאלק, דערצאהלט מאריץ, וואס ער האט דארט געזעהן ליגען קניהענדיג, האט באזונדערס צוגעצויגען זיין אויפמערקזאמקייט איינער פון יענע וואנדערנדיגע רויזענקרענץ־הענדלער פון די בערג, וואס שניצען פון א געוויסען מין ברוינעם האלץ די שענסטע רויזענקרענץ און פארקויפען זיי אין דער נאנצער ראמאנצ פיעל טייערער, דערפאר וויל זיי וויסען וויי אזוי ארויסצוקרינען זייער ברכה פון פאבסט אליין אין דעם דערמאנטען יום טוב.

מיט גרויס ציטער איז דער מאן געלעגען אויף זיינע קניה, נאר דעם בריטען פילצענעם הוט, איז וועלכען עס האט זיך געפונען זיין סחורה, די רויזענקרענץ, האט ער נעהאלטען אין דער חויך. און אין דער צייט וועז דער פאבסט האט געזאגט זיין ברכה מיט אויסגעשטרעקטע הענד, האט יענער אויפגעשאקעלט זיין הוט און אין איהם ארומגערודערט, ווי עס טוען די קאשטאנען פערקויפער, וועז זיי בראטען זיערע קאשטאנעס אויף דער בלעה; עס האט אויסנעזעהן ער האט געוויסענהאפט געזארגט דערפאר, אז א חלק פון פאבסטס ברכה זאל אויף פאלען אויף די רויזענקרענץ.

וואס ער אליין האט ניט באשטימט פאר דעם גרויסען פובליקום. דאס גילט נאר באזונדערס וועגען בריף, וואס זענען געשריבען צו פריוואטע פערזאנען. ווער עס לאזט זיי דרוקען אדער ווער עס ניט זיי ארוים, באגעהט א פארברעכען. וואס פארדיענט פאראכטונג.

נאך די דאזיגע אפענהערציגע ערקלעהרונגען, טייערע דאמע, וועט איהר לייכט איינזעהן, אז דאס וואס איהר ווינשט איך זאל אייך צושטעלען מיינע מעמוארען און פארשידענע בריף, דאס קען איך ניט.

און דאך, א דיענער פון אייער ליעבענסווירדינקייט, ווי איך בין תמיד געווען, קען איך אייך, קיין באגעהר אין נאנצען ניט אפזאגען, און כדי צו באווייזען מיין גוטען ווילען, בין איך גרייט אויף אן אנדערען אופן צופריעדען צו שטעלען אייער ליעבע נייגעריגקייט, וואס קומט ארוים פון א ווארימען אנטיילנעמען אין מיינע שיקזאלען.

איך האב די קומענדיגע בלעטער געשריעבען מיט אט דער כונה. און די ביאגראפישע מיטטיילונגען, וואס האבען פאר אייך אן אינטערעס, וועט איהר דא געפינען איבער נענוג. אלץ וואס איז באדייטענד און אלץ וואס איז כאראקטעריסטיש איז דא איבערגענעבען געטריי, און די נעגענזייטיגע ווירקונג פון דרויסענדינג ערשיינונגען און אינווענדינסטע זעלענ־עראיינגישען עפענען פאר אייך די סינגאטורא פון מיין זיין אין מיין וועזען. די חילע פאלט אראפ פון מיין נשמה און דו קענסט זי באטראכטען אין איהר שענער נאקעטקייט. אויך איהר זיינען ניטא קיין פלעקען, נאר וואונדען. אוי! און נאר וואונדען, וועלכע עס זענען געמאכט געווארען מיט די חענד פון פרייגד און ניט פון שונאים!

די נאכט איז שטום. נאר דרויסען פאטשט דער רעגען אויף די דעכער און עס קרעכצט אומעטיג דער הערבסט־ווינד.

אין אט דעם אויגענבליק איז דאס צרימע קראנקען צימער כמעט תאוה'דיג היימליך, און איך זיץ אינ'ם גרויסען שטוהל ניט פיהלענדיג קיין וועהמאג. דא קומט אריין דיין האלד בילד, כאטש די קליאמקע פון דער טיר באוועגט זיך ניט. און דו לענסט דיך

אין דער אמת'ן, טייערע דאמע, האָב איך נעפֿרואווט צו פֿאר־צייכענען דאָס וואָס איז ווערט צו געדענקען פון מיין צייט, אויף וויפֿיעל עס איז נעקומען אין באריהרונג מיט מיין אייגענער פּער־זאָן. אלס צוקוקער אַדער אלס קרבן, אזוי אמת'דיגע און אזוי גע־טרייע ווי עס איז נאָר מעגליך.

די דאָזיגע פֿארצייכענונגען, וואָס איך האָב זיי אָנגערופֿען מית'ן טיטעל מעמוארען, ווייל אזוי איז מיר געפֿעלען, האָב איך דאָך נעמוזט כמעט ביז א העלפֿט פֿארניכטען. אביסעל צוליעב אַנ־געצוינענע פֿאמיליען־אנגעלעגנהייטען, און אביסעל אויך צוליעב דעליגיעזע ספֿקות.

זינט דעמאָלט האָב איך זיך באמיהט אויסצופֿילען די לעכער, וואָס זענען דורך דעם ענטשטאַנען. דאָך האָב איך מורא די פֿליכ־טען פון די לעבעדיגע צו א געשטאַרבענעם אַדער א זעלבסט־קוועלערישען געפֿיהל וועלען מיך צווינגען פֿאר מיין טויט איבער־צוגעבען מיינע מעמוארען צו א נייעם אויטאָ־דא־פֿע. און דאָס וואָס די פֿלאמען האָבען דעמאָלט פֿארשוינט, וועט אפֿשר קיינמאָל ניט דערזעהן דאָס טאָגליכט פון דער עפֿענטליכקייט.

איך נעם זיך גוט אין אכט ניט אנצוגעבען די נעמען פון די פֿרייַנד אונמער וועמענס השגחה איך פֿארטרוי דאָס מאנוסקריפּט און וועמען איך פֿארטרוי די אויספֿ־הרונג פון מיין לעצטען ווילען, וואָס איז נוגע אָט דעם מאנוסקריפּט. איך ווייל זיי ניט אויסשטע־לען אקענען דער צודרינגליכקייט פון א פּובליקום, פון ליידיג־נעהער, און זאָלען זיי ניט בעשולדיגט ווערען, אז זיי זיינען נעוואָרען אום־נעטרייַ צו זייער שליחות.

אזא אומגעטרייַקייט האָב איך קיינמאָל ניט נעקענט מוחל זיין. עס איז אן אונערלויבטע און אונזיטליכע האנדלונג צו פֿאר־עפֿענטליכען אזעלו איין איינציגע שורה פון א שרייַבשטעלער.

מעמואַרען.

היינריך היינע.

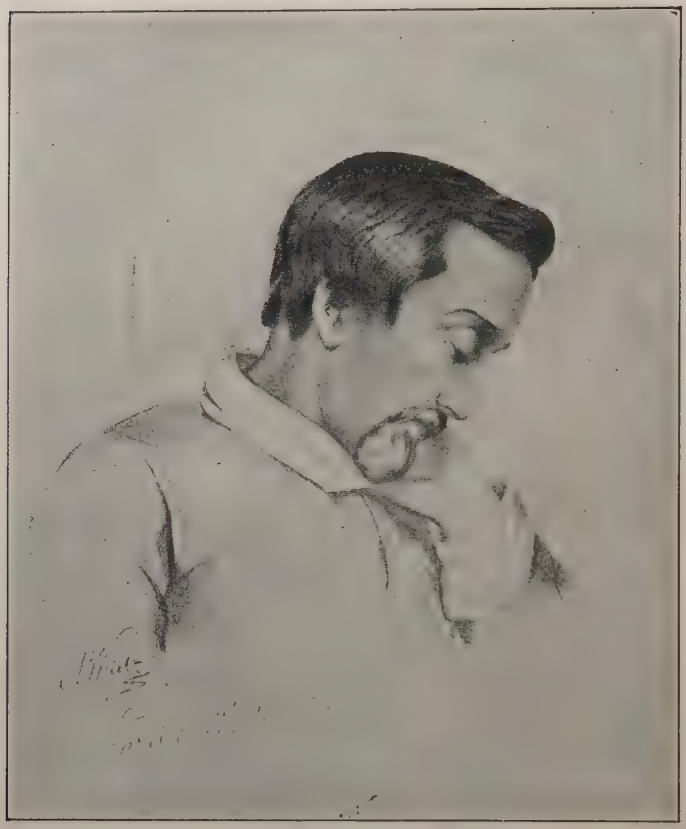

און אין סך הכל דארף מען זאגען : זיין ווערק איז נאך לעבעג־דיג ; עס בעאונרוהיגט, ענטציקט, ווערט נעלויבט און נעהאסט. ווי נאר לעבענדיגעם קען נעהאסט און נעלויבט ווערען. פיעלייכט איז ער דוקא דערפאר פאפולער, וואס ער האלט זיך אין נאנצען אין פאדערגרונד פון מענשענלעבען; ווייל אלץ, וואס נעהט יעדען אן — באציהונגען פון מענש צו מענש, פון מאן צו ווייב, פון אייג־צעלנעם צו דער נעזעלשאפט, אין זייער גליק, אבער נאך מעהר אין זייערע טרויעריגקייטען, ענטטוישונגען און אומגעלומפערטקייטען— אלע די זאכען פיהלט ער שטארק און רעדט ארויס, ניט איבערקלע־רענדיג, טאמער דארף מען ניט. דא איז ער דער הארר פון יעדער שאטירונג, וועלכער הערשט מיט טיעפער, פיינער פארשטענדניס, אבער אלע מאל מיט א חוש פאר'ן לעבען; און דא ערלייזט ער אונז מיט זיין פרייער פרעכער פאנקייט, וועלכע פארשטעלט זיך אזוי אי־ראניש אין בירנערליכער מצראל און סענטימענטאליטעט. דאס איז זיך אן אנדער פראגע, מיט וויפיעל באפלעקטען, פארבלוטיגטען לעבען ער האט זיך נעקויפט זיין לאכענדען וויסען, וויפיעל ער פער־זענליך האט פארלארען דערביי; אבער דאס אייבינג, וואס לאזט זיך ניט פארלירען, האבען מיר אין זיינע ווערק. און מיר ליעבען איהם פאר דעם בייזער, היילזאמער נראציע פון זיין לאכען, וואס ער האט נעקויפט מיט ערפאהרונג, אפשר נאך מעהר, ווי פאר דער אויפרודערנדער נעוואלט פון יענע ליעדער זיינע, וואס דערצעהלען זיין איינענעם נעהיימנים. מיר ליעבען איהם און ער בלייבט מיט אונז אלס איינער, וועלכער שטימט אן און בעאיינפלוסט אונזער הארץ און נשמה, צי מיר ווילען עס צי ניט, צי מיט נוטען צי מיט בייזען.

אן אויגענבליקליכען קאפשווינדעל, וואס ער האט פלוצ־
לונג דערשפירט, אז אונטער איהם איז קיין גרונד ניטא.
פון דאנען נעמט זיך דער באזונדערער כאראקטער פון
זיין פאעזיע, מיט איהר דייטליכען בויג צום עפישען,
מיט איהר העכסטען שפיץ — דער באלאדע. זי בלאנדשעט ניט אין
די טיעפע טהאלען פון געפיהל, איהר סובסטאנץ איז אין אונגע־
וועהנליכען גראד דאס אויסערליכע לעבען. דא ליגט זיין אייגענאר־
טיגע פאזיציע צווישען דיכטער און זשורנאליסט: ער מוז זיך
שטענדיג צופיהרען דעם שטאף פון טאג, ער מוז זיך מישען אין
פאליטישען לעבען, — עס רעדט זיך מישען, דאס איז געווען א
טרויעריגעס מיטשפיעלען. „איך וויים ווי אייך איז געווען צו
מוט, מיר איז אבער נאנץ אנדערש געווען צו מוט" שרייבט ער
אין א בריעף צו לעוואלדען. ער לעבט אין דער רנע, און די איצ־
טיגע רנע קען ניט ניט די קינסטיגע און ניט די פערגאנגענע: דאס
איז דער מקור פון זיינע ווידערשפרוכען, דאס הייסט פון דעם, וואס
קומען צו אונז פאר אלס ווידערשפרוכען, און וויל ער האט געפיהרט
א שטימונגסלעבען, א לעבען פון נערוועז, ווי זעלטען ווער,
האט ער זיך געוויטינט צוצושלאגען זיך צו אן
אונבאדינגטען שטאנדפונקט, צו א וועלט - אנשויאונג.
און איינמאל האט עס אויסגעזעהן, אז ער האט
זיך באפעסטינט אין סען־סימאניזם; אז ער איז אריינגעטהאן אין
איהם מיט לייב און לעבען, אבער באלד — מיט א פאר יאהר
שפעטער — עפענט זיך ווידער פאר איהם אן אבגרונד, — און עס
ציהט איהם צו „מאראלישער אינהייט"; ער וויים ניט, אז אווינם
עקזיסטירט פאר איהם ניט. ער האט דאס רעליגיעזע, וואס ער האט
אויפ'ן קראנקען־בעט אין זיך געפונען און נאר מאמענטאנוויז
געפונען, צוגעפיהרט צו דער פארמולע פון דעאיזם, צום גלויבען
אין א פערזענליכען נאט, און גלייכצייטיג לאזט ער זיך אריין אין
גאטעס לעסטערונג. אן אייגענארטיגע באדערפניש אין פאראייני־
פאכונג דורך באגריפען, כמעט א באנאלער ראציאנאליזם, קעמפט
אין איהם זיין לעבען לאנג מיט זיין אונבאוואוסטען איך, וואס זיין
עצם איז ווידערוונג.

שפיעלט. אבער ניט ווי אלע מאל יעדער באזונדער, נאר אלע זענען זיי ווי איינס געווארען. אין זייגע ליעדער צו דער „מוש" האט ער באזונגען — מיט שמייכעל, ביטערקייט און ציניזם — די משונה־דינע סיטואציע פון א שטארבענדען ליעבהאבער. אבער צונליידְ אויך הערט זיך דאס דער ריינסטער קלאנג פון ליעבע, ווי נאר מיינמאל פריהער.

* * *

ווער עס לויפט דורך הייגעס געזאמעלטע שאפונגען, פיהלט, אז עס פעהלט א צענטראל־ווערק, ווען הייגעס אייגענער איך, זיין פערזענליכקייט זאל פארפאעטיזירט ווערען; אזוי פיעל שפהנע אייגצעלהייטען לייגען צוואווארפען: מען ווינשט זיך צו געפינען דעם מיטעלפונקט, צו וועלכען די אלע אייגצעלהייטען האבען זייער באציהונג. איז דאס נעווען דאס גרויסע מעמוארען־ווערק, ווען האט נעראהפט אויספילען דעם לעדיגען ארט? מיר שיינט, אז נייו. הייגע האט זיינע מעמוארען אנגעהויבען זעהר פריה, אין די צוואנציגער יאהרען, ווען דער שטאף, ווען ער האט נעראהפט פארצייכנען איז נאך נעלעגען פאר איהם. ווען ער וואלט אזוי אנגענאנגען מיט זיינע מעמוארען, וואלטען זיי ווי א לעבעדיגער שטראם זיין לעבען באגליים, ניט ווי געטהעם „דיכטונג און ווארהייט", ווען איז א צוריקבליק אין דער פארגענגענהייט, ווען פארווואנדעלט דאס לעבען אין א געדאנקען־בילד. אין הייגעס מעמוארען וואלט די צייט זיך נעשפינעלט ווי א לויפענדער צוג פון וואל־קענס אין וואסער. און אונז דוכט זיך, אז דאס איז נעווען הייגעס טיעפסטע אייגנשאפט: אבצושפיגלען/ לאזען דאס לעבענדיגע דורכגעהן דורך זיך און דעמזעלבען אויגענבליק עס צו מאכען צו א בילד, ניט אויסצוואוארטען ביז עס וועט זיך באשאפען א נייי, פארוואנדעלט בילד, פארוועבט מיט דעם געהיימנים פון זיין פערזענליכקייט.

ער האט איינמאל א מערקווירדינע פראגע געשטעלט: „אין גרונד נעמומען, ווען איז טיעף? איז דער תהום טיעפער, ווי דער פלאכסטער שפיגעל, ווען שטראהלט אב צוריק זיין טיעפסטע טיעפענים?" — ווי ער וואלט נעווואלט אוועקמאכען

עס בלייבען געוג רעטענישען אין דער געשיכטע פון דער דא־
מע, אבער דאס הויפטרעטענישׂ, ווי מיר דוכט, איז איצט געלעזט.
זי איז נעווען דאס אמת'ע „מיידעל פון דער פרעמד". קיינער
האט ניט געוואוסט, פון וואנען זי איז געקומען, וואוהין זי איז
געגאנגען, אבער זי האט מיטגעבראכט מיט זיך מתנות און פרוכט,
און וואס נאך מעהר: זי איז געווען די לעצטע ליעבע פון שטארבע־
דען דיכטער, און אלס אזעלכע בארריינט זי דערמאהנט צו ווערען
מיט דאנקבארקייט פון די קומענדע דורות.

* * *

אין גראהען פריהמארגען פון 17טען פעברואר 1856, איז חיינ־
ריך היינע געשטארבען. זיין שוואנען־ליעד איז געווען דאס ליעד
פון דער שוועבעל־נעלער ליידענס־בלום, וואס מיר האבען פריהער
דערמאהנט. מעהרערע טעג כסדר האבען איהם געמאטערט אנפא־
לען פון חלשות, קרעמפ, ברעכען. אבער ביז זיין לעצטען לעבענס־
מאמענט איז ער געבליבען ביים פולען באוואוסטזיין, און נאך אין
די שטונדען פאר דער נסיסה האבען די בליצען פון זיין נייסט בא־
לויכטען די פינסטערע מאטראצען־גרוב. באזונדערס פיינליך איז
געווען די לעצטע נאכט. דער טויט איז נעקומען פינף א זיינער
אין דער פריה אין אן אנפאל פון ברעכען.

דעם 20טען פעברואר, אום 11 אזיינער פארמיטאג איז ער
עבראכט געוואָרען צו זיין לעצטער רוה, אויף מאן־מארטר־בית־
עולם, אהן רעליגיעזע צערעמאניעס, אהן פאראדען. לויט זיין
אויסדריקליכען וואונש אין דער צוואה. צו דער לויה זענען נענאג־
נען ארום הונדערט מענשען, דייטשען און א טייל זיינע פריינד
צווישען די פראנצויזישע שריפטשטעלער.

זיינע לעצטע פערזען זענען נעווירמעט דער „מוש". ער האט
געליעבט פיעלייכט צום ערשטען מאל אין הארמאניע מיט זיך
גופא. דאס איז געווען ליידענשאפטליכער פארלאנג, וואס האט
אבער ניט נעשטיקט דאס איבריגע מענשליכע אין איהם. דא איז
צוגלייך אויך נעווען דאס גליק פון באוואוסטזיין, אז דאס באזונ־
דערע, אינטימע אין איהם איז אבגעפיהלט געוואָרען פון נאך א
וועזען. אלע ניואנסען, אלע טענער פון זיין נשמה האבען מיטנע־

מערקווירדיגען אופן. איין שעהנעם פריהמאָרגען באָט ער זיך אַזוי צו באַגלייטען איהם אויף א געשעפטסרייזע קיין לאָנדאָן. די יונגע פרוי האָט מיט פרייד איינגעשטימט. אבער אין לאָנדאָן האָט ער איהר געגומען באהאנדלען אויף דעם שענדליכסטען אופן. ניט גענעבען נענוג צום עסען און איהר פארשלאָסען אין צימער, וועו ער איז ארויסגענאנגען. איינמאָל איז ער געקומען א היים אין באַגלייטונג פון א דאָקטאר, וועמען ער האָט געבעטען זיין פרוי צו אונטערזוכען, וויל ער האָלט איהר פאר קראנק. „איך בין אבער ניט קראנק!“ — האָט זיך זיך אבגערופען ערשטוינט. דער בראָווער מאן האָט איהר געהייסען שווייגען, וויל ער וויים בעסער. אין צוויי טעג ארום האָט זיך א קארעט אבגעשטעלט פאר זייער טהיר און דער מאן האָט אויפגעפאָדערט מארגא — דען אזוי האָט זי יעמאָלט געהייסען,—צו פאָהרען מיט איהם שפאציערען. אבגעשטעלט האָבען זיי זיך פאר א שהנער ווילאָ, וואו זיי זענען אויפגענומען געוואָרען פון א פרייגדליכען אלטען. יענער האָט אריינגעפיהרט מאדאם מארגא אין א גארטען־צימער, דאָרט האָט דער ליעבער מאן ארויסגעדריקט איהר א קוש אויפ'ן שטערן און מיט א מיטליידינען „אדיע, ליעבעס קינד“ האָט ער פארלאָזען דאָס הויז.

דאָס איז נעווען א משוגעים־אנשטאָלט. כמעט גלעהמט פון שרעק, האָט זי צוערשט זיך גאר ניט געקענט פארשטענדיגען מיט'ן דאָקטאר, אבער שפעטער האָט יענער זיך איבערצייגט, אז זי איז ניט נייסטיג קראנק. אויך די איבריגע דאָקטוירים זענען געקומען צו דערזעלביגער איבערצייגונג. מען האָט איהר באפרייט פון משוגעים־הויז און איהר אריינגעבראכט אין א פאמיליע. נאטירליך האָט זי באלד דורכ'ן גערידט ארויסגעקראָגען פון מאן א גט. און זי האָט שוין געהאט באשלאָסען קיינמאָל זיך ניט צוריק צוקעהרען קיין פאריז, דאָך וועו די שטארבענדע מוטער האָט איהר גערופען צו זיך, האָט זי ניט געקענט ווידערשטעהן דעם רוף און זי איילט צוריק קיין פאריז. איז זי שוין דאָרט פארבליבען.

אזוי דערצעהלט די פירסטין דעלאָ ראקא אין איהרע ערינערונגען וועגען היינען.

עס איז נענוג מערקווירדיג, וואס ביז צו איהר טויט האט זי פארשטאנען זיך צו פארדעקען מיט א מיסטישען שלייער. זי האט אין איהרע יונגע יאהרען צוגערופען צו אלע איהרע פארוהרער: „דו זאלסט מיר קיינמאל קיין פראגען ניט שטעלען". אויף דער עלטער האט זי זיך צוריקגעצויגען אין א שטילען ווינקעל אום זיך אויסצובאהאלטען פון דער נייגיערישקייט.

צוערשט איהר נאמען. אבער דא בלייבט מען שוין שטעהן. עס זענען באקאנט דריי נעמען, מיט וועלכע זי האט זיך נערופען אין פארשיעדענע צייטען. צום ערשטען מאל לאזט זי דערקענען פאר דער וועלט אלס פרייליין וואן־בעלגערן. מיט פינף יאהר שפעטער שטעלט זי זיך פאר היינען מיט'ן נאמען עליזע קריניץ, און וועו איהרע ערינערונגען זענען ערשיענען, האט זי צו אלעמענס איבערראשונג שוין גהיים קאמילא זעלדען, און אונטער דעם נאמען האט זי פארלאזען די וועלט: דעם אמת'ן נאמען וויים אבער קיינער ניט. אויך איהר אבשטאמונג איז איינגעהילט אין חושך, וואס איהרע ערינערונגען האבען אויף א האר ניט קלארער נעמאכט. שיילט מען ארוים די פאקטען פון די פראזען, מיט וועלכע זי זוכט זיי צו פארווירקלעכן, דארף מען שליעסען, אז זי איז געווען אן אונגעוויקלטע טאכטער פון אן גובערנאנטין און האט פארבראכט איהר יוגענד אונטער זעהר פארענדערליכע פארהעלטנישען.

אז זי איז א דייטשע געווען, איבער דעם לאזט זי קיין צוויי־פעל ניט, אבער איהר געבורטס־ארט האט זי ניט אנגערופען. זי זאל זיין אוים פראג אדער אוים זאקסען. יעדענפאלס, צווישען דרעזדען אין פראג איז איהר ווי־עגעלע געשטאנען.

מען זעהט פון אלץ, אז די דאמע האט געהאט פיעל צו פאר־בארגען: דען ניט וועניגער ראמאנטיש און מערקווירדיג ווי איהר קינדהייט, איז געווען איהר יוגענד. אין איהר 15טען לעבענס־יאהר איז זי געקומען מיט איהר מוטער קיין פאריז און זאל דארט מיט דריי יאהר שפעטער האבען געהיראט מיט א פראנצויז, וועלכער איז אבער נאכ'ן ערשטען רויש פון האניג־חודש שוין זאט נעווען מיט איהר, און אזוי ווי זיין הארץ האט שוין געהערט צו אן אנדער־ער, האט ער געזוכט פון איהר פטור צו ווערען, און אויף א

צימער. איז איהר אויפנעפאלען די טויטע בלאסקייט פון זיינע לי־
פען. ער האט אויסגעזוכן באזונדערס עלענד. „ענדליך ביזט דו דא!"
האט ער איהר אנטקעגענגערופען. ער איז צו איהר ניט געווען אזוי
ליעבליך ווי אלעמאל, און זי האט אויסגעבראכען אין א געוויין.
האט ער איהר צוגערופען און זי האט זיך געמוזט אנידערזעצען
אויפ'ן ראנד פון בעט. „נעהם דעם הוט אראב, איך זאל דיך
בעסער קענען זעהן" — האט ער א זאג געטאן און מיט א לאם־
צענדער באוועגונג א ציה געטאן דאם בענדעל פון הוט. טיף גע־
ריהרט, האט זי ארבגעווארפען דעם הוט און געפאלען פאר'ן
בעט. אומזיסט האט זי געפרובט איינצוהאלטען איהר שלוכצען.
קיין ווארט איז ניט ארויסגעררעט געווארען, אבער די האנד פון
פרייגד האט די נאנצע צייט נערוהט אויף איהר קאפ, ווי בענשענ־
דיג איהר. דאן האט זי לאנגזאם גענומען ארויסגעהן פון צימער.
זי האט שוין געהאט דעם שוועל איבערגעטרעטען, האט צו איהר
אויער דערגרייכט דער קלאנג פון זיין שטימע — דייטליך, אבער
ווי ציטערנדיג פון געהיימער אנגסט: „אויף מארגען, הערסטו,
פארזאם זיך ניט". אויף מארגען איז הייגע שוין געווען טויט.

פריה באגינען איז דער גרויסער טרייסטער און ערלעזער —
דער טויט — צוגעטרעטען צו זיין בעט. וועז די מוש איז אריינגע־
קומען, האט זי נאר א בר מנן דערזעהן. ער איז געלעגען אין ארון.
ווי א סטאטוע, מיט מאיעסטעטישער רוהיגקייט. „קיין שפור
פון מענשליכע ליידען און ליידענשאפט איז ניט איבערגעבליבען
אויפ'ן קאלטען ערדענעם קלייד; דער טויט, וועלכען ער האט אזוי
געליעבט און באזונגען, האט געוואלט זיין נערעכט צו איהם און
געשאפען א בלייכען מארמארגעזיכט, וואס מיט זיינע רענעלמעסיגע
שטריכען האט עס דערמאהנט די ריינסטע מיסטערווערק פון גרי־
כישער קונסט".

מיט אט דעם טאן פון פרידען און פארגעבונג שליעסט די
מוש איהרע ערינערונגען. אבער דער נייניערציגער לעזער ווט זיך
ניט וועלען בארוהיגן. ערשט רעכט ווט ער פרעגען: ווער איז
דאס געווען די וואונדערליכע פרויען־געשטאלט? ווער איז געווען
די מוש?

ווי האט היינע זיך אויסגעלייגט דעם צויבערליכען טרוים? דאס איז געווען דאס ווייטע פאטערלאנד, אבער ניט געברענט האט עס מעהר מיט פינסטערן צארן, נאר זאנפט און מילד האט עס געשמייכעלט צום דיכטער — צום מענשען. אין וועמעס לעבען די ליעבע צו זיין פאטערלאנד האט זיך דורכגעצויגען אין פארשיערענע זיך וועקסלענדע געשטאלטען. דער דאויגער טרוים־בילד פון דער שוועבעלגעלער לייד־ענסכלום איז געווארען די טעמא פון היינע'ס לעצטען געדיכט, וואס איז געווידמעט צו מוש. עס קלינגט ווי אן אבשלום פון זיין פאטטישע וועלט־אנשויאונג:

די געגענוועצע זינד היער נרעלל נעפאארט,
דעם גריעבען לוסטזין און דער גאטגעדאנקע
יודאם! אונד אין ארבעסקענארט
אום ביידע שלינגט דער עפהעי זיינע ראנקע,
און דיזער שטרייט ווירד ענדען ניממער מעהר,
סטעטס ווירד די וואהרהייט האדרען מיט דעם שוהנען,
סטעטס ווירד געשיערען זיין דער מענשהייט העער
אין צוויי פארטיי'ן: בארבארען אונד העלדענען!

דערווייל איז דער צושטאנד פון קראנקען דיכטער נעווארען אלץ נעפעהרליכער. ער האט געשפירט דעם נאהענטען סוף, אבער נאך איינמאל האט די, ווי שוין פערלאשענע, פלאם פון לעבענס־קראפט און לעבענסלוסט ווידער אויפגעפלאקערט אין די ערשטע וואכען פון יאהר 1856. באזונדערס נערן האט ער אין יענע טעג נערעדט צו דער מוש וועגען זיין יוגענד; דער בלאסער וועראניקא, דעם קלויסטערנארטען, דעם רהיין און די בעדער פון לוקקאו און מיט א באזונדערן פארגעניגען האט ער זיך צונעהאלכט, וועז זי איז נעזעסען לעבען איהם און איהם פארגעלעזען מיט איהר מעלאדישער שטימע. היינע'ן איז שטארק נעווען נעפעלען א ליעבליכע מעשה'לע, וואס לאבולע האט דאמאלס נעהאט פארשפענטליכט אין „זשורנאל־דע דעבא". די מוש האט איהם יעדעס מאל עס נעמוזט פארלעזען. א ריהרענדע סצענע האט זיך אבגעשפיעלט ביי זייער לעצטען צוזאמענזיין. צוליעב א פארקיהלונג איז זי עטליכע טעג נעווען ניט נעקומען. און וועז זי איז ווידער אריינגעטרעטען אין קראנקען־

אלטען בעראנזשע איז שוין געווען אבגעשוואכט און ער האט פארגעסען דעם טאג און די שטונדע. איז ער נאטירליך געקומען אין א נאנץ אנדערער, ווי די אבגערעטע צייט, צו טרעפען מוש, און ער האט ווירקליך געפונען א דאמע זיצענדיג אויפ'ן ראנד פון היינעם בעט און אין האלבדונקעל פון קראנקען־צימער האט ער איהר אנגענומען פאר דער מוש. ערשט שפעטער האט ער זיך דערוואוסט וועגען זיין טעות, דען די דאמע איז געווען — פרוי שאר־לאטטע עמברזן. נאלאנט און ליעבענסווירדיג, ווי אלע פראנצויזען. האט ער זיך קונציג ארויסגעדרעהט פון דער פארלעגענהייט און זיך צושאטען פאר איהר מיט קאמפלימענטען.

אבער אויך די אנטיפאטיע אדער גלייכגילטיגקייט פון פרוי מאטהילדע האט ניט געקענט שטערען דעם מערקווירדיגען ראמאן צווישען היינע און זיין יונגער פרייגדין. זי האט פארטנעזעצט איהרע באזוכען, און ער איז פון טאג צו טאג געוואהרען פארטרוי־ליכער, יא — ליידענשאפטליכער. איין טאג האט ער פאר איהר איבערדערצעהלט א וואונדערליכען טרוים, וואס ער האט געהאט און וואס האט איהם געואלט געבען דעם שטאף צו זיין לעצטען ג־דיכט. ער איז געווען טויט און איז גלעגען שטייף און אונבאוועגליך אין א הערליכען מאוזאליי, וואס די האנד פון א גרויסען קינסטלער האט נעשאפען אין דער פאלקאמענסטער פארם פון קאסטבארסטען מארמאר. די וואונדערבארע רעליעפען האבען פארגעשטעלט דא ער־האבענע, דא קאמישע סצענען; דא הויליגע, דא לעבערליכע בילד־דער. דאס איז געווען א דענקמאל, וואס האט וויט איבערטראפען אלע איבריגע אין גרויס און פראכט. צופוסענס פון סארקאפאג האט נעבליהט פון דער ערד ארויס א בלום פון טונקעלער פארב. מיט איינאייניצען בעכערל צווישען די שפיזען־ארטיג נעשניטענע בלעטער. און אין דעם בלאסען בעכערל האט מען דייטליך געזהען די מארטערגעצייג פון קריסטוס'עם יסורים־טעג. פלוצלינג איז די בלום באלעבט געוואהרען און האט אנגענומען א מענשליכע ג־שטאלט. א זיסער, טרויעריגער פנים האט זיך מיט ליעבע אריי־בערגעבוינגען איבער'ן טויטען, און דער טויטער האט גלייך דער־קענט די נעשטאלט.

איז א דיכטער עלענדער ניט געווען אין מיטען פון זיין פולען נליק, וואס ווי עס וואלט געשפאט פון איהם. איך קוש דיין נאנצע ליעבלינקייט — אבער נאר אין דער פאנטאזיע. איך האב דיר כישט מעהר אנצובאטען ווי נאר פאנטאזיע, ארימע מיידעל!".

נייניערינע וועלען נעווים שטעלען די פראגע: ווי האט זיך פרוי מאטהילדע פארהאלטען צו דער מאדנער איינברעכערין? איך נלויב, אז זי האט די דאמע אינגאריט, ווייל זי האט איהר קוים נעקאנט ווערען נעפעהרליך. אנדערע באהויפטען פארט, אז פרוי מאטהילדע האט אפילו ביי יענע אומשטענדען איהר ברע־נענדע אייפערזוכט ניט נעקענט דערשטיקען און האט מעהר ווי איינמאל דייטליך ארויסנעווייזען איהר אנטיפאטיע צו דער פרעס־דער. און די נוטע מוש האט זיך דערפאר מיט איהר אבנערעכענט, און האט אין איהרע ערינערונגען אנגעווארפען א זעהר אונ־גינסטינעז בילד פון פרוי מאטהילדע. בעסער האט די מוש זיך פארטראגען מיט דער שוועסטער פון דיכטער, פרוי שארלאטע עמבדען. דער אופן, ווי אזוי ער האט זיין געליעבטער שוועסטער פארגעשטעלט זיין פרייגדין, איז זעהר כאראקטעריסטיש פאר'ן דיכטער. ער האט אבנעדריקט א קוש אויף איהר שטערן און א זאג נעטהאן: „דאס איז מיין מוש!". ווי זי אליין דערצעהלט, האט זי נאך לאנג גערעדט אין דערבייאינגען ציימער מיט דעם דיכטערס שוועסטער פון דעם, וועלכער איז ביידען טייער נעווען. און דערביי איז קיין זאך ניט באריהרט נעווארען, וואס זאל ארויסרו־פען א שלעכטען נאכ'טעם".

די פירסטין דעלא ראקא — היינעס פלימעניצע — דער־צעהלט אין איהרע ערינערונגען וועגען אן אינטערעסאנטען קווי־פראקווא ביים קראנקען־בעט פון דעם דיכטער, וואס זי האט נאר נעקענט ערפאהרען פון איהר מוטער, היינעס שוועסטער. ווי פאר אנדערע, האט היינע אויך פאר זיין פרייגד, דעם פראנצויזישען דיכטער בעראנזשע, אפט נערעדט מיט באגייסטערונג פון דער מוש. יענער, פון אלעמאל א נרויסער פארעהרער פון פרויען־שעהנ־חיים, האט אויסנערדיקט א שטארקען וואונש זיך צו באקענען מיט איהר. מען האט אבנערעדט א ראנדעוואו, אבער דער זכרון פון

„אלערליעבסטע זיסע מוש! אדער זאל איך דיך ניט רופען נאך דיין זיענעל, נאר נאך דעם פארפיום פון דיינע בריף! דאן מוז איך דיר זאגען, מיין אלערליעבסטע מאשוס קעצעל!" און צום שלום: „יא, איך פרעה מיך דיך צו קענען ווידערזעהן, דו מיין הארצענס ליעבסטע מוש! די רייצענדסטע מאשוס קעצעל, וועלכע איז צוגלייך אזוי זאנפט, ווי אן אנגארא־קעצעל, דער סאמט, וואס איך ליעב אם משהרסען. א צייט לאנג האב איך ליעב געהאט די טיגער־קאצען; דאך די זענען צו געפעהרליך, און די לעבעריגע אייגדרוקען, וואס זיי האבען מאנכעם מאל איבערגעלאזט אויף מיין פנים, האבען מיר נאר ניט געשמעקט. איך פיהל מיך זעהר שלעכט. בלויז שלאקענישען, אנפאלען פון ווילדעסטע שמערצען, וואוט געהען מיין צושטאנד, וואס איז האפנונגסלאז! א טויטער, וועלכער דאשט נאך דעם גליהענדסטען נעגוס פון לעבען. דאס איז שווערליך!".

וועז זי האט פון ווילדבאד ווידער זיך צוריקגעפעהרט קיין פאריז, איז זי נאטירליך ווייטער אנגעגאנגען מיט איהרע באזוכען ביי היינען. גלייכצייטיג האבען זיי אנגעהאלטען א לעבעדיגע פאטשט צווישען זיך. מעהרערע פון די צעטעלעך עקזיסטירען נאך. אונטער די מעהרסטע שרייבט ער זיך אונטער „נבוכדנצר 2". ווייל, ווי ער אליין ערקלערט, ער איז אזוי נאריש ווי דער קעניג פון בבל און עסט נאר קרייטיכער, וואס זיין קעכין רופט שפינאט. געשריבען אין די פארשידענסטע טענער. וענען די צעטעלעך מעהרסטענס אויפפאדערונגען צו קומען; זיי איבערלויפען מיט צערטליכקייטען. ער רופט איהר זיין „אלערליעבסטע, רייצענדסטע קעצעל", זיין „לאטאסבלום": ער נארט נאך איהר אנבליק, דען זי איז „די לעצטע בלום פון זיין טרויעריגען הערבסט". אייגער פון די בריף לייענט זיך אזוי: „וואס אפטער דו זאלסט קומען, אלץ גליקליכער ווען איך זיין, מיין ליבע קלייגע, אלעררייצענדסטע מוש, קום, זשום מיט דיינע קלייגע פיסעלעך ארום מיך ארום! איך קען א ליעד פון מענדעלסזאהן, מיט א רעפרען: „קאממע באלד!". די מעלאדיע נעחט מיר ניט פון קאפ ארויס! „קאממע באלד!" אן אנדערש מאל: „איך בין אזוי קראנק! נאך קיינמאל

דאס, וואס האט מעגליך אין פארלויף פון יאהרען זיך פארטיפט אין איהר זכרון אוו צולעצט וואס זי לאזט אבזיכטליך ערשיינען אין א צו ראזיגער באלייכטונג. בלייבט נאך נעגוג אינטערעסאנטעס אוו מערקווירדיגעס.

„אונזערע גייסטער" — האט היינע צו איהר אמאל געזאגט— „זיינען נאהענט פארוואנדט, אוו דארום האב איך פון דיר נארנישט צו פארבארגען". יערענפאלס זייערע באציהונגען זענען נעווען באגרינדעט אויף פאלשטענדיגען געגענזייטיגען פארטרויען, וואס מיר האבען שוין נעוואוסט, אויידער זי האט אין 1884 פארעפענטליכט איהרע ערינערונגען, פון היינעס בריף צו איהר — 23 אין צאהל — וואס זענען שוין פריהער ערשינען. היינע האט די יונגע דאמע באלד נאכ'ן ערשטען באזוך נעדוצט אוו דורך דעם נעוועקט אין איהר א נעפיהל פון פארטרויליכקייט. נאך דעם זיגעל, מיט וועלכען זי פלעגט נעווהנליך פארזיגלען איהרע בריף, האט ער איהר דאס נענעבען דעם צונאמען: מוש (פלינג). זי האט פארשטאנען ווי זיך ניצליך צו מאכען דעם דיכטער. בעת זיין סעקרעטער איז קראנק נעוואָרען, האט זי זיך אנגעבאטען צו זיין זיין שטעל־פארטרעטערין. זי האט געלעזען די קארעקטורען פון זיינע שריפטען, באזארגט פאר'ן קראנקען אלערליי נויטיגקייטען. מאנכעס מאל איהם פארגעלעזען: דייטשע קלאסיקער, פראנצויזישע ראמאנען, פאליטישע צייטונגען. היינעס באמערקונגען, וואס זי דערצעהלט איבער אדער פון זכרון אדער פון איהר נאטיץ־ביכעל, זענען גייסטרייך אוו פאר דער לאנג פון דיכטער מאנכעס מאל זעהר כאראקטעריסטיש.

אבנעזעהן פון קליינינקייטען אוו אייגינע איבערטריבונגען, וואס מען מוז דער דאמע ענטשולדיגען, זענען איהרע ערינערונגען וועדטפול אוו אינטערעסאנט. דען עס שטעהט אחן צוויפעל פעסט, אז היינע האט נעפיהלט צו איהר דעם לעבעדיגסטען אינטערעס, וואס פלעגט אין די ליידענשאפטליכע מאמענטען זיך דערהויבען ביז צו ליעבע. וועז זי האט אין זומער צוליעב איהר נעזונד נעמוזט אברייזען נאך ווילדבאד, האט זי פון היינען באקומען די צערטליכסטע בריף, איינער פון זיי הויבט זיך אן מיט די ווערטער:

ווערען אין היינעם וואהנונג. זי האט נעהאט דעם דיכטער אי־
בערצוגעבען אייניגע קאמפאזיציעס אויף זיינע ליעדער פון אי־
נעם א פארעהרער זיינעם, בארון וועסקע פאן דיטלינגען אין
וויען. די פרייליין איז געווען נעט, שלאנק געבויט, פון מיטעלען
וואוקס, העלברוינע לאקען האבען אייננעראמט איהר חנ'עוודיגען
קלוגען געזיכט. איבער איהר צולאזען פארריסען נעזעל האבען בלויע
אויגען נעקוקט זים און שעלמיש. זי איז נעווען ליעבעס־ווירדיג
און האט פארשטאנען דעם דיכטער צו פארשיטען מיט א בלומען־
רעגען פון קאמפלימענטען. און עס איז קיין וואונדער ניט, וואס זי
איז דעם דיכטער געפעלען. ווי א זונען־שטראהל וואלט ארייננגעדרונ־
גען אין זיין אייזאמען קראנקען־צימער. עס האט איהם געפרעהט
צו זהן א פערזאן ביי זיך, וואס איז נעווען „דאָרט אונ־
טען". ביי די ווערטער „דאָרט אונטען" האט זיך ביי איהם ארויס־
געריסען א זיפץ, וואס האט אבגעקלונגען ווי אן עכא פון א גוט־
באקאנטער, אבער שוין לאנג ניט געהערטער מעלאדיע. און אזוי
איז ביים קראנקען־בעט פון דיכטער, אין אנגעזיכט פון טויט נע־
שלאסען נעווארען א פרייונדשאפטס־בונד. און ווען די דאמע האט
זיך אויפגעהויבען אוועקצוגעהן, האט היינע איהר געגעבען א בוך
און דרינגענד געבעטען ווידער צו קומען. זי האט געהאלטען די
איינלאדונג בלויז פאר א העפליכקייט און זי איז מעהר ניט נע־
נאנגען מורא האבענדיג צו בעאונרוהיגען דעם קראנקען. איז אבער
די איינלאדונג איבערגע'חזר'ט נעווארען שריפטליך, אין אזא שמיי־
כעלהאפטער פארם פאר איהר, אז זי האט גלייך אויף מארגען זיך
צוגעאיילט צו קומען.

פון דעם טאג אן האבען די באזוכען פון דער מוש ערשט
אויפגעהערט, ווען היינריך היינע האט מיט פינף מאנאטען
שפעטער, אין א גראהען פעברואר באגינען אויסגעהויבט זיין לעצ־
טען אטעם. אזוי איז דאס דאזיגע פארהעלטנים, אהן צווייפעל,
דאס אינטערעסאנטעסטע פון דעם דיכטערס לעצטע לעבענס־יאהר־
רען. אין א קלייַן ביכעלע האט זי אליין א מין רעכענשאפט אבגע־
געבען איבער איהר פרייונדשאפט־בונד מיט היינען. וועז מען זאל
פון איהר באריכט אבציהען דאס, וואס איז אפעז ניט ריכטיג, און

זיבעטער קאפיטעל.

היינעם לעצטע ליעבע — די „מוש".

דעם טויט־קראנקען דיכטער איז באשערט געווען, שוין ביים שוועל פון קבר, זיך נאך אמאל צו פארליעבען מיט א גליהענדער ליעבע אין א יונג מיידעל. די „מוש"—פליעג, ווי דער דיכטער האט איהר א צונאמען נענעבען — איז געווען די לעצטע פון די פיעלע שהנע און נייסטפולע פרויענגעשטאלטען, וואס האבען ארומגע־רינגעלט, אדער ריכטיגער: ארומגעשוועבט ארום דעם קראנקען־בעט — די מאטראצען־גרוב — פון דיכטער. זי איז געשטארבען אלס לעה־רערין פון דער רייטשער שפראך און ליטעראטור אין הערבסט פון יאהר 1896, אין דער אלטער פראנצויזישער שטאדט וועו, איז עלטער פון 62 יאהר.

שוין ביים לעבען פון דער דאמע, האבען היינעם ביאגראפען און קאמענטארען, איינער איבער'ן אנדערן, געזוכט צו שילדערן איהר לעבען און פערזאן אזוי ראמאנטיש, ווי נאר מעגליך. איהר פארהעלטנים צו היינע איז ווירקליך געווען נאך מעהר ווי ראמאנ־טיש. מען וועט אומזיסט זוכען אין דער נאנצער ליטעראטור־נע־שיכטע אן עהנליכען ביישפיעל, דאס ערקלערט איבערגענוג דעם פליים פון די ביאגראפען.

עס איז טאקע א שאד צוצרייסען דעם שלייער פון ראמאנטיק, וואס צארטע און צונליך שטארקע הענד האבען אויסגעוועבט ארום איהר, אבער עס בלייבט נאך גענוג מיסטישעס און מערקווירדי־נעס אין איהר לעבענסגעשיכטע, אום צו קענען רייצען די נערוועו פון די פארצויגענע דאמען, וועו אפילו מען זאל זאגען דעם פולען אמת וועגען איהר.

עס איז נעווען אין א שהנעם אקטאבער פריהמארנען פון יאהר 1855, וועו א יונגע דאמע האט פארלאנגט אריינגעלאזען צו

אין 1840 האבען עקזיסטירט מיער מאנוסקריפטען־בענדער. וועלכע ער האט צום גרעסטען טייל, אויס אייגזעהעניש מיט דער האמבורגער פאמיליע פארניכטעט. וואס צו אונז איז דערגאנגען פון דער נייער בעארבייטונג, וואס ער האט איצט אונטערגענומען, נעמט נאר ארום די געשיכטע פון דער קינדהייט; אהן ספק, עס איז געווען פיעל מעהר. א מעמוארען־ווערק וואלט געווען זיין אייגענטליכער גרויסער שעפערישער אויסדרוק: וואהרים זיין נאנצע שאפונג ציעלט אויף זעלבסט־שילדערונג, אויף דער אויסלייפערונג פון זיין איך. ביז קורץ פאר זיין טויט האט מען איהם געזעהן באשעפטיגט דערמים.

איבערלעבונג. אנשטאט מעלאדיעז, אין וועלכע זיינע שמערצען פלעגען פריהער זיך מיט אזא הנאה אויסזינגען, נעברויכט ער איצט נערן דעם גרימיגען הארטען האמער־פערז: דער שפראכלי־כער אויסדרוק פארמט זיך איצט ניט לויט דער מעטרישער מעלא־דיע: דער זאץ ברעכט דורך די גרענעצען פון מעטר און שטעלט זיין אייגענעם ריטם, לויט דעם געפיהל, וואס פלוסט אונטער איהם. עס רייסען זיך דורך שנייד־ענדע טאנלאזיגקייטען, אונמעלא־דיען: „...וואס איז גוט און נרויס און שהען, דאס האט א שלעכטען סוף". „איך וויין וועז איך נעדענק אן איהר"...: אין אט די ליעדער מאכט זיך א וועג יענע פינסטערע גבורה, מיט וועל־כער דער שטארבענדער נראבט זיך אין זיין נעדענטנים — אין דעם דורכנעליטענעם, אין די חרפות און בושות. דער ציניזם קומט צום ווארט. שאנעווטע זיך ניט און רופט אלע זאבען ביים נאמען אן, און פון צייט צו צייט, אהן שום אבשיי פאר וועלכען עס איז מארלישען פרינציפ, פארקרימט זיך דער פערז מיט א ווילדער גרימאסע פון נקמה, יאמערט אויס א קללה. דאס פראווטע די לעבענסקראפט איהר לעצטע פינסטערע ארניע. און עס ווערט שטיל, און עס רעדט די נעלאסענע ביטערקייט, אין וועלכער די אונהיילבארע קראנקהייט. דער נאהענטער טויט פארבט די וועלט פון אינעווייניג און פון דרויסען.

אין 1854 איז ערשינען היינעס לעצטע פובליקאציע — די „פארמישטע שריפטען". וואס האבען ענטהאלטען נייע נעדיכטע. די „נעשטענדניסע". קלענערע פראזא־שטיקער, צווישען וועלכע דאס גלענצענד נעשריבענע נעדענקווארט אויף לודווינ מארקס אוו, דער עיקר, די צווייטע סעריע קארעספאנדענצען אין דער „אויגסבורגער אלגעמיינער צייטונג". אין די „נעשטענדניסע" האט ער נענעבען א שטיק זעלבסט־ביאגראפיע. דאס בארערפניש איבער־צוושחן זיין עקזיסטענץ אין א צוואמענהאנג האט ער שוין דער־שפירט ביים סאמע שוועל פון זיין ליטעראריישער קאריערע: איצט, וועז ער איז נעשטאנען נאך אמאל ביים שוועל, האט דאס באדערפ־ניש ווידער ערוואכט אין איהם. זייט 1854 איז ער נעווען באשעפ־טינט מיט א נייער בעארבייטונג פון זיינע מעמוארען. אבער שוין

ארימען און צושעדינטען לעבען אנצושטעמען דעם שעהנעם שלימ־
מזל'ניק פירדום; און זיין ביטערן וועלטגעפיהל, וואס די אומ־
שטענדען האבען אין איהם ארויסגערופען, קיהלט ער מיט דעם
אונטערגאנג פון א פאלק, פון א פאמיליע. אין די „העברעאישע
מעלאדיען" ווידער, וואס שליעסען דעם „ראמאנצערא" הערען מיר
פלוצלינג ארויסקלינגען פון א לאנגען, לאנגען שווייגען דעם פאר־
שטיקטען צוזאמענהאנג פון דיכטער מיט זיין פאלק. עם וואלט
ניט נעהייסען פאר איהם קומען צו זיך, וועז ער זאל ניט נעווען
אנטאפען אין זיך דעם מוטערליכען באדען. און וועז ער הויבט
ארויס פון שטויב די טהאטען און אדעלקייט פון זיינע אבות, טהוט
ער עס אויס א טיעפען באדערפניש זיך צו באהויפטען. וואס עס
האט מיט יאהרען צוריק, אין „ראבי פון באכעראך" נעוואלט לא־
זען הערען פון זיך און איז פלוצלינג שטום נעבליבען, ברעכט איצט
אויס חנ'עווריג, רייך, פול, גלענצענד — ענטציקענדע מתנות ווי פון
א לאנג פארבארגענעם אויסגעבענקטען אוצר ארויס. צוואמען מיט'ן
גאט פון ביבעל נעפינט ער אויך צוריק דאס פאלק פון ביבעל, אבער
אזוי ווי נעגען גאט, באהויפט ער אויך נעגען פאלק זיין פולסטע,
מונטערסטע פרייהייט: סיי אירישע, סיי קריסטליכע גלויבענס־
קנאה בלייבען פאר איהם טיף אונטער דעם, וואס ער גילט פאר
איהם איצט אלס זיין אמת, און ער שליעסט די „העברעאישע מע־
לאדיען" מיט א בורלעסק דרייד, וואס פארפליכטעט איהם צו
קיין זאך ניט.

נעבען ראמאנסען און באלאדען, וואס האלטען באשעפטיגט
זיין פאנטאזיע, שאפט דער פאעט נאך ליעדער, וואו זיין נשמה
רעדט זיך אויס ניט פארשטעלטערהייד — ריינע ליריק. די „לא־
מענטאצינען", הויפטזעכליך דער אבשניט „לאצארוס", רעפרע־
זענטירען דעם מין אין „ראמאנצערא". פאר דרייסיג יאהרען
האט דער יונגער מאן נעגארט נאך אן „אינערליכער נעשיכטע".
האט ער זיך נעמוזט אביסעל אונטערהעלפען און האט זיך איבער אנ־
געשטרענגט, איבערגעכאפט דעם טאן. דער שטארבענדער פאעט
איז פול מיט „אינערליכער נעשיכטע", און דאס איינפאכע, ערשטע
בעסטע וואס איז גוט, וועז עס טרעפט נאר אין קערן פון דער

געפיהלפולער פערזעז־פראָזא: דער ריין לירישער אויסנוסט איז איינגעפאסט אין א באזונדערן אבשניט. דעם קראנקזען, מידזען, פאר'סם'טען דורך פארשיעדענע מעריקאמענטען דיכטער איז אי־כערדריסיג נעוואָרזען צו אָרגאניזירזען דעם שטאָף: קוים וואָס ער קען נאָכהאלטען מיט א פארלאָרענעם בליק דעם שוישפיעל, וואָס נעהט אין איהם אָן כסדר. וועז דאָס גאנצע לעבען איז אבגעשפארט פאר איהם דורך דעם פארהאננענעם קראנקזען־צימער, פראָדוצירט זיין נעהירן, וואָס האָט פון פריהסטער קינדהייט זיך נעשפייזט מיט ווירקליכקייטען, בילדער פון ברענענדער רעאליטעט, וואָס אי־בעטרעפען די ווירקליכקייט. ער כאפט ארוים ניואנסען, וואָס מיט איין וועג מאָהלען זיי א פאסירונג. קיינמאָל פריהער האָט ער נית נעוואוסט אזוי צו מישען זיינע פארבען, ווי צ. ב. ש. אין יענער אבפאהר־סצענע אין „בימיני": דער נאלדשטראם, דער ברעג פון אינזעל קובא, דער בלויער הימעל, דער שימערירענדער עולם, דער פורפור־באלדאכין פון בישאף, נאלד־בראקאט, נאלדינ־נעלע זונען־שירמס, ווי ריעזינע שוואמען, דער אלטאר־נעשטעל אונטער'ן פרייען הימעל, מיט בלומען, הייליגע בילדער, פאלמען, בענדער, זילבערנע כלים, נאלדפליטער און לוסטיגפינקעלנדע וואקסליכט. קיינמאָל פריהער וואָלט איהם ניט איינגעפאלען אזא דעטאל, ווי אין „ווילי פוצלי", אז די שפאנישע כלי־זין דריקען אָב אין לאנג־זאמע רינגען אראבעסקען אויף די נאקעטע אינדיאנער ברוסטען. ער קען ניט צוזאמענבריינגען א נאנצען נעבוי, די איינצעלהייטען פארפיהרען דעם קינסטלער, און עס שיינט, אז ער האָט שוין נאר קיין חשק ניט און קיין עהרגייץ ניט צו שאפען אבגערונדערמע קונסטווערק. איהם נעהט נאר אין דעם ארויסצוציבערן די פאר־געטערטע ווירקליכקייט, וועלכע האָט זיך פאר איהם פארשלאָסען.

אבער נעבען דעם בארערפניש צו שאפען זיך די אילוזיע פון ווירקליכקייט, זוכען זיך א וועג דורך זיינע לעצטע ווערק די נייע פערזענליכע אינהאלטען פון זיין נשמה. פון דעם באזונדערן נע־פיהל פון אונטערוואָרפענקייט צום שיקזאל, פון דעם נעפיהל פון איינעם, וואָס זעהט זיין מפלה, פארמירט ער דאָס שיקזאל פון זיינע העלדען, דיכטער און פרויען. עס נעפעלט איהם, מיט זיין איינענעם

אונענדליכען האט פראטעסטירט. וואָרים דאס אונענדליכע האט ער געשפּירט, אלס מיסטיקער, אהן שום פארפליכטונג צו וועלכער עס איז דאנמא. דער נאט, צו וועמען ער האט זיך איצט איבער־גענעבען אין די הענד אריין, איז פון סאמע אנהויב געווען דער אלט־אידישער נאט, וועלכער איז מימגעווען מיט איהם די נאנצע צייט — אין זיין פאנטאזיע און זיין שפאס. און מיינט איהר אז פון איצט אן רוהט ער זיכער אין גלויבען, און פיהלט זיך נעשיצט און נעבארגען? דאס ניט: ער האט נאך קיינמאל ניט אזעלכע בייזע און טונקעלע פראגען נעפרעגט, ווי ער האט דאמאלס נעפרענט. און דאס שהנסטע דערבי איז, אז זיין פרייער קאפ האט אויף א מאמענט ניט אבנעלאזען די איראניע. היינע נעמט זיך פון איהר צוערשט זיין אייגענעם נאב און דאן טיילט ער אין א חלק דעם רבונו של עולם. באזונדערס אין נעשפּרעך האט ער פאר'ן ליעבען נאט נעהאט די רייצענדסטע שטעך־וועגלעך.

און פון אט דעם נעווינמעל פון זיין איגערן לעבען נעהרט זיך די פולע טונקעלע בלומען־בייט פון זיינע לעצטע ליעדער. דער „ראמאנצערא", וועלכער איז ערשיענען אין 1851, נעמט ווייט ניט ארום אלץ, ער שלאגט שוין אבער אן אלע טענער. די ליעדער, וואס קומען אריין אין די „בערמישטע שריפטען" פון 1854, פארענדיגען זיי. דעם בריטסטען פלאץ טיילט איין דער „ראמאנצערא" דער באלאדען־דיכטונג, אבער אין די „לאמענטאציאנען" גיט ער שוין פראבען פון יענער לעצטער היינעשער ליריק, וואס זיין שטאף איז דאס נאנץ אינטימע, פערזענליכע. וואס שייך די באלאדען, האבען מיר דא אפילו אזא שטרענג אויסגעהאלטען שטיק, ווי „אזרא". וואס איז קאמפאנירט דורך איין אייגצינען נעפיהל און נעבויט לויט אלע רעגלען פון וואָרט־ארכיטעקטור, אזוי אז מען קען א פיגטעלע ניט ריהרען; אבער עס איבערוועגט אין צאהל יענע משפחה פון היינע'שע פערז־עפאסען, וואס זייערע סטראפען שלענגלען זיך אין פרעכטיג נאכלעסיגע ארנאמענטען און וואס זייער ערשטער מוסטער איז נעווען „טאנהייזער". היינע ווייזט דא א פארליעבע פאר טריללאניען — דער שטאף וועלט פארטיילט אין דריי אבשניטען; ווייטע שטרעקען לויפען צווישען פלוידעריי און

וואוסטזיניג אנגעכאפט אן גלויבען, ווי אן א הייליטעל. ער האט זיין גלויבען זיך אויסגעקליבען, ער איז אבער ניט געווען באהערשט פון איהם.

אין גרונד גענומען, איז זיין רעליגיעזע וועגדונג א קומען צו זיך. דער לעצטער עטאפ צו זיין איך. אויף אלע פונקטען האט אין פארלויף פון זיינע פאריזער יאהרען זיין אייגענטימליכע נאטור געקעמפט מיט די אלע פארשיעדענע אנשויאונגען, וואס ער האט זיך אריינגענומען אין קאפ אריין. וועז ער האט געפיהרט דאס וואלט פאר'ן ליבעראליזם, האט אלץ ענערגישער זיך געריסען צום שיין — עטוואס, וואס ער האט אלע מאל אין זיך פארדעכטיגט — אן אריסטאקראטישער אינסטינקט. און באקעמפענדיג די ראמאנטישע שולע האט ער ענטדעקט אין זיך נופא דעם „ענטהוזיאזטען ראמאנטיזם". היינע האט פון שטענדיג פארמאגט אן אויפלעזן חוש פאר רעליגיעזע זאכען און אין דער טיעפענישפון זיין הארצען איז ער קיינמאל קיין אטעאיסט ניט געווען. אבער ניט זיין אטעאיזם און ניט זיין גלויבען אין א פערזענליכען גאט האט ער דורכגעטראכט ביז'ן סוף. זיי האבען געקענט ביידע צוזאמען הויזען אין איהם. זיי זענען געבליבען געפיהלס-מענליכקייטען, וואס זענען ביידע אפען געווען פאר'ן דיכטער. און עס איז געווען אן אויספאל פון אונגעהייער ליעבער, נאאיווער אוינפאכקייט, א זיסער שרעק, וואס האט איהם דורכגענומען ביז'ן נעביין. זוען ער האט איצט, ליגענדיג אויפ'ן קראנקען-בעט, געוואגט א רוף צו טהאן דעם גאטעס-געפיהל, וואס האט גערוהט אין איהם פון שטענדיג. דאס איז געווען א לירישקער-ערלעבניש, וואס האט דורכגעצוקט זיין וועזען. „עס זענען גרויסע, ערהאבענע, זיס-גרוליגע געראנקען געקומען איבער מיר..." די מאסע האט איהם פאר-מיאוסט דעם רעפובליקאניזם, די מאסע האט איהם פאר'מיאוסט דעם אטהאיזם אין דעם מאמענט, וועז דער אטעאיזם איז פון א צענטראלען גהיימנים אין דער הענלשער פילאזופיע געווארען א פראגראם-פונקט פון די פראסטע נפשות. מאסען-אונגלויבען, אונגלויבען אהן שום פיזיאנאמיע איז געווען איהם דערווידער. דאס אונאויסשפרעכליך אינדיווידועלע אין זיין פארהעלטנים צום

ווען אין יאָהר 1851 איז ערשיענען דער „ראמאנצערא", אין יאָהר 1854 די „פערמישטע שריפטען" און די "נעשטענדניסע", האָט זיך נעלאָזט מערקען אן ענטשיידענע וועגדונג אין די איבער־צייגונגען פון דעם דיכטער — א וועגדונג אין זיין שטעלונג צו רעליגיעזע פראגען. די עפענטליכקייט האָט זיך שוין געמומען קווי־קען מיט דער באבע־מעשה, אז הייגע האָט זיך באקעהרט צו דער קירך. דער אמת איז געווען, אז הייגע, וועלכער האָט א שטיק צייט זיך ארומגעטראָגען מיט עפים אן אונקלאָהרען פאנטאזיזם, וואָס ער האָט איבערגענומען ביי די סען־סעמאניסטען און וואָס איז אין גרונד נעמומען געווען א געוויסע פּאָרם פון אטאיזם, כאָטש הייגע האָט דאָס קיינמאָל ניט געוואָלט צוגעבען, האָט איצט ווידער געמומען גלויבען אין א פערזענליכען גאָט. פון א וועל־כען עם איז פאזיטיוועז קירכען־גלויבען האָט ער איצט אויך ניט געוואָלט וויסען. דאָס איז געווען די רעליגיעזע עמפינדונג אן און פאר זיך, דער סוביעקטיווער געפיהל פון גלויבען אוז ניט מעהר, וואָס האָט אויסגעמאכט דעם אינהאלט פון זיינע נייע איבערצייי־גונגען. אנגעהויבען האָט זיך עס אין יאָהר 1848, זייט ער איז צוגעשמידט געוואָרען צום קראנקען־בעט. ער, וועלכער האָט די פסיכאָלאָגיע פון קריסטענטום זיך ערקלערט אלס די פסיכאָלאָגיע פון חלאת'ניקעם, האָט פון זיך ניט פארבאָרגען, אז די ענדערונג אין זיינע אנשויאונגען וואָרצעלט אין זיין איצטיגען צושטאנד. „עס איז דאָ מעהר פארוואנדשאפט צווישען אפיום און רעלי־גיאן, ווי די מענשען שטעלען זיך דאָס פאָר" — האָט ער איינמאָל א וואָרף געטהאן א באמערקונג, כאָטש אנדערע באמערקונגען זיינע שטעלען די זאך אזוי פאָר, אז זיין נייע וועגדונג איז געווען מעהר א רעזולטאט פון אן ערנסטען נאכדענקען, ווי א פיזיאָלאָגי־שער פראדוקט. דאָך זיכער איז דאָס ניט געווען די פרומקייט פון א צובראכענעם מענשען, פון א צוטומעלטען און דערשראָקענעם. ער איז מודה, אז עס דארפען זיין פארשיידענע רעליגיאָנען — פאר קראנקע באזונדער און פאר געזונדע באזונדער. דער גלויבען איז איהם ניט די איינציגע מעגליכע, אונבאשטרייטבארע אנשויאונג וועגען דער וועלט, ווי דער גלויבען ביי פרומע. ער האָט זיך בא־

דורך נאכט ענטשטאנען. דען היינעם פראדוקציאן האט קיינמאל ערנסט ניט אויפגענהערט: אין די שוועדע יאהרען 1846 און 1847 האט ער אנגעשריבען די ביידע מאנין־פאעמען „געטין דיאנא" און „פויסט", און נאך אייניגע נעדיכטע. זיין שאפונגס־קראפט איז ניט פאראליזירט — פארקשהרט: ווען דער פאעט איז שוין נעלע־גען אן אונבעוועגליכער אויפ'ן קראנקען־בעט, האט זי נאך ארויס־געגעבען פון זיך פראכטפולע בליהונג — איהר לעצטע בליהונג. „נאר צוויי טרייסטער זענען מיר נעבליבען, וועלכע בויגען זיך אריבער איבער מיין צוקאפענעם און לאסצען און גלעטען — מיין פראנצויזישע פרוי און מיין דייטשע מוזע" — האט ער דאמאלס געשריבען.

ער האט זיך צערטליך געזארגט וועגען דעם, זיין מוטער זאל זיך ניט דערווייסען וועגען זיין קלעגליכען צושטאנד; ער האט צו איהר געשריבען מונטערע בריעף, אויסגעדריקט די האפנונג נאך צו קומען זיך זעהן מיט איהר און געשילדערט פאר איהר און די שוועס־טער, ווי היימליך ער האט זיך איינגעארדנעט און ווי ליעבענס־ווירדיג מאטילדע איז. און אין די שטונדען, ווען דער וועהטאג פלעגט אבלאזען, פלעגט ער נאך אויפנעמען געסט, וועלכע זענען נאטירליך, אלץ זעלטענער געווארען. אויך פון דייטשלאנד האט ער געהאט בעזוכען: אין 1851 איז געקומען קאמפע, וועלכער האט אבגעקופפט ביי איהם זיין נייע לייערר־זאמלונג „ראמאנ־צערא"; דעם זעלבען יאהר זענען נעקומען זיינע ביידע ברידער— לודוויג און מאקסימיליאן. אויגוסט לעוואלד, היינריך לויבע, און הויפטזעכליך אלפרעד מייסנער זענען עפטערס ביי איהם נע־ווען. אין 1855 האט ער זיך געזעהן מיט זיין שוועסטער שאר־לאטע עמבדען. און די וועלט־זשויסשטעלונג פון יענעם יאהר האט נעבראכט קיין פאריז פיעל דייטשען, וואס פלעגען פארגעהן צו איהם. אונטער דער צייט האט ער זיין וואהנונג אויף ריע ד'אמס־טערדאם פארלאזען; די וואהנונג, וואו ער האט זיך אריבער נע־קליבען אין הערבסט פון 1854, האט ער שוין אין אייניגע וואס־כען ארום אבגעלויידינט. אין נאוועמבער האט ער זיך אריינגע־צויגען אויף זיין לעצטער וואהנונג — אויף ריע מאטיניאן.

נעשעהעניסען: „אוניווערסאל־אנארכיע, וועלט־ווירוואר, ארבעבנע־
נידערטער נאטס משוגעת..." עס עקזעלט איהם פון דער צופעליג־
קייט, מיט וועלכער די רעוואלוציאן האט אויסגעבראכען. אויף א
פאר פארניכטעטע זייטען פון זיינע שפעטער געשריבענע „נע־
שטענדניסע" האט ער זיך גאנץ שטארק אויסגעלאכט פון דער
רעניערונג פון די פראנצויזישע רעוואלוציאנערען און באגריפט
די טראהנבאשטיינונג פון נאפאלעאן 3, אלס די רעהאביליטאציע
פון פראנצויזישען אנזעהן. אבער, האט ער פערזענליך געליטען פי־
נאנציעלען שאדען פון די פעברואר־פאסירונגען; וואהרשיינליך
האט יעמאלט אויך אויפגעהערט די שטיצע פון דער פראנצויזישער
רעניערונג. וועז די ליסטע פון די אונטערשטיצטע איז פארעפענט־
ליכט געווארען פון די רעוואלוציאנערען, האבען דייטשע שטי־
מען איהם באשולדיגט אין פארקויפליכקייט. ער האט עס אבנע־
לייקענט אין אן אויסדריקליכער ערקלערונג.

ער האט עס געהאט זיין ארצט, דר. גרובי צו פארדאנקען.
וואס אין מאי 1846 איז ער נאך אמאל אימשטאנד געווען ארויס־
צונעהן פון הויז. דאס איז געווען יענער לעצטער נאנג אין לואוור,
וואס ער האט באשריבען אין נאכווארט צו ראמאנצערא. פאר דער
סטאטוע פון אפראדיטע האט ער צוואמענגעבראכען.

זייט דעם איז ער געווען צוגעשמידט צום קראנקען־צימער.
צו זומער איז ער אריבערגעפאהרען אויפ'ן לאנד קיין פאסי. אין
אקטאבער האט ער גענומען א וואהנונג אויף ריע ד'אמסטערדאם,
נעבען מאנמארטער בית עולם. ער איז געלעהמט; מען מוז איהם
טראגען, ווי א קינד, די פיס זענען ווי „באוועלט". לעהמונגען פון
די הענד, פון די קינבאקען דאך קומען זיי, דא לאזען זיי אב. ער
קען מעהר ניט זעלבסטשטענדיג לעזען אדער שרייבען, און ער מוז
האבען סעקרעטערע און פארלעזער. ווייל זיין מוח ארבייט אהן
אויפהער. קארל היללעבראנד, וועלכער איז 1849-1850 זיין סעק־
רעטער געווען, דערצעהלט, אז ער האט איהם געלעזען נעטהע, שי־
לער, און אן אנצאהל טעאלאגישע שריפטשטעלער, סיפטעלער,
טהולאק, ספאלדינג, און אויך די ביבעל. אין דער פריה פלענט
איהם היינע דיקטירען די פערזען פון „ראמאנצערא", וואס זענען

דאָך דעביוטירט אין דער ראָלע פון אן אונגליקליכען ליעבהאבער: און שפּעטער, וועו זיינע „נייע נעריכטע" זענען ערשיענען, איז איהם נעפעלען צו מאכען פון זיינע „פּאריזער פרויען־בילדער" קלייניע ראָמאנען פון עגטטוישונגען. אבער ערשט איצט, וועו אויך זיין פּאָליטישער צוטרוי אין דער צוקונפט האָט שוין ניט נעהאט די גאנצקייט פון אמאָל, וואו אויך דאָ איז זיין האָפנונג בלאָם און נעבראָכען, ערשט איצט מעהרען זיך די פינסטערע בליקען, וואָס ער שיקט פונאנדער איבער דער וועלט און מען קען רעדען וועגען א פעסימיזם פון היינען. אבער דאָם מיינט נאָך אלץ ניט, אז מיר האָבען דאָ צו טהאָן מיט א סיסטעמאטישער וועלט־אנשויאונג, וועגען דעם איז ביי היינען קיין רעדע ניט. עם איז ניט מעהר ווי שטימונגס־פּארב, מיט וועלכער ער באשפּריצט זיינע מיינונגען און אויסזאָגונגען.

וועו היינריך לויבע, וועלכער האָט מיט זיעבען יאָהר צוריק זיך נעזעגענט מיט א בליהענדען מענשען, האָט איהם ווידער דערזעהן אין 1847, איז ער אויפגעטרייסלט נעוואָרען פון חורבן, וואָס די קראנקהייט האָט אין איהם נעמאכט: אנשטאָט דעם גלאטטען קאָפּ האָאר פון קאשטאן־ברוינע קאָליר — טרוקענע, שיטערע, נרוי־באשפּריצטע האָר, וואָס פאלען פארווילדערט אויפ'ן שטערן אראָב: דאָס נעזיכט, דאמאָלס נלאָט ראזירט, ווי ביי א קאמער־הערר, איצט אייננעראהמט אין א נרויען בארד, ווייל די פיינליך עמפּינדלי־כע הויט פארטראָגט ניט דאָס ראזיר־מעסער. אנהויב יאָהר 1848 איז דער קראנקער אריבער אין א שפּיטאָל. און באלד נאכדעם האָט אויסנעבראכען די דריטע פראנצויזישע רעוואָלוציאָן. זי האָט זיך אבנעשפּיעלט נאָר דערביי, איהר נעריש האָט אריינגעדרונגען דורכ'ן פענסטער, און אן עגטוזיאזם האָט נאָך אמאָל דורכנעצי־טערט דורך זיין נשמה, אבער נאָר אויף א ווייל. אין זיינע קאָ־רעספּאנדענצען פאר דער „אלגעמיינער צייטונג" (פון 3טען ביז'ן 22טען מערץ), די לעצטע, וועלכע ער האָט איבערהויפּט נעשריבען, לאָזט זיך מערקען, ווי זיין סימפּאטיע פאר די רעוואָלוציאָנערען האלט שנעל אין זינקען. און צולעצט, דערווייסען מיר זיך פון זייניע פריוואט - נעשפּרעכען, וועהט ער שוין נאָר קיין זין ניט אין די

זועלכער האט זיך פארפליכטעט קיין זאך ניט צו טובליצירען, וואס זאל זיין קרענקענד פאר קארל היינעס פאמיליע.

ווי ווייט די אויפרעגונגען אין פארבינדונג מיט'ן דאזיגען סכסוך זענען ווירקליך פאראנטוואָרטליך פאר דעם, פון איצט אן כסדר שטייגענדען פראגרעס פון היינעס קראנקהייט, איז שווער צו זאגען. אבער פאר היינען גופא איז דער אומגליקליכער פאמיליען־שטרייט נעווען דירעקט די סבה פון זיין קראנקהייט. פאר איהם האט די פאמיליע דאָרט אין האמבורג אויף אייביג זיך פארזיכ־דיגט געגען איהם, פאר'מיאום'ט איהם זיין שהנעם לעבען. „באמת, ניט דאס נעלד, נאר די מאראלישע ענטריסטונג, וואס מיין אינ־טימסטער יוגענד־פרייַנד און בלוטספארוואנדטער האט געקענט ניט האלטען זיין פאטערס צוזאג, דאס האט געבראכען מיין הארץ, און איך שטארב איצט פון אט דעם ברוך, (1 סעפטעמבער 1846). די קראנקהייט, וועלכע לאזט איהם אציגד ניט אב, האט כסדר איהם דער־מאהנט אן דאס שענדליכע פארהאלטען זיך פון זיין פאמיליע געגען איהם, און די קראנקהייט גופא האט ער אויפגעפאסט ניט אלס כאטור־זאך, ניט אלס אונפארזעגליכען אומגליק, וואס האט צופע־ליג איהם געטראפען, נאר אלס אן אבטהו פון בייזע מענשען. ער האט זיך נעגריבעלט אין זיינע ערינערונגען, אויסגראבענדיג אלץ, וואס ער האט געהאט אויסצושטעהן פון יענעם מענשען־קרייז פון קינדווייז אן און האט עס געשטעלט אין צוזאמענהאנג מיט דעם לעצטען אקט זייערן נעגען איהם, וואס האט געבראכט צו זיין אונטערגאנג. און א טונקעלער וויולדער צארן כאפט איהם אן. עס זענען פארהאן מאמענטען, וואו זיין גאנץ לעבען קומט איהם פאר ווי א טראגעדיע. זיין געמיט נעמט אן א פינסטערן קאליר: דאס שהנע, דאס עהרווירדיגע מוז צו נרונד נעהן, פרעך זיעגט דער אונגערעכטער. ער פיהלט די נידערלאנע אויף זיך, און מיט א פארביטערטען, קאלטען בליק נישטערט ער אין שטאף פון דער וועלט, און געפינט, או דאס, וואס איז מיט איהם נעשעהן, נעשיעהט מיט אלעמען און מיט אלץ.

וועז מען ווילל רעדען פון היינע'ס פעסימיזם פון דער פריהערדינער צייט, בארופט מען זיך נעווענליך אויף היינעס ארטיק: חאט ער

צווישען זשעניע און נעלדזאק. ער פארליערט זיך אויף אזוי ווייט. אז ער שיקט אנאנימע ארטיקלען אין די צייטונגען, שפיעלט אויף דער דעליקאטער לאגע פון קארל היינעס שוואנער, וועלכער קאנ־ דידירט אלס סענאטאר, מיט אן אנצוהערעניש, ווי שעדליך עס וואלט פאר איהם געווען אן אונגינסטיגע עפענטליכע מיינונג.

די אויפרעגונג ווירקט אויף זיין נעזונדצושטאנד. שוין זייט יאנואר איז דאס לינקע אויגענדעקעל ביי איהם אנגענומען געווען, האט זיך מעהר הויבען ניט געוואלט. אויך דאס רעכטע אויג האט נענומען קאליע ווערען. איצט האט דער פארליז זיך נענומען פארשפרייטען פון נעזיכט איבער דער ברוסט אראב. די ליפען, דער צונג, די קעהל, צולעצט אויך די קינבאקען האבען פארלארען די עמפפינדליכקייט און האבען צייטענווייז אבגעזאגט דעם דיענסט. היינע לאזט זיך אראב, ווערט צובראכען. ווען מען זאל איהם פארזיכערען, אז די פענסיע ווערט איהם אויסגעצאהלט פארפול, איז ער גרייט אויף יעדער געווינשטער עהרענערקלערונג און ענט־ שולדינונג. עס קומט אויף איהם יענע שוידערליכע שטונדע וואו ער שרייבט: „א וויסטער מאראזם, א מידינקייט פון פיהלען און דענקען, א פארגענעצען זיך אין טויט אריין..." פריינד נעמען זיך אן פאר איהם — מייערבעער, דעטמאלד; דער יונגער לאסאל שטעלט זיך איין פאר איהם נעשיקט און ליידענשאפטליך; פירכט פיקלער־מוסקאו וועגדעט זיך מיט א בריף צו קארל היינע. היינע אליין פולט ביי זיך פארצושלאגען א שלום און שרייבט א בריף צום קוזען. די ירושה ווערט איהם אויסגעצאהלט, אבער די פענסיע ווערט נאך אלץ פארהאלטען. איצט קוקט היינע אויף דעם, ווי אויף א פארלארענע זאך. ער ווייל שוין מעהר קיין פרצעס ניט. ער ווייל האבען זיין נקמה אויף אן אנדער אופן: ער איז באשעפטינט מיט שרייבען א „גרויליגען" מעמואר... דערווייל האט אין מאי פון יאהר 1846 זיין צושטאנד זיך שטארק פארענדערט. די צייטונ־ גען האבען שוין איבערגעגעבען קלאנגען וועגען זיין טויט. איצט האט קארל היינע זיך ענטשלאסען צו א פריעדען און צו דער אנער־ קענונג פון דער פענסיע. וועז א יאהר שפעטער איז ער נעקומען קיין פאריז, האט ער פערזענליך זיך איבערגעבעטען מיט היינע'ן,

זעקסטער קאפיטעל.

די קראנקהייט.

קורץ נאכדעם, ווי ער האט זיך צוריקגעקערט פון זיין צווייטער אמבורנער רייזע, האט ער באקומען די נאכריכט, אז זיין פעטער סאלאמאן הייגע איז דעם 23טען דעצעמבער געשטאר־בען. א ווייל שפעטער האט מען איהם געלאזט ווייסן וועגען זיין פעטערס צוואה, וואו הייגע איז אבגעפארטינט געווארען מיט א ירושה פון 8,000 מארק. הייגע האט פון פריהער נעהאט די בא־שטימטע צוזיכערונג פון פעטער אויף א לעבענסלענגליכע פענסיע פון 4,000 מארק און אויף א העלפט דערפון פאר זיין פרוי נאך זיין טויט. דערפאר איז די איצטיגע ירושה נעווען פאר איהם א קלאפ. זיין קוזען, קארל הייגע, דער הויפט־יורש, האט זיך ענט־זאגט אנצוערקענען די פענסיע, כאטש הייגעס פרייגד מייערבעער האט שריפטליך ערות נעזאגט, אז די לעבענסלענגליכע פענסיע איז איהם ווירקליך צוגעזאגט געווארען. קארל הייגע איז נעווען א דרייי־סיגפאכער מיליאנער: עס איז קוים גלויבליך, אז קארגשאפט האט איהם אזוי הארטנעקיג נעמאכט; עס איז אבער קיין צווייפעל ניט, אז ער האט זיך באנוצט מיט הייגעס לאנע אום צו צווינגען איהם צו שטילשווייגען וועגען געווייסע פאמיליען־פאסירונגען — די פאמיליע פון קארל הייגעס פרוי, פולד־פורטארא פון פאריז, איז, ווי עס שיינט, באזונדערס נעווען פאראינטערעסירט אין דעם. הייגע איז נעווען אויפנעבראכט ביז'ן בייז. זיין פארלענער קאמפע, וועלכער איז אויפנעפאדערט געווארען אלס פארמיטלער, האט נעראטען אן אויסגלייך, הייגע אבער האט נעטראכט וועגען פאר־מיהרען א פראצעס און גלייך. ער ציהט אריין די עפענטליכע מיינונג און פארזוכט דורך דער פרעסע אייגצושרעקען זיינע האמבורגער קרובים. ער מאכט פון דער פאמיליען־אפערע א קאמף

יענע פאר איהם געווען דער אינטערעסאנטער מאטיוו, די דערצעה־
לונגס־טעמע, און וויפיעל מעהר די נייע באלאדע ריהרט אן דעם
געפיהל, וואס איז אונטער דעם מאטיוו. וועז יענע באלאדע איז
געווען א מעטאפאר אויף א טרעפונג פון שיקזאל, איז דער נייער
א מעטאפאר אויף א לעבענס־שטימונג. די נייע באלאדע שלאגט
ארויס פון נרונד פון זיין הארצען, ווי א לירישעס נעדיכט. אין
„אלאף" קלינגט זיין אייגענע שטימע אין יענער ענטציקטער פאר־
הערליכונג פון לעבען: דער „הארלד הארפאגאר" פליסט פון זיין
שווערמוט: די איראנישע סערייע „אונטערווועלט" איז אפילו שוין
א נייער באלאדען־טיפ, אבער דער שלום פון יעדער באלאדע איז
אזוי אבנערונדעט, אז עס איז שוין מעהר קיין נעשיכטע, נאר
שטימונג און וועלכע נעהערט צו איהם אליין. און די באלאדע
וועגען דער מאדאנען־סטאטוע, וואס עפענט די סערייע, מאכט אין
איהר סך הכל ניט דעם איינדרוק פון א דערצעהלטען אנעקדאט,
נאר ווי פון א פארמולירונג פון א ביטערער ערפאהרונג פון זיין
אייגענעם הארצען.

אלע ווייל אין דער מעשה'לע און קען זיך דאך ניט אבגעבן צו איהר מיט'ן נאנצען הארצען: די נשמה פון א קעמפער, וועלכער זוכט רק אויף זיין לאגער, אום באלד ווידער צו אנטלויפען און צו שטע־לען זיך אונטער דעם דיסציפלין פון זיין איינענער פארנונפט. ער זוכט אויף זיין לאגער — און באצאהלט דערפאר מיט'ן פריים פון רייגער קונסט. היינע האט עס אליין נעשפירט און האט עס אויך מאל אויסגעדריקט אין א ראמאנטישען פארגליך: „אין א צייט, וואס נעהט אונטער'ן צייכען פון פאליטיק, קען זיך זעלטען איינע־בען א ריין קונסטווערק. דער דיכטער אין אזא צייט איז נעגליכען צו א שיפער אויפ'ן שטורמישען ים. פון דער ווייטען אויף א פעלזען־שפיץ פון ברעג זעהט ער אויפהויבען זיך א קלויסטער, ווייסע נאנען שטעהען דארט און זינגען. אבער דער שטורם איבערגריפט דעם נעזאנג".

שארפער, ווי די צייטליעדער און זיינע „נייע נעדיכטען", זענען די צייט־ליעדער, מיט וועלכע ער האט זיך באטייליגט אין די „דייטש־פראנצויזישע יאהר־ביכער", וואס ארנאלד רונג און קארל מארקס האבען זייט 1844 ארויסגענעבען. און אין „פארווערטס" ארויס־נעגעבען פון בערנשטיין'ען אין פאריז נאכדעם, ווי די „יאהר־ביכער" האבען אויפגעהערט צו ערשיינען. צוליעב אט די ליעדער איז ער אין 1845 אפילו נעשטאנען אין נעפאהר אויסגעוויזען צו ווערען פון פראנקרייך. נאר דער טעות פון דער פראנצויזישער רע־ניערונג, וועלכע האט איהם אנגענומען פאר א נאטוראליזירטען פראנצויז, האט איהם נעראטעוועט.

די באלאדען, וואס ער האט נעגעבען אי די „נייע נעדיכטען" פון 1844, נעהערען צו די שענסטע, וואס ער האט ווען עס איז נעשאפען. אלץ, וואס ער האט נעהאט צו פארשענקען פון זיין טיעפען נעפיהל ארויס, האט ער, נאכ'ן אבשלום פון „בוך דער ליעדער", אריינגעטהאן אין זיינע באלאדען. פאר היינען איז די באלאדע פון אנפאנג אן מעהרסטענס נעווען א מעטאפאר אויף זיין איינענעם לעבען. פארגליכט מען אבער זיינע נייע באלאדען, ווי „ריטער אלאף", „חאראלד הארפאנער", „דאס ווייב" סיט זיי־נע פריחעריגע ארבייטען, דערקענט מען: ווי וויכטיג עס איז אין

רעאקציאנער אויס שטאאטס־קלונשאפט, אדער אויס באנרענעצט־קייט, אדער אויס נויטוועגדיגקייט. נאר אויס א הויך ענטוויקעלטען ראמאנטישען געפיהל; שכל איז פאר איהם געווען אן עקעלדינע זאך. ניט דערפאר, ווייל עס האט איהם געפעהלט שכל, נאר ווייל ער האט זיך געפיהלט דערהויבען איבער איהם אין זיין ראמאנטישען שוואונג. די היסטאריישע טראדיציע, די ענטדעקונג פון די ראמאנטיקער, איז איהם איבערגענאנגען אין בלוט, און זי האט זיך איהם אלע מאל געשטעלט אין וועג, וואו עס האט זיך געפאדערט אן ענטשלאסענער שריט פארווערטס.

ביי זיין ערשטען באזוך אין דייטשלאנד האט היינע אליין צוגעזעהן די אלע זאכען פון דער נאהענט. זיין ווינטער־מעשה'לע „דייטשלאנד" איז אן אייניציגער אין זיין מין זשעסט נעגען פרייסענס ראמאנטיק, אונטער איהר דאמאלסדינען קענינ, וואס האט געשלעפט צוריקווערטס אין לעבען און אין פאליטיק: און עס גהט נאך טיפער, עס איז אן ענטשלאסענער ציניזם נעגען יעדער סענטימענטאליזירונג פון באנריפען, דער חלאת פון דייטשען לעבען, א בייזער אונבארמהערציגער רוף צו ניכטערקייט. אין דער פראכט־פול־באוועגליכער ריטמיק, וועלכע איז פעהינ אי צו פלוידערריי אי צו שוואונג, וויענט זיך כסדר זיין איראנישער שמייכעל — און אין פינאל א גראנדיעזע, פרעכע ארויספאדערנדע דראהונג. ער רערט בכוון די אלטעגליכע שפראך, און זיינע גראמען, וואו עס פאדערט זיך ניט צו זיין לירייש, זענען ניט מוזיק, נאר שפיצען, וויציגע ברענפונקטען. און דאך — און דאס איז אפשר דאס מענשליכסטע, צוציהענדסטע אין וועלט — דא שרייבט איינער, וואס האט אליין אויך עפעס אויף אן אופן פארזוכט פון יעדען סארט ראמאנטיק. אפשר דער שעהנסטער קאפיטעל איז יענער, וואו די קינהייטס־זכרונות פיהרען ארויס די ווייזאן פון קייזער ראטבארט. עס איז יענעם פאלען הין און הער, נערן און אונגערן, אין דער סימפאטיע און אנטיפאטיע צו דעם אלטען מאן אין קופהייזער, וועלכער איז דער סימבאל פון דער דייטש־ראמאנטישער האפנונג, לעבט די נאנצע היינע'שע נשמה איהר איראניש ווידערשפריכינען לעבען; דאס איז די נשמה פון א קינסטלער, וועלכער פארשטריקט זיך

ניואנסען פון דער ווידערליכקייט, נענען אבנערראשענע פאליטישע חכמות. ער האט געפיהלט, אז די צארטעסטע אוצרות פון קולטור, פון יענער קולטור, וואס האט נעווארצעלט אין איהם, וועלען אומקומען צוליעב דעם ראדיקאליזירענדען פאנאטיזם, און ער האט אננעשריבען זיין „אטטא טראלל".

ער איז ניט אויסען צו טרעפען א באשטימטען נענער; אין זיינע טאנצענדע טענדענץ-בערגען נעמט ער אריין אלץ וואס עקזיסטירט איהם: דייטשטומלעריי, קאמוניזם, רעליגיעזע נאיוויטעטען, מעהרסטעמם אבער די אומנעלומפערטע, אויף שטאלצעם פאראדירענדע, טענדענציעזע פאזיע. אויף אזא אופן ווערט זיין איינגען ליעד אויף א טענדענץ, אבער דאס איז א טענדענץ, וואס איז ווערט דעם קינסטלער. די סאטירע איז נאר אייגן עלעמענט פון דעם, אבער זי פרעסט ניט אויף דעם פארגעניגען פון שפיעל פון דער פאנטאזיע; רייץ איז אויסגעשאטען מיט א פולע האנד; געשטאלטען צוליעב זיך גופא באשאפענע; גראציעז און אונהיימליך: פראכט, לאנדשאפט און פיגורען — צארטע, ווארימע, נאהענטע.

חנ'עוודינערעם, ווי יענע קינדיש-נאיוויע אוואנטורע איז א פירעניגען-נעסט, האט הייגע קיינמאל ניט געשריבען, דרייסטע, שפילעוודינע צווענקאזיקייט — דאס איז דער ענטפער, וואס ער האט נענעבען אויף דער ערנסטער גרימאסע פון דער צייט. אין א מעלאנכאליש מונטערער ווידמונג צו ווארנהאגען האט ער עס אנגערופען „דאס לעצטע פרייע וואלד-ליעד פון דער ראמאנטיק". די ראמאנטיק, וועלכע ער האט אזוי שווער פארוואונדעט אין זיין „ראמאנטישע שוהלע", איז פאר איהם ווידער אמאל אלץ, וואס איז איהם טייער: טוט צום טרוים און גליק פון טרוים, לייכטזין, מיינער אויער פאר פארבארגענע זאכען. און דאך איז עס געשעהן, אז גלייכצייטיג האט ער נאך אמאל נעמוזט ארויסטרעטען נענען דער ראמאנטיק. דען נאך ווי קיינמאל פריהער איז די ראמאנטיק אין יענעם מאמענט נעווארען דער סימבאל פון פאליטישע רעאקציע. מיט פרידריך ווילהעלם איז די ראמאנטיק ווירקליך ארויפגעשטיגען אויפ'ן טראהן. פרידריך ווילהעלם איז ניט נעווען קיין

באשטיגען דעם פרייסישען טראַכן, האָט דער דייטשער ליבעראַ־
ליזם אויפגעהויבען די אויגען מיט האָפנונג, אום נלייך ענטווישט
צו ווערען. די רעאקציע און דער „פאַטערלאַנד רעניסונגס־שוץ" איז
געווארען נאָך אונערטרעגלאַכער ווי פריהער. די אפאזיציע פון
איהר זייט איז געוואקסען און בים־לעכוויז ארומנעכאפט אלץ
ברייטערע שיכטען פון דער באפעלקערונג. זי האָט נעפונען אויך
אויסדרוק אין דער ליטעראטור. פלוצלונג איז אויפנעקומען א
פאַליטישע הויך־נעשטימטע פאעזיע, וועלכע האָט קיין אנדערע
מעלות, אויסער איהר ראדיקאַליזם, ניט נעהאט: מאַנאַטאנע רעק־
לאמאציעס, טרייהערציגע בלוטדורשטינקייט, לעריגע פראזען.
אנגערוישט אין אניטאַטארישען טאָן. אנטקעגען אזעלכע פארהעלט־
ניסען, איז נעווען ניט מעהר ווי נאַטירליך פאר היינען, אויך דער
איצטיגער שטופע פון זיין לעבען, ער זאל זיך ניט פיהלען פאר־
פליכטעט צו קיין פראגראם, נאָר ער זאל רעדען אין נאָמען פון
זיין אייגענעם, באזונדערען איך. ער אטאקירט די רעאקציע, ער
האָט גרויסארטיגע אירגניע פאר דער נוטמוטיגער, ניט ריהרעוור־
דיגער מאסע, — און ווארפט צונליך א צווייידייטיגען בליק אויף
דעם דעקלאמירענדען, ליבעראלען אניטאַטאר. ביי די ראדיקאלען
איז ער שוין לאנג נעווען פארדעכענט אלס אבטריניגער, אבער
און ווידער פלעגט מען איהם אנטקעגען טראגען בערנעס אונטער־
שיידונג פון טאלאנט און כאראקטער. און דא איז
נעווען א פאעזיע, וואס איז כמעט אויסנעקומען אהן טא־
לאנט. דא איז נעווען אלץ, וואס די ליבעראלע פרעסע
האָט נעזוכט און ניט נעפונען ביי הייגע'ן: אונבערעניגטען
פארטיי־פאטהאס. און הייגע האָט דא נעזוכט און ניט נעפונען
דאס אייגענטימליכע, וואס איז איהם אזוי נאהענט נעווען: די
אירגניע, דעם שמייכעל, די קינסטלערישע פרייהייט איבערן
שטאף. נראד אין פאריז, וואו דער פולס פון עפענטליכען לעבען האָט
געשלאגען אם שטארקסטען, האָט הייגע ענטדעקט, אז קונסט איז
צוליעב קונסט, ווי לעבען צוליעב לעבען. און ער האָט נענומען
דעם צד פון קונסט נענען די רעטארים, פון נוטען טאָן נענען דער
פאנאטישער באטאנונג, פון דער אינטעליגענץ, נעשארפט אן די

האט פארבראכט גליקליכע טעג מיט זיין מוטער און שוועסטער. מיט קאמפע'ן האט ער געשלאסען א נייעם קאנטראקט, לויט וועל־כען יענער האט באקומען דאס ארויסגעבער־רעכט אויף אלע זיינע שריפטען אויף אן אונבאגרענצטע צייט און דערפאר האט ער זיך פארפליכטעט פון יאהר 1848 אן אויסצוצאהלען דעם דיכטער א יעהרליכע פענסיע פון 2400 פראנק און נאך זיין טויט צו זיין פרוי.

איבער האנאוער און קעלן האט היינע זיך צוריקגעקעהרט קיין פאריז. און דא, פון די איינדריקען פון זיין רייזע איבער רייטש־לאנד און באזונדערס פון זיין צוריקרייזע, איז ביי איהם געבוירען נעוואראן א ווערק, א מין טאגעבוך אין פערזען: „דייטשלאנד, א ווינטער־מעשה'לע". — אין הערבסט פון נעקסטען יאהר איז ער נאך אמאל געפאהרען קיין האמבורג, דאס מאל מיט מאטילדען. באלד אבער האט ער איהר אונטער א צארטען אויסרייד צוריקגעשיקט א היים: זי האט זיך אין האמבורג געפיהלט זעהר ניט צו מוט, אויך די האמבורגער קרובים האבען זיך זשענירט מיט איהר. היינע האט איהר נאכגעזאגט שפירען דערפון. ווי פאר־א־יאהרען האט ער איהר געשריבען לוידענשאפטליכע, נערוועזע, אונרוהיגע בריף, ווי ער וואלט קיין אויגענבליק ניט געקאנט זיכער זיין מיט דער דאזיגער באשעפענים. זיין אברייזע האט זיך אלץ פארצויגען, ווייל עס האט זיך ווידער אבגערופען דער אלטער אויגען־וועהטאג.

דאמאלס זענען ערשינען אין האמבורג זיינע „נייע נעדיכטע". וואס האבען אריינגענומען דעם „נייעם פריהלינג", די פאריזער פרויען־בילדער, א צאהל נייע ראמאנצען און צייטליעדער און דאס „ווינטערמערכען", ווי אויך דאס ביזן אהער נאך ניט פארע־פענטליכע „אטטא טראלל". א קלייניע פערז־עפאס. אין די צייט־ליעדער, ניט נאר אין די, וואס זענען אריין אין דער זאמלונג, נאר אויך אין די, וואס זענען אויסגענבליבען, אין „אטטא טראלל", אין „ווינטערמערכען" רעכענט זיך היינע ווידער פונאנדער מיט'ן עפענטליכען לעבען פון טאג. די צושטענדע אין דער היימאט, ווי זיי האבען זיך ענטוויקעלט זייט דעם יאהר 1840, האבען איהם דערצו אויסגענפאדערט. וועז פרידריך ווילהעלם דער פערטער האט

פון די נריזעטען און פון אריסטאקראטישען סאלאן: אבער וואס לינט צווישען, דאס פרעטענזיעזלאזע פאמיליען־לעבען איז איהם ניט צוגענגליך נעווען. און אין גרונד נעמומען האט איהם דאס הארץ יא נעקלעפט צו פאמיליען לעבען. נאך מעהר, א פאריזער אפאריזם פון איהם דריקט זיך אויס: „מיין גייסט פיהלט זיך אין פראנקרייך ווי אין גלות, ווי פארטריבען אין א פרעמדער שפראך". ער, וועלכער האט נעפיהלט און נעטראכט אין ד י ליכטסטע ניואנסען פון דער דייטשער שפראך, פאר וועמען דייטש איז נעווען מעהר פאטערלאנד ווי דייטשלאנד, ער איז נעצוואונגען שטענדיג צו רעדען פראנצויזיש; פיעלייכט איז דאס נעווען דער שווערסטער טייל פון זיין פרייווילינגען גלות. און עפים א וואונדערליך נעפיהל האלט איהם אב, דעם דיכטער פון דער דייטשער שפראך, צו קריגען בירגער־רעכט אין פראנקרייך, וואס וואלט פאר איהם פערזענליך נעווען צום גוטען.

פון אנפאנג האט ער נעהאט שטונדען פון ביינקשאפט נאך דייטשער לאנדשאפט, נאך דייטשע מענשען, הויפזעכטליך נאך דער מוטער. און פון צייט צו צייט פלעגט די היימאט איהם דערמאהנען וועגען זיך מיט שמערצליכע בשורות. אין 1832 זענען געשטארבען לודוויג ראבערט און פרידעריקע, מיט א יאהר שפעטער ראחיל. אין 1840 איז געשטארבען קארל אימערמאן; „איך האב די נאנצע נאכט געוויינט". אין מאי 1842 איז צו איהם דערגאנגען די נייעס וועגען גרויסען האמבורגער פייער, וואס האט פארניכטעט א גאנצען טייל פון שטאדט. היינע האט געשריבען וועגען דעם א פאר געפיהלפולע שורות אין דער „אלגעמיינער צייטונג". עס האט איהם אנגענומען א פארלאנג ווידער צו זעהן זיין מוטער און שוועסטער. אויך האט ער געהאט א כונה דערביי צו שליסען מיט קאמפע'ן א נייעס קאנטראקט, וואס זאל פארזיכערן מאטיל־דאן נאך זיין טויט, און אין אקטאבער 1843 האט ער אבגערייזט קיין האמבורג, איבער בריסעל און ברעמען (דער איינגאנג דורך פרייסען איז איהם נעווען פארווערט). ער האט אלעמען, אויסערן פעטער ווילכער איז געלעגען צו בעט, נעפונען אין גוטען נעזונד. מיט די קרובים האט ער זיך פארטראגען אויף דאס בעסטע, אזוי דאס ער

ער נאר אונפאליטישע באריכטען.

ווי שוין געזאגט, האט היינע זיין נייעם בוך געשטעלט העכער פון די „פראנצויזישע צושטענדע" פון 1831. דא א ז ער ניט קיין פאליטישער שרייב־נעציינ, ער קוקט זיך צו צו דער סאציאלער ענ־ דערונג, אלס פסיכאלאג, פיזיאנאמיסט, אימפרעסיאניסט; דאס נאנצע בריטע לעבען ציהט ער ארויין אין זיין בעאבאכטונגס־ קרייז. ער איז א קינסטלער, וועמעס שטאף איז געוואלען דאס עפענטליכע לעבען; ער איז ניט יוצא מיט נאטירען, ער בעארבייט די ווירקליכקייט אין א בילד, ארדענט עס אין זיך. זיין שפראך געווינט יענע דורכדרינגענדע קראפט, וואס ווייזט אויף זיין פאלקאמענער הערשאפט איבער'ן נעגענשטאנד. עס ווערט קלאר, אז זיין פאליטישע נליבנילטינקייט ווארצלט אין זיין קינסטלע־ רישען נעמיט. ער קען בשום אופן ניט אויפטרעטען אלס פאליטי־ שער פארטיי־מאן, מיט אן אבסאלוטען אורטייל אין מויל, ער קען נאר רעדען און האנדלען לויט דעם פולען נעפיהל פון זיין אינדי־ ווידועלע נאטור.

היינע האט זיך נעפיהלט אין פאריז, בכלל נערעדט, ניט שלעכט. זיין נעזונד איז נעווען בעסער ווי ווען עס איז; זיין נוטער אויס־ זעהן האט זיך נעווארפען אין די אוינען. נרילפארצער האט אהם נעפונען אלס א „היבשען, רונדען יונגענמאן". נאר אן אויגענווועה־ מאג, וואס האט אהם אין 1837 שיער ניט נעבראכט צו פולער בלינדקייט, האט אהם נעשראקען פון צייט צו צייט. איינמאל אויף א לייכטער פאראליז פון די נעזיכטס־מוסקולען, וואס איז אבער באלד פאריבער; שפעטער האט די לינקע באק פארלארען איהר עמפפינדליכקייט, וואס דאס איז שוין נעווארען כראניש.

מען האט אונטערנעלאכט איבער היינעס קלאנען זיך אויף זיין פרייווילינען נע ונד. אבער ניט נאנץ מיט רעכט. ריכטיג, ער האט נעלעבט אין דער נלענצענדסטער נעזעלשאפט, האט נעהאט רייכען פארקעהר, אבער דאך פאר אלעמען איז ער נעבליבען א נייסטרייכער פרעמדער, מיט וועמען מען פארבריננט. ער האט קיין פריינד ניט נעהאט, פאר וועמען ער זאל זיך קענען ארויסנע־ בען אזוי ווי ער איז. ער האט נעקאנט דאס לעבען פון דער באהעמע.

פון פארלאמענט: זיין בליק וויל איצט אריינדרינגען אין דער טיף פון עפענטליכען לעבען. ניט אין באנאפארטיזם, וואס האט דאמאלס זיך גענומען ריהרען און באוועגען, זהטע ער די געפאהר פאר דער באשטעהענדער ארדנונג: די געפאהר דראהט פון יענעם גרויסען אונבאקאנטען, אויף וועמען זיין בליק שטעלט זיך אב מיט ענטציקען און גרויל — די מאסען רוקען זיך. אין 1840 האט ער זיי נאך נע־רופען די רעפובליקאנער, זייט 1841 וויים ער, אז די רעגירונגס פארם איז פאר זיי ניט דער עיקר; דאס זיינען די פארוואהרלאזטע. נאר נישט ירש'ענדע, אונטערשטע שיכטען, ביי וועלכע עם האט עפים נעגומען אירען אין דער נשמה. עם האנדעלט זיך וועגען ברויט. דאס זענען די קאמוניסטען. ער פיהלט די אונפארמיידליך קומענדע רעוואלוציאן פון דער צייט. די סען־סימאניסטישע סעקטע, וועל־כע איז אויך ארויסגענאנגען פון דער מאטעריעלער פראגע, אבער דאך מיט א ציעל פאר עטוואס העכערעם, וועט פארשלונגען ווערען פון אט דעם נעוואלטינען מאסען־קאמוניזם, וואס זיין הויפט פאדערונג איז ברויט. היינען שרעקט דאס הארץ, אז אין דעם נייסטלאזען נלייכ־הייטס טומעל וועט צושטערט ווערען אלץ, וואס איז שהון און ערהא־בען. דעם קינסטלער פארדריקט דאס הארץ פאר אזא צוקונפט און ווען איצט, נאכ'ן פאל פון טיער, פארהאלט ער זיך אלץ פרייגר־ליכער צו גיוא'ס קאבינעט, איז עס דערפאר, וויל גיוא'ס קלוגע פארמיטלער־פאליטיק קען דעם אויסברוך אלץ וועיטער פארציהען. שפעטער, ווען עס איז באקאנט נעוואראן, אז ער האט נעצוינגען אן אונטערשטיצונג פון א פראנצויזישען שטאטס־פאנד, האט מען איהם פארגעוואהרפען, אז ער האט זיך דערמיט פארפליכטעט צו א פאדזיכטיגען שוויגען. ניט אמת, זיין נאנצער נעדאנקען־נאנג פון יענער צייט איז ערב, אז ווען ער האט נעגומען דעם צד פון דער רעגירונג, איז עס נעווען אוים איבערצייגונג. וויי וויט די דאנק־בארקייט האט אונבאוואוסט פאר איהם נופא וועיכער נעמאכט זיין טאן, לאזט זיך ניט באשטימען. ער האט נאך קריטיקירט ווי פרי־הער, און שפעטער האט ער מיט א פרייען מוט ארומנערעדט גיוא'ס סיסטעם פון קאדופציאן, צוליעב וואס אפשר ער איז נעצוואונגען נעווארען אבצושטעלען זיינע קארעספאנדענצען. זייט 1843 שרייבט

פון באכעראך" (די דריי קאפיטלען האבען אויך געהאט לעכער וואס ער האט געדארפט אויספילען) און, אויסער ליעדער, נאך בריעף איבער'ן פראנצויזישען טעאטער, וואס ער האט געשריבען אין 1837 פאר אויגוסט לעוואלד. די בריעף בלייבען ניט שטעהן ביים טעאטער־שפיעל אליין, נור זיי פארטיפען זיך אין די מארא־לישע צושטענדע, אין די זיטען, וואו די פיעסען ווארצלען.

פון יאהר 1840 האט היינע ווידער געשריבען קארעספאנדענ־צען פאר דער „אויגסבורגער אלגעמיינער צייטונג"; דאס זענען די ארטיקלען, וואס זענען שפעטער, באטיטלט „לוטעציא", אריין אין די „פערמישטע שריפטען". זיי פארנעמען זיך מיט יענער פעריאדע פון פראנצויזישען בירגער־קעניגטום, וועלן מענער, ווי טיער, גוזא, זענען געוועסען אין מיניסטאר־קאבינעט אוו דער פארלאמענט האט ענטשידען געקעמפט מיט'ן אויטאקראטישען איבערמוט פון לואי פיליפ. אבער ניט דער קעניג אוו ניט דער פארלאמענט זענען נעווען די רעגירונג: די אייגענטליכע מאכט איז געלעגען אין די הענד פון קאפיטאל, פון די בורזשואזיע, אוו די האט זיך שוין נעקלעמט מיט דער מורא פאר דעם זיעג פון די סא־ציאליסטישע אוו קאמוניסטישע טעאריען. שפעטער, צוריקבליקענ־דיג אין יענער עפאכע, האט היינע באצייכענט אלס דעם אייגענטלי־כען העלד פון זיין בוך די סאציאלע באוועגונג וואס האט דירעקט גע־פיהרט צו דער רעוואלוציע פון 1848.

זייט היינע געפינט זיך אין פאריז, לאזט זיך מערקען ווי עס וואקסט דער נעבענזאץ צווישען היינען אוו די רעפובליקאנער. יענע אונמערווארפען אלע אונזערע רעפארם־פראבלעמען דער פאליטי־שער פראבלעם, זעהען די הויפטרעטונג אין א רעגירונג איבערקערע־נישן. היינע איז הויפטזעכטליך פאראינטערעסירט אין געזעלשאפט־ליכע אוו מאראלישע פראגען, איז אבער גלייכגילטיג צו דער פארם פון דער רעגירונג. איצט געפינט ער, אז זיינע „פראנצויזישע צושטענדע" האבען זיך צו ציטעריג געהאלטען ביי די ברענען פון די נעשעהענישען פון דער וויטען, האט ער א פרייערן בליק. ער באנוגענט זיך ניט מיט דעם, וואס קומט פאר אין פאדערנרונד

דעם דייטשען ליבעראליזם. גוצקאוו, וועלכער האט אקאדעמיע געהאט אנגעשריבען א ביאגראפיע פון בערנעז, האט צו איהר צוגענעבען א פארוועדע, פול מיט זירלעריין אויף היינע'ן. צוליעב דעם שמוציגען אופן, ווי אזוי דער נאמען פון בערנעס פריינדין זשאנעטע וואהל איז פון היינען ארויסגעצויגען געווארען אין דער פאלעמיק, האט איהר מאן, איינער פאלאמאן שטרוים פון פראנקפורט, זיך דערפיהלט שטארק געטראפען. ער קומט קיין פאריז און לאזט פארשפרייטען אין דער פרעסע א קלאנג, אז ער האט היינען אין מיטען גאס אויסגעפאטשט. היינע האט גראד אמאלס פארבראכט אין קורארט קאטערעט אין די פירעגעז, וואו ער האט געזאמעלט די פארבען פאר זיין „אטטא טראל". ער פאדערט ארויס דעם העררן שטרוים אויף א דועל; דער דועל — אויף פיסטאלעטען — קומט פאר דעם 7-טען סעפטעמבער 1841 אין סען-זשערמאן און היינע ווערט לייכט פארוואונדעט אין שין-בוין. ערב דעם טאג פון דועל לאזט ער זיין הייראט מיט מאטילדען פארקירכליכען, כדי זי זאל ניט דארפען לוידען קיין שאדען אין פאל ער קומט ניט ארויס קיין לעבעדינער. די קירכע, אוידער זי ניט איהר הסכמה צו דער צערעמאניע, נעמט אוים א תנאי, אז די קינדער, וואס וועלען געבוירען ווערן אין דער הייראטה, זאלען ערציונגען ווערן אין קאטוילישען גלויבען. היינע נעמט אן דעם תנאי מיט א לייכטען הארצען, ווייל ער איז זיכער, אז קיין קינדער האט ער ניט צו ערווארטען. זייט דעם הויבט זיך אן א סדרה פארלוימדונגען אין דער פרעסע אויף זיין פריוואט לעבען, וואס ווייל גארניט אויפהערען און וואס שטאמט פון יענעם פראנקפורטער קרייז: „זייט דעם קלעבט א פאטאלער ריח צו מיין לארבער-קראנץ, א ריח, וואס איך קען פון איהם ניט פטור ווערן! א שאד דעם שענעם, שענעם קראנץ!" — באדויערט ער, מיינענדיג יענע אפערע.

דער לארעם, וואס דער בערנע בוך האט ארויסגערופען, האט פארדוקט אין שאטען היינעס א צווייטע ליטעראריש פארפענטליכונג פון יענעם יאהר. פאר'ן פערטען לעצטען באנד פון „סאלאן" האט ער צונויפגענומען דאס, וואס דער האמבורגער פייער פון 1833 האט איבערגעלאזען פון זיין פריהעריגען ראמאן. דער „ראבי

נזירים זענען פאר איהם אידען און קריסטען אין זייער געגענזאץ צו די העלענען. א נזיר איז א מענש מיט אסקעטישע אינסטינקטען, מיט האס צו פארבילדלוכונג, מיט א קרענקליכען חשק אלעס צו פארגיסטיגען; העלענישע איז דאס מונטערע, שטאלץ־זיך אויסלע־בענדע, דעאליסטישע מענשען־קינד. נזיריש איז דער מאראלישער נעמיט פון רעפובליקאנער, מיט זיין שטייפען פאטהאס, זיין פיינד־ליכקייט צו אויסנאהמען, זיך ארויסהייבענדע יחידים, צו קולטור־לאנץ. דאס בוך שטעלט פעסט היינעס האלטונג געגען די רעפוב־ליקאנער, פארענטפערט איהם געגען דעם פארוואורף אין צווייזיי־טיגקייט, אין פערראט נעגען אידעאל, — א באשולדיגונג וואס די פאריזער ראדיקאלען האבען אויפגעהויבען געגען איהם. אוך עס איז א שטיק ווירטואוזיטעט אין דעם, צו ארגנזשירען דעם „בערנע־בוך" אזוי, אז זיין צווייטער טייל זאלען זיין די טאגעביכער, וואס היינע האט נעפיהרט אויפ'ן אינזעל העלגאלאנד אין 1830. יענע טאגעביכער שפינלען אב, ווי ער לעזט, פאנטאזירט אין פארבען. לעבט זיך מעשה עושר אין גייסט. אהן ווייטערע ערקלערונגען לייבט איין, אז דא שפילט פאר אייך א קינסטלער־זשעניע, וואס וועט זיך קיינמאל ניט איינשפארען אין א פארטיי־פראגראם. מיט דעם מיטרויאישען גדלות פון א פארפיינערטען מענשען קוקט ער אראב אויף די „נעזינונגס־מענשען", מיט זייער הילוך פון פאר־דעכטיגער זויבערקייט. עס איז דאס איבערנעמען זיך פון א זשענזיע, וואס באדט זיך אין לוקסוס און שעהנקייט; גאוה'דיג ווייכט ער פון די פאנאטישע וועלט־איבער־קעהרער, וואס ווילען פארארימען דאס לעבען מיט זייערע צו גוטע כונות. און מיט דעם נעפיהל פון א שאף־שפילער, וואס מאכט זעהר א פיינעם צוג, רוקט ער אריין אין פאמפלעט יענע שטעלע פון בערנעס „פארי־זער בריעף", וואס איז איהם נעווידמעט: אי ער מאכט דעם אנ־שטעל פון אונפארטייאישקייט; ער לאזט דעם נעגנער קומען צום ווארט! — אי ער האט א נעהיימע הנאה דערפון, וואס איצט קען שוין קיינער ניט לייקענען זיין רעכט צו באטראכטען זיך אלס קינסטלער און נאר אלס קינסטער.

ווי עס איז נשוען צו ערווארטען, האט דאס בוך אויפנעבראכט

שידענע פאריזער בולוואר־שעהנחייטען, צו „ערפרעחטען די חערצער פון די נאלאנמעריי משרתים", און אז חיינעם טעארעטישע אנשויאונגען איבער פאעזיע זענען קענטיג ניט אין אַרדנונג, און ער ווארענט איהם דאס געפֿאנעוועטע בוך ניט צו פובליקירען. חיינע חאט נעענטפערט זעהר קלוג, מיט איבערלייגטער העפֿליכקייט: נאך קיינמאל האט היינע אזוי ענטשידען ניט באטאנט דעם ריין ארטיסטישען שטאנדפונקט: „יענע" לידער קענען נור געפֿעלען פארנעמע גייסטער: נאר אזעלכע קענען געפינען גייסטרייכען פארגענענגען אין א קינסטלערישער באהאנדלונג פון זינדיגען אדער צו נאטירליכען שטאף" (23־טען אויגוסט 1838). דאך האט ער פון אנפאנג געפאלנט און האט אבגעשטעלט די פארעפענטליכונג פון דער לידער זאמלונג. דעם נאכוואָרט, וואס ער האט שוין נעהאט פארטיג, איז עס געווען יענער „שוואבען שפינעל" און האט עס אפילו איבערגענעבען נוצקאוו'ן פאר זיין „יאהר־בוך פון ליטעראטור". דאס איז ערשינען, אבער פארקריפעלט דורך קאמפע'ן און נוצקאוו'ן. דער „טעלעגראף" האט זיך אבגערופען פיינדליך. היינעס ענטפער איז געווען אן אפענער בריף, בעטיטעלט: „שריפטשטעלערישע צרות", וואו ער באנעהט זיך זעהר ניט פארזיכטיג מיט קאמפראמיטירענדע פאר קאמפע'ן בריף, וואָרפט די הויפט שולד פאר דער פארקריפלונג אויף וויעל'ן און פארדעכטינט הינטער דער נאנצער נעשיכטע די אינטריגען פון א געוויסער ליטעראריישער חברותא. א פארענטפערונג, וואס וויעל האט אריינגענגען אין דער „צייטונג פאר דער עלענאנטער וועלט", האט היינע באנליים אין זעלבען נומער מיט א פארֿאדיע. נוצקאוו פון זיין זייט האט נעגעבען לאנגע ערקלערונגען אין „טעלעגראף" (1839).

דערווייל האט היינע צוגעגרייט א בוך פון טיעפער פערזענליכער באדייטונג, דאס איז דאס „בערנע־בוך", וואס איז ארויסגעקומען אין 1840 און וואס האט פאראייביגט זיין רים מיט נוצקאוו'ן. דאס בוך טרעפט בערנעס פערזאן בלויז אין אייניגע שטעלען, און מען מוז צוגעבען אויף א זעהר חעסליכען אופן. היינע פאסט ניכער אויף בערנען אלס טיפ: דער טיפ פון רעפובליקאנער, פון נויר — פונקט דער היפוך פון חיינעס באליעבטען מענשען־טיפ.

„הייגעס שריפטען און מענדענץ". הייגע האט געענטפערט מיט א „שוואבענשפיגעל", וואו ער באהאנדעלט זיינע פאעטישע געגנער פון אויבען אראב. מיט פרעהליך בייזער גרינגשעצונג.

גלייכצייטיג איז געקומען צו אנגעשטרענגטע באציהונגען צווישען איהם און „יונגען דייטשלאנד". גוצקאוו האט אין 1837 איבערגענומען די רעדאקציאן פון „טעלעגראף", האט געוואונען קאמפע'ן אלס ארויסגעבער און זיך איבערגעקליבען קיין האמבורג. מיט א יאהר פריהער האט ער זיך עפעטליך איינגעשטעלט פאר הייגען, וועלכער האט זיך דאמאלס געפונען אין א גלד נויט. הייגע ווידער פון זיין זיים, האט נאסטפרייגדליך געפעגנט זיין הויז אין פאריז פאר גוצקאוו'ס פרייגד וויעל און בוירמאן, וועלכע זענען נעקומען צו איהם רעקאמענדירט פון גוצקאוו'ען. צוריקגעקהרט קיין דייטשלאנד, האבען זיי בוידע פארעפענטליכט צו ארטיקלען. באלידיגענדע פאר הייגע'ן — וויעל דערצו נאך אין גוצקאוו'ס „טעלעגראף". אין 1838 האט גוצקאוו ערפאהרען, אז הייגע קלייבט זיך ארויסצוגעבען א צווייטען טייל פון זיין „בוך, דער ליעדער". ער האט שוין דעם מאנוסקריפט אפילו געזעהן ביי קאמפען. עס האט נעדארפט איינשליסען אויך די „פאריזער פרויען-בילדער". וואס דער „סאלאן" האט שוין נעהאט נעבראכט. גוצקאוו, וועלכער איז מיט א פאר יאהר פריהער אליין ארעסטירט געוואארען פון די מאראל-וועכטער פאר זיין ראמאן „וואללי". האט דערווייל התונה נעהאט און נעמאכט ענערגישע אנשטרייגונגען אויפגענומען צו וועדן אין דער הויכער געזעלשאפט. ער האט אפילו קיינמאל זיך ניט אבגעזאגט פון צענטראלען נעראנק פון זיין יוגענדליכען פראג-ראם, אבער מענצעלס מסירות האבען איהם „געבראכט צו זיך". ער האט זיך אנטפלעקט אלס עהרגייציגער קאריעריסט, וועלכער זוכט זיך אייגצוקופען אין יחום, און אלס אזעלכער האט ער גע-פונען פאר נויטיג צו שאנעווען די נעפיהלען פון די דייטשע פאר-מיליען-פאטער'ס. און ער האט זיך ערלויבט צו שרייבען א בריעף צו הייגען, וואו ער גיט איהם צו פארשטעהן, אז עס האנדעלט זיך וועגען א קריטישען מאמענט פאר'ן דיכטערם רוהם, אז עס איז א סקאנדאל ארויסצוגעבען ליעדער, וואס זענען נעווידמעט פאר-

האָט געוואָלט ווערן שעף־דערמאָטאָר מיט א מאַנאָטליכען געהאַלט פון 1000 פראנק. די פראַגע איז נור געווען, צו די פרייסישע רעניר־רונג וועט די צייטונג דורכלאָזען. און וועגען דעם האָט היינע זיך נעדארפט איינוועגדען פאר דעם דאָזיגען פראיעקט ביי דער נע־הערינער מאַכט. אין זיינע בריפֿ צו וואַרנהאַגען ערקלערט זיך היינע ענטשידען פאר'ן מאַנארכיסטישען פרינציפ, און אויך אין אנדערע באציהונגען האָט ער אויסגעדריקט זיין פאַלקאָמענע איבער־איינשטימונג מיט דער פרייסישער רעגירונג. אָבער די פרייסישע רעגירונג האָט דעם פארפאָסער פון די „רייזע־בילדער" ניט גע־וואָלט געבען די פארלאַנגטע קאָנצעסיע, און מען האָט דעם פלאַן נעלאָזט פאַלען.

ארום דיזעלבע צייט האָט זיך היינע פארווויקעלט אין צוויי ליטעראַרישע שטרייטען, וואָס באווייזען אלענפאלס ווי פרעמד זיין פערזונליכקייט איז געווען דער קלייזעלגייסט. דער ערד־שטער, אונשולדינערער שטרייט איז נעווען מיט דער „שוואבישער ד כטער שוהלע". די שוואבישע דיכטער, גוסטאוו שוואב, יוסטינוס קערנער, קארל מייער, גוסטאוו פפיצער האָט היינע אַנגעטראָטען אין זיין „רָאמאַנטישער שולע", וואו ער האָט אויף א מילדען אופן אויסגעשפראָכען א טויט־אורטייל איבער אוהלאַנדען. זיי האָבען זיך נעפיהלט ווי מען וואָלט זיי אַבגעלייקענט זייער פאַעטישע עקזיסטענץ. דערפאר, ווען שוואב „צוזאמען מיט שאמיסא האָבען נעוואָלט ארויסגעבען א „מוזענאלמאנאך" און שאמיסא איז באַ־שטאַנען דאַרויף, אז היינעס פארטרעט זאל עפענען דעם אלמאנאך, איז שוואב אוים פראָטעסט ארויסגעטראטען פון דער רעדאקציע און נאָך צוגערעדט זיינע שוואבישע פריינד ניט צו נעבען נאר־נישט פון זייער פען. דאָס איז דערנאַנגען צו היינען, און איז זיין „טאַנהויזער", וואָס איז ערשינען אין דרוקען באַנד פון „כאלאן". אבער הויפטזעכליך איז זיין פאַטפלעט געגען מענצעל'ן, האָט ער זיך מיט זיי אַבגערעכענט אויף א גרויסארטיגען שטייגער. איצט האָבען זיך די שוואבען צולאָזען, באזונדערס בריטליך, גוסטאוו פפיצער, וועלכער האָט איז ערשטען באַנד פון „דייטשער פיערטעלייאהרישריפט" פארעפענטליכט אן ארטיקעל איבער

ער האט דערצעהלט, ערב נעווען פאר א פרייהד א חוב פון 20 טויזענד פראנק און האט עס איצט נעדארפט נוטמאכען. די נעל־זוכט ווידער האט איהם נעשטערט אין דער ארבייט און מיט זיין פעטער האט ער זיך נעהאט צוואווערטעלט און קיין אויסערגעווענהנ־ליכע אונטערשטיצונג האט ער פון איהם ניט נעקענט ערווארטען. פאט אין יענער נויטציים האט ער נעשלאסען מיט קאמפע'ן א קאנ־טראקט, ווען האט אריינגעבראכט 20 טויזענד פראנק. קאמפע האט פאר א צייט פון 11 יאהר באקומען דאס רעכט ארויסצונע־בען הויגעס נעזאמעלטע שריפטען. דאס נעלד איז נלייך אווק אויף צו דעקען דעם חוב. ארום דערזעלבער צייט האט הויגע אי־בערנעלעבט א שרעק: אן אויגען־קראנקהייט האט איהם שיער ניט בלינד נעמאכט אין מיטען פון אן אנגעשטרענגטער ארבייט. דא־מאלס איז עס נעווען, ווען דורך דער פארמיטעלערשאפט פון דער פירסטין בעלדזושיאזא און מיניע איז איהם באווילינט נעווארען א יעהרליכע פענסיע פון 4,800 פראנק פון א נעהיימען פאנד פון דער פראנצויזישער רעגירונג. די פענסיע איז איהם נעצאהלט נע־ווארען ביז צום אויסברוך פון דער פעברואר־רעוואלוציאן. מען דארף אין דער פענסיע ניט זעהן עפעס פארדעכטיגעס. הויגע אליין האט די זאך אנגערופען בייס ריכטיגען נאמען. דאס איז נעווען ניט מעהר, ווי א „נדבה וואס די פראנצויזישע רעגירונג האט נענע־כען צו די פיעלע טויזענדער פרעמדע, וועלכע דורך א צו היציגען איינשטעלען זיך פאר דער רעוואלוציאן אין זייער הוימאט האבען זיך מעהר אדער ווענינער גלארריך קאמפראמעטירט". דער ווייכערער סאן, וואס לאזט זיך מערקען אין זיינע נעקסטע פובליקאציאנען וועגען פראנצויזישער פאליטיק, ערקלערט זיך נענוג מיט דער עג־דערונג, וואס איז פארנעקומען אין זיינע פאליטישע איבערציי־גונגען נאך פון פריהער.

ניט איינגעגעבען אבער האט זיך איהם א פלאן, וואס האט איהם באשעפט נט ביז צו מערץ פון 1838 און וואס האט נעוואלט באריטענד פארבעסערען זיין פינאנציעלע לאגע: די גרינדונג פון א גרויסער דייטשער צייטונג אין פאריז. די אונטערנעהמונג איז שוין מאטעריעל נעווען נעזיכערט פון זיינע פרייהד, הויגע

געטראטען איז אפענעם געגענזאץ צו דער יונגער גרופע ש־ר־פ־ שטעלער, האט געווארפען א חשד אויף זייערע אנשויאונגען באצייכ־ נענדיג זיי אלס נעפאהר פאר'ן פאטערלאנד, וואס זיי קלייבען זיך אויסצולייפערן צו די פראנצויזען און די אידען, און געצוויגען די אויפ־ מערקזאמקייט פון דער רעגיערונג צו דער נאנצער אנגעלעגנהייט. און די רעגירונג האט זיך ניט געלאזט בעטען. דער בונדעסטאג האט זיך נענומען צו דער זאך, און אויף זיין זיצונג פון 11־טען דעצעמבער 1835 איז באשלאסען געווארען צו שטערען דעם ביכער דרוק פון „יונגען דייטשלאנד" מיט אלע שטראפען און פאליציי געוועצען פון די בונדעסשטאטען.

היינע איז געווהנט געווען צו דער פראקטיק פון צענזור און פון אנפאנג האט איהם דער בעשלום וועניג וואס בעאונרוהינט. ער האט זיך געווענדעט צו דער בונדעס־פארזאמלונג מיט א העפ־ ליכער ערקלערונג, אין וועלכער ער ווייזט אבער ניט ארויס די מינדסטע חרטה אויף דאס פון איהם געשריבענע. דערווייל האט דער פארבאט נענומען זיך שלעכט אברופען אויף זיינע פינאנצען. ער האט צונויפגעשטעלט א „שטילען", בכיון אונפאליטישען בוך פון די „פלארענטישע נעכט" און די „עלעמענטאר נייסטער". אבער וועז עס האט זיך ארויסגעשטעלט. או דאס דאזיגע בוך וועט ווירקליך אונטערווארפען ווערן די פרייסישע צענזור־בעהערדען, האט ער פון ארויסגעבער קאמפע אבגעפארערט צוריק דעם מאנו־ סקריפט. ערשט אין 1835 איז עס אבגעדרוקט געווארען אלס דרי־ טער באנד פון „פאלאן". זיין נאנצע ערביטערונג האט ער אויס־ גענאסען א ן א ספעציעלער פארערדע צום בוך, וואס האט צוגע־ נאנלט דעם מסור מענצעל צום שאנד־קלאץ. אבער ערשט אלס באזונדערער אבדרוק, אונטער'ן טיטעל: „איבער א מסור", האט זי באקומען די ערלויבעניש פון א ניט שטרענגען צענזאר. איהר ציוועק, מענצלען ארויסצופארערן אין א פאלעמיק, האט זי ניט דערגרייכט.

דער פינאנציעלער שאדען, וואס דער דעקרעט פון דער בונ־ דעס־רעגירונג האט איהם פארשאפט, איז אין יענעם אויגענבליק נעווען פאר היינען דארום באזונדערס פיינליך, ווייל ער האט, ווי

און בריינגט איהם אויס דאָס געלד אויף פוץ און פארנויגען; און ער הערט קיינמאל ניט אויף אייפערזיכטיג צו זיין. ער איבערשרייבט א ליעדער סעריע, וואָס ער ווידמעט איהר, מיט דעם נאָמען פון דער שעהנער קוועלערין פון מאליערס מיזאנטראָפ און איז יעדען פריה־מאָרגען פון דאָס ניי ענטציקט, וועז זי זעצט זיך מיט איהם צו פריהשטיק. ער דאגה'ט וועגען איהר שיקזאל, טאָמער שטארבט ער פריהער פון איהר, און אויפ'ן קראנקען־בעט האָט ער, אין א מערקווירדיג־איינפאכען טאָן, מיט א לייכטען שמייכעל איבער זיך נופא, פאר איהר תפילה געטהאָן.

בעת היינע האָט נאָך געשטעקט אין זיינע ליעבעס־קוואלען, האָט דאָס עפענטליכע לעבען ווידער איהם א שלעפ געטאָן צו זיך. אין נאָוועמבער 1835 האָט ער אין קורארט בולאָן באקומען די ערשטע ידיעה פון היינריך לויבע וועגען די אטאקעס פון רעדאקטאָר פון „שטוטגארטער מארגענבלאט", וואלפגאנג מענצעל, אויף די אינגערע ליטעראטור. די רעפרעזענטאנטען פון דער דאָזיגער ליטעראטור, וואָס איז געגאנגען אונטער'ן נאָמען „דאָס יונגע דייטשלאנד", צו וועלכען א באלדיגער רעגירונגס באשלוס האָט גענעבען אן אפ ציעלע סאנקציע, איהרע רעפרעזענטאנטען זענען געווען פריהער פון אלעמען היינע, קארל גוצקאָוו, היינריך לויבע, לודאלף ווינבארג און טעאָדאָר מונדט. זיי האָבען קיין אויסנעמאכטען פראגראם ניט געהאט, זיי האָבען אבער זיך איינגעשטעלט אין זייערע שריפטען פאר מאראלע און רעליגיעזע עמאנסיפאציאָן. גוצקאָוו, ווי אויך היינע, זענען מיט מענצעלען באפרייַנדעט געווען; מענצעל האָט אפילו צוגעזויגען גוצקאָוו'ן צו מיטארבייטערשאפט אין זיין מארגענבלאט. אבער אזוי שנעל ווי גוצקאָוו האָט זיך גענומען בעטייליגען אין „פעניקס", א ליטעראטור בלאט, וואָס איז ערשינען אין פראנקפורט אם מיין, האָט מענצעל גענומען וועלן פיינדליך צו א הם. און וועז צולעצט, זיין פריהערדיגער מיטארבייטער צוזאמען מיט וויינבארגע'ן האָבען אנאנסירט א נייע אויסגאבע „די דייטשע רעוויו", וואָס האָט געואלט דינען אלס ארגאן פון דער נייער גייסט גער באוועגונג. איז מענצעל אזוי אויפגערייצט געווארעז פון דער קאנקורענץ־אונטערנעהמונג, אז ער איז ארויס־

אויך די פּלאטאנישע לייבע האָט זיך איתרע מעלות. וועז אין 1836, א קראנקער אויף געלזוכט, איז ער פון דאקטאר געשיקט געווארען קיין דרום פראנקרייך, אויף ערהאלונג, שרייבט ער פון דער טיע־פער מיעדקויט פון זיין נשמה ארויס א מערקווירדיגען בריעף צו זיין פריינדין דער פירסטין. די רעליגיעזע לעהרען, וואָס ער האָט באקעמפט, ציהען איהם היימלזיך אָן; זיינע מיינונגען זענען אין ווידערשפרוך מיט זיין געפיהל. ער דערשט נאָך הארמאָניע מיט זיך זעלבסט. ער האָט זיך מיט רויזען באקראנצט אוז ער ווינשט זיך בעסער טראָגען א דערענקראנץ. ער באגעהרט, דערשט נאָכ'ן תענוג פון שמערץ, אין וואָס ער זעהט די פארפיהרערישע קראפט פון קריסטענטום. מען שפּירט, אז ער איז שוין ניט מעהר דער געצענ־דיענער, וועלכער האָט זיך אזוי גערן געלאָזט שטעלזען לעבען דעם גרויסען געצענדיענער געטהען. די גאָטלאָזע געלוסטיגקייט, וואָס ער פּרעדיגט, דריקט נאָר אוים זיין וואונש, אבער ניט דעם טיע־פערן אמת פון זיין נאָטור. גראד דאָס ברענענדסטע איבערלעבע־ניש, וואָס ער האָט געמאכט מיט א פרוי, נעמט ארָאָב דעם שלייער פון דעם טיעפסטען תוך זיינעם. אוז וואו געטהע האָט אין זיינע מיט לוסט ענטציקטע לייבעסטעג נעשריבען זיינע „רוימישע עלענייען", פארפאסט היינע דאָס „טאָנהויזער־לייר". טאָנהויזערס ענטזאָגען זיך פון פרוי וועגוס איז נעפארבט מיט דער פארב אוז געזעטיגט מיט דער זאפט פון זיין איינענער ערפאהרונג. אין יענער ענטזאגונג גיפינט די געפעהרליכסטע פסיכאָלאָגיע פון קריס־טענטום, דער גרויל פאר'ן פלייש אזעלכע וועריטער, וואָס די פּאָעזיע פון דער ראָמאָנטיק, וואָס ער האָט באקעמפט, קען זייער נלייכען ניט וועזען.

טאָנהויזער קעהרט זיך צוריק אהיים, פרוי וועגוס קאָכט איהם א זופ; אויך די לייבעס־געשיכטע פון פּאָעט באקומט א פילים־טערשען שלוס. דאָס צוזאמענלעבען מיט מאטהילדען וועלט איהם צו דערליידען. זי איז א זיסער שפיעלצייג, זי וויים ניט פון איהר מאנס ארבייט, וואס דאָס געפעלט איהם דוקא, ער שפּאָסט איבער איהר אונווישענהייט אוז ניט איהר אריין אויסצובילדען זיך איז א פאנסיאן באר מיידלעך. זי פארשטעהט ניט צו פיהרען א הויז

פאלשטענדיג אונטערוואכט פון א פרוי — ביז צום פארלוסט פון יערע מענליכע ווירדע.

ער פרובט לויז ווערען. די באפרייונדעמע פירסטין באט איהם אן איהר שלאם לא זשאנשער ביי סען־זשערמען וואו אויסצובאהאלטען זיך פון דער פרוי. און ווירקליך, דאדט פיהלט ער זיך גוט. ער איז מונטער, געלאסען, פיהלט די לייכטע גליקזעליגקייט פון איינעם, וואם איז נענעזען געוואדרען. „איך גלויב מיין גייסט איז געלייטערט פון אט דעם גאנצען אבפאל; מיינע פערזעז וועלען שעהנער ווערען, מיינע ביכער הארמאנישער. איך ווייס עס; איך פיהל אין דעם אויגענבליק עקעל צו אלץ, וואם איז אונזויבער און אונערדל, צו אלץ, וואם איז געמיין און פויל". (דעם צווייטען יולי פון יאהר 1835). אבער עס פארגעהען ניט קיין צוועלף וואכען. און עס פארוואלקענט זיך און שטורמט שוין ווידער. פון בולאן אויפ'ן ים, וואו ער האלט זיך נאך אלץ ווייט פון פאריז, שרייבט ער צו א פרייונד איבער זיין אויפהאלט אין שלאם פון דער „שהנסטער, עדעלסטער און גייסטרייכסטער צווישען די זוייבער", אין וועלכער ליידער ער איז אבער ניט פארליעבט: „איך בין פארשאלטען צו ליעבען נאר דאם נידרינסטע און נאר רישסטע.... באנרייפט איהר, ווי דאם מוז קוועלען א מענשען, וועלכער איז אליין זעהר שטאלץ און גייסטרייך?"

פארפאלען, ער קען ניט לויז ווערען. ער געהט צוריק קיין פאריז און ווייל צוערשט נעמען א וואוינונג אין ווערסייל; אבער שוין אין יאנואר דינגט ער אן אפארטמענט אין סיטע בערשער און נעמט מאטילדען צו זיך. ער לעבט מיט איהר אין פרייער הייראט און שטעלט איהר פאר פאר זיינע פרייונד אלס מאדאם הייגע. א שמיק צייט קען ער נאך אלץ ניט גלויבען, אז זייער פארהעלטניס זאל אנהאלטען לאנג. די ווילדקייט פון דער „טייערער פערזאן" שרעקט איהם, ער ליידט די ערנידרינענדסטע קוואלען פון אייפערזוכט, אבער אלץ פון דאם נייי ווערט ער באצויבערט פון דער פרוי. דער טעארעטיקער פון סענסואליזם, פון לייכטער, לופטינער געלוסטינקייט, דערקענט איצט פון אייגענער ערפאהרונג די טוקעלע וואקאנאליע פון פליש. און ער איז מודה מיט אירליניע, אז

אויפצוכאפען די לייבטעסטע שאטירונגען פון א פארהעלטנים אזוי זיי צו פאראייביגען. אין זיין ערשטער פאזיץ האט הייטש ארויס־געבראכט דעם יונגעדלעכען שווערען טראגען פון ליעבע. איצט איז ער געקומען צו דער ליעבהאבעריי פון ליעבע. אויב מען זאל אזוינס אויפנעמען צו ניט, דאס וועגדט זיך אן דער גייסטיגער אויפגעלייגטקייט פון לעזער.

אזן עס האט נעראדפט געשעהן, אז אט דער מענש, וועלכער האט גענייגט צו האבען איבערגעקומען די צייט פון צושטערענדער ליידענשאפט, זאל ווידער אריינגעריסען וועלען אין אזא ווירבעל פון ווילדער ליעבעסלוסט, ווי דאס האט מיט איהם נאך קיינמאל ניט פאסירט. אין אקטאבער 1834 האט ער זיך באקענט מיט א שענען מיידעל, א פארקויפערין אין א שוך־קראם פון איהר מוהמען. זי האט נעהייסען קרעסענציע עזשעני מוראס, היינע האט זי שפעטער גערופען מאטהילדע. זי איז נעווארען זיין נעליעבטע. זי איז דאמאלס נייגעצהן יאהר אלט געווען, אזן זי האט נעגאלטען פאר אן אונגעזעלליכער טאכטער פון א פארנעהמען הערר, וועלכער האט זיך וועגען איהר ניט געקימערט, געבוירען אין שטערטעלע ווינא, אין דעפארטמענט פון סענא אזן מארנע. מען באשרייבט איהר אלס פאלקאמענע שענהייט. פערהילטע שמייכלענדע אויגען אין א קלארען פנים, מיט חן־גריבעלעך, קאשטאנען־ברוינע האר טיף אין שטערן אריין, בלאנקע צייהנער, דאס מויל אביסעלע צו שטארק. קיינמאל איז היינע ניט אזוי שכור געווען פון ליעבע.

זייט אקטאבער, שרייבט ער צו א פרייגד, האט קיין זאך פאר איהם קיין וויכטיגקייט ניט, וואס האט ניט קיין שייכות צו זיין ליעבעסנעשיכטע. „איך פארנאכלעסיג אלץ זייט דעם, זעה קיינעם ניט, אזן וועז איך דערמאהן זיך אן מיינע פרייגד, האב איך העכסטענס פאר זיי א זיפץ... ראזיגע כוואליעס ברויזען ארום מיר אזוי געוואלטיג, מיין געהירן איז אזוי פארטויבט פון ווילדעווענדע בלומען־ריחות, אז איך בין קוים אימשטאנד פארנינפטיג מיט אייך צו רעדען... לעזט דעם שיר חשירים פון קענינ שלמה: איך מאך אייך אויפמערקזאם אויף דעם ראזיגען מאן". ער, וועמעס, נערוועז פלעגען זיך אזוי חיות'ען אין ווארימער מרויען־פארע, איז איצט

די „פראנצויזישע מאהלער" איבערראשען אפט מיט זייערע פיין אבגעפיהלטע באמערקונגען, באזונדערס וואס שייך פארבען, דאך הערשט דא אויך דער דעספאטיזם פון דער וועלטאנשויאונג, וואס טייטשט, קאמענטירט די ערשיינונגען. ווי ראפאעל האט אויסגעדריקט דעם קאטאליזיזם, אזוי זאל לודוויג ראבערט אויסדרי־קען די נייע רעליגיאן, די פארהערליכונג פון דער מאטעריע. די „מעמואראן" ברייננען ארויס אויף א וואונדערליכען טראגי־קאמי־שען אופן די אנטיטעזע פון סענסואליזם און גאטגלויביגען ספירי־טואליזם. דער גאט גלויבען, רעפרעזענטירט דורך דעם קלייענם אידען שמשון, געהט אונטער אין וועהמוטיגען העראאיזם.

עס איז קיין צופאל ניט, וואס אין א מאמענט, וועו נענישען איז ביי א הם געווארען א געבאט פון געוויסען, האט ער צוגענעבען צו זיין סאלאן־באנד יענע פאריזער „פרויען־בילדער", וואס שפע־טער אין זיין געדיכטען־זאמלונג זענען זיי גרעסטענטיילס ארייז אונטער די „פארשיעדענע" און וואס האבען גליך אויפגעהו־בען נענען זיך דעם שטארקסטען טאדעל פון דער בירנערליכער קרי־טיק. די געדיכטען זענען ניט אלע ענטשטאנען אין פאר ז, אבער אזעלכע פערזען, ווי „אויף אט דעם פעלז בוי איך מיר א קירכע פון דריטען, נייעם טעסטאמענט..." די פערזען זיינען ערשט איצט מענליך געווארען און זיי פארענטפערען די נאנצע פובליקאציאן. אויסער דעם, האט היינע געהאט א דיפלאמאטישען הינטערגע־דאנק: ער האט געוואלט מען זאל איהם בעסער האלטען פאר א גאסען־יונג איידער פאר א צו ערנסטען פאטערלאנדס רעטער.

די געדיכטען זענען געשריבען פון א מענשען, וואס ניט נאר ליעבט ער די פרוי, נאר וואס אין דער אטמאספערע פון דער פרוי לעבט ער איבער אונאויפהערליך די פארשיעדענסטע שטימונגען: אונאויסשפרעכליכען נענוס, מעלאנכאליע, הומאר. דא איז ניט פאר אונז א נאאיווער, פאר'שיכור'טער ליעבהאבער, נאר אן איראנישער קענער, מבין אויף ליעבע־זאכען. ער זוכט דוקא ניט אנדערש ווי די פולע ליידענשאפט, ער האט אויך געשמאק פאר האלבע, געברא־כענע ליידענשאפטספונקען, פאר די חנ'עוודיגע פרעכקייטען פון דער תאוה. ער איז ערפאהרען, עראטיש ראפינירט און איז גרייט

נען, וואס ער באהאנדעלט: ער באווייזט, אז ער איז קיינמאל ניט געווען צו זיי איבערגעגעבען מיט'ן גאנצען הארצען.

אין די אויפזאצען צו דער „געשיכטע פון רעליגיאן און פילאזאפיע אין דייטשלאנד" פארשמעלצט ער העגעלשע דענק־גע־וואהנהייטען מיט זיינע ניי־נעוואונענע סען־סימאניסטישע גע־דאנקען. ער וואלט אן א געשיכטליכען טרעפען־בוי, אויף וועלכען דאס קריסטענטום איז אפילו א נויטיגער אבער דאך נאר א פארלויפיגע שטאפעל. אויפ'ן העכסטען שטאפעל איז די ווידער־באהויפטונג פון דער נאטור, וועלכע קומט צו זעלבסט־באוואוסטזיין, — מיט איין וואלד דער העגעלשער פאנטאזיזם. דערמיט איז געענדיגט דער פילאזאפישער קריזיס און עס בלייבט דאס איבערצוטראגען אין טהאט, אין פראקטיק. נאך דער אידעלער רעוואלוציאן דארף קומען די פאליטישע רעוואלוציאן. אט דאס געשיכטסבילד איז ניט קיין ריינע געשיכטע, נאר א טענדענציעזע בילד, דיקטירט פון א כונה. אויף אייניגע זייטען הערט זיך אן אונטערדריקטער צארן, א פראטעסט פון הארצען געגען דער גענואלטזאמער רעוואלוציאנערער פארמעל, אין וועלכער עס ווערן אריינגעפרעסט די גייסטיגע געשעהעניסען.

די דריי שריפטען זענען צוערשט ערשיענען אין פראנצויזיש, דערנאך האט היינע זיי פארעפענטליכט אין דייטש אלס צווייטען באנד פון זיין „סאלאן" (1834). דער טיטעל „סאלאן" איז גע־וועהלט געווארען פאר דער לייזער, פרייער פארם פון פובליקאציאנען, צו וועלכע ער איז צוגעטרעטען אין פארגאנגענעם יאהר. דער ערש־טער באנד פון „סאלאן" (1833) ענטהאלט, ערשטענס, א רייהע דעצענזיעס איבער פראנצויזישע בילדער, וואס דער אקארשט אנגע־קומענער היינע האט געפונען אויפגעשטעלט אין פאריז. צווייטענס, „די מעמוארען פון הערר שנאבעלעוואפסקי", געשריבען אין דעם בלאנדזשענדען, קאמיש־דרייסטען און צוגליך געפיהלפולען סטיל פון די „רייזע־בילדער". דרייטענס, א קרייז נייע לייעדער. אין אלע די זאכען, באזונדערס אין די ביידע פראזא־שריפטען, שפיגעלט זיך דער אבשיין פון זיין וועלטאנשויאונג, וואס האט זיך ביי איהם קריסטאליזירט אונטער דעם אנשטויס פון סען־סימאניזם. כאטש

סען אלץ, וואס ער האט געהאט צו זאגען נעגען בערנע און איבער בערנע.

היינע האט זיך ניט געוואלט אייגנרעגעצען אין די ראהמען פון א פארטיי. ער האט זיין אויפגאבע פארשטאנען העכסט אינדיווידועל, אלס אן אויפגאבע, וואס דארף פון איהם אליין געלייזט ווערען: ער איז נעווען א דייטש לויט זיין בילדונג און קאסמאפאליט, פרייגר פון פראנצויזישען פאלק לויט זיין פאליטישער שטעלונג. ער האט געוואלט נעמען אויף זיך די ראלע פון א נייטיגען פארמיטלער צווישען די צוויי נאציאנען, וועלכע זענען איהם ביידע אזוי נאהענט נעווען. ער האט געוואלט די דייטשען צובריינגען די פאליטישע מינדיגקייט פון די פראנצויזען, און די פראנצויזען דעם טיפען קולטורעלען אינהאלט פון די דייטשען. מיט די „פראנצויזישע צושטענדע האט ער נערעכענט צו טאן דאס ערשטע, מיט זיינע ביכער: „די ראמאנטישע שוהלע" און „די געשיכטע פון רעליגיאן און פילאזאפיע אין דייטשלאנד" — דאס צווייטע. ביידע זענען זיי ענטשטאנען הויפטזעכליך אין די יאהרען 1833 און 1834; ביידע זענען אי געשיכטע אי פאלעמיק; ביידע זענען זיי ארויסגעוואקסען פון דער נייער פערזענליכער האלטונג, צו וועלכער ער איז געקומען דורך דעם סען־סימאניזם.

היינע, וועלכער האט אלס יונגערמאן אין באנן זיך אייגנגעשטעלט פאר דער ראמאנטיק, געזוגענט זיך דא מיט איהר אב; די ראמאנטישע פאעזיע איז די בליהונג פון קריסטענטום, האט אין זיך דעמזעלבען פאלשען רייז, איז פונקט אזא פארבלענדעניש ווי דאס קריסטענטום; זי איז די פאעזיע פון ספיריטואליזם, פון דער אייגזייטינער אנבעטונג פון גייסט, און מוז צוזאמען מיט איהם אונטערגעהן. ער שרייבט נעגען דאס, וואס ער האט געליעבט, נעגען אינסטינקטען, וואס ריהרען זיך נאך אין איהם גופא. ער בויגט די קינסטלערישע און ליטעראריש ערשיינונגען, מיט וועלכע זיין בוך האט צו טהאן, באוואוסטזיניג, אייגענוויליג צו דעם שטאנדפונקט, וועלכען ער פארטרעט, אבער שוין מיט דעם אליין, וואס ער פיהרט־צו ראמאנטיזם צו ספיריטואליזם, באווייזט ער ווי שלעכט ער האט איהם פארשטאנען, ווי פרעמד ער איז צו די ערשיינונ־

איינרייסען מיט די מאכט־האבער — אבער זיכער זענען עס אויך זיינע סעו־סימאניסטישע איבערציגונגען, וואס רייסען איהם ארויס פון די רייהען פון די עקסטרעמע. פון די יאקאבינער. ער אטא־קירט ווי פריהער אדעל און קירכע, אבער ער שרעקערט זיך אויך פאר א מאנארכיסט, ער פראטעסטירט געגען דער רעאקציאן און קריטיקירט די רעוואלוציאנערען, און מאכט זיך שונאים דא און דארט. אין 1832 מוז ער אויך א וואונק, וואס מיניסטער נעגץ האט נעגעבען דעם אלטען קאטא, אבשטעלען זיינע פאריזער קארעספאנ־דענטען, וועלכע ער נעמט גלייך און גיט זיי ארויס אין א בוך אונ־טער'ן טיטעל „פראנצויזישע צושטענדע". די שארפע פארערע. וואס ער האט פון דער ערשטער אויפרעגונג אנגעשריבען, זייהט ער צוריק, ווייל זי וואלט איהם שוין צופיעל קאמפראמיטירט. אויף דער אנדער זייט מאכט ער זיך ביטערע שונאים צווישען די רעוואל־וציאנערען. דער שטרענגער בערנע, וועלכער איז נאנץ און גאר דורכגעדרונגען מיט זיין רעוואלוציאנערער מיסיע און מיט וועלכען היינע האט זיך פריינדליך באגעגענט באלד נאך זיין ערשטען זומער אויפ'ן ים — דער שטרענגער בערנע פיהלט זיך באלד אבגעשטויסען פון איהם צוליעב זיין אונבאשטימטער, פראגראמלאזער פאליטישער האלטונג, ניט וויניגער אויך צוליעב זיין אפענער געגנוסליעבענדער נאטור. היינעס יערען וואכט, יערע האנדלונג פארפאלגט בערנע מיט א גאליגען בליק און מיט א בייזען נערעכניש. און וועז היינע האט זיך איינמאל דירעקט אבגעזאגט צו מאכען יד אחת מיט די רעוואלוציאנערען, האט מען שוין גאר נעגומען קוקען אויף איהם אין רעוואלוציאנערען לאגער מיט חשד. די פיינדשאפט צווי־שען בערנע און היינע איז געווארען אן ענדגילטיגע נאכדעם, ווי בערנע האט צוויי מאל אין זיינע „פאריזער בריף" אנגענריסען היינען פערזענליך. — איינמאל ביי דער פארעפענטליכונג פון זיי־נע „פראנצויזישע צושטענדע", און א צווייטען מאל ביי דער פאר־עפענטליכונג פון א שפעטערדיגען בוך: „ד'אלעמאן". היינע האט צוערשט אבגעשוויגען. אבער דאס „בוך בערנע", מיט וועלכען ער איז ארויסגעטראטען נאך בערנעס טויט, ווייזט ווייפיעל עס האט זיך אנגעקליבען ביי איהם אויפ'ן הארצען. דארט האט ער אויסגענא־

ליבעראלע אזוי גוט ווי זיינע אריסטאקראטישע אינסטינקטען, צו־טרעפען אין איהם דעם ארטיסט און אנבעטער פון פֿערזענליכקייט. אזוי גוט ווי דעם מיטפיהלער און וואַרטפיהרער פון די אונטער־דריקטע. די אינסטינקטיווע לוסט צום לעבען און צו יעדער ארט נענום באקומט א רעכטפערטיגונג פון א העכערער געראנקען־ארד־נונג, און ער דארף דערבי ניט שעמעדיג פארמאכען די אויגען און זיך לאזען שטראפען פון זיין אייגנעבאַרענעם אדער קולטי־ווירטען מיטלייד־געווייסען.

אין א פֿאַר מאַנאטען ארום נאָך היינעס אַנקומען קיין פֿאריז איז די עסען־סימאַניסטישע געמיינדע זיך צופאלען. איינער פון די פֿונקטען, צוליעב וועלכע דער אינערליכער שטרייט האָט זיך צו־פּלאקערט, איז געווען די עמאנסיפּאציע פון דער פרוי. אין יאנואר 1832 האָט זיך אריינגעמישט די רעגיערונג, האָט פארזיעגעלט דעם זאל אויף רי טעטבו, וואו די געמיינדע פלענט קאַנפערירען. און איהרע מיטגליעדער האָט זי געמאכט א פּראצעס. אבער דאָס האָט אויף א האָר ניט פערטונקעלט פאר היינע'ן די אידעאלע זייט פון סען־סימאניזם. זיין פּאליטישע און פילאָזאפישע שריפטשטעלריי פון די נעקסטע עטליכע יאָהר איז געזעטיגט מיט דעם סען־סימא־ניסטישער לעהרע. ער האָט אין איהר געפונען דאָס, וואָס איז אזוי נויטיג געווען פאר זיין נאַטור, וואָס האָט כסדר זיך געצונדען און זיך פארברענט אין אימפולסען — א סימטעם פון שטאַנדפונק־טען, וואו ער האָט זיך נעקענט לייכט און זיכער אריענטירען.

ער נעהט אן מיט א פיבערישער ארבייט. „איך בין אנב פליי־סיגער, ווי אלעמאל, און פשוט דערפאר, וויל איך ברויך אין פאריז זעקס מאל אזוי פיעל גלעד, ווי אין דייטשלאנד" (24 אויגוסט 1832). זייט סוף יאָהר 1831 האָט ער געשריבען פאר קאטאס „אלגעמיינע אויסבורגער צייטונג", א פּאליטיש זהר געמעסיגטען בלאט, באריכטען איבער פראנקרייך אונטער לואי פיליפּ. ער האלט זיך מיט גרויס פארזיכטיגקייט. עס איז קיין קונץ ניט געווען צו זיין איינער פון יענע דייטשע הויך־שרייער, מיט וועלכע פאריז איז יעמאלט פול געווען, אבער היינע האָט דערצו נאר קיין חשק ניט געהאט. געווים ווילט זיך איהם ניט איינמאל פאר אלע מאל

דייטש, האט נאר אין אלגעמיין געקענט אימפאנירען א מאטעריעל
באגרינדונג פון א וועלט־אנשויאונג. וויכטיגער פאר איהם איז גע־
וועז דער נייער בוי פון דער געזעלשאפט, וואס דער סען־סימאניזם
האט פארשפראכען. דער ירושה־אדעל און די קירכען־שטרות זאלען
פארלירען זייער מאכט אלס אויטאריטעטען; דאס, זייער פלאץ זאל
ניט פארנעמען די נידריגע פלאכקייט פון דער מאסע, נאר די
אויסגעקליבענסטע אינטעליגענץ, די גייסטיגע אריסטאקראטיע.
דער פונדאמענט פון דער נייער געזעלשאפט זאל זיין די העכסטע
אבשעצונג פון אינדיווידועלען אויפטהאו, פון ווערט פון דער פער־
זענליכקייט.

אבער פאלשטענדיג באצויבערט איז היינע געווארען פון דער
מאראלישער און רעליגיעזער לעהרע פון די סען־סימאניסטען...
אזוי ווי דער סען־סימאניזם האט זיך געשטעלט פאר א ציעל די
עררייכונג פון מענשליכען גליק אויף דער ערד, האט ער געמוזט
אנטקעגענשטעלען דעם דואליזם פון קריסטענטום, וואס זעהט אין
מאטעריעלען אל דאס בייז און גאט בלויז אין גייסט, האט ער ge־
מוזט אנטקעגענשטעלען דעם דואיגען דואליזם א רעליגיאן, וואס
שאפט אב דעם דואליזם, די געגענזעצליכקייט פון מאטעריעלען
און גייסטיגען. דאס האט געמוזט זיין א רעליגיאן, פאר וועלכער
גאט איז לעבענדיג אין דער מאטעריע, אזוי גוט ווי אין גייסט, א
מין פאנטאאיזם, וואס זיין מאראלישער אידעל איז די רעהאביליי־
טאציע, די פארהערליכונג פון פלייש, און פאזיטיווער געבאט איז:
באקעהר זיך צום זינליכען גענום, צו שעהנקייט, צו אלץ, וואס דער־
הויבט און אויפעלט דאס לעבען. דערמיט האט דער סען־סימאניזם
אין היינעס אויגען זיך אבגעשוידט פון אסקעטישען, אלץ און אלע־
מען אויסגליכענדען פראגראם פון די רעווולוציאנערען. ער וועגרט
זיך נעגען זיי: „איהר פארלאנגט אייגפאכע בגדים, ענטהאלט־
זאמקייט און ניט געווירצטען, געשמאקלאזען גענום; מיר, פאר־
קעהרט, פארלאנגען נעקטאר און אמבראזיא, פורפור־מאנטלען,
קאסטבארע וואויל־גערוכען, תענוג און פראכט, לאכענדען נימפען־
מאנץ, מוזיק און קאמעדיען...“

עס איז קלאר: אוא לעהרע האט געדארפט באפריידיגען זיינע

נאכלעסינט. ער געפינט דעם געשמאק פון גרויס־שטעדטישען לע־
בען, ער פלאנירט איבער די בולוואַרען, איז פארליעבט אין אבענד־
נעביל און ברענענדע לאנטערנען. „פרעגט אייך עמיצער, ווי איך
פיהל מיך דא, ענטפערט: ווי א פיש אין וואסער, אדער גיכער פאר־
קעהרט: זאגט איהם, אז ווען א פיש אין ים פרעגט זיך נאך ביי אן
אנדער פיש, וואס ער מאכט, ענטפערט יענער: איך פיהל מיך ווי
הייגע אין פאריז". (פון א בריף צו א פרייגד, אין אקטאבער 1832).
— נאך אין זומער 1831 איז ער געפאהרען צום ים, קיין בולאן,
וואס דאס איז ביי איהם געווארען אן אליעהרליכע נעוואהנהייט.
וועו אין פאריז אין 1832 האט אויסגעבראכען די כאלערא און
ווער עס האט געקאנט האט פארלאזען די שטאדט, איז הייגע גע־
בליבען, — אביסעל אויך צוליעב זיין שוועסטערקינד קארל היי־
נע, וועלכער איז קראנק געווארען, קומענדיג קיין פאריז אויף א
באזוך.

פון ענטשיידענדער באדייטונג פאר הייגע'ן איז געווען זיין
פארקעהר אין קלוב פון די פאריזער סען־סימאניסטען, וועלכע הא־
בען דאמאלס אנגעפיהרט א העכסט לעבעריגע פראפאגאנדא. מיט
אייניגע זייערע וויכטיגסטע פארשטעהער — באזאר, ענפאנטען,
שעוואליע — האט הייגע זיך באפרייגדעט פערזענליך. אין זייערע
טעאריעו האט ער נעפונען א פילאזאפיע, וואס האט צוגעטראפען
די פארשיעדענסטע טענדענצען פון זיין אייגענער נאטור.

די טעאריע, וועלכע איז נאכ'ן טויט פון סען סימאן (1825)
ענטוויקעלט געווארען אין בראשוירע, צייטשריפטען און פארזאמ־
לונגען, איז פריהער פון אלץ נעווען אן עקאנאמישע; זי איז געווען
באגריינדעט אויפ'ן גראנק, אז די אינדוסטריעו, די מיטלען פון
דער וויסענשאפט דארפען אויסגענוצט ווערען לטובת הכלל. דער
שמאטז זאל פארוואנדעלט ווערען אין ארבייטס־חברותא, מיט
א געמיינזאמען פארמעגען, וואס זאל אנגעפיהרט ווערען פון די
פעהינסטע קעפ. דער לעצטער און העכסטער ציעל איז די ראציא־
נעלע עקספלואטאציע פון ערד־קוגעל.

הייגע האט באמראכט דאס עקאנאמישע פראבלעם ניט פאר'ן
מיטעלפונקט פון דער לעהרע. איהם, דעם פערער־מענשען, דעם

פינפטער קאפיטל.

אין דער פרעמד.

מיט א פארקלעמטען הארצען איז ער אנגעקומען קיין פאריז. ווי עס וואלט איהם באנג געטהאן איבער דעם געטהאנעם שריט. אבער דאס איז שנעל פאראיבער. עס האט איהם אויפגענומען פאריז די הויפטשטאדט פון דער וועלט, וואו מען קען באטראכטען די וועלט־געשיכטע מיט די איינענע אויגען. עס האט נאך געשימערט און געפינקעלט די זון פון פאריאהרינען יולי. די לופט, ווי אנגע־טרונקען מיט גרויסמוט און ליידענשאפט צונלייך, האט נעצויבערט.

דאס יאהר געהאלט, וואס דער פעטער האט איהם אויסגע־שטעלט, האט איהם פארזיכערט פאר'ן אנפאנג: די רעקאמענדא־ציאנס־בריף, באזונדערס צו דער ראטשילד־פאמיליע, האבען נלייך געעפענט פאר איהם די טהירען פון דער גלענצענדסטער נעזעל־שאפט. ער האט זיך באקענט מיט באריהמטהייטען, שריפטשטע־לער, מוזיקער, שטאטסמענער. ראסיני, בערליאז, ליסט, שאפען בענגענען איהם. שפעטער מייערבער און מענדעלסזאהן. ער מאכט די באקאנטשאפט, וואהרשיינליך אין סאלאן פון לאפאייעט, מיט דער שהגער פירסטין בעלדזשיאזא, וועלכע האט פרייווילינ, אוים פאליטישע מאטיוון. פארלאזען איהר איטאליענישע היימאט. אויך זי אליין האט ארום זיך א קרייז פון באריימטענדע מענער, און אין דעם קרייז האט ער זיך צונויפנעטראפען מיט מהיער, מיניע און אלפרעד דע מוסע. ער קומט זיך אויף מיט מעאפיל נאטיע, מיט זשארוש זאנד, מיט אלעקסאנדער דומא. ער האט ווידער אויסגעפר־נען זיינע אלטע פרוינד דעם פוילישען נראף פאן ברזוא און מיכעל בעער פון בערלין. מען פיהרט איהם צוואמען מיט אלעקסאנדער אומבאלדט. ער באזוכט די בילדער־אויסשטעלונגען, די אפערא און די ביבליאטעק. אויך די בעלער פון די גריזעטקעס ווערען ניט פאר־

איהם די לעצטע ברירה, ער פיהלט וויפיעל דער דיכטער אין איהם וועט פארלירען דורך דעם. וועז עס עפענט זיך אונערוואַרטעט פאר איהם א מענליכקייט צו קריגען א שטעלע אין האמבורג — דער אמט פון ראטהססינדיקוס איז וואקאנט געוואָרען אוז א קלאנג האט שוין פארבונדען הייגען מיט דעם פאסטען — פרובט ער נאך אמאל בעטען וואַרנהאגען, יענער זאל זיך איינוועגדען פאר איהם. אויך די האפנונג פלאצט. אוז ער ענטשליסט זיך צו דעם לאנג־געפלאנעוועטען שריט — צו גהען קיין פאריז, וואוהין. אנגעצויגען פון דעם גלאנץ פון דער יולי־רעוואלוציאז, עס האבען דאמאלס אויסגעוואנדערט מאסען ראדיקאלע־גענאנגע דייטשען. צווישען זיי אויך בערנע. „איך פאק איין מיין קופערט אוז פאהר קיין פאריז, אום צו שפעטען פרישע לופט" (1טען אפריל 1831). די היימאט איז איהם מיאוס געוואָרען. — אויף'ן גוטען סוף האט ער גהאט די גלעגענהייט זיך צו איבערצייגען, אז ער האט גענוג־נען פאליטישען אנזהען אוז אנערקענונג: אין פראנקפורט, וואו ער איז פארפאהרען אויף אייניגע טעג אויף'ן וועג קיין פאריז, האבען די אנגעזעהענסטע פיהרער פון דער ליבעראלער פארטיי איבערגע־לאזען ביי איהם זייערע וויזיט־קארטען. דעם דריטען מאי 1831 א־ז ער אנגעקומען קיין פאריז.

בייגעוואהנט. ווי דער המון האט געמאכט אן איבערפאל אויף די אידישע הייזער. אויך סאלאמאן הייגע'ס הויז איז געווען אין נע־פאהר. די פאליציי האט זיך אריינגעמישט און איינגעשטעלט דעם טומעל. די יולי־רעוואלוציאן האט כמעט קיין שפור ניט געלאזען אין רייטשלאנד.

כאטש דער צייט־קאמף האט איהם געדופען און געצוינגען צו זיך, דאך געפינט ער אין זיך גענוג כוח, שפעט אין הערבסט, אויף דער צומוטונג פון אלבערט מעטהפעסעל, אנצושרייבען א רייה ליעדער, וואס ער נעמט צונויף אין „נייעם פריהלינג". זיי האבען ניט א סך וואג אין זיך. עס איז דא זהר פיעל רייצענדעם אין זיי, זיי פארווייגען דעם אויער מיט ריטמישע פיינקייטען. אבער זיי זענען ניט געדיכטעט אונטער דעם אימפולס פון לעבע־דיגען גענפיהל, ווי זיי מאכען דעם אנשטעל, נאר זיי זענען שפיע־לענדיג ארויגערופען גענוארען דורך א צארטער גענייטער פאנ־טאזיע פון פאעטישען אוצר, וואס שטעהט אונטער איהר רשות. זייער הן איז אביסעל לעדיגליך. מאנכע זענען אלט־פרענקיש מא־נירליך: „שפעט און פריה דורכאיי איך וויעדער די באזוכטעסטען אלעגען, אונטער יערען שטראה הוט זוך איך מיינע שעהנע צו ערשפעהען". מאנכע ווי א צופעל גער קלאפ איבער א סטרונע פון א ליעבער קאקעטער אונפארזיכטיגער האנד: „לייזע ציהט דורך מיין גמיט". דא איז ניט מעהר דער אנפאנגער, וואס האט די ווירקליכקייט נאך ניט ערלעבט, נאר גיכער דער ווירטואז, וואס האט זי שוין אריבערגעוואקסען און טהוט מיט איהר, יואס איהם געפעלט. דאס איז דורכלעבטער פריהלינג, נאר שוין מיט א צייט צוריק. אבער די ליעדער האבען דעם שיין, ווי זיי וואלט אקארשט געבוירען גענוארען. דערפון נעמט זיך זייער צארטע צעברעכ־לעכקייט.

נייע שטרייטיגקייטען מיט'ן פעטער קאכען סוף כל סוף פאר זיהם נויטיג צו קריגען א פעסטען באדען אונטער זיך, ער וועגדט זיך צו וואהנאגען, צי עס איז נאך פארהאן א שטיקעל האפנונג בער איהם אין בערל'ן אדער וויען. ער וועט פועל'ן ביי זיך צו מא־כען קאמפראמיסען. דער פלאן צו באזעצען זיך אין פאריז איז ביי

טום, און צי מען לויבט צי מען טאדעלט מיינע ליעדער, הויבט מיך ניט אן צו ארעו. אבער א שווערד זאל מיר געלעגט ווערן אויפ'ן ארון: דעו איך בין נעווען א סאלדאט אין באפרייאונגס־קריעג פון דער מענשהייט". נאטירליך, וועו מען באטראכט היינעם לעבעו פון דער נאהענט, וועט מען נעמעו די טיראדע זעהר פארזיכטיג. דאך, וואלט עם געווען גראב איבערגעכאפט די מאם, וועו מען זאל דעריין זעהן נאר א פאזע, א שפיעל. היינעם א צייטגענאסע האט זעהר פיין באמערקט: זיין ניט צוגעבונדעו זיין צו קיין זאך האט אין דער פאליטישער טריבונעו־רעלע געזוכט ווי א העכערע היימאט פאר זיך וואו אבצורוהעו זיך. און ווירקליך: דאם איז די נעהייטע אונזיכערקייט פון דיכטער אין זיך (וואם שטאמט אפשר פון פאר־העלטנישמעסינעו מאנגעל אין סובסטאנץ) — דאם איז די אונזיכער־קיים פון דיכטער, וואם זוכט ארום אן אנדער טהעטיגקייטס־פעלד און נעפינט עם, הסכם מיט דער דיכטערס נעמיטששטימונג, אין דער פאליטיק פון טאג. דאם איז נאטירליך ניט דאם נעהערינג, ראיעלע פארהעלטנים פון מענשעו צו זיין טהאט, ניכער אן אויס־וועג ווי א נויטוועגדיגקייט, און עם קעו זיך לאנג ניט האלטעו אונ־טער דעם דראנג פון דער ווירקליכקייט. צומאל האט היינע נאר קיין בליק ניט פאר דער פאליטישער ווירקליכקייט. פון איין זייט א דאקטרינער, פון דער אנדער זייט שטיצט ער זיך אין דער פארטיידינונג פון זיינע פאליטישע מיינונגעו אויפ'ן אונמיטעל־בארעו נעפיהל. אט דער פאליטיקער מיט'ן קאפ קעו ביי זיך פועל'ן צו זאגעו, אז די ישועה פאר'ן ליבעראליזם וועט קומעו ניט פון ענגלאנד, נאר פון רוסלאנד; אז צאר ניקאלאי דער ערשטער איז דער „באנער־טרעגער פון פרייהייט", ווייל, זעהט איהר, אין ענג־לאנד איז דער ליבעראלער צושטאנד בלויז א געשיכטליכער רע־זולטאט, און אין רוסלאנד האט מען אויפגענומעו דעם פראגרעס אלס אידעע.

וועו היינע האט באקומעו די ידיעה פון די פאריזער יולי טעג, האט ער נעוועגדעט זיין בליק צו זיין היימאט: „און דייטשלאנד? איך וויים ניט..." צוריקקעהרעגדיג זיך קיין האמבורג האט ער אליין

שיכטע פון דער רעוואלוציאן, לעזט מיניע, טהיער, די מעמוארען־ליטעראטור פון די ניינציינער יאהרען, און אויך די ביבעל. ענדע יוני געהט ער נאך העלגאלאנד, און דארט דערנרייכט איהם די אונ־גלויבליכע בשורה וועגען דער פראנצויזישער יולי רעוואלוציאן. ער איז שכור פון פרוידינער אויפרעגונג. איהם איז צו מוט, ווי די רע־וואלוציאן וואלט זיך אבגעשפיעלט אין זיינע אייגענע נערוועז. און דאך, דערווייסען מיר זיך פון זיינע העלגאלענדער טאגע־ביכער, איז ער נאר ניט געווען פאתבעריים דערצו; ער איז געווען מיר, אונ־פאליטיש געשטימט, פארטרוימט און זיך ארומטראגען מיט דעם נעראנק אויסצוטהאן זיך אין גאנצען פון פאליטיק. פלוצלינג איז דאס אלץ ווי מיט דער האנד אראבגענומען געווארען. ער וויים שוין, וואו ער נעהערט, זיין נעדאנק איז, צו געהן קיין פאריז. איז האמבורג שרייבט ער דעם שלום־באנד פון זיינע רייזע־בילדער: די „שטאדט לוקקא", מיט די צוויי אנהאנגען, וואו אין ערשטען קלינגט די מארסעליעזע און אין צווייטען אנגט ער אונז אן דאס מומען פון דער דייטשער רעוואלוציאן. אין מערץ פון נעקסטען יאהר גיט ער א קריענערישען פארואורט צו וועסעלהשפט'ס שריפט: „קאהלדארף איבער'ן אדעל", וואו ער באהאנדעלט די דייטשע פי־לאזאפיע אלס א פארשפיעל צו דער דייטשער רעוואלוציאן. די צענ־זור, אגב, האט זיך שטארק נוקם געווען אן דעם דאזיגען פאר־וואלט און נעמאכט עם ניט צו דערקענען.

אין די צוויי לעצטע בענדער פון די „רייזע־בילדער" באקומט דער פאליטישער אינטערעס אזא וויכטינקייט, אז מיר זעהען שוין פאראוים די באלדיגע אויפלעזונג פון דער רייזע־בילדער־פארם: איהר זין איז דאך דוקא אין דעם, ניט צו אונטערשטרייכען קיין איינצעלנעם אינטערעס, נאר לאזען פארשיעדענע אינטערעסען האיזען צוואמען. דא זעהען מיר שוין ניט קיין סוביעקטוויטעט, וואס שלאגט אב מיט אלע קאליבער. נאר א ווילען ברעכט זיך דורך, וואס איז נעוועגדט צו דער צייט. אין דער „רייזע פון מינכען קיין נעגוא", וואס זיין ליבעראלער נעוויסען רעווידירט שוין זיין אינס־טינקטיוען קולט פון נאפאלעאנען, געפינען מיר דאס ווארט: „איך האב קיינמאל קיין גרויסען ווערט ניט נעלעגט אויף דיכטער־

געגנער. א פערזענליכקיט באלויבינגער, נאר צוגלייך אויך א פאלי־
טישען בלוט שונא, א יונקער, א פרייגד פון יענע קלעריקאלע
קרייזען, וואס האבען איהם פארשפארט דעם וועג צו דער אוני־
ווערזיטעט. וועז דער דריטער באנד „רייזע־בילדער", וואס האט
ענטהאלטען די „רייזע פון מינכען נאך גענוא" און די „בעדער פון
לוקקא", איז ערשיענען ארום ווייהנאכטען 1829, איז מען איבער־
ראשט געווארען פון דער שארפקייט, מיט וועלכער ער איז דאס
מאל ארויסגעטרעטען. אפילו זיין בעסטער פרייגד מאריץ מאזער
האט דאס שוין נ ט געקאנט פארטראגען, און עס איז געקומען צווי־
שען זיי צו א ברוך.

אויך זומער איז ער אוועק צו די ים־בעדער פון העלגאלאנד,
און אין סעפטעמבער האט ער זיך איבערגעקליבען אין האמבורג
אום צו זיין צוזאמען מיט דער מוטער דער אלמנה. דאס אליין
נאר האט איהם געקענט באוועגען דערצו. ער האט אין פעברואר
פון פאריגען יאהר געהאט געשריבען פון מינכען צו וואהנאנען אין
בערלין: „קיין האמבורג וועל איך קיינמאל אין לעבען זיך נית צור־
דיקקעהרען: עס האבען מיט מיר דערט באסירט די ב׳טערסטע זא־
כען..." דערמיט מיינט ער נאטירליך פון זיין קוזינע טערע־
זא, וועגען וואס ער האט גראד דעמאלט ערפאהרען פון זיינע עלטערן:
ער האט נאך די הנפכונג צו בעקומען איהר ניט געהאט אויפגע־
געבען. ווי עס שיינט, דאס מאל האט ער זיך געהאלטען מיט זיין
משפחה פון דערווייטען. זיין פארקעהר איז א ליטעראריש־קינסט־
לעריש ער: מ ט דעם שריפטשטעלער לודוויג וויענבארג, אויגוסט
לעוואלד, דעם טויבען מאהלער ליזער, וועלכער איז בכלל א מאדנער
פארשוין געווען, און מיט די אלטע פרייגד צימערמאן, פריעדריך
מארקעל און מעטהפעסטעל. ער הערט פאגאניני'ן שפיעלען און
עסט זיך איין אין איהם מיט טייוועלשער נייניערינקייט. ער איז
אן איינגעהער אין די האלבען פון פעטער אהרענס און דארגערלא,
וואו די האלבע וועלט קומט זיך צונויף. ער לעבט פיבערהאפט. דער
קארנעוואל פון 1820 ברעכט זיין געזונד. ער וועדט קראנק, שפייט
מיט בלוט און מוז זיך צוריקציהען אין שטילער איינזאמקייט. ער
באזעצט זיך א ן וואנדסבעק. דא פארטיעפט ער זיך אין דער גע־

געפינען אן אבשפיגלונג אין זיינע „בעדער פון לוקקא". איין זאך בעאונרוהיגט איהם, וואס די באשטעטיגונג צו דער פראפעסורע פארזאמט זיך עפעס. ער פאהרט אב קיין פלארענץ. אבער לעננער לאזט עס איהם ניט זיצען. עס האט איהם פלוצלונג אננענומען א בענקשאפט נאך'ן פאטער. ער פאקט זיך איין אוז קעהרט זיך אום איבער די אלפען צוריק קיין דייטשלאנד. אין ווירצבורג ערגרייכט איהם די ידיעה, אז זיין פאטער איז דעם 2טען דעצעמבער געשטארבען. ער אילט זיך קיין האמבורג, וואו זיין מוטער האט זיך אריבערגעקליבען.

די פראפעסאר־שטעל איז איהם ניט באווילליגט געוואָרען. די אינטריגעס פון די קלעריקאלען, וועמען דער פארפאסער פון די „רייזע־בילדער" איז געווען אונבאקוועם, האבען געמאכט צונישט די בעמיהונגען פון זיינע פרייגד. דאס האט איינמאל פאר אלע מאל באשטימט היינע'ס קינפטיגע פאליטישע שטעלונג. וועז די ערשטע „הייליגע שמערצען" איבער דעם פארלוסט פון פאטער זענען געווען פאראיבער, האט ער זיך צוגעגרייט צו געבען א קלאפ, ווי ער האט נאך ניז אהער ניט געגעבען. וועז ער איז אין אנהויב יאהר 1829 אננעקומען קיין בערלין, וואו ער איז אויפגענומען געוואָרען פון אלטען פרייגדשאפטס־קרייז, האט ער באקומען אין האנד אריין דעם פאסקווילל , — „ראמאנטישער עריפוס"—וואס דער דיכטער גראף אויגוסט פאן פלאטען האט ארויסגעלאזט נעגען איהם אוז זיין הויבען „געזינונגם געגאסע" אימערמאן. שוין ביי זיין אבפאהרען קיין איטאליען האט איהם א פרייגד אין מינכען געלאזט וויסען, אז אזא ווערק איז אין דער ארבייט. אין פאטסדאם, וואו ער האט זיך צוריקגעצויגען אום צו פארצייכנען די אייגדריקע פון זיין איטאליעניישער רייזע, האט ער זיינע „בעדער פון לוקקא" געלאזט איבערגעהן אין א מערדערישער סאטירע געגען גראף פלאטען, וואס האבען אין נאנצען פארשאטענט יענעמס שמוציגע זיידלעריעז. שוין אין זיין „רייזע פון מינכען קיין ענוא" הערען מיר בייזע אנצוהערעניששען. אבער אין די „בעדער" איז ער געווען אונבארמהערציג, זיין גיפטיגער וויץ איז ניט געווען איבערקליבעריש אין מיטלעז. ער האט אין פלאטען געזעהן ניט נאר א ליטעראריישען

זיין פריינד און שטעלט זיך פאר איהם איין. יא, היינע בעט קאט־טא'ן איבערצונעבען דעם קעניג אייניגע ביכער זייגע, וואהרשיינ־ליך די „רייזע בילדער" און דאס נייע „בוך דער ליעדער", און צו־גלייך איהם נעבען אנצוהערען, אז דער פערפאסער איז פיעל מילדער און בעסער פון זיינע ווערק און פיעלייכט איצט נאנץ אנדערש ווי פריהער. „איך דענק, אז דער קעניג איז קלוג נענוג צו שעצען דעם קלינג נאך'ן שארף, און ניט נאך דעם צופעליג גוטען אדרעס שלעכ־טען נעבריוף. וואס מען האט נעמאכט מיט איהם" (פון א בריף צו קאטטא.)

היינעס פארטרויטע בריף פון יענער צייט צייכנען זיך אויס מיט אונושענירטע כאראקטערלאזיגקייט. ער מאכט זיך אלץ באקוועם. „איך בין א מענש, וואס לעבט פאר זיין פארגניגען". ער האלט אויף באציהונגען מיט א פאליטיש־פארדעכטינגען אוואנטו־ריסט, וויט פאן דערינג, וועלכער איז ביי דער רעניערונג פאר־רעכענעט אלס רעוואלוציאנער און ביי די ליבעראלען אלס שפיאן פון דער רעגיערונג. ער זוכט דורך זיין פארמיטעלשאפט זיך אייג־צושאפען א ברוינשווייגישען ארדען און שרייבט איבער איהם יענע פרעכטיגע זאצען, וואו ער נעמט זיך דאס רעכט צו אורטיילען וועגען א מענשען ניט לויט דער ראלע, וואס ער שפיעלט, נאר ווי ער שפיעלט: ניט צו קימערן זיך וועגען זיינע איבערצייגונגען. נאך קיינמאל האט היינעם נאטור זיך ניט ארויסגעשטעלט אזוי נאקעט, אזוי אפען אויף יענער זייט פון גוט און בייז. דאס איז געווען פאר היינען א קריטישער מאמענט. ער איז געווען ווי א וואג, וואס איז ארויס פון גלייכגעוויכט: אויף איין וואגשאל דער ארטיסטישער קולט פון פארם, אויף דער צווייטער — דער געבאט פון פאליטי־שע פרינציפען, און היינע האט אליין ניט געווואוסט, וועלכע וועט אריבערוועגען.

כמעט ווי זיכער מיט זיין מינכענער פראפעסאר־שטעלע, אונ־געפעהר אויף דער קאטעדער פון ליטעראטור געשיכטע, איז ער אין זומער אוועק קיין איטאליען — איבער מילאן, גענוא, ליווארנא אין דער טאסקאנישער פראווינץ און זיך אבגעשטעלט אין לוקקא. ער האט זיך אריינגעלאזען אין אויסגעלאסענקייט, פון וואס מיר

היינע, דער פערפאסער פון די „רייזע בילדער" ? ער ענטפערט דער־
פריים: יא! — אויף וואס יענער רעקאמענדירט זיך אלס פאליציי
אגענט און ראטה איהם גלייך צו פארלאזען די גרענעצען פון ווער־
טעמבערג. אין שטוטגארט זוכט ער אויף וואלפגאנג מענצעל, וועל־
כער אלס ארויסגעבער פון „מארגענבלאט" איז דאמאלס נעווען די
קריטישע הויפטמאכט אין זיד־דייטשלאנד. אין נאוועמבער קומט
ער אן אין מינכען.

וועז אויף דער רייזע האט ער זיך געפיהלט אנגענעהם איבער־
ראשט, ווי ווייט פאפולער זיינע „רייזע בילדער" זענען געווען. האט
ער דא אין מינכען זיך גערארפט פיהלען געשמייכעלט פון די
עהרענהאפטע בארינגונגען, וואס קאטטא האט איהם פארגעשלאגען.
דאך, האט ער אלס רעדאקטאר זיך ניט געוואלט פארפליכטען מעהר
ווי ביז יולי. ער האט ניט צופיעל צוטרויען געהאט אין זיינע פע־
היגקייטען אלס פאליטישער רעדאקטאר. אויסער דעם איז איהם
דער מינכענער קלימאט געווען פארדעכטיג. ער האט ווירקליך נע־
ליטען פון איהם, אבער הויפטזעכליך האט ער זיך ניט געוואלט
בארוהיגען אויף זשורנאליזם, ווי אויף זיין ענדגילטיגען לעבענס־
בערוף. ער האט נאך אלץ גע'חלומ'ט וועגען אן אקאדעמישער קאריע־
רע. די אומשטענדען אין מינכען האבען געשיינט צו זיין ניט
אונגינסטיג. קעניג לודוויג דער ערשטער, וועלכער האט ערשט אין
1816 אריבערגעטראגען דעם אוניווערזיטעט פון לאנדהוט אין
דער רעזידענץ, איז געווען אן אויסגעשפראכען ליבעראלער רעגיע־
רער. אלייז א געבילדעטער מיט בילדונגס־אינטערעסען, נאך מעהר:
מיט סימפאטיען פאר דער ראמאנטיק. האט ער נעטיילט די פאנטא־
זיעס פון די „דייטשטימלער" און אקטיוו זיי מיטגעהאלפען. קלענ־
צע האט פאר איהם געבויט, קארנעליום האט פאר איהם געמאהלען.
אין אט דער אויסגעליכענער אטמאספערע האט דער נעראנק וועז־
גען א פראפעסאר־שטעלע אין מינכענער אוניווערזיטעט געשיינט
צו זיין אזוי מעגליך, און היינע האט זיך געמומען פאליטיש צוריק־
האלטען. זיינע ענגלישע פראגמענטען, וואס ער האט געשריבען פאר
די „אנאלעז" האבען שוין א סך א מילדערן טאן, ווי דאס פריהער
פארעפענטליכטע. דער מיניסטער פאן שענק, אליין א פאעט, איז

די ערפאהרונגען, מיט וועלכע ער האט זיך באנוצט פאר זיינע „מעמוארען פון הערר שנאבעלוואפסקי". אנגעקומען איז ער דורך נאַרדערנעי, וואו די האנאווערשע אפיציערען, וועלכע ער האט נאר ניט איידעל אנגעטראטען אין זיין צפון־ים בריעף, האבען איהם קיין אונבאקוועמלעכקייטען ניט געמאכט, ווי ער האט געקענט ערוואַרטען. פארהאלטענדיג זיך א שטיקעל צייט אין וואנגעראאג, איז ער ענדע סעפטעמבער ווידער אין האמבורג. דאָרט האט ער צופעליג אנגעטראפען זיין פריהעריגע געלייבטע, זיין קוזינע אמאליע, וועלכע איז געווארען די פרוי פון איינעם א פריעדלענדער פון קעניגסבערג און וועלכע ער האט עלף יאָהר ניט געזעהן. „די וועלט איז נאריש און אויסגעוועפט, אָהן א ברעקעל טעם און שמעקט מיט פארטריקענטע פיאלקעס" — האט ער געשריבען נאכדעם צו וואַרנהאגען (דעם 19טען אקטאבער 1827).

נאך פאר'ן אנקומען קיין האמבורג האט ער געקענט מיטטיילען זיינע פרייַנד וועגען א פארשלאג, מיט זעהר ליבעראלע באדינגונגען, פון בוכהענדלער קאטטא פון שטוטגארט. איצט האט ער קאטטאס אייגלאדונג אנגענומען — איבערצונעמען צוזאמען מיט דר. לינדענער די רעדאקציע פון „מינכענער אלגעמיינע פאליטישע אנאלעז". צוליעב א רכילות, וואס מען האט פארשפרייט וועגען אים האם אין האמבורג און וואס האט זיין נאמען אָהן שום שולד פון זיין זייט, געשטעלט אין פארבינדונג מיט דער שהנע שוישפיעלערין טערעזא פערע, איז ער צופריעדען געווען צו פארלאזען האמבורג. ער שטעלט זיך אב אין לינעבורג און פארנעמט זיך מיט'ן וועג איבער געטינגען, קאסעל, וואו ער האט אויפגעזוכט די ברידער גרים און וואו לודוויג גרים האט געמאכט פון איהם איינעם פון די פיינסטע פארטרעטען. פאהרט איבער פראנקפורט, וואו ער זיך פריינדשאפטליך זיך צונויפקומען מיט בערנע, באזוכט זיין ברודער מאקסימיליאן אין היידעלבערג און באקענט זיך מיט דעטמאר, דאמאלס נאך נאר א יונגערמאן, און פארקניפט מיט איהם א פריינדשאפט אויפ'ן גאנצען לעבען. אויפ'ן וואַרטסבערג ביי הייליבראן, וואו ער מאכט מיט אן עקסקורסיע, קומט איהם אנטקעגען א פרעמדער און פרעגט זיך נאך ביי איהם: צי איז ער ניט

מאלסדינער אויסלענדישער מיניסטער און צוגלייך אויך פרעמיער. דער ליבעראלער קאנינג האט זייט דעם יאהר 1822, וועו ער האט פארנומען זיין פאסטען, אנגעפיהרט א דיפלאמאטישע מלחמה געגען דער „הייליגער אליאנץ"... שוין פון דעם אליין וואס היינע האט געוואוסט פון די דייטשע צייטוננען, האט ער געקענט האבען א נישקשה'דיגען באגריף וועגען דעם עפענטליכען לעבען אין ענגלאנד. זיין הויפט־אינטערעס אין לאנדאן איז געווען פאליטיק, דער פארלאמענט. זיינע „ענגלישע פראגמענטען" זענען דורכאוים פאליטיש און זיי וואלצלען אין די טאגעביכער, וואס ער האט דאמאלס געפיהרט, וואו דרך אגב אויסער ריין פאליטישע זאבען האט ער גענוגען ניט פאר איבריג צו פארצייכנען זיינע אייגדריקע פון שווישפיעלער קיענס שפיעלען... דאך ביי זיין גאנצער פאליטישער אויסעריכער ערנסטקייט בלייבט ער אין לאנדאן, וואס ער איז געווען — א דייטשער אינדיווידואליסט, א טרוימער, אן ארומוואנדערער. ער נעמט לאנדאן לויט דעם אויסערן אינדרוק, וואס עס מאכט אויף איהם: א שטיינערנער וואלד פון הייזער און צוויישען זיי א כסדר זיך דרענגענדער שטראם פון מענשענגעזיכטער. דער ענגלענדער, דאס ענגלישע לעבען איבעלט איהם. ער שפירט די מאשין. דאס אונגעהייערע, דאס מאסענהאפטע פון א מאדערנער וועלט־שטאדט קומט איהם פאר ווי א שווינדעל, א פארבלענדעניש.

ער באקענט זיך מיט שעהנע ענגלישע פרויען, פאר וועלכע ער האט ניט גענוג לויב־ווערטער — באזונדערס האט ער זיך צו דערמאהנען וועגען ראמסגייט, וואוהין ער איז ארויסגעפאהרען געווען אויף פערצעהן טעג — און ער פאר'תכל'עוועט א מאסע נעלד. סאלאמאן היינע האט איהם אויסגעשטעלט געהאט א היבשען קרעדיט־בריף אויף דער פירמע ראטשילד, פון וועלכען ער האט געקענט ציהען געלד אין א נויטפאל; האט ער ניט געווארט און דעם בריף תיכף צו געלד געמאכט: אויסער דעם האט ער נאך געהאט אויף דער האנד דעם האנארער פאר זיין צווייטען באנד „רייזע בילדער". — דעם 8טען אויגוסט, — אין זעלבען טאג איז געשטארבען קאנינג — האט ער אבגערייזט פון ענגלאנד. צוריקוועגס איז ער געפאהרען איבער האלאנד, וואו ער האט געמאכט

דער אבשיי פאר'ן עסטרייכשען קאבינעט, האבען נעטריבען פריער־ריך ווילהעלמען אלס טיעפער אין מעטערניך'ס רעאקציאנערער פאליטיק, ביז די קארלסבאדער קאנפערענץ פון די דייטשע רעגי־רונגען, מיט איהרע באשלוסען, האט געטראפען די דייטשע ליבע־ראלען אין בייז אריין און אין נאנצען נערויבט דעם גלויבען צו זעהן זייער בעסטע האפנונג — א פאראייניגטע פרייע דייטש־לאנד — פארווירקליכט פון די רעגירונגען נופא.

מען זעהט, עס האט יעמאלט ניט נעפעהלט קיין צינדשטאף צו צופלאקערן די פאליטישע ליידענשאפטען. פאר היינע דעם איד, דעם רהיינלענדער, דעם אינטעליגענט האט גאר קיין פראגע ניט נעקענט זיין, וואס פאר א שטעלונג ער זאל נעמען. די פאר־שידענארטיגסטע גענענזאצען האבען זיך געדעקט מיט די צוויי גרוי־סע פאליטישע גענענזאצען; רעאקציע און פארשריט. נאכמעהר: היינען איז פארגעקומען, אז דער דואליזם פון די דאזיגע צוויי פארטייען שפרייט זיך אוים איבער די גרענצען פון איין נאצי־אנאליטעט — דער דייטשער; אז ער נעהט דורך דעם גאנצען אייראפעאישען פעלקער־ צרנאניזם. אויך ליטעראריש שעפסונ־גען טארען ניט מעהר נעשאצט ווערן לויט זייער אייגענעם אינער־ליכען ווערט: זיי דארפען נעמען א פאליטישע שטעלונג — אהין אדער אהער. דארום איז גענטהע פראלטעט, איבערלעבט, ניט צייטמעסיג, פון איהם איז גארנישט צו דערגעהן, פון איהם לאזט זיך גארניט מאכען. מען מוז דינען דעם לעבען — מיינט היינע. ער נעמט דעם שטאף פון טאג אריין אין זיין ווערק און מאכט זיין ווערק דינען דעם טאג. מיט זיין צווייטען באנד רייזע־בילדער ווערט היינע א מאכט אין עפענטליכען לעבען. ער פיהלט זיך פון איצט אן אלס דער אדוואקאט פון די אונטערדריקטע, ער איז זייער סירשפרעכער, און די רעגירונגען באשטעטיגען עס דערמיט, וואס זיי פארבאטען גלייך זיין נייעם בוך.

צי עס איז איהם נעווארען אין דייטשלאנד אונבאקוועם צו־ליעב די פרייהייטען, וואס ער האט זיך ערלויבט אין בוך, אדער צוליעב אן אנדער אורזאכע — אין מיטען אפריל, גלייך ווי דאס בוך איז אבנעדרוקט נעווארען, איז ער אוועק קיין ענגלאנד. דער דא־

געשטאלט פון נאפאלעאנען, שטעלט זיך שוין אין שארפען ווידער־
שפרוך מיט דער דאמאלס הערשענדער רעסטאוראציאנס פאליטיק.
דען די דאמאלסדיגע פאליטיק איז דאך געווענדט געגען דאס רע־
וואלוציאנערע פראנקרייך. וואס איהר העכסטע פארקערפעחונג
איז פאר היינען געווען נאפאלעאן. די פארבינדעטע מלוכות —
עסטרייך, רוסלאנד און פרייסען, — וואס האבען נעבראכט צום
שטורץ די נאפאלעאנישע אימערפיע, זענען געווען די דריי זיילען
פון דער „היילינער אליאנץ", צו וועלכער עם זענען צוגעשטאנען
אלע אירארפאישע מלוכות אויסער ענגלאנד. דער ציעל צוליעב
וועלכען די „היילינע אליאנץ" האט זיך געגרינדעט איז געווען צו
שיצען און פלענען דאס פאטריארכאלישע, די נע'ירש'נטע אדר־
נונג אין אלע זאכען, הויפטזעכליך אין רעליגיעזע זאכען. און דאן—
צו ארבייטען מיט אלע מיטלען געגען דעם אויפגעקלערטען ליבע־
ראליזם, וואס האט אויפגעהויבען דעם קאפ און געגומען שטעלען
פאדערונגען. עס איז אוועק א סדרה רעאקציאנערע פאליטיק. וואס
איהר הויפט־אינספיראטאר איז געווען דער עסטרייכישער קא־
בינעט מיט מעטערניך'ן בראש, און צושטערט איז געווארען די
האפנונג פון די פאטריאטיש געשטימטע דייטשען, וועלכע האבען
געלחומ'ם וועגען א פאראייניגטען דייטשלאנד. די בונדעס־רעגי־
רונג וואס האט געדארפט כלומרשט פארשטעלען מיט זיך דאס
פאראייניגטע דייטשלאנד, האט איבערגעלאזען ווי געווען די לע־
כערליכע צושפליטערונג פון דייטשלאנד אויף קליינטשינקע טע־
ריטאריעס און מלוכה'לעך. יענער ארטיקל פון דעם בונדעסאב־
מאך, וואס איז אנגענומען געווארען אויף דער רעקאמענדאציע
פון פרייסען, אז די איינצעלנע שטאטען זאלען נעבען זייערע פעל־
קער קאנסטיטוציעס. איז נעבליבען כמעט א טויטער בוכשטאב.
אין פרייסען גופא איז אין דעם פרט ניט מעהר געטאן געווארען, ווי
אנדערשוואו, כאטש אין אינערליכער פארוואלטונג און אונטעריכט
האט די פרייסישע רעגירונג דערגרייכט אויסנעצייכענטע רעזולטא־
טען. די פארשפרעכונג פון קענינ, וואס ער האט געגעבען אין
1815, איינצופיהרען א פארלאמענטארישע ארדנונג, איז ניט
אויסגעפיהרט געווארען. פארשיידענע אויסרעכענונגען, ספעציעל

פראוא, אין וועלכער ער האָט געשריבען אין פאריז, איז זאפטינער, נעררונגענער, אבער איהרע גרונדשטריכען זענען שוין שארף אָנ־געצייכענט: אוועק פון בוד־סטיל צום געשפרעך־סטיל. אויף א נעוויסען אויפ'ן איז דער געשפרעך־פיהרער אלעמאל דא; פלינק און פריי, ניט געענגט פון קיין שטאַף, שפרינגט ער אלע וויילע אריין מיט איבעראשענדע אויספעלע. וועגדונגען, וואָס קומען מיט זייער אייגענער ריטהמיק, אונטערגעוואָגט פון דער איינגעבונג און שטימונג פון מאַכענט; וויציג און בארעכענט, מיט געלאַסענער באהערשונג פון די שפראַך־מאַרמען און שפראַך־מעגליכקייטען. דאָס איז א שמועס אין העכסטען זין — ניט נאָר דערמיט, וואָס דער רעדנער וועגדט זיך אפט נענוג צום לעזער, נאָר אויך דערמיט וואָס ער באוועגט זיך דורך דער גאנצער געזעלשאפטליכער בילדונג פון דער צייט. זיין יעדע באמערקונג זעצט די דאָזיגע בילדונג פאראויס. דאָס איז א כטיל, וואָס קען ניט אנדערש ווי זיין קאָנ־קרעט און פארביג. יעדער חידוש פון בילדליכען אויסדרוק וועלט באנוצט. דאָס איינגעשאפענהייט שפיעלט מיט דעם נעוואָגטעס־טען קאפריז, דער רעדנער טוט מיט די זאכען ארום, ווי עס טראָגט אוים זיין לוסט און פארגענינגען.

די רייזע בילדער זענען די הויפ־שוהל פון היינעס שפראַך־פעהיגקייט און שפראַך־פארמענגען. דא געווינט ער די הערשאפט איבער זיין אינסטרומענט, אום ערשט אין זיינע קינפטיגע ווערק צו מאַכען פון איהם א פאלקאַמענעם געברויך.

און צולעצט באקומט היינע מיט זיינע „רייזע־בילדער" א באשטימטע פיזיאָנאָמיע: זיין פאליטישע האלטונג צייבענט זיך אן דייטליך. פון די „בערלינער בריעף" שלאָגט נאך נאאיוע לאַ־יאליטעט. אין מעמואר איבער פויל־ען שפירט זיך דא און דארט א בייזער, אבער נאך א פארשטעלטער טאָן; פרייער, וועג אפילו נאך אלץ אין נעמיטליכען שפיעל, קומט די „רייזע אויפ'ן הארץ" ארויס מיט'ן וואָרט, דער צפון־ים־בריעף אבער רופט אן מיט'ן נאָמען די בייזע נעגנער, אין וועלכע עס קאָנצענטרירט זיך פאר איהם אלץ, וואָס מוז פאליטיש באקעמפט ווערן — דער אדעל און די קירכע. דאָס „בוך לע גראָן" מיט זיין איבערפליצענדען ענטוזיאזם פאר דער

אנגעריט. אז דאָ איז אן אבשניט פון זיין ענטוויקלונג. און צו־ גלייך מיט דעם פאַעט היינע האָט פראזאאיקער זיך געפונען אין זיינע „רייזע־בילדער". ער האָט כאשר־בען די רייזע, וואָס ער אלס סטודענט האָט געמאכט דורך די הארץ־בערג אין 1824, און ווי איבער נאכט איז איהם געגעבען געוואָרן די פארם, אין וועלכער ער האָט זיך אם פרייסטען נעקענט צונעמען און וועל־ כע איז געבליבען אין גרונד נענומען זיין פארם אויף שטענדיג. אין די „בריעף פון בערלין" און אין די „בריעף פון פוילען" קעמפט נאָך די סוביעקטיוויטעט פון שריפטשטעלער מיט דעם שטאַף, וואָס ער האָט צו רעפערירען, צייטענווייז נאָר רייסט זיך זיין איך דורך דורכ'ן שטאַף. איצט באהערשט ער די זאכען: „וואָס איך זעה ניט ארוים פון די זאכען, זעה איך אין זיי אריין". די זאכען זענען נלייכנילטיג, זיין איך איז די הויפטזאך. זיין „רייזע אויפ'ן הארץ" איז ניט א באשרייבונג פון הארץ, נאָר פון רייזענדען, וועלכער שטעהט אין זיי אין זיין פולער נרוים מיט זיינע שטימונגען, נע־ פיהלען און טרוימען. אין זיין רייזע־בריעף פון נאָרדערנעי, דיק־ טירט זיין איך לויט זיין ווילען דעם סדר פון די זאכען. פון נאָרדענ־ רעי איז כמעט די רעדע ניט.

דער שפיגעל אבער פון צווייטען רייזע־בילדער־באנד איז פאר היינע'ן געווען דאָס „בוך לע גראן". מען קען דאָס ניט ארונטער־ פיהרען אונטער קיין אנגענומענעם ליטעראריש־ען מין; אויס דער אייגענער ליעבעס־נעשיכטע, פארשטעקט אין א פרעמדען בגד, אויס יונענד עראינערונגען, אויס סענטימענטאליטעט און סאטירע, אויס אלע אינהאלטען. וואָס היינע האָט דאמאלס אין זיך נעפונען, פריי גרופירט, ווי דער אימפולס פון נעפיהל האָט זיי ארויסנע־ בראכט, פלעכט זיך איז זיגזאנען א ווערק, וואָס זיין קונסט נע־ שיכטליכער ווערט איז פיעלייכט אין ניט קיין אנדער זאך, ווי אין דער סואווערענעם צוטרויען פון קינסטלער צו זיך זעלבסט, אין זיין פאלקאמענעם פארלאזען זיך אויף זיין טאקט. אין אט די רייי־ זע בילדער וויזט זיך צום ערשטען מאל היינעס כארזוקטעריסטישע פראזא אין איהר פולער גלאנץ. זי לירייזירט נאָך, זי שטימט אן זיהר מארש אין פאעטישען טאן זיין שפעטערדינע פראזא, די

צוגיסט זיך אין נעצאקטע, איבערגעהאקטע און ווייטער שטראמענ־
דע ריטהמען — א פאנטאסטישע בארעזאמקייט, וואס פראיי־
ניגט די באקוועמליכקייט פון פראזע און דעם שוואונג פון לירים.
די בעקוועמליכקייט באדארף דער דיכטער, וועמ ער ווילֿ ניט אויפ־
אפערן מיט זיין אייגענטלעכן צוועק — איבערצוגעבן די פולע
פולקייט פון זיינע צארטעסטע בעאבכטונגען. אמאל דוכט זיך,
אז די זאפטיגקייט און פארביגקייט, וואס האט אנגעקוואלען אונ־
טער דעם דיכטערס פען, ווילֿ זיך ניט אין נאנצען צושמעלצען אין
זיין לירישער אויפרעגונג און לויפט אריבער איבער די לירישע
פראגמענטען. ער ווילֿ ניט יוצא זיין מיט באזונדען די נאטור. ער
נעמט אויף די נאטור מיט'ן קיהלען קוק פון א מאהלער. וועמ ער
רעדט פון זיך, נעמט ער זיך ווי א שטיק אויסערליכע דעקאראציע
פון לאנדשאפט, צוזאמען מיט די זאמד־כוואליעס, וואס לויפען
פאוע ברעג, צוזאמען מיט'ן ים גופא. ער זעהט זיך, אבער ער פיהלט
זיך ניט ווי איינס מיט דער נאטור.

אין דער „רייזע אויפ'ן הארץ" פלעגט ער די נאטור פארוואנד־
לען אין א מעשה'לע, אום פון איהר צו נענישען. איצט האט ער דעם
אביעקט ווען בליק פון אן ארטיסט. די דורכדרונגענישיט מיט'ן לעבען
פון דער נאטור, וואס פיהלט זיך אין אייניגע לידער פון „היימ־
קעהר", פארלאזט איהם דא — עס איז ניט ביי איהם מעהר קיין
זיכערע שטימונג.

ער האט אנגערופען זיינע „ים־לידער" קאלאסאלע
ע פ י ג ר א מ ע ן — דאס זענען זיי. זיי זענען דער מיטען פון
פאעטישען און גייסטרייכען: פאנטאסטישע בארעזאמקייט, א
לוקסוריעזער שפיעל מיט די רייכטימער פון זיין נשמה: פראכט־
פולע אויסברייגערייי פון מאכט און קענען, פון וואהלקלאנג, פון
פיינהעריגקייט. דאס געפיהל, באפרייט פון דער הערשאפט
פון מעטריק, באשטימט כסדר פון זיך גופא זיין ריטהם.

היינע האט אליין געפיהלט, אז מיט זיינע לעצטע ווערק האט
ער דערנרייכט דעם הויכפונקט פון זיין לירישער קונסט. אין 1827
האט ער צונויפגענומען דעם לירישען רייכטום, וואס ער האט ביז
אהער אנגעזאמעלט, אין דאס „בוך דער לידער", און דערמיט

וועלכען ווייטע לענדער וועלען דערמאָנט. — און דאָך אלעס צוזאמען קלינגט, קלינגט, ווי אן אבענד גלאָק! אדער עס וועהט עפעס דונקעלעס אין זיי, טריסטלאָז טרויריגעס און עס וועלט באנג, באנג... (די נומערן 5, 28, 29).

דאָס היינישע פיהלען איז דורכאויס געבונדען צום אויסערן לעבען; זיין געדיכט נייגט זיך צום רוהיג דערצעהלטען, צום עפישען; עס דערצעהלט נעפיהלפול (וואו עס פארשפּיצט זיך ניט מיט א וויציגען, עפיגראמאטישען געדאנק); עס זוכט ניט פונאנדערצונעהמען, פונאנדערצוקנייטשען דעם וואונדער פון די נעפיהלען. די פערזון, וואָס דא אין די „היימקעהר"-לידער באשרייבען זיי דעם דיכטערס לעבעס-נעשיכטע, נעווינען פיעל דערפון, וואָס זיי צו גרונד לייגט אן עפּישער מאטיוו, א ווירקליכע פאסירונג פון לעבען: אז ער האָט זיך צוריקגעקעהרט אין שטאָדט, אהיים געקומען. פיעלייכט דאָס שעהנסטע פון זיי („ביים וויטען האריזאָנט") שטיצט זיך הויפטזעכטליך אויף אָט דעם נעשיכטליכען מאטיוו. אבער די נייע מענשליכע האלטונג פון דיכטער זעהט מען פיעלייכט אם איינפאכסטען אין דער 34-טען נעדיכט: „איצט איז די צייט, וואו איך מיט פארשטאנד...". דאָרט נעזעגענט ער זיך — אין נאָקעטע וועלטער — מיט דער הויך-ראמאנטישער סטילויזירונג פון ליידענשאפט, וואָס איז נעווען דער סימן פון זיינע ערשטע געדיכטען: אבער נאָר מיט דער סטילויזירונג... דער שמערץ בלייבט, ניט געשטילט און ניט געשטילט צו ווערן, דער שמייכעל שאפט איהם ניט אב פון דער וועלט. און אזוי איז דאָס כאראקטעריסטישע פון אָט די היימקעהר-לידער, ווי אזוי דאָס נעפיהל און די איראניע דורכדרינגען איינס דאָס אנדערע: זייער אייגענארטיגקייט איז אין דעם, וואָס די ווערטער זענען אזוי צוזאמענגעשטעלט, אז דאָס פרעהליכע קלינגט טרויעריג און דאָס טרויעריגע פרעהליך... (מיין הארץ, מיין הארץ איז טרויעריג...").

אין די „צפון-ים בילדער" ניט היינע פאלשטענדיג נייעס. ער איז נעווען ארויסגעפאהרען צום ים, און דאָס ריעזיגע פון רוים און שטרעקע האָט אונענדליך צושפרייט די נרענעצען פון זיין עמפּינדונג, און זיין אלטער בייז-סענטימענטאלער סטראפען - מעטער זוייזט זיך ארויס צו ענג. דאָס גרענעצלאָזע צוריסט די פארם און

פאטישע פלענער, ענדיגט דאס אנגעהויבענע און לעבט מיט'ן ים, ווי פאריגען זומער.

זיך צוריקקהרענדיג קיין לינעבורג איבער ברעמען, שרייבט ער זיינע „ים־בילדער", פארפאסט דאס „בוך לע גראן", וואס שטעלען צונויף א נייעם באנד רייזע־בילדער. אין יאנואר געהט ער קיין האמבורג, אום אכטונג צו געבען אויף דעם דרוקען פון נייעם באנד פון דער נאהענט. דאס בוך ערשיינט אין אפריל. גלייך נאכדעם רייזט היינע אב קיין ענגלאנד.

מיט דער פארעפענטליכונג פון די ביידע ערשטע בענדער „רייזע־בילדער" אין 1826-1827 האט היינע מיט איין קלאפ באקומען א פעסטע ליטעראריש פיזיאנאמיע — אין אלע באציהונגען — סיי אין פאעזיע און סיי אין פאליטיק.

וואס דאס „אינטערמעצצא" האט פארשפראכען, האבען די ליעדער פון „היימקעהר", מיט וועלכער דער ערשטער באנד עפענט זיך, ערפילט. די שפראך פון „היימקעהר" רעפרעזענטירט — פיעל שטארקער ווי אין „אינטערמעצצא" — א באוואוסטזיין, וואס האט פארזוכט פון לעבען, וואס האט זיך געזעטיגט מיט'ן לעבען. וועז דארט זענען בוים און בלום געווען ניט מעהר ווי סימבאלען, צייכענס, היראגליפען, איז דא די נאטור דורכגעפיהלט, אינדיווידועל דורכגעפיהלט. עס איז שוין א העכערע שטופע פון אינדיווידועלען פיהלען, וועז די נאכט איז דא ניט מעהר, ווי אין „אינטערמעצצא" — „פייכט און קאלט", נור „פייכט און שטורמיש". אן אינטערמעצצא געדיכט, ווי „פיכטענבוים שטעהט אייזאם", דארף פארשטאנען ווערן סימבאליש; דא אין די נייע ליעדער ווערט לאנדשאפט נעמאהלען צוליעב לאנדשאפט, ווי אין די קלייגע ים ליעדער 10 און 11. דאס געדיכט „דעמערנד לינדט דער זומער אבענד" לעבט א לעבען פאר זיך אליין; אטמעט ווי דער זומער־אבענד: געדעמפט און פארשמאכט. און עס איז לאנדשאפט און פיעל מעהר ווי לאנדשאפט יענע שטימונג, וואס רעדט דורך דאס ליעד: „געזעסען זענען מיר בייס פישערהויז". וואס געפינען מיר דארט? די אייגפאכסטע זאכען: דער לייכט־טורם צינדט אן זיינע פייערן, א שיף וויגט זיך אוים'ן האריזאנט. א לופטיגער געשפרעך, אין

גען; ער האט אפילו קאהענ'ען צוגערעדט — כלומרשט פאר היינעס טובה וועגען — צו דערצאהלען זאכען וועגען היינען און אין פעטערס געגענווארט. „דאס האט קאהען געטאן — שרייבט היינע — אדער אום זיך וויכטיג צו מאכען, אדער אוים אומגעלומ־פערטער פריינדשאפט, מיינעגדיג אז ער טהוט מיר דערמיט א טובה". היינע ענדיגט דעם בריעף, אנדייטענדיג אויף זיין ברוגז מיט'ן שוואגער, מיט פאלגענדע ביטערע וועדטער: „א־ך האב די טעג פארלאָרען מיין שוועסטער. לעב וואהל, שרייב באלד".

ער לעבט ווייטער אין האמבורג צוריקגעצויגען, פארקעהרט ביים קאמפאזיטאר מעטפעסל, ביים באיאהרענטען פראפעסאר צימערמאן, וועלכער האלט לעקציעס איבער געטהע. ליטעראריש איז היינע באשעפטיגט מיט צונויפשטעלען א בוך, וואס ער וויל ארויסגע־בען אונטער'ן טיטעל „וואנדער בוך". און נאך וועלכען עס דארף קו־מען א ווייטערער צווייטער באנד. פון יענעם בוך איז געווארען דער ערשטער באנד „רייזע בילדער", וואס איז ערשינען אין פארלאג קאמפע פון האמבורג אין מאי 1826. די בריעף פון יענער צייט צייכנען זיך אוים מיט זייער העלער שטימונג. אבער צו באפעסטי־גען זיך אין האמבורג איז איהם ניט געלונגען. אין יולי מאכט ער א צווייטע רייזע צו נארדערניי, מיט דער אויסזיכט, דעם ווינטער צו פארברייגען אין בערלין, און מיט דער ווייטערער אויסזיכט צו ערפילען אן אלטען וואונש און רייטשלאנד אין גאנצען צו פארלאזען. פערזענליכע ערגערנישען, הויפזעכטליך אבער „דער איד, דער איד, וואס לאזט זיך ניט אבוואשען" האבען איהם פאר־מיאוסט די היימאט.

אין נארדערניי האט ער ווידער נעפונען די נעזעלשאפט פון פאריגען זומער, מאכט א נייע באקאנטשאפט מיט פירסט קאלאוו־סקי, א גייסטרייכען רוסישען דיפלאמאט, וועלכער פארלויבט איהם ענגלאנד ביז'ן הימעל אריין און וועקט אין איהם א חשק צו „היי־לייף". ער אין אביסעל מיד. דאך ליטעראריש טעטיג. ער שרייבט א רייזע־בריעף, וואס פלוידערט אוועק אין פרייסטען צו־זאמענהאנג „וועגען אלע זאכען און נאך עטליכע"; פארטראכט

ווערט כסדר געשטעלט פאר א פראבלעם; די טראדיציאנעלע פאר־
בעז־באצייכנונג איז ניט גענוג; מען מוז זיך ארומזעהן נאך א
ניואנס פון דעם אויסדרוק, אום צו באצייכנען די ווירקליכע קוא־
ליטעט פון די זאכען. און ערגיץ ניט האט היינעם איינגעשאפטס
זוארט געמאכט אזא פארטשריט אין דער ריכטונג פון פארפיינע־
רונג, ווי אין זיינע „צפון־ים ליעדער". די ערשטע פון דער סעריע
שטאמען פון אט יענע נאדעדערניי־טעג.

פון ים־ברעג האט ער זיך צוערשט צוריקגעקעהרט קיין לינע־
בורג. דער נעדאנק ווענען אן אקאדעמישען בערוף האט איהם
ווידער פארנומען. מאוטם מאוער זאל זיך ערקונדיגען, צי א דאק־
טאר פון יוריספרודענץ קען האלטען פילאזאפישע פארטראגען אין
בערלין. עס איז ניט קלאר, ווי מאוערס ענטפער איז געווען; ווע־
גיגסטענס איז היינע אין דעצעמבער בעשעפטיגט מיט צונרייטען
זיך צו די פארלעזונגען וואס ער דארף האלטען אין אוניווערזיטעט.
(14־טער דעצעמבער 1825). אבער קענטיג או ער מאכט שלום
מיט'ן נעראנק, או דערווייל פאר'ן אנפאנג ווען ער זיך פאר־
נעמען מיט ארוואקאטען פראקטיק, און ער פאהרט אב קיין האמ־
בורג. „פיעלייכט — שרייבט ער דאמאלס צו סעטהע — וועל איך
דיר באלד קענען אנזאגען די בשורה, או איך האב זיך בעזעצט אלס
ארוואקאט, האב נעהיראט און שרייב א סך א. ז. ו.". „היראטען"
מסתמא מיינט ער מיט טערעזאן; אלענפאלס, דעם נעראנק ווענען
איהר האט ער נאך ניט אויפגענעבען.

אין האמבורג איז איהם פון אנפאנג נענאנגען ניט אם בעס־
טען. פון זיין ארוואקאטור איז נארנישט נעווארען. היינע איז כי־
דערנעשלאגען. דערנאך ווערט די לאגע בעסער. סאלאמאן היינע
פארנינט זיך די ראלע פון נרויסען וואלטהעטער פון וועמעס נעלד
און אונטערשטיצונג אלץ אב. איינער פון זיינע פרייונד, קאהען,
האט זיך איהם באזונדערס ניצליך נעמאכט מיט זיין הילף. אבער
אינטריגען פון דער אנדערער זייט שערינגען איהם א סך. היינע
איז חושד זיין איינענעם שוואגער. נערייצט דורך דער פראכטונג
וואס חיינע גיט איהם צו פיהלען — און יענער האט עם כשר פאר־
דינט — פאר'מסרט ער פאר דער נאנצער וועלט היינעם פיהרונ־

און שנעל האָט ער אייגנעזעהן, אז דער באַאַנגענער שריט האָט איהם גאָרנישט ניט אייגנעבראַכט, ווי נאָר האָס סיי פון אידען און סיי פון קריסטען.

קורץ נאָכ'ן בענגענגען זיך מיט'ן פעטער אין נעטינגען ביים עקזאמען, האָט יענער ווידער באווילינט איהם א סומע אויף א רייזע צו דער נאָרדזעע. אוינוסט און סעפטעמבער פארבריינגט הייגע אין נאָרדערניי. ער חבר'ט זיך מיט די פישער, לאָזט זיך מיט זיי אוועק אויף גאנצע טעג אין ים אריין, שיפט זיך און טרוימט. ער באקענט זיך דאָ מיט דער פירסטין סאלמס, א פרייגדין פון ווארנהאגען'ס הויז, א שהגע פרוי פון צעלעע באשעפטיגט לייכט זיין הארץ. די פרויען בכלל באלעוון איהם. צווישען די האנאוורשע אפיציערען, וואָס באלאנגען צו דייטשען לעגיאָן, וואָס ענגלאנד האָט פארמירט — האנאוור האָט דאמאלס נהערט צו דער ענגלישער קרוין — נעפינט ער מענשען, וואָס האבען א סך ארומנעריזט איבער דער וועלט און מיט וועלכע עם איז אנגענעהם צו פארבריינגען. אונערוואַרטעט טרעפט ער דא זיין אלטען פרייגד קריסטיאָן פעטהע, וועלכער האָט פאר דער צייט חתונה נהאָט. זיי האבען זיך נעזעהן בלויז צוויי טעג, וואָס האָט אבער היינע'ן ניט נעשטערט אויסצובאַרגען זיך פון יענעם, פאר זיין אבריזע, זעקס לואידאר, וויל נראד האָט ער זיין אייגען געלד פארשפיעלט. און מיט דעם אלעמען איז ער אריינגעטאָן מיט זיינע אויגען און אויערען אין ים, זיין קאָפ שטרעקגט זיך אָן צו באהאלטען אין זיך די פארשידענאר־טינע שימערינדע פארבען־וואריאציאָנען, מיט וועלכע דער ים און די לופט איבער'ן ים שפיעלען כסדר.

אויף דער יבשה איז דער אויסזוהן פון די זאכען אונענדליך פעסטער, שטייפער; דאָס אויג נעווהנט זיך צו, די זאכען שנעל און פול צו דערקענען. אין דער אמת'ן דוכט זיך נאָר, אז מען דערקענט זיי; איידער מען באווייזט נאָך צו כאפען דאָס כאראקטע־ריסטישע פון מאָמענט, רוקט דאָס אויג שוין אונטער זיין אלגעמיי־נעם באנריף וועגען דער פארם פון די זאכען. אויפ'ן ים אבער זענען די פארענדערונגען אזוי שארף, אז עס קען זיי ניט פארביי־געהן, און דאָס גהירן, וואָס לעבט דורכ'ן אויסדרוק אין וואָרט,

דער פארפיהרערישער צויבער פון קאטאליציזם איז איהם, דעם דיכטער פון „וואהלפאהרט נאך קעוולאאר", ניט פרעמד געבליבען. און וועז אפילו שפעטער שטעלט ער זיך אבער און ווידער ארויס אלס ענטוזיאסטישער פראטעסטאנט, איז עס ביי איהם ניט מעהר און ניט וויניגער, ווי אימפראוויזירטע פאעטיש-פאליטישע טאקטיק. דער פראטעסטאנטיזם איז פאר איהם לויט דער אידעע רעליגיעזער ליבעראליזם, די רעפארמאציע דער ערשטער אקט פון דער רעוואלוציאן.

ער האט זיך געטויפט אין א מאמענט, וועז ער איז פארנומען געווען מיט דעם „ראבי פון באכעראך", וועז ער האט געהאלטען אין אויפשטעלען די אנטיטעזע צווישען זיך און געטהע, צווישען דעם ניט „איבערקלערענדען אויפאפפארונגם געפיהל און דער קאלטער, באראכענטער גליקסזוכעריי": דער ווידערשפרוך לאזט זיך ערקלערען דורך דער צארטער עמפפינדליכער נאטור פון דעם דיכטעריישען מענשען — ער קען זיין פרום און אונגלויביג צוגלייך; אלץ איז אין איהם פארהאן, ווייל אלץ איז ביי איהם פריהער פון אלץ געפיהל: קיין זאך געווינט איבער איהם ניט א הערשענדע באצווינגענדע מאכט; האט ער וואס ארויסגעראדט, איז ער מיט דער זאך פארטיג; איז דער ענין פאר איהם אויסגעשפט; דערמיט הויבט זיך אן און ענדיגט זיך עס. עס פלעגט איהם אליין צייטענווייז אונהיימליך ווערען פון אט דער געהיימניספולער צוברעכליכקייט פון זיינע שטאנדפונקטען. איינמאל שרייבט ער צו זיין פרייגד מאזער: „דו ביזט דער אויסדרוועהלטער, וואס פיהלט דאס שעהנע; איך בין דעריניגער, וואס דארף די שעהנע געפיהלען פון אנדערע ארויספלאפלען".

און קוים האט ער דעם שריט געטאן — דעם שריט צו דער קריסטליכער קירכע — פייניגט ער זיך שוין; מיט וועהטאג און שאנדע רעדט ער וועגען דעם צו מאזערן; עס עקעלט איהם צו באפוצען דעם עסק מיט הויכע פראזען; דאס אייניציגע ערליזונג איז, צו זיין אונבארמהערציג צו זיך; ער גלעהט אין אידישען מעמפעל און לאזט זיך וואפען די שמאך אין פנים ארייז פון דער בימה אראב, דאס גערייכט „אלמאנזאר" דריקט יענעם צושטאנד אויס.

פערטער קאפיטעל

וואנדער-יאהרען.

צווישען דעם עקזאמען און דער דיסערטאציע האט היינע זיך נע'שמד'ט. נאנץ אין דער שטיל, ניט אין געטינגען גופא, נאר אין א דערבייאיגען פרייסישען שטעדטעל, דעם 28־טען יוני, 1825. זיין נאמען העררי האט ער פארביטען אויף הייניריך (יאהאן קריס־טיאן). די פאמיליע אין לינעבורג האט שוין פריהער (אין זומער 1823) געפֿאנעוועט דעם שריט, אבער דאמאלס האט היינע דער־פון ניט געוואלט הערען. זייט יעמאלט איז דאס באדערפניס צו ווערען אונאבהענגיג פון פעטער און צו שטעלען זיך אויף די אייי־גענע פיס געווארען אלץ דרינגענדער. די יוריסטישע פראפעסיע. וועלכע וואלט געפאדערט פון איהם מיט לייב און לעבען אריין צו טאן זיך אין געזעץ־פראקטיק, האט וועניג נחת פארשפראכען. עס איז איהם ארויף אויפ'ן געדאנק אז דורך א ביטשריפט צום קולטוס מיניסטער וועט זיך איהם דאך אייננעבען צו צושלאגען זיך צו א פראפעסאר שטעלע (דעם 24־טען יוני, 1824). דער ביישפיעל פון זיין פרייגד נאנז האט איהם ענדגילטיג איבערצייגט, אז אלס איד האט ער גארנישט צו ערווארטען. האט ער באשלאסען מיט'ן טויף־שיין צו שאפען זיך א נארמאלען באזיס פאר א קאריערע. צום יודענטום האט איהם קיין אנדער זאך ניט צוגעבונדען ווי דער מיט־געפיהל צו די פארפאלגטע. פאר דעם ראציאנאליזירענדען מעסיגען רעפארמיודענטום, וואס האט ראמאלס ערשט אננעהויבען זיך דורכצובראכען א וועג, האט ער געהאט נאר וועניג פון חוזק; גיכער שוין האט צו איהם דעם ראמאנטיקער אפעלירט די פאר־גליווערטע פיעלפארבינקייט פון „ארטאדאקסישען יודענטום". אבער פונקט אזוי ווייניג באדייטונג האט פאר איהם, דעם שונא פון יעדער פאזיטיווער רעליגיאן, געהאט דאס קריסטענטום; כאטש

קאלט און גלייכגילטיג; מען האט ניט פארשטאנען זיין גראנדיעזע, איבערצייטליכע אין זיך זעלבסט פארזינקונג. אם טיעפסטען האט אויסגעדריקט די שטעלונג פון דעם נייעם דור, קארל אימערמאן אין זיין „בערלין".

זיך צוריקקעהרעניג קיין געטינגען, האט ער זיך גענומען פארצייכנען די איינדריקע פון זיין צופוס רייזע, אבער ער האט עס דערפיהרט ניט ווייטער פון די ערשטע טעג אין האלץ. אין מאי 1825 האט ער אויסגעהאלטען זיין דאקטאר עקזאמען, וואס איז איהם געהאנגען איבער'ן קאפ, ווי א שווערער וואלקען, און איהם אפילו פארטונקעלט דעם הימעל אין זיינע גליקליכע הארץ-רייזע-טעג. אין יולי פארטיידיגט ער זיין דיסערטאציע. דער דעקאן הונא האלט זעהר א שמייכעלהאפטע רעדע פאר איהם; דער פעטער, וועל-כער איז אהער פארפאהרען אויף א געשעפטס-רייזע, ווייזט זיך צו איהם זעהר נגעדיג; ענדע יולי פארלאזט ער גטעטינגען.

טער טייל פון דער געטהע'שער טראגעדיע האָט דאמאָלס נאָך ניט עקזיסטירט, ערשט דער העלענא־אקט איז געווען אנגעשריעבען. אבער ניט פארעפענטליכט. און פאר'ן אלטען דיכטער, וועלכער קלייבט זיך די גאנצע סומע ערפאהרונג פון זיין לאנג־יעהריגען לעבען אריינצוגעבען אין א צווייטען פויסט, שטעהט פלוצלונג עפּים א יונגער מאָן און דערצעהלט, אז אויך ער דיכטעט א „פויסט" און וויל אויב מעגליך מיט איהם קאָנקורירען. וואָס האָט ער געוואָלט דערצו זאָגען?

יענע טיעפע געטהע־פערעהרונג, מיט וועלכער מען האָט גענאטהעמט אין וואַרנהאָגענם הויז, איז הייַנען קיינמאָל ניט אריין אין בלום. צייט ער האָט געלעבט, איז געטהע פאר איהם געווען א שטיין אין וועג, וועלכען ער האָט רוהיג ניט געקענט פארבייגעהן; אבער און ווידער האָט ער זיך געמוזט מיט איהם פארנעמען. מען קען כמעט באצייכענען די עפּאָכען פון הייַנעם אינערער ענטוויקלונג לויט זיין שטעלונג צו געטהען. צו דער צייט פון יענעם באזוך האָט הייַנע זיך געזעטיגט מיט אפּאָזיציאָנס־שטאָף. אלס איר האָט ער זיך געפּיהלט בארופען ארויסצורעדען דעם שמערץ פון זיין געפּלאָגטען פּאָלק, און ער האָט געשאפען פון זיך און פון געטהען אן אנטיטעזע: זיך האָט ער געשטעמפּעלט אלס דעם זיך אויפּאָפּערענדען פאנטאסט און צו געטהען האָט ער צוגעקלעפּט די פראָזע פון א זעלבסט פארגניגטער, מיט זיך גופא זיך קוויקענדער באשעפענישׂ. אום ווי עס איז זיך צו דערהויבען איבער יענער פערזענליכקייט, האָט ער זיך געפרובט איינרעדען, אז געטהע האָט אויפגעוועקט אין איהם א וועהמוטיגען געפיהל, און ער גיט צו — כאראקטעריסטיש: „ער איז מיר ליעבער געוואָרען, זייט איך באדויערט איהם". ער באדויערט איהם, דאָך די באשרייבונג, וואָס זיין שפעטערדיגע וועזן, מאָהלט געטהען, אלס דעם אלימפּיקער.

מיט זיין נענגערשאפט צו געטהען איז הייַנע אין יענע יאָהרען, אגב, ניט געווען אליין. ער איז געשטאנען אין מיטען פון א צייטנעאָסישע באוועגונג: מען האָט געטהען ניט נעקענט מוחל זיין, וואָס אין אזא פּאָליטיש אויפגערעגטער צייט איז ער געבליבען

לאזט זיך מיט פרייד איבערוועלטיגען פון די אלטע שטימונגען. וואס וועלען וואך אין איהם, שרייבט מעמוארען. וואס דארפען זיין לעבען דערצעהלען און פארעפענטליכט אין בערלינער „געזעלשאפטער" פון פראפעסאר גוביץ דריי און דרייסיג ליעדער פון דער „היימקעהר".

אין די פסח־פעריען פון 1824 מאכט ער א רייזע קיין בערלין. ער פארנעמט זיך מיט'ן וועג איבער מאגדעבורג, באזוכט דאָרט קאַרל אימערמאַן, וועלכער האָט זיין ערשטער ליעדער־זאמלונג געווידמעט א גוטע רעצענזיע און מיט וועלכען היינע איז זייט דעמאָלט נעשטאַנען אין א פריינדשאפטליכען בריעף־וועקסעל. אין הערבסט וואנדערט ער צו פוס פאר א פאר וואכען דורך דעם הארץ־בארג און דורך טיבינגען. שטעלט זיך אָב ביי מילנער און וויסענפעלד, דעם פארפאסער פון „שולד"; באזוכט נעטהען אין וויימאר. שוין אין 1821 האָט ער אין איינעם פון זיינע גערישטען זיך געוואנדעט צו גענטהען אין אן אונטערשטראכען פרייען טאָן. און עס שיינט, אז ביי א פערזענליכען באזוך האָט ער זיך גוט בעסער געפיהרט. מיט זיין קאפריציעזער קונסט צו פארשווייגען, וואס גיט צו אזא רייץ זיין שפעטערדינגען „ווינטערמערכען", דריקט ער זיך אויס וועגען זיין באזוך ביי גענטהען אין א בריעף צו מאזער: „איך בין געווען אין וויימאר, דאָרט איז אויך פארהאן גוטער נאנז־בראָטען" (24־טער אָקטאָבער, 1824). היינעס ברודער וויים צו דערצעהלען וועגען דעם, אז גענטהע האָט היינע'ן אויפגענומען פריינדליך אין גנעדיג און האָט ביי איהם א פרעג געטאָן מיט וואסערע פאעטישע ארבייטען ער איז איצט פארנומען. היינע האָט אויפ'ן שטעל זיך אבגערופען: „מיט א פו סט". אויף וואס געטהעס קורצער ענטפער איז געווען: „וויייטער האָט איהר ניט קיינע געשעפטען אין וויימאר, הערר היינע?" — און היינע: „מיט מיין פוס איבערן שוועל פון אייער עקסעלענץ זענען אלע מיינע געשעפטען אין וויימאר ער־לעדיגט" און האָט זיך אבגעזעגענט. עס איז נעווען געשמאקלאָז פון היינע'ן גראר, צווישען אלע זיינע ליטעראריש פלעגער, צו דערמאָהנען א „פויסט": אגב, קומט דער פויסט פלאָן ערשט איצט אויף אין זיינע בריעף און בעת ער איז נעשטאנען פאר'ן פויכט־דיכטער, האָט ער עס מסתמא נאר נעהאט אין די געדאנקען. דער צווי

פארליעבט. זיין ליעדער סעריע, „די היימקעהר" באציהט זיך דאס אויף אט דעם צוריקקעהרען זיך זיינעם אין 1823 אין דער קלאסישער הייס פון זיין ערשטער ליעבע. די ליעדער זענען אייגנאַרדענט אזוי, אז זיי דערצעהלען די צווייפאכע נעשיכטע פון ווידערוואכטען קומער אוז נייער ליעבע. אוז מען מוז צום צווייטען מאל זאגען, אז ער האט קיין גליק ניט געהאט. דא אויפ'ן זעלבינען אָרט, וואו ער איז באהערשט געווארען פון דער ערינערונג אן דער אלטער ליידענשאפט, דער ליידענשאפט, וועלכע ער האט געהאלטען פאר אן אבסאלוטע, אונפארגענגליכע. אויפ'ן זעלבינען אָרט נעמט איהם די ליעבע נאך אמאל נעפאנגען אוז בלענדעט איהם אוז נארט איהם ווידער. עס איז ניט אבצושאצען, ווי די דאזיגע ערפאהרונג האט גע־מוזט ווירקען אויף איהם. זי האט ארויסגעפיהרט זיין הארץ אין דער איראניע פון די ליעבעם געפיהלען. ווי אנהערש לאזט ער פון זיך הערען איצט. דאסמאל שרייבט ער אזעלכע פערזען: „גלויב ניט, דאס איך וועל מיך דערשיסען, ווי שלים די זאכען זאלען ניט שטעהן, דאס אלעס, מיין זיסע, איז מיר שוין איינמאל געשעהן".

זיך צוריקקעהרענדיג פון האמבורג אין זיין נייער היים לינע־בורג, די „רעזידענץ פון לאנגווויליגקייט", פארברייננט ער דאָרט פיער מאנאטען, דיכטענדיג אוז שטודירענדיג: אין יאנואר פון נעקס־טען יאהר פאהרט ער קיין נעטינגען אוז לאזט זיך צום צווייטען מאל אינשרייבען אין דער אוניווערזיטעט. איצט האנדעלט זיך איינפאך ווענען דעם אויסצוהאלטען דעם עקזאמען. לייכט ניט זיך איהם דאס יוריספרודענץ סטודיום ניט. ער געהערט צו יענע מענשען, וואס קענען אין זיך ניט אויפנעמען קיין זאך, וואס לאזט זיך ניט פארוואנדלען אין זייער פערזענליך אייגענטום. דערפאר האט איהם גראב צו־געטראפען דער טרוקענער, דירעקט אויפ'ן עקזאמען צוגעשניטענער קאנספעקט־קורס פון אוניווערזיטעט־לעהרער מייסטער. אזוי, אין איבעריגען, באטייליגט ער זיך אין סטודענטישען לעבען: איז אן אייג־נהער צום פערעהרטען היסטאריקער סארטאריוס, וועמעם הויז איז פאר איהם אויך פריהער אפען געווען, פארקעהרט ביי דעם יוריסט איינהארן. ער לעזט קראניקען אוז פארטיפט זיך אין אידישען אל־טערטום, פארטראכט דעם ראמאן „דער ראבי פון באכעראך" אוז

היינע האט ער זיך נעהאלטען אלס דער קינפטיג־באריהמטער פּלי־
מענים, וועלכער איז שוין דורך דעם אליין בערעכטיגט צו יענעמס
אונטערשטיצונג. די איינפאכע פּליכט צו האבען א בערוף, וואס
זאל איהם שאפען זיין לעבענסאונטערהאלט, איז איהם דאמאלס
פּארגעקומען, ווי א ביטערער, אונפּאדדיענטער שיקזאל. ער האט
דעם גרעאנק וועגען פּרייער טהעטינקיט קיינמאל ניט אויפּגעג־
בען, און כאטש מאמענטענוויז פּלעגט זיך צושפּיעלען אין איהם
דער גייסט פון אנאבהענגיקייט, דאך אלס כלל פּלעגט ער זיך פּאר־
לאזען אויף דעם ריעזיגען פּארמעגען פון זיינע קרובים דארט
אין האמבורג.

עס איז איהם ניט באשערט געווען צו באטרעטען דעם בודען פון
האמבורג יענעם יאהר און עס זאל זיך ניט איבער'חזר'ן מיט איהם
דאס, וואס האט שוין איינמאל פּאסירט מיט איהם: דער אלטער
שמערץ און דער אלטער האס האבען ווידער זיך דורכגעבראכען
מיט זייער פּולער קראפט. אין מיטען פון א בריף־וועקסעל, וואס
איז נעשטימט געווען אין א רוהיגען פּלוידער טאן, רייסט זיך דעם
11טען יוני 1823 אריין א שורה נעפּארבט צעטל לינט ווי אן אנגענליהטער
פּיהל: „א פּינסטער־בלישצענדער צארן ליגט ווי אן אנגענליהטער
אייזערנער דעק אויף מיין זעעל. איך לעבע נאך אייביגער נאכט—"
אונגעפּאהר מיט פּיער וואכען שפּעטער לאזט ער וויסען זיין פּרייגד
מאזער מיט א געהיימניספּולער מינע, אז א נייער געמיטס־פּרינציפּ
וועט זיכער פּאר א רייה מיט יאהרען פּיהרען און באשטימען זיין
דענקען און האנדלען. ער בענקט נאך דער פּארטרויטער שטונדע,
וואו ער זאל קענען זיין פּרייגד וויזען, ווי „א נייע נארישקייט אין
אויפּגענאנגען אויף דער אלטער". „האמבורג!!! מיין גיהנום
אין גן עדן צו גלייכער צייט!" די ערקלערונג פון דעם גהיימניס
איז, אז קומענדיג קיין האמבורג האט ער געטראפּען אמאליע היי־
נעם אינגערע שוועסטער, טהערעזא, וועלכע איז אין 1819 נאך ג־
וען א קינד און איז איצט אויסגעוואקסען צו א שענער זעכצעהנ־
יעהריגער מיידעל. זי האט איהם צוערשט דערמאהנט אן איהר על־
טערע שוועסטער — „זי האט דיועלביגע אויגען, וואס האבען מיך
אזוי עלענד גמאכט" — ביז ענדליך האט ער זיך אין איהר אליין

מעניק געשאנקען צעהן לואידאר אויף אן ערהאלונגס־רייזע קיין קוסקהאפען. היינע האט דארט פארבראכט זעקס וואכען, און צוריק־קעהרענדיג זיך קיין האמבורג, האט ער זיך באזעצט אויפ'ן פע־טער'ס לאנדהויז אין אטענזען. דאס איז דאס לאנדהויז, וואס היינע האט זיין נאנץ לעבען פארגעסען ניט געקאנט — אויפ'ן ראנד פון א בארג, פון וועלכען משופריגע גארטען־טעראסען האבען גיפיהרט צום וואסער אראב. עס שיינט, אז דער פעטער האט ניט נעוואלט זויסען פון היינעס פלענער; מען האט זיך געאייניגט, אז פאר דאס יאהר 1824 זאל ער באקומען צום שטודירען נאך 100 טאלער. די סומע איז איהם נעגעבען נעווארען נאך עטוואס אונאנגענעהמע פאר היינען פארהאנדלונגען מיט'ן פעטער. יענער האט איהם געהאט צוגעזאגט פאר די יאהרען 1823 און 1824 צו געבען 400 טאלער, אבער אזוי ווי היינע איז צו גיך באריטג געווארען מיט'ן נעלד, האט ער איהם נעשיקט א שטרענגען בריעף מיט פארווירפע קיין קוסקהאפען, וואו ער שטימט איין צוצוזיכערן איהם 500 טאלער, אבער פון מעהר ווייל ער ניט הערען. היינע האט זיך דערפיהלט שמערצליך נעטראפען, דאך די 100 טאלער האט ער אנגענומען, ווייל אויף זיי האט ער סיי ווי נערעכענט, האט ער זיך פארענט־פערט. ער איז נעבליבען זיצען אין הויז און האט זיך ערנסטער, ווי ביז אהער, נענומען פאר זיין יוריסטישען סטודיום מיט דער אויסזיכט צו מוזען פארדיענען שפעטער זיין ברויט מיט אדוואקאטור.

נעלד־שווערינקייטען און נעלד־שטרייטינקייטען האבען ניט אויפגעהערט אין היינעס לעבען. ער איז ניט פעהיג נעווען אבצוגע־בען זיך מיט א פעסטע פראפעסיע — און אנשטענדיג צו לעבען, ווי עס פאסירט היינט, אלס פרייער שריפטשטעלער אדער זשורנא־ליסט, איז דאמאלס נאך אונמעגליך נעווען. עס קומט נאך דערצו, וואס ער איז נעווען צו פיעל פארשוועגדעריש מיט זיין נעלד און האט זיך שטענדיג נעלאזט פארפיהרען פון דער האפנונג אויף גרויסע איינאהמען. ער האט זיך אליין מודה נעווען, אז דער בודשעט רעגיערט אין איהם דעם מענשען, אויב ניט זיינע נעראנקען, דאך זיינע האנדלונגען. אנטקעגען דעם רייכען סאלאמאן

ראמאנטיק: דאס פאלקסליעד, דער זין פאר דער מעשה'לע און „זאגע". און געווים האבען אויך יענע טיעפע, פאראדאקסאלע, אונ־ערהערטע שייכות'ן, וואס דאס ראמאנטישע דענקען האט ענט־דעקט צווישען זאכען, געמאכט „איהרען" היינעם באוואוסטזיין, וועז אפילו עפטער פון אלץ פלעגען זיי ביי איהם גלייך איבערלויפען אין א ריזיקאלישען שפראך־וויץ.

אין די סאנעטען פון זיין ערשטער ליעדער־זאמלונג הערט זיך א מאדנע צורייצטער טאן. דער פאעט ברונזו'ט זיך געגען דער אומ־געבונג. די שטימונג איז געקומען צו איהם אין בערלין. ער האט געהאלטען, אז מען פארפאלגט איהם, פארלייומדעט איהם. אהן א קלארען גרונד, האלב אין ערנסט, האלב אין שפאס, לאזט ער וויסען זיין אלטען פרייגד סעטהע, אז זייער פרייגדשאפט איז אוים. קלאגען איבער זיין געזונד, באזונדערס איבער קאפ־שמערצען, וואס ווערען פון איצט אן זיינע שטענדיגע פייניגער, הערען ניט אויף אין זיינע בריעף. ער נעמט זיך פיהלען שלעכט. א שטיקל צייט אויף זיין קורצער רייזע קיין פוזען, טראגט ער זיך ארום מיט דעם געראנק צו ווערען פראפעסאר פון געשיכטע. אבער אין 1822 פארוועהרט די פרייסישע רעגיערונג די אידען דעם צוטריט צו לעהרער־עמטער, און אויך די האפנונג פלאצט. איצט וויים ער שוין גאר ניט וואס פון איהם זאל ווערן. ער קומט אויף א נעראנק וועגען פאריז. אין 1823 פארלאזט ער בערלין און געהט נאך לינעבורג, וואס זיינע עלטערן האבען זיך דערווייל אריבערגעקליבען, פארבליבט מיט זיין פא־מיליע איבער דער חתונה פון זיין שוועסטער — מיט איינעם מא־ריץ עמבדען — און אין יולי איז ער אין האמבורג. דער אייגענטלי־כער צוועק פון זיין רייזע איז צו האבען אן אונטערערזונג מיט'ן פעטער. ער האט א נעהיימען פלאן אבצוברעכען דעם יוריסטישען סטודיום און אויסצוקליבען זיך דעם דיפלאמאטישען אדער פרייען ליטעראריישען בערוף, — מיט אן אויג אויף פאריז. דארף ער זיך פארזארגען מיט דער נויטיגער גאלד־אונטערשטיצונג פון פעטער, אבער אזוי ווי דער פעטער סאלאמאן היינע האט זיך אליין נעקלי־בען אין וועג, איז צו קיין אונטערערזונג ניט געקומען. דער פעטער פון דעסטוועגען איז דאס מאל נעווען גנעדיג און האט דעם פלי־

לעבען האָט ער געוואָלט געבען אזא געשטאלט, לויט ווי ער האָט עס געוואָלט. דעם ווערט פון דער ראַמאַנטישער פאַעזיע האָט ער נעזעהן. דעם ווערט פון דער ראַמאַנטישער פאַעזיע האָט ער נעזעהן ניט אין אויסערן, שטאַפֿליכען, נאָר אין דעם געפיהל, שאַטירט אין טיעפֿען געהיימנים, אין דעם געפיהל פון מענשען. וואָס איז דורכגעגאַנגען דורך דאָס קריסטענטום. וואָס די קלאַסישע פאַעזיע איז פאר דעם קלאָר־פיהלענדען מענשען פון אלטערטום, איז די ראַמאַנטישע פאר'ן מענשען פון קריסטענטום. דא, אין דעם פונקט, אין וועהטאַגליכען און צוגלייך זיסען פיהלען, אין דעם ווידער־שפּרעכיגען פיהלען, שליעסט היינע אָן זיין איבערלעבונג צו יענער שטימונג, וואָס די ראַמאַנטיק האָט געמאכט צו רעדען. אבער בעת עכטע ראַמאַנטיק זוכט שטענדיג א פארהעלטנים צום אונענדליכען, קומט ביי היינע'ן דאָס שפּיעל אין פאדערגרונד, און דאָס כאראקטעריזירט איהם פיעלייכט אם ט׳עפּסטען. דאָרט איז אלץ געשטאַלטן גרייט צו פארוואַנדלען זיך אין א מיטהאס, ביי היינען זענען די זאכען נאָר דאָס, וואָס זיי זענען. פאר זיין ראַמאַנטישען פיהלען זוכט א פלאַסטישע געשטאלט — דערמיט ניט היינע ארויס זיין אינערליכע האלטונג מיט איהר גאנצען אונטערשיעד צו דער עכטער ראַמאַנטיק. עכט ראַמאַנטישער געפיהל גרייכט וויטער, איבער דעם באגריף פון קלאָרער, ווירקזאמער פארם; עס קוועלט פון זיך און פארשוועכדעט זיך פריי. וואו א ראַמאַנטישער לירייקער, ווי ברענטאַנא, האקט אב און בלייבט אהן וועדטער, מיסטערט נאָך היינע א סענסאציאנעלען אויסדרוק. וואו ברענטאַנא פארליערט זיך אין עפּים, וואָס האָט קיין נאַמען ניט, גיט היינע א נאַמען. וואו ביי ברענטאַנא פארבלאַנדשעט די נשמה אין א לאבירינט, אנטליהט היינע ביי דעם אויסערן לעבען א געמיטליכען זשעסט. וואו ראַמאַנטישע פאַעזיע לויפט איבער אין דאָס גרענצלאָזע, שוועבט ביי היינע'ן איבער יעדען פון זיינע לידער דאָס, וואָס נאוואַליס רופט אָן — „די אידעע פון גאנצען", און ארגאניזירט און קאנצענטרירט. ערשט שפּעטער, און נאָר צוליעב אנדערע אורזאכען, האָט היינע זיך לויז געבונדען פון דער פארם. דאָס בעסטע, וואָס ער האָט געגומען פון דער ראַמאַנטיק, איז די ענגערע וואַרימערע דורכדרינגונג מיט דעם לעבערגען; איז די גרויסע מתנה פון דער

מענשליכע בעוואוסטזיין בכלל, מיט אלץ, וואס איז אונערגרינדליך, זואס ליגט אויבער יעדער פערנונפט. דאס איז די ראמאנטיק פון נאך פאר היינעם צייטען. ער באגעגענט אפילו איינעם פון איהרע ערשטע רעפרעזענטאנטען א. ו. שלענגל פערזענליך, אבער דער אייגענארטיגער לעבענסאינהאלט פון דער ראמאנטיק איז איהם געבליבען פרעמד און אונפארשטענדליך. דאך, די דערציטערונג, וואס האט ארויסגעפלאצט פון דער ראמאנטיק און וואס האט אונטערגעהויבען דאס גאנצע גייסטיגע לעבען פון יונגען יאהרהונדערט, האט נאך אננעהאלטען איהר וויברירען אין דער פילאזאפיע, פאעזיע און פלאסטישער קונסט. אויך געטהע, צי אין שלום צי אין קריעג מיט איהר, האט געמוזט כסדר זיך מיט איהר פאנאנדערדרעכענען. וואס אין יענער אוניווערסאלער ראמאנטיק איז געווען א ברויזענדער געמיש, איז זיך איצט צולאפען אין איינצעלנע אבגעקלערטע טענדענצען, וואס האבען געווירקט פלאך און בריט. ארויסכאפענדיג איינצעלנע טענדענצען — ריטערטום, פרומקייט, דאס פאטערלענדישע, דאס פאלקסטימליכע, דאס מיטעלאלטערליכע, זענען עס געווען די פארשיעדענע קאליבער, אין וועלכען די ראמאנטיק האט זיך איבערגעבראכען און אונטער וועלכע זי איז פאפולער געוואָרען. די ליעבע צו ריטער־ראמאנען און ריטערשוישפיעל, טורניערען, פראצעסיעס; קינסטליכע רואינען, פארשאטענע מיט בוימער, ריטערטומס, קאפעלען, און קלויסטערארטיגע געביידען, מיט דעם גאנצען גאטישען שפיצען־גענפלעכטס, וואס האט נעראפט באצערען אי די וואהנונגען, אי די הויז־כלים אי די בגדים אפילו, ווי עס ערקלערט דער מאניפעסט, וואס איז ארויסגעקומען פון געטהעס קרייז — דאס איז געווען ראמאנטיק אין דער מארע. איהר פאעטישער רעפרעזענטאנט איז געווען דער סענטימענטאל־ריטערליכער לאמאטפוקע.

אויך היינע האט פון אנפאנג זיך נעלאזט טראגען פון דעם דאזיגען שטראם און בין זיין לעצטען טאג האט ער ליעב געהאט מיטעלאלטערליכעם און עקזאטישעם אין זיין קליידונג. דאך האט ער פון נאטור אוים זיך געפיהלט ניט גוט מיט א פאעזיע, וואס פארנעהמט זיך אויסשליעסליך מיט נאגען און ריטער־פרייליינם. דעם

דערצעהלען וועגען א ווירקליכער איבערלעבונג, האט איהם געגארט וועגען דעם אמת'ן וועדט פון אזעלכע דיכטונגען, ווי „ראסקליף" צום ביישפיעל, אין וועלכען, עס האט זיך איהם אויסגעוויזען, ער האט רעזומירט זיין נאנצע יוגענד־פעריאדע... וואו ער טוקט זיך ניט אין זיין אייגענעם ראמאן, געלינגט איהם שוין אין זיין ערשטער זאמלונג אזא שטיק, ווי די „גרענאדיערע", געשאפען אין דיסעל־דארף אין 1819, וואס נעהערט צו הייגעס וועלטרוהם אין; וואו ער האט מיט איין קלאפ אנגעשלאגען דעם טאן פון זיינע באלאדען. אין די סאנעטען, מיט דער אויסנאהמע פון אייניגע (צווישען זיי דער שעהנער צווייטער צו דער מוטער), הערט זיך א שארף קלינ־גענדע, אבער נאך אונבאשטימטע אפאזיציאן. דאס „שעהנע, העלע לאכען" איז ערשט געווען א נעבאס, אבער נאך ניט די ווירקליכע שטימונג פון זיין הארצען.

דא זאל אנגעדייט ווערען, וואס איז דאס געווען פאר א ליטע־ראריש־שער באדען, פון וועלכען עס האט ארויסגעדייהט די שעפפונג פון דעם ניי ערשיעדענעם דיכטער. די ערשטע פראזא־שריפט, וואס היינע האט פארעפענטליכט, איז געווען געווידמעט דער „ראמאנ־טיק". ער פארטיידיגט איהר. אין דער לעצטער, אויפ'ן טויטען־בעט געשריבען, גיט ער צו א שמייכעל, אז דער אויסדרוק „ענטהיזיגטער ראמאנטיזם", וואס א גייסטרייכער פראנצויז האט אויף איהם אנ־געווענדט, איז ווירקליך צוטרעפענד. און אזוי פעהלען אויך קיין באווייזע ניט, אז דאס איז געווען די ראמאנטיק, וואו דער דיכטער אליין זוכט דעם שורש פון זיין שאפען.

דער באגריף „ראמאנטיק" באצייכענט אין ענגערן זין דאס אונפערגעסליכע צוזאמענלעבען פון פינף—זעקס מענער אין יענא אין די איבערנאנגס־אהרען פון 18טען צום 19טען יאהרהונדערט. מיט נייסטער, אנגעקוואלענע מיט ענטציקונג, האבען זיי גענומען פון דאס ניי איבערדענקען דעם נאנצען שטאף פון דאמאלסדיגען לעבען. פאר זיי איז געווען א וועלט פון ציוויליזירטע פארנינפטיגע באגריפען, אויף וועלכע, עס האט אויסגעזעהן, דער 18טער יאהר־הונדערט האט זיך בארוהינט. זיי אבער האבען גענאלט באריכערן זייער אונערזעטליכען באוואוסטזיין און, צוזאמען מיט דעם, דאס

ניט געקענט אריין אין יענער ערשטער זאמלונג. דער פערז פאר־
דיענט ניט ווייטער געלויבט צו ווערן. אבער דאס נייע אין איהם
איז, וואס דאס לעבענסגעפיהל האט צוריסען די קייטען פון דער
שפראך—אנשטאט דעם איבערטרייבענדען טאן־שלייסעל פון די ליע־
דער פון 1821 געהט דא דורך א טאן, וואס א ז אנגעשטימט לויט
דער נעזעלשאפטליכער אטמאספערע, אין וועלבער דער דיכטער
האט זיך באווועגט — ניט הויבער און ניט נידריגער. און אויב מען
וויל דאס טעכנישע אבטיילען פון געזעלשאפטליכען, לאזט זיך
אזוי זאגען: וועו דא צום ערשטען מאל פ הרט היינע אריין בא־
וואוסטזיניג דאס פרעמד־וואָרט אין זיין פערז, איז עס בלויז דער־
פאר, וואס ער האט אויסגעמישט זיינע ערנכטע לידער מיט ליע־
דער, וואס באזונדען אויבערפלעכליכע לידשאפטען. עס באטייט,
אז דער ערנסט טרעט אב דעם פלאץ דער אראניע, — איראניע
אויך איבער דעם איינעמעם נעפיהל. דאס איז א שריט נעהענטער צו
יענעם היינע, וועלבער וועו ער שטעלט אב זיין בליק אויפ'ן לעבען,
טהוט ער איהם אוים נאקעט.

באנוצענדיג זיך מיט א באגריף, וואס ער האט אנטליהען
פון קארל אימערמאנס רעצענזיע איבער זיינע לידער, האט היינע
אין בערלין אמאל זיך אויסגעדריקט, אז דאס ערשטע שטרעבען פון
אינגעל איז דורכצומאכען אן „אינערליכע געשיכטע". אט וועגען
דעם האנדעלט עס זיך. דאס איז דאס וואָרט. טאקע דערפאר, אום
צו האבען אן אינערליכע געשיכטע, א טעמא פאר זיין אינערליכען
לעבען, האט היינע מיט אוא רעש זיך אריינגעווארפען אין דעם
שמערץ־גרוב פון זיין ערשטער ליעבע. דער ברען, וואס דערגרייכט
אין „ראטקליף" ביז צו גהינום־היץ, האט וויט־וויט אריבער־
געשטיגען די טעמפעראטור פון דער זאך גופא. אבער
עס איז ניט געווען א באוואוסטערהייד צובלאזענער פיי־
ער, דא האט זיך אריינגעמישט דער פאעטישער אינס־
טינקט, און עס האט זיך באקומען די איבערטרייבונג, וואס איז
אזוי צואווידערליך דעם רייפערן געשמאק. מיט דעם, וואס ער האט
פארמאגט אן אינערליכע נעשיכטע, האט ער זיך נעפיהלט העכער
פון אלע פאעטען ארום איהם, און דאס געפיהל, אז ער האט צו

עס איז שוין פריהער נעזאגט געוואָרען, וואס פאר אן איבער־לעבונג עס איז געווען דער הינטערגרונד פון היינע'ס ערשטע ליעדער און צו וואס פאר א היסטערישען אנשטעל זי האָט איהם געטריבען: יענע איבערלעבונגען האָבען זיך צונויפגעשמאָלצען מיט דער פארבי־טערונג, מיט וועלכער דער רעליגיעזער האס האָט אָננעפילט זיין הארץ און וואס האָט געפונען איהר אויסדרוק אין זיין ערשטען טרויער־שפיעל. וועז אמאליע האָט געהייראט אין 1821, איז דער אלטער וועהטאג ווידער אפגעפרישט געוואָרען. היינע האָט זיך ווי אין נאנ־צען פארלאָרען. ער האָט זיך באשולדיגט, אז ער האָט אליין צושטערט זיין גליק, פארלאָזענדיג האמבורג. ער האָט אין דריי טעג אָננע־ווארפען „ראטקליף" און געהאט א געפיהל, אז מיט „ראטקליף" האָט ער איינמאָל פאר אלע מאָל געגעבען דעם „שליסעל צו זיין נשמה־לאזארעט". אבער סיי מיט „אלמאנזאר" און סיי מיט „ראטקליף" האָט ער קיין דראמא ניט געשאפען. דאס זענען ניכער געפיהלסאויסברוכען. דאס זענען ניט קיין וועלטען, וואס באשטעהן פאר זיך אליין, נאר אראבישע און שאטישע מאריאנעטקעס, מיט וועלכע ער שפיעלט זיך ארום. אבער אנטקעגען די שרייענדע ערש־טע געדיכטען געפינען מיר שוין אין „אינטערמעצצא" ליעדער, וואס אויסער ביטערקייט ענטהאלטען זיי נאך יענע באָטעמ'טקייט, וואס די זאכען בעקומען. וועז זיי שטעהען זיך אב: ליעדער, וואס דער־נעהענטערן זיך צו דער אייגפאכקייט פון ווילהעלם מילערס געדיכט, פון פאָלקסליעד. ווי זיי וואָלטען זיך אליין געבעטען צום זינגען. דאס „אינטערמעצצא" איבערטרעפט אין וועלט די ביידע דראמאטישע ארבייטען, אין וועלכע עס איז איינגעפאסט.

דא באקומען מיר א דייטליכע אנצוהערעניש, אין וואס אייגענט־ליך איז באשטאנען די אינערליכע ארבייט פון יונגען דיכטער אין בערלין. דאס איז געווען אן אונאויפהערליכע אינערליכע ארבייט איבער דער שפראך. עס זאל נאר דא אָננעדייט ווערען, ווי ווייט אין „אינטערמעצצא" דער ערלעבטער און לעבעדיגער אויסדרוק האָט פארנומען דעם פלאץ פון דעם ליטעראריש שיפער פון זיינע ערשטע פארעפנטליכטע ליעדער. אזא פערז, ווי „זי זעצט זיך צו מיר און ווינט און מאכט מיר ווייך דאס האריז" וואָלט בשום אופן

זער: „ער האָט נעקעמפט און געבלוטעט אינקאנניטא" — ווי הייַנט זיך שפּעטער וועגן איהם אויסנעדריקט. אויסער גייסטיגען אנטרייב, וואָס האָט שפּעטער געבראכט פרוכט, האָט ער פון פּאריין מיטגענומען אָט די פריינדשאפט מיט מאָזער'ן; מיט זעלטענער ענווות פלעגט ער זיך מעסטען מיט'ן מאסשטאָב פון דער קריסטאל־רייַנער, אונגעפעלשטער מענשליכקייט פון זיין פריינד מאָזעס מאָזער.

דער נענאנזאץ פון די רעליגיאָנען, וואָס ער האָט שוין געהאט אויפגענומען אין „אלמאנזאר", האָט ווידער פארנומען זיינע גענאנקען אין בערלין: דער ראמאנס „דאנא קלארא", וואָס באהאנדעלט די טעמא, אויבען אויף, מיט אזא צינישער עלענאנץ, איז אייגענטליך נעפלאנט געוואָרען, אלס א טריאָגיע, און האָט געזאָלט דיזעלביגע טעמא אויפפאסען טראגיש. די ערשטע פארזוכען פון ראָמאן „דער ראבי פון באכעראך", וואָס האָט נעזאָלט שילדערן דעם גרויסען „אידען שמערץ", דארפען אויך צונעקניפט ווערען צו זיינע פאראיינס־אייַנדרוקען. אלענפאלס די פארשטודיען צום ראָמאן זענען געמאכט נעוואָרען אין שטענדיגען פערקעהר מיט זיינע פּאראיינס־נענאָסען — פערזענליכען און שריפטליכען, נאָכדעם ווי דער דיכטער האָט שוין געהאט פארלאָזען בערלין.

וועז היינע איז נעקומען קיין בערלין, האָט ער זיך נענומען ארומקוקען נאָך א פארלענער פאר א באנד נעדיכטע. ער האָט נעהאט אויך ביי זיך לינגען א טרויערשפּיעל, וואָס האָט אפילו געהאט איינצעלנע פראכטפולע שטעלען, אבער אין גאנצען נענומען א שוואכע זאך. שוין אין האמבורג האָט ער נעדרוקט ליעדער אונטער דעם פסעוודאָנים ס. פריידהאלד ריעזענהארף (די איבערנעשטעלטע בוכשטאבען פון האררי היינע, דיסעלדארף), אין בערלין האָט ער זיך נעדרוקט אין „נעזעלשאפטער". אין דעצעמבער 1821 האָט די מויערשע בוכהאנדלונג ארויסנענעבען „נעדיכטע פון ה. היינע". אין 1823, קורץ פאר זיין אוועקפאָהרען פון בערלין, איז ערשיענען א צווייטע פובליקאציע פון איהם: יענע טרויער־שפּיעל „אלמאנזאר" און א קלייַנע טראנעדיע „וויליאם ראטקליף", וואָס איז ענטשטאנען אין בערלין און וואָס האָט איינגעשלאָסען אין זיך די סערזען פון „אינטערמעצצא".

שאפט פון יענע יונגע לייט, וואס האבען אין 1819 זיך צונויפגע־
נומען אין א „פאראיין פאר קולטור און וויסענשאפט פון יודענטום".
די וויכטיגסטע מיטגליעדער זענען געווען עדוארד גאנז, העגעלס
ליעבלינגסשילער, לעאפאלד צונץ און מאזעס מאזער, אלע דריי
דורכגעדרונגען מיט דער נאנצער בילדונג פון יענער צייט. אזעלכע
מענער, ווי וואהלווילל, לודוויג מארקום, זענען שפעטער צוגעטרע־
טען. זייט מענדעלסאנס צייט האט דער אונטערשיעד צווישען די
מאדערנע אויפגעקלערטע אידען אין דער גרויסער מאסע פון אידע־
טום זיך געהאט פיינליך פארשאפט: פון איין זייט כמעט א פאר־
גליווערטער גייסטיגער צושטאנד, פון דער אנדערער זייט אידען בלויז
נאך'ן נאמען נאך, וועלכע פלעגען אין באמת גרויסע צאהלען אויך
סוף כל סוף דעם נאמען אוועקווארפען און איבערגעהן צום קריס־
טענטום. דער ציעל פון פאראיין איז געווען אנצוזעטצען דאס יו־
דענטום, וועמעס טראדיציאנעלער אינהאלט, האט געשיינט, איז
שוין פארברויכט און אבגענוצט געווארען, מיט מאדערנער איי־
דאפאישער בילדונג; דאס יודענטום זאל פון אינווענדיג געבראכט
ווערן אין הארמאניע מיט דער צייט און מיט דעם שטאאטס־לעבען
פון די לענדער, וואו די אידען וואהנען. מען האט געגרינדעט א
שול, באזונדערס פאר די איינגעוואנדערטע אידען פון מזרח
— היינע איז דארט געווען איינער פון די לעהרער, — מען האט
זיך אינטערעסירט מיט דער פארשפרייטונג פון ערדארבייט און
מלאכה צווישען אידען, מען האט ארויסגעגעבען א צייטונג, מען
האט דאס יודענטום געמאכט פאר א נענענשטאנד פון וויסענ־
שאפטליכער פארשונג. די אלע באמיהונגען זענען צו נאך־נישט גע־
ווארען אוים מאנגעל פון אינטערעס ביים פובליקום, דער פאראיין
האט זיך אויפגעלייזט. נאנז אליין האט זיך נע'שמד'ט. אפשר איז
ביי איהם, דעם ספעקולירענדען העגעליאנער, אויסנעקומען, אז
אזוי ווי דאס יודענטום דארף סיי ווי סיי זיך אויפלעזען אין קריס־
טענטום — אום צו שליסען דעם העגעלשען קרייז פון דער וועלט־
נעשיכטע — בלייבט פאר איהם נאר מקום צו זיין דעם פראצעס.
אנדערע האבען זיך נעקלאמערט אן זייער אידישער טרייהייט, מיט
פארצווייפלונג אין הארצען: צווישען זיי איז געווען מאזעס מא־

זיי האבען באקומען פון נאפאלעאנען. אויך אין פרייסען, וואו דער עדיקט פון 11טען מערץ 1812, ארויסגעגעבען אונטער הארדענבערגס אייגפלום, האט פארשפראכען די אידען רעם פולען באזיץ פון זייערע בירגערליכע רעכטען, זענען גלייך נאכדעם ווי דער פריידהייטסקריעג איז געווען צו ענד און עם האט זיך איינגעשטעלט די פריעדליכע רעאקציע, זענען גלייך נאכדעם צו נישט געמאכט געווארען אלע פארשפרעכונגען. ווי מען האט דאס גאנצע פאלק אבגענארט מיט דער פארשפראכענער קאנסטיטוציע, אזוי האט מען אויך די אידען אבגענארט מיט די פארשפראכענע רעכטען. אפילו יענע אידען, וואס האבען מיטגעמאכט דעם קריעג יון האבען באקומען מילימערישע אויסצייכנונגען, האט מען זיך געקליגט צו בארויבען זיי פון זייערע טיטולען און פון די פריוויליגיעס, צו וועלכע די טיטולען בארעכטיגען זיי. צו דער פאליטישער שנאה פון די רעגיערונגס־קרייזען דארף מען נאך צוגעבען די אינסטינקטיווע און דעמאנאגישע שנאה פון יענע רעליגיעז־פאטריאטישע חברה, וועמען דער געראנק, אז זיי זענען דייטשען, האט זיי פעחיג געמאכט צו א געווייסען סארט שווינדעל.

די הויפט נעסטען פון דער דאזיגער שנאה זענען געווען די בורשענשאפטען; די סטודענטען און דער חמון האבען אין 1819 אנגעהויבען א רייה אנפאלען אויף די אידען — אמת'ע פאגראמען. אויפ'ן מיטעלאלטערליכען שטייגער. די פאסירונגען האבען געמוזט עפענען די אויגען הייגע'ן אויף דער לאגע פון זיין פאלק אין דייטשלאנד. ער האט שוין אין האמבורג געהאט די געלעגענהיים צו באמערקען די שווערע, אנגעשטרענגטע באציהונגען צווישען דער קריסטליכער און אידישער באפעלקערונג. אין זיין דערמאהנטען באנאער אויפזאץ איבער „דער ראמאנטיק" איז פארהאן א שטעלע, וואס האט א דירעקטע שייכות דערצו. נאך אין באנד זענענדיג, פארענדיגט ער די טראגעדיע „אלמאנזאר", וואו ער גיסט אויס זיין צארן געגען די קריסטליכע באצווינגער. ער האט אליין געגלויבט, אז מיט דעם שטיק האט ער אויסגעדריקט זיין שטעלונג אין דער דאזיגער פראגע. דערפאר דארף אונז ניט וואונדערן, וואס מיר טרעפען איהם אין בערלין אין דער געזעל־

איהר „די גייסטרייכסטע פרוי פון אוניווערזום". קיין וועלט האט זי ניט געשאפען. דאך איהר אינערליך וועזען—דאס, וואס פון איהם איז פאר אונז געבליבען, לעבט אין איהרע בריעף. געטהעם וועלט האבען איהר כּבֿוד געגעבען דאס גליק, וואס גיבען אייגענע שעפּונגען. אין זיי האט זי נעפונען א רוהע־פונקט פאר איהר נעפיהל, אין זיי איז פאר איהר קאנצענטרירט געווען, וואס ביי איהר גופא פלעגט זיך צופליסן ארויסרייסען אין טויזענדערליי נעניאלע באמערקונגען. ביי איהר אין סאלאן האט מען עס נעהאלטען כּמעט פאר א העפליכקייט נעגען איהר צו לעזען נעטהע. אויך איהר מאן וואר־נהאגען האט נעזוכט אייניצוויגען אין זיך נעטהעם מענשענ־טום, ער האט זיין סטיל נעהאדעוועט אויף נעטהעם און ער זיכער איז דאס נעווען, וועלכער האט היינע'ן צוגעוועהנט צו א פיינערן לע־זען פון נעטהע: דאך ביז צו זיין אייגענעם ענטוזיאזם פאר נעטהע האט ער היינע'ן ניט נעבראכט. אלס קריטיקער האט ער היינע'ן מיט זיין קלוגער פרייגדליכער פעדער א סך ארויסגעהאלפען און ער איז אויך אלע מאל נעבליבען היינעס א קיהלער, אבער א צו־טרויליכער פרייגד. — מיט גאנץ אנדערע לייט פלעגט זיך היינע באנעגנען אין ראטסקעלער פון לוטער און וועגנער. דארט האט ער נעהאט די נעזעלשאפט פון ע. ט. האפמאן, אגב דאמאלס שוין א קראנקער מאן. פון פאנטאסטישען שוישפיעלער לודוויג דעוריענט, דיעטריך גראבע — אלץ מענשען, וואס זענען נעשטאנען פון יע־נער זייט פון בירגערליכען לעבען, וואס האבען אבער פארשטאנען די קונסט פון נרויסארטיגער זעלבסט־פארשוועגדונג.

צו די פארשיעדענארטיגע אינטערעסען, וואס האבען היינע פארנומען אין בערלין, דארף מען אויך צורעכענען זיין נייע פרייגד־ליכערע שטעלונג צום יודענטום. די אומשטענדען פון זיין קינד־הייט האבען ניט נעלאזט ערוואכטען, אז דער איד אין איהם זאל באמוען א באזונדערע באטאנונג. אבער דאס אויסזעהן פון די זאכען ארום איהר האט זיך שנעל נענומען ענדערן און ער האט דערפיהלט א באדערפניש אבצוגעבען זיך א קלארען חשבון וועגען דעם דאזיגען עלעמענט פון זיין עקזיסטענץ. מיט דעם זיעג פון די פארבינדעטע האבען די אידען אנגעוואקסען די עמאנציפאציע, וואס

געאימפט אין זיין בלוט, ווי דאָס זאָגען עדות פאר אונז זייַנע שריפטען. חיינעם נייגונג צו בויען נעשיכטליכע צוזאמענהאנגען דארף מען אויך צושרייבען אויף חענעלס השבון. העגעלס פארפיה־ רערישע אנשויאונג, אז דער ציעל פון יעדער ענטוויקלונג איז דאָס קומען צו זעלבסטבאוואוסטזיין, איז א מין זעלבסט זיך דערקענען, האָט דאָס אפשר אריינגענעבען אין דעם יונגען מאן יענע שטאָלצע עמפינדונג פון דער אייגענער סואווערעניטעט, וואָס האָט שפעטער געווען אין איהם אירָאניע איבער זיך גופא. ווייטער, העגעלס רע־ ליגיאָנס־פילאָזאפיע, וועלכע לאָזט נאָט אליין קומען צו באוואוסט־ זיין דורך דעם מענשליכען דענקען, האָט געווירקט צושטערענד אויף היינעם אונבאוואוסטען גלויבען אין א פערזענליכען נאָט. די לייי־ דענשאפטליכע פארגייסטיגונג פון גאנצען לעבען, וואָס ער לערנט ביי העגעלן, באצויבערט איהם אזוי, אז ער נעמט זיך מיט א נייעם, טיעפערן אינטערעס צו זיינע יוריסטישע סטודיען און גרייט זיך צו א גרעסערער ארבייט איבער „דאָס היסטאָרישע שטאָאטס־ רעכט פון גערמאנישען מיטעלאלטער", פון וואָס נאָטירליך עס איז נאָרנישט ניט געוואָרען.

צוזאמען מיט די אוניווערזיטעטסקרייזען עפענט זיך פאר היינע'ן די סאמע געביל־דעטע בערלינער געזעלשאפט — די סאלא־ נען פון וואַרהאנגען פאן ענזע און זיין פרוי ראחיל, פון דער דיכ־ טערין עליזע פאן האָהענהויפען. דאָרט באקענט ער זיך מיט ראחילס ברודער, דעם שריפטשטעלער ראבערט און זיין וואונדער־ שהענער פרוי פרעדעריקא — „יאקאסטע און יוליא, דאָס אלטער־ טימליכסטע און דאָס מאדערנסטע" — מיט שאמיסא, לאמאט פוקע, מיכעל בעער, וויליבאלד אלעקסיס און שליסט פרייַנדשאפט מיט א יונגען פוילישען גראף פאן בעזא, זיין „ליעבען פרייַנד יעווגעני", אויף וועמעס אויפ־ דונג ער פאָהרט אין 1822 אויף אייניגע וואכען קיין פוילען.

היימישער ווי אומעטום האָט ער זיך נעפיהלט ביי ראחיל'ן, וועלכע מיט איהר טיעפער און צארטער פארטראכטקייט, מיט איהר חוש פאר דאָס פיינע און אריגינעלע און אויך אלס אידישע פרוי האָט זי איהם בעסער פון אלעמען פארשטאנען. ער רופט

די געגענגעזעצטעטע לעבענסאינטערעסען לויפען איינס לעבען אנ־דערן און נייטראליזירען זיך געגענזייטיג, און עס שאפט זיך אן אט־מאספערע, וואס שטערט ניט אויף א האר דער אינדיווידועלער פרייהייט; היינע האט דא צום ערשטען מאל דערשפירט דעם הויך פון א לעבענספרייד, נאך וועלכער זיין הארץ האט נאר געקענט ביינקען — מיט דעם פריש־לעבעריגען אינטערעס פון א פראוויינ־ציאל האט דער דריי און צוואנציג יעהריגער יונגערמאן זיך אריינ־געווארפען אין דעם גרויס־שטעדטישען רויש. די „בערלינער בריף“ (אין זייער אורשפרינגלעכער פארם, ווי זיי זענען געשריבען פאר דעם „רהייניש וועסטפאלישען אנצייגער“) פארשיטען דעם לעזער מיט א קנאקעריי פון קורצע זאצען און א מישמאש פון אייגדרוקען. וואס שפיעגלען אב גענוי דעם כאאס, גענפילדער און בארוישענדען טומעל פון דער גרויסער שטאדט.

היינע אליין האט פארקעהרט אין די פארשיערענסטע לעבענס־קרייזען. אין אוניווערזיטעט האט ער געהערט די לעקציעס פון קלאסישען פילאלאג וואלף, פון סאנסקריט־פארשער באפפ, צו וואס ער איז שוין געווען צוגעגרייט דורך שלעגלס אינדישע פארשונגען. אבער הויפטזעכליך פון העגעל, וועלכער איז צו יענער צייט געווען די אייגענטליכע פילאזאפישע מאיעסטעט פון דייטשלאנד. די בור־שענשאפטען האבען אין בערלין קיין ראלע ניט געשפיעלט, דער סטו־דענט האט זיך געפיהלט מעשה בירגער, די פראבלעמען פון גיים־טיגען לעבען נופא האבען געגאלטען פאר געוועלשאפטס־פראגען. ארום וועלכע עס איז אננגענאננען א ליידענשאפטליכע דיסקוסיע. מיט העגעל'ן איז היינע פערזענליך באקאנט געווארען, און ער האט איהם שפעטער צוגעשריבען דעם באדייטענדסטען אינפלוס אויף זיין נייסטיגע עגטוויקלונג. העגעלס פילאזאפיע האט היינע אפילו קיינמאל רעכט ניט פארשטאנען, היינע האט ניט געקענט דענקען פאר א לאנגע צייט אבסטראקט און סיסטעמאטיש, זיין עצם נאטור האט גלייך נעפאדערט פראקטישע אנווענדונג. אבער אויף אזוי וויים וועט מען מוזען צוגעבען, אז די אינטעלעקטועלע מאכט, וואס האט רעגיערט אין העגעלס פילאזאפיע, האט איהם אנגעשטעקט מיט דער ליידענשאפט צו דענקען, האט די ליידענשאפט איהם אייג־

אין הערבסט האָט ער זיך צוריקגעקערט אהיים קיין ריסעל־דאָרף. פאר'ן ווינטער האָט מען פאר איהם אויסגעקליבען אן אוני־ווערזיטעט, ווּאו ער האָט גיכער געקענט צוטרעטען צום פראקטישען שטודירען ווי אין באנן. דורך דעם סעפטעמבער האָט ער געוואנ־דערט צו פוס איבער וועסטפאליען, צום אנפאנג פון סעמעסטער איז ער אנגעקומען קיין גאטינגען. גאטינגענער אוניווערזיטעט איז גע־ווען דער הויפּט פון דער רהיינלענדישער אוניווערזיטעט, ווּאו ער האָט אקאדעמישע פארלאָזונג; א פראָפעסאָרען־נעמט, ווּאו פאר דעם פריש אנגעקומענעם איז עס געווארען א סימבאל פון סארשטויב־טער געלעהרזאמקייט. די סטודענטען, צום טייל האנאווערשע יונ־קער, זענען דעם רהיינלענדישען סטודענט פארגעקומען שטייף און לאנגווייליג. פאר דאָם דייטשע אלטערטום, ווּאו איז אין באנן גע־ווען דער הויפּט אינטערעס פון זיין קריין, האָט דאָ קיינער קיין פארשטענדניס ניט געהאט: „פון די 1300 סטודענטען הערען נאָר ניין די פּאָרלעזונגען פון דעם באריהמטען דייטשען פילאָלאָג בענעקע" — שרייבט הייגע מיט ענטריסטונג אין א בריף. זיין פארווייליגן אין גאטינגען איז אבער פלוצלונג געקומען צו א סוף. ער איז באליידיגט געוואָרען פון א סטודענט און ער האָט יענעם ארויסגעפאָדערט אויף א דועל אויף פיסטאָלעטען. דאָס איז דער־גאנגען צום פראָרעקטאָר, און נאָך־לאנגע קווייענקלענישען האָט דער פראָפעסאָרען־ראטה אין יאנואר 1821 ארויסגעטראָגען הייגען אן אורטייל צו פארלאָזען די אוניווערזיטעט. א קראנקהייט האָט פאר־האלטען זיין אברייזע אויף אייניגע וואָכען. אין פעברואר איז ער אבגעפאָהרען קיין בערלין.

אין בערלין האָט ער דערפיהלט אונטער זיך גאר אן אנדער באדען. זיך שטיצענדיג אויף א באמערקונג פון מאראם סטאל האָט ער שפעטער וועגען בערלין זיך אייגמאל אויסגעדריקט אזוי: „בערלין איז גאָר קיין שטאָדט ניט, עס גיט גאָר דעם באדען, אויף וועלכען עס איז פארזאמלט א מאסע מענשען, צווישען זיי א סך מיט גייסט". אין האמבורג האָט געהערשט דער קוימאנישער איני־טערעס, אין באנן דער סטודענטישער; גאטינגען איז געווען די פראָפעסאָרען־שטאָדט; בערלין האָט אבער קיין באשטימטע פאָרב.

כער און דער דייטשער פרייהייט אין מען איז זיך רוהיג צוגאנגען. היינעס שול־קאמראד, יאוף נייניציג, האט די געשיכטע צוגע־פארבט פאר'ן רעראקטאר פון דער „דיסעלדארפישער צייטונג"; ווען דער צייטונגס־בעריכט איז ערשיענען, איז זיך צונויפגעקומען אן אקארעמישער נעריכט, אויף היינע איז נערופען געוואָרען אלס ערות. די זאך האט זיך געענדיגט מיט א לייכטען מאדעל פאר נייניציגען.

היינע איז ניט געבליבען פרעמד דעם בורשענשאפטליכען לע־בען. אין אויפזאץ („די ראמאנטיק"), וואס ער האט דאמאלס פאר־פאסט, צולאזט ער זיך אין פאטריאטישען עכטוזיאזם, אין א גע־דיכט ריהמט ער מיט נוטמוטיגען פאטהאס די אלטע ריטערליכע מנהגים און נעמט אונטער זיין שוץ די יעניגע, וועלכע האבען גע־קעמפט פאר דער פרייהייט פון פאטערלאנד („דו נאדרען־זוהן! חלום שטענדיג..."), אבער דאך האט ער נענוג הומאר אין זיך צו־צוגעבען צו דער פאעטישער באשרייבונג פון א פאטריאטיש פאר־בראכטער נאכט די באטערקונג, אז ער חאט ביי דער געלעגענהייט געכאפט א קאטער. אגב, האבען מיר שוין פריהער אנגעוויזען, אז היינע איז פון קינדווייז אן באוואנט נעווען געגען דייטש־פאט־ריאטישען פאנאטיזם.

זיינע פרייגד אין באנן זענען מעהרסטענס געווען יונגע לייט מיט פאעטישע נייגונגען. זימראק, פריעדריך פאן בוינהאם, שטיינ־מאן, רוסא, שפעטער א שלימזל'דיגער ליטעראט, אבער דאן צווי־שען די קאמראדען בעוואוסט אלס דער „פאעט", און נאך זיין שול חבר פון דער היים, קריסטיאן סעטהע, צו וועלכען ער האט זיך דאס פארטרויט מיט זיין האמבורגער ליעבע; צוליעב זיין קלא־רער, טרוסענער זעלבסטזיכערקייט איז יענער געגאנגען אונטער דעם צונאמען „שטאאטסראט". ער האט געשאמט פון א בעאמטען־פאמיליע און היינע האט געהאט א מערקווירדיגע שוואכקייט פאר אט דעם פון איהם נאנץ פארשיעדענעם מענשען.

אין זומער פון 1820 האט היינע זיך איבערגעצויגען אין דאָרף בייל, א קעגנאיבער באנן, און האט דארט געארבייט אויף זיין טרויער־שפיעל „אלמאנזאר".

יונגער זימראק, דער יונגער האָפמאן פּאָן פּאָלערסלעבען — די שפּעטערדיגע זייַען פון ראמאנטיק — זענען דאמאָלס געווען סטודענטן אין באנן. דער ראָמאַנטיזם איז געווען אינטים פארבונדען מיט דעם אויפגעוועקטען דורך דעם פרייהייטס־קאמף נאציאָנאלען גיפּיהל. דער נאציאנאלער גיפּיהל, נעמישט מיט א צושוואמענעם פרייהייטס־ענטוזיאזם און פון איהם ערגיץ אונדייטלעך באגרענצט — דאָס איז געווען דער לעבענסאינהאלט פון די בורשענשאפטען. מיט וועלכע די דייטשע אוניווערזיטעטען זענען דאמאָלס פול געוועזן. פרייהייט איז פון אָנפאנג פארשטאַנען געווען אלס אונאבהענגיקייט פון פרעמדהערשאפט. שפּעטער האָט זיך ז ך ביסלעכווייז איבערגעשמעלצט אין פּאָליטישען ליבעראליזם. די פרעמדסטע, ענטגעגענגעזעצטעסטע עלעמענטען, אונטער זיי יונגע לייט, וועלכע זענען שפּעטער געוואָרען ארטאָדאָקסען און רעאקציאָנערען, זענען פאראייניגט געווען אונטער דער שווארץ־רויט־גאָלדיגער פאָרב פון די בורשענשאפטען. צוערשט האָבען די רעגיערונגען זיך פארהאלטען גנעדיג צו די בורשענשאפטען; דערנאָך אבער האָבען די לעצטע ביסלעכווייז ארויפגעצויגען אויף זיך א חשד דורך אייניגע אונטאָקטישקייטען, ווי צ. ב. ש. דורך די ווילדע גענג פון דעם פאטער פון די טורן־פעראיינען, יאהן; די ערמאָרדונג פון קאצעבו דורך דעם סטודענט זאנד האָבען געגעבען די רעגיערונגען אן אויסרייד, אונטער דעם פארזיץ פון מעטערניכ'ען, ארויסצולאָזען די קארלסבאדער דעקרעטען, דורך וועלכע די סטודענטען - פאראייניגונגען זענען פארבאטען געוואָרען. די אוניווערזיטעטען זענען אונטערגעוואָרפען גענוֿאָרען א פיינליכער קאָנטראָלע, וועלכע איז געגאנגען אזוי ווייט בין צו א צענזור איבער די סטודענטישע געזאנגביכער.

אויף היינע, זייענדיג אין באנן, האָט איינמאָל שיער ניט פארזוכט דעם ביטערן טעם פון דער רעאקציע. צום יאהרצייט פון דער לייפּציגער שלאכט אין 1819 האָבען די סטודענטען זיך אוועקגעלאָזען צום קרייצבארג ביי באנן, פונאנדערגעלעגט א פייער, א בערלינער טעלעגרַאפישער סטודענט האָט געהאלטען א פאסטארישע רערע, איינער האָט אויסגעשריען „האָך!" אויף פעלדמארשאל בלי־

דריטער קאפיטעל.

לעהר-יאהרען.

די באנער אוניווערזיטעט, וועלכע איז ערשט אין 1818 פון פריעדריך ווילהעלם דעם דריטען פון דאם ניי געגרינדעט געווארען, האט אין א קורצער צייט דערגרייכט איהר בליהונגם-פונקט. באריהמטע פראפעסארען זענען געשטאנען אין איהר שפיץ. היינע האט זיך וועניג וואם אינטערעסירט מיט די יוריסטישע פארלעזונגען פון די פראפעסארען מאקלדעי, מיטלמייער און וועלקער. דערפאר אבער האט ער פלייסיג באזוכט א. וו. שלעגלם פארלעזונגען איבער ליטעראטור און שפראך-נעשיכטע און אויך די פארלעזונגען פון אנדערע פראפעסארען איבער דייטשע גשיכטע, דייטשען רעכט און דייטשען אלטערטום. מיט דעם קונסט-היסטאריקער הונדעסהאגען, וועלכער האט גהאט ביי זיך א מאנוסקריפט פון ניבעלונגען ליער, האט היינע אונטערגהאלטען א פערזענליכען פארקעהר. אבער מעהר פון אלעמען האט איהם צוגעטראפען שלעגל, און ווי יעדער, וואם האט גהאלפען זיך שטארקען אין איהם זיין נאך אונזיכערן זלבסטגעפיהל, האט שלעגל זיך פארדיענט ביי איהם די וואריסטע דאנקבארקייט. טאקע אוים דאנקבארקייטס-נעפיהל האט היינע דאמלם איבערגעכאפט די מאס אין איבערשעצען איהם, פאר וואם ער האט זיך אנב שפעטער בעלוינט דורך א גרויזאמער סאטירע אויף איהם. שלעגל האט איהם אריינגעפיהרט אין זיינע אינדישע פארשונגען, האט זיך אינטערעסירט מיט דער ארויסגאבע פון זיינע ליעדער, און אויך דעם אינפלום פון אט דעם לעצטען פון די שעפפער פון ראמאנטיזם דארף מען צושרייבען האם היינע אין באזג האט פון אלע ליעדער-פארמען פארגעצויגען דעם סאנעט.

דער אינטערעס פאר'ן דייטשען אלטערטום, מיט וועלכען היינע איז פארכאפט געווען, איז געווען א מארע פון יענער צייט. דער

טער". די באדייטונג פון אט דער איבערלעבונג פאר היינעם קינסטלע־
רישער ענטוויקלונג א ז שווער אבצושאצען. זיין נאטור, וואס איז
געגייגט געווען צו וועה און קלאג, האט דא געפונען פאר זיך א
קוואל, פון וועלכען זי האט געקענט שעפען אהן אויפהער. דער יו־
גענדליכער שמערץ איז אין גאנצען קיינמאל ניט פארלאשען גע־
ווארען. נאמירליך, דער טאג, מיט וועלכען דער שמערץ האט זיך
אויסגערריקט, האט זיך געענדערט צוואמען מיט דער אינערליכער
פארוואנדלונג פון דיכטער. אבער יאהרען האבען נאך געמוזט
אוועק, איידער דאס אומגליק האט אנגעווארען דעם איבערגעשריע־
נעם ווערט, וואס עס האט געהאט פאר דעם דיכטער־אינגעל, און
האט באקומען א נארמאלערע אבשעצונג.

אין יאהר 1818 האט סאלאמאן היינע אויסגעריכט זיין פלי־
מעניק מיט מיטלען צו גרינדען א מאנופאקטור־געשעפט אויף זיין
איינענעם נאמען — „העררי היינע עט קא.". עס האט איהם ניט
געגליקט. אין 1819 האט ער דאס געשעפט ליקווידירט. און עס איז
קלאר געווארען, אז ער הויבט ניט אן צו טויגען פאר
דער סוחר־שער פראפעסיע. עס ווערט באשלאסען, ער זאל שטו־
דירען יוריספרודענץ און שפעטער אלס אדוואקאט זיך באזעצען אין
האמבורג. — היינע קעהרט זיך אום צוריק קיין דיסעלדארף, כדי
זיך צוצוגרייטען צו דער אוניווערזיטעט. צוזאמען מיט זיין אמאלי־
גען שולקאטאראד, יאזעף נייציג, נעמט ער נאך אמאל אונטער־
ריכט, הויפטזעכליך אין לאטיניש. אין אנהויב דעצעמבער פאהרט
ער קיין באנן, וואו ער האלט אויס דעם עקזאמען, וואס האט גע־
עפענט פאר איהם די טויערן פון אוניווערזיטעט.

פֿעל. אויף זײַנע ערשטע שאפונגען, ער האָט זיך פֿאַרליבט אין זײַן קונסט אמאָליק הײַנט, סאָלאָמאָנס עלטסטע טאָכטער, זי ווי־ דער האָט אויך זײַן ליבע ניט געענטפֿערט. די ערקלערונג דאַרף מען ניט זוכען ווײַט. דאָס שפּהנע מיידעל מיט איהר פֿאַרנעהמקייט, מיט איהרע אריסטאָקראַטישע מאַנירען האָט געמוזט האָבען א באַזונ־ דערן צויבער פֿאַר דעם פֿראָווינציעלען יונגען מאַן, זי אבער האָט גאָרנישט ניט געוואָהר אין דעם קרוב פון רהיין, וואָס זאָל זיך אויסערלעך וואַרפֿען אין די אויגען: פון וועלכען זי האָט נאָר גע־ וואוסט, אז ער שרייבט געדיכטע און טראָגט זיך מיט עפּים ארום, אבער אין אלעמפאלס גאָר ניט עהנלעך צו דער געזעלשאפֿט, צו וועלכער זי איז געווהנט, אין וועלכער זי פֿיהלט זיך גוט און וועלכע זי פֿארשטעהט. דער יונגער מאַן אבער האָט שוין געהאט ניט וועניג שטאָלץ אין זיך, ער האָט אין זיך געפֿיהלט אזוינס, וואָס האָט זיך דרייסט געקענט פֿארמעסטען מיט דער טיכטיגקייט פון די וועלט־ מענשען. ער האָט געלעזען טיעק און האָפֿמאַן. בירגערס באַלאַדען זענען אין איהם ווי לעבעדיגע געווען, און אין זיין קאָפּ האָט דאָס אומגלויק איבער דער ניט ערווידערטער ליעבע אנגענומען די גע־ וואלטיגסטע פֿארמען, זיך אבנעטונקט אין די פינסטערסטע פֿארבען, ווי עס ווייזט דער בריף, אין וועלכען ער טיילט מיט זיין פֿרײַנד וועגען זיין אומגלויק. דער בריף איז אויסגעהאלטען אין גייסט פון דעם שטורם און דראנג־פּעריאָדע: „זי ליעבט מיך ג י ט! — ליע־ בער קריסטיאַן, דו מוזט דאָס ל ע צ ט ע וועלט ארויסרעדען שטיל, שטיל". דאָס איז יענער הימעל און ערד צוטרייסלענדער גע־ פיהלס־שטורם, וועלכער, אויסגעמישט מיט די איינדרוקען פון זיין ליעבע צו יאוענא, פון דאָס ניי צובלאָזען דורך אמאליעס הייראט אין יאהר 1821, האָט דאָס גענאמט, אז דעם יונגענמאנ'ס ליעבעס־ איבערלעבונג זאָל אויפֿלויפֿען צו דער פאנטאסטישער וועלט פון דער „טרוים־בילדער"־סעריע. דאָס איז יענער פארצווייפעלטער ערנסט אין באהאנדלונג פון ליידענשאפֿט, וועלכער פארקליידט זיך אין א ריטערליכען פאנצער אין זיינע ערשטע ראמאנצען, אין „דאן־ראמירא", דער „באטשאפֿט" און ברעכט אוים אין א פאלקס־ טימליכען הארץ־נעשריי און זיין דרייליניג־ליעד „דער אָרימער פע־

הארצען די געטא־אטמאספערע. נאכדעם ווי די שטאדט פראנקפורט איז באפרייט געוואָרען דורך די פארבינדעטע זענען די אידען ווי־דער געשטעלט געוואָרען אין דערזעלבער ערנידריגענדער לאגע, ווי פריהער; דאמאלס האט ער עס זיך באגעגענט צום ערשטען מאל מיט דר. בערנע, וועלכער האט זיין נאליגער און וויציגער שפראך געשילדערט, ווי דער איד אין פראנקפורט קען זיך ניט געבען דעם מינדסטען ריהר, מען זאל איהם אויף וועלכען עם איז אופן ניט געבען צו פארשטעהן, אז ער איז א איד. נאך צוויי מאנאטען האט היינע זיך צוריקגעקעהרט אין דאס הויז פון זיינע עלטערן. און עס איז געמאכט געוואָרען דער לעצטער פארזוך צו עפענען פאר איהם א האנדעלס־קאריערע: אין זומער 1816 איז ער אוועקגעשיקט גע־וואָרען קיין האמבורג, וואו ער האט נעראַרפט ארבייטען אין א קאנטאָר אונטער דעם אויפזיכט פון זיין פעטער סאלאמאן היינע. אט דער פעטער, דער גרויסער סוחר, מיט וועלכען היינע האט זיין גאנץ לעבען זיך ארומגעקריגט און זיך וויטער איבערגעבעטען. האט געהערט צו יענע מענשען, וועלכע האבען אלץ צו פארדאנקען זייער אייגענער טיכטינקייט, און טיכטינקייט איז ביי איהם נעווען די אינציגע מאס צו מעסטען מענשען און זאכען. אלע די יעניגע, וואס האבען זיך ערנעהרט פון זיין האנד, האט ער באהאנדעלט מיט דעספאטישער גרינגשעצונג, גרויסמוטיג און קלייניליך, שטרענג און וויך. און נאך אלעמען איז ער דאך נעווען א נאטור, וואס האט היינען אימפאָנירט. דער יונגער מאן האט זיך געפיהלט ניט אם בעסטען אין דער נייער וועלט, צווישען מענשען, וואס זייער גאנצער אינטערעס האט זיך געדרעהט ארום געשעפט אין געשעפט. ער האט אפילו, אלס קרוב פון גרויסען באנקיר היינע, נעהאט די געלענהייט צוניפצוטרעפען זיך מיט דער בעסטער האמבורגער נעזעלשאפט — אויף איהם איז געפאלען דער גלאנץ פון הויז — אבער „דיפלאמאטישע שרייב־פיה", מיליאנערען, איבערקלוגע סע־נאטארען א. ז. ו. זענען קיין לייט פאר מיר" — פלעגט ער חוזק מאכען.

און דא איז האמבורג, אין זיין פעטערס הויז, האט ער דורכ־נעמאכט אן איבערלעבונג, וואס האט געלעגט א שארפען שטעמ־

זיך קנאפ וואס זיך נעקימערט וועגען רעליגיעזע זאכען, האָט דער פערזענליכער פריינדשאפטליכער פארקעהר מיט א הויכען קאטוי־ לישען גייסטליכען קוים נעקענט איינפלאנצען אין אינגעלס הארצען א געפיהל פון רעליגיעזער אבגעזונדערטקייט. נאָך אידע ער האָט דערנרייכט דעם געהאָרינען עלטער, האָט דער רעקטאר איהם געמאכט פאר א צוהערער פון די פילאָזאָפישע פארטרעגע, וואס ער האָט נעהאלטען פאר די העכערע קלאסען. אין די דאָזיגע פארטרעגע פלעגט דער גייסטליכער, וועלכער פלעגט ביי נעלעגנהייט אויך פראווען גאטעסדינסטען, ברייט פונאנדערווייקלען די פריידענקע־ רישע סיסטעמען, האָבען זיי געמענט זיין אין שארפסטען ווידער־ שפרוך צו די קירליכע דאגמען; היינע האָט געזוהען, ווי „רעליגיאָן און צווייפעל הויזען פריעדליך זאלבענאנד". דער רעזולטאט איז געווען ניט נאָר אונגלויבען, נאָר וואס איז פיעל מעהר — גלייכגילטיגקייט. דערפאר וועז דער רעקטאר איז געקומען צו היינעס מוטער מיט א פארשלאג צו מאכען איהר זוהן פאר א קאטאליק— ניט אויס פאנאטיזם, נאָר אויס גוט פריינדשאפט, ער האָט ge־ גלויבט, אז דורך זיינע אינפלוסריכע פרייגד וועט ער קענען פאר־ העלפען היינען צו א הויכען קירכען־אמט, — האָט די מוטער דעם פארשלאג אננענומען. אין זיין „ודוי", וועז ער קומט צו דעם פונקט, טהוט זיך היינע א שפיעל מיט דעם אינפאל, אז ער האָט דאָך אויך אזא אופן כמעט געקענט ווערן א פאפסט.

אבער מיט דעם צוזאמענברוך פון נאפאלעאָנס אימפעריע האָט זיך געביטען איהר נאנצער ערציהונגס־פלאן. עס איז נעקומען די צייט פון זאמלען גרויסע פארמעגענס. דאָס ביישפיעל פון דאָט־ שילדס הויז, צו וועלכען איהר מאן איז געשטאנען נאָהענט, האָט דאָס מאל איהר פארבלענדט. אוים מיט די וויסענשאפטליכע סטו־ דיען! דער זוהן ווערט אריינגענעבען אין האנדעלס־שול. אין 1815 נעמט איהם דער פאטער מיט אויפ'ן יאהרמארק קיין פראנקפורט, וואו ער קומט אן צוערשט אין דעם קאנטאר פון איי־ נעם רינדסקאפף, דערנאָך אין דעם געוועלב פון א בשמים־הענדלער. אבער ניט אין באנק־נעשעפט און ניט אין קאלאניאל־נעשעפט האָט היינע ווייט דערנרייכט. חוץ דעם איז איהם זעהר ניט נעווען צום

געוואָרען לייב־אייגענשאפט, אראָבגענומען געוואָרען דער פארבאָט פון היראט צוויישען אדעל, ביידער און פויערים־שטאנד, עס איז ערקלערט געוואָרען די גלייכהייט פון אלעמען פאר'ן געזעץ, און כיט דער איינפיהרונג פון נאפּאָלעאָנס געזעץ־קאדעקס איז די גאנצע פראצעס פיהרונג באדייטענד פארבעסערט געוואָרען. באזונדערס האָט די דאָזיגע הערשאפט געמוזט פארקומען ווי א ברכה די אידען, וויבל די דאָזיגע הערשאפט האָט זיי געבראכט פולע בירגערליכע גלייכבארעכטיגונג. היינעם פאָטער איז געווען א הייסער אנהענגער פון נאפּאָלעאָנען, און די ליעבע, וואָס היינע האָט געפיהלט פאר'ן קייזער — צו פארשיערענע צייטען אין פארשיעדענע גראדען — האָט נעהאט איהר וואָרצעל אין יענע געבענשטע איינדרוקען, וואָס די קורצע הערשאפט פון נאפּאָלעאָנען פון דער זיים רהיין האָט איבערגעלאָזען אין די געמיטער. אט יענע קינדהייטס איינדרוקען ערקלערען עס, וואָרום היינע'ן איז אזוי וויים און פרעמד געווען דער נאציאָנאליסטישער, פראנצויזען־פרעסערישער דייטשטום...

און ווען די וועגד צוויישען די פארשיעדענע שטאָנדען זענען דורכגעבראכען געוואָרען, האָבען די מעגליכקייטען פאר דעם איינצעלנעם צו געווינען א העכערע פאָזיציאָן אין דעם רעגיערונגס אפּאראַטזם אָהן א שיער זיך פארגרעסערט. דערויף האָט היינעס מוטער אין איהר מוטערליכען עהרגייץ זיך געשטיצט פלאָנעווענדיג די ערציהונג פון איהר זוהן; ער האָט געזאָלט ווערען א רעגיערונגס־בעאמטער, און זי האָט דאָרום נעהאלטען פאר צוועקמעסיג צו געבען איהם א ספּעציעלען אונטערריכט אין מאטעמאטישע פאכען. אונטער די לעהרער פון ליצאָאם, וואָס האָבען געהאט א ווירקונג אויף דעם יונגען היינע, פארדיענט באזונדערס דערמאָהנט צו ווערן רעקטאר שאלמייער, וועלכער איז אויך געווען דער סיחרער פון דעם אנשטאלט. דער דאָזיגער גיסטליכער איז געווען א שולפריינד פון אייגעם פון היינעס פעטערס. היינעס זיידע ווידער, דער ארצט, האָט איהם אמאל ארויסגעראטעוועט פון א שווערער קראנקהייט, און רעקטאר שאלמייער איז געווען אן אפטער אייגענהער צו דער פאמיליע היינע. אין ווען שוין בין דריהער האָט מען אין

קיכאט אין טיעק'ס איבערזעצונג, „גוליווערס רייזען" פון יאנאטהאן סוויפט און לערנט אויף אויסווייניג אוהלאנדס באלאדעז.

די מוטער האט געטרויט וועגען א גרויסארטיגער קאריערע פאר איהר זוהן, אבער אין איהר עהרגייץ האט זי פארזעהן דעם זוהנ'ס אינדיווידועלע נאטור.

נאכדעם ווי ער האט זיך ערווארבען זיינע ערשטע שול־קענטניסע אין פרייוואט־שולען, איז ער אנגעקומען אין ליצעאום, אן אמאליגע יעזואיטען שולע, וועלכע איז דאמאלס געפיהרט געווען פון פראנציסקאנער מאנאכען און איז עהנליך געווען צו א היינטיגער גימנאזיע. דער בילדונגס־פלאן, וואס די מוטער האט נעהאט אויסגעארבייט, איז געווען געקניפט אן דער דאמאלסדיגער פאליטישער לאגע. דער רעגענט מאקס יאזעף פאן פפאלץ־צווייבריקען האט אין 1806 געמוזט אבטרעטען דאס הערצאגטום בערג צו נאפאלעאנען, פאר דעם לויז פון א קענינ־טיטעל, און נאפאלאן האט נעמאכט זיין שוואגער יאקים מוראט פאר דעם גרויסהערצאג פון בערג. וועז מיט צווי יאהר שפעטער האט מוראט אוואנסירט צום קעניג פון נאפאל, איז דאס לאנד אריבער דירעקט אונטער דער אויבערהערשאפט פון נאפאלעאן, וועלכער האט נאר פון פארמע וועגען נעשיקט קיין דיסעלדארף, אלס זיין קייזערליכען שטאט־האלטער, זיין מינדעריהריגען פלימעניק לואי נאפאלאן. אין בערגישען הערצאגטום איז מען שוין צו די פראנצויזען געווהנט געווען. פון סעפטעמבער 1795 ביז דעם לונעווילער פריעדען (1801) האבען די פראנצויזישע רעוואלוציאנס־טרופען געהאלטען דאס לאנד באזעצט און מ'האט איצט אנגענומען פאר ליעב אי די לאסט פון אינקווארטירונג, וואס נאפאלאנס הערשאפט האט מן דאס נייע ארויפגעלעגט אויף לאנד, אי די מיליטעריש רעקווייזיציעס, פון וועלכע די באפעלקערונג האט געזוכט ווי ווייט מעגליך זיך ארויסצומאכען, און אפילו דעם שאדען, וואס זי האט געליטען דורך דעם אנדרעלסבאיקאט, וואס נאנץ אייראפא, מיט ענגלאנד בראש, האט ערקלערט נאפאלעאנס קייזערטום — מען האט אלץ אנגענומען פאר ליעב צוליעב די אונצוויייפעלחאפטע געווינסען, וואס נאפאלעאנס הערשאפט האט געבראכט; עס איז אבגעשאפט

פארוועלגערטען נאטיצביכעל, וואס האט באלאנגט צום זיידענ'ס ברודער, דעמזעלבינען, וועלכער איז באקאנט געווען אין דער משפחה, אלס דער „מזרח־לענדישער". די דאזיגע פיגור פארפאלגט דעם אינגעל אין חלום און אויפ'ן וואהר. אין די חלומות איז ער אלייין דאס דער פארשטארבענער אוואנטיורען־יענער. א גאנץ יאהר האט אנגעהאלטען דאס דאזיגע פאנטאסטישע דאפעל־לעבען ביי דעם אינגעל היינע.

אין 1811-1812 האט ער געהאט א געלעגענהייט צו זעהן דעם פאבעלהאפטען העלד פון יענער צייט, קייזער נאפאלעאן. דער קייזער איז געריטען אין מיטען פון דער לינדען־אלעע פון הויף־גארטען, וואס דאס איז פארבאטען געווען אונטער פינף טאלער שטראף. א בלישצענדע סוויטע האט איהם באגלייט, ער אליין אבער האט געטראגען אן אייגפאכע גרינע יוניפארם און זיין „וועלט־באריהמטען" קאפעלושעל.

דורך אן אלטער אם, וואס האט זיך אויפגעהאלטען אין דער פאמיליע, באקענט ער זיך און נעמט ארייגקומען אין הויז פון א תלמיד'ס אלמנה, וועלכע האט זיך געהאט אבגעגעבען מיט אלער־לייי פאלקסטימליכע צויבעריי. ביי איהר האט זיך געהאדעוועט א פלימעניצע, יאועפא, אויך א יתומה פון א תלמיד, א זעכצעהניעה־ריגע, א שלאנקע, און אן אויסטערלישע שעהנהייט: א ווייס־קלאר געזיכט מיט בלוט־רויטע האר, אזעלכע לאנגע, אז זי האט זיי גע־קענט ארומוויקלען ארום האלז. זי האט געזונגען אלטע ליעדער און דערצעהלט אונהיימליכע נעשיכטען. דאס, וואס זי אלס א תלמיד־טאכטער, האט באלאנגט צו דער „אונאנשטענדיגער" געזעלשאפט. האט נאך צוגענעבען א באזונדערן רייץ זייערע צוואמענטרעפונגען. זי ווירקט אויך זיין פאנטאזיע און צוגלייך אויך אויך דער ביסליכ־ווייז וואך געווארענער ליידענשאפט פון יונגען מאן. ער פארזוכט פון יענע אויפרעגונגען, וואס קומען ביי איהם צום אויסדרוק אין אייניגע פון זיינע געריכטען פון די „טרוים־בילדער".

די מוטער רעקאמענדירט צו לעזען רייזע באשרייבונגען און דאס גלייכען, אבער דער אינסטינקט ציהט איהם צו לעזען זאכען, וואס זענען נאהענט צו זיין נשמה — ער לעזט מיט ענטציקונג דאן־

צוויי טער קאפיטל.

קינדהייט און יוגענד יאהרען.

הערי הייגע איז געווען דאס עלטסטע קינד. אונטער איהם זענען געווען די שוועסטער שארלאטע, וועלכע ער האט צערטליך ליעב געהאט זיין נאנץ לעבען, און די צוויי ברידער גוסטאוו און מאקסימיליאן — דער לעצטער זיין בעסטער קינדהייטס חבר. די פערזון, וועלכע ער האט שפעטער געווידמעט זיין שוועסטער: „מיין קינד, מיר זענען קינדער געווען" הויבען אויף דעם שלייער איבער זיין ערשטער יוגענדצייט: אויף די קלייגע טרויעריגע געשיכטע פון פריץ פאן וויצעווסקי, וועלכער איז דערטרונקען נעוואָרען ראטע־וועגדיג א קעצעל, שטאמט פון דער גאר פריהסטער צייט, — אן ערינערונג, וואס איז איהם קיינמאל ניט ארויס פון זכרון.

די מוטער האט געהאט די ערציהונג אין איהרע הענד. איהר גרעאנק איז געווען צוצוגרייטען דעם זוהן צו א געזעלשאפטליכער קאריערע. זי איז אן „אויפגעקלערטע" און וויל פון קיין פאנטאזיעס ניט וויסען. אבער דאס אונגעוועהנליכע, דאס פאנטאסטישע רייסט זיך דאך ארויס דורך הינטערווענען אין זיין יוגענד־לעבען. דאס איז דער פעטער סימאן וואן־גלדערן, אן אלטפרענקישער, בכבוד'יגער הערר, אבער א מאדנע פארשוין, א צוריקגעצויגענער אין זיך, וועלכער פארבריינגט אלע זיינע טעג: איבער טיערע ביכער אין זיין אלטער הויז, וואס איז באקאנט אין דער משפחה מיט דעם נאמען „נח'ס קאסטען". ער איז באהערשט פון א שרייב־משוגעת, אבער מיט זיינע שרייבעריין האט ער דער ערשטען געטריבען דעם פלי־מעניק צו נעמען זיך פאר דער פען. אויפ'ן בוידים פון הויז איז נע־וען א קלייגע קאמער, וואו דער אינגעל פלעגט אבליגען נאנצע טעג: דארט זענען געשטאנען קאסטענס מיט ביכער און שריפטען נאך פון זיידען'ס צייטען. איינמאל האט ער זיך אנגעשטויסען אויף א

דארט קיין ערפאלג ניט. וועז היינע איז אין 1819 אריינגעטרע־טען אין דעם באנגער אוניווערזיטעט, זעגען די געשעפטען פון זיין פאטער, לויט זיין איינגעגעם באריכט, געווען אזוי ניט גלענצענד, אז די מוטער האט געמוזט פארקויפען איהר ציערונג, א האלזבאנד אזן אוירינגלעך, אום צו זיכערן איהר זוהן זיין אויסקומען פאר'ן עדיטטען אוניווערזיטעט־יאהר.

צו פסח פון יאהר 1870 האט סאמסאן היינע אויפגענעבען אלע זיינע געשעפטען אין דיסעלדארף אזן האט זיך באזעצט אין אלדאסלא, וואו ער האט געוואהנט נאר א קורצע צייט. אנהויב יאהר 1822 האט ער זיך איבערצויגען קיין לינעבורג, וואו זיין ברו־דער סאלאמאן היינע האט ער נערונגען פאר איהם א געשעפטס־שטעלע אויפ'ן מארקפלאץ.

אין לינעבורג האט סאמסאן היינע גלעבט ביז דעם זומער פון יאהר 1828, וועז ער האט זיך אריבערגעקליבען קיין האמבורג, וואו זיין צווייטער זוהן גוסטאוו האט עטאבלירט א עקספעדיציאנס אזן פרצדוקטען געשעפט. אין הו ז פון זיין זוהן גוסטאוו איז ער דעם צווייטען דעצעמבער פון זעלבען יאהר געשטארבען פון א נערוועז־שלאג.

בייגעטראגען זייער שטיצע צו דער גרינדונג פון דער דייטשער שול „פהילאנטראפינס" אין פראנקפורט. דאס איז שוין א באדיי־טענדער פארטשריט. אבער נאך אלעמען בלייבט ער א רעליגיעזע נאטור.

אין גייסטיגער באציהונג איז סאמסאן היינע זיכער נעווען אונבאדייטענד. ער איז נעווען אן עהרליכער, נוטהערציגער מענש. אבער גייסטיגע אינטערעסען דאס איז נעווען ניט זיין זאך. מערק־ווירדיג איז נעווען זיין הייסע פארעהרונג פון נאפאלעאנען. איז וועלכען די רהיינישע אידען פון זיין צייט האבען געזוהן דעם לאנג ערוואַרטעטען באפרייער. די מוטער, פארקעהרט, איז נעווען א באגייסטערטע דייטשע פאטריאטקע, און די ערניידרינונג פון פא־טערלאנד האט איהר פארשאפט גרויסע שמערצען. אלזא היינע האט שוין אין זיין פאטערהויז אייגנאטעמט די ליעבע פאר די פראנצויזען און די גליהענדע פארעהרונג פון נאפאלעאנען. נאך מיט יאהרצעהנדליגע שפעטער, וועו מען פלעגט אין סאמסאן הייי־נעס גענענוואַרט, אטאקירען נאפאלעאנען, פלעגט ער זיך אברופען מיט א זיפץ: „הלואי וואלט ער נאך נעווען!" אויך מאקסימיליאן היינע דערצעהלט אין זיינע מעמוארען פארשיעדענע שפאסען אין באצוג צו די גייסטיגע פעהינקייטען פון זיין פאטער. אימפאנירט האט ער אלזא זיינע קינדער ניט, אבער זיי האבען איהם געליעבט צוליעב זיין נוטמוטינקייט און ליעבענסווירדינקייט.

נראר אט די מעלות זענען דאס שולדיג נעווען, וואס סאמסאן היינע'ן האט נענומען נעהן שלעכט אין זיינע געשעפטען, כאטש ער האט נעהאלטען שטענדיג אין רעכנען. שפעטער איז זיין גוט־מוטינקייט אריבער אין לייכטזין, זיין „אפענע האנד" אין פאר־שוועגדערישקייט. אין יאהר 1810 זעהען מיר איהם זיך נאכיאגען נאך א מיליאנען ירושה. אין די בריעף, וואס האבען זיך דערהאל־טען דעריבער, אטעמט ווירקליך א קינדישער און פרעהליכער גע־מיט, אבער אויך א געוויסער לייכטזין. זעלבסטפארשטענדליך, איז די מיליאנען - ירושה פון רייכען שוועסטערקינד א באבע־מעשה, אין יאהר 1813 נעפינען מיר איהם אלס הויפט קאלעקטאר פון דער גרויס־הערצאגליך בערגישער קאסענלאטערעע, און ער מאכט אויך

באריהמטען נאמען — היינריך היינע. לויט דעם מנהג פון יענע־ צייט האט טען דעם בכור פון דער פאמיליע צוגעלענט דעם העב־ רעאישען נאמען פון זיידען פון פאטערס צד — אלזא העררי היי־ נע האט נאך געהייסען חיים היינע.

אין זעלבען הויז האט סאמסאן היינע עטאבלירט א טוך און מאנופאקטור געשעפט. שוין אין אנפאנג פון יאהר האט סאמסאן היינע אין האמבורג באקאנט געמאכט דורך דער „דיסעלדארפער צייטונג", אז „ער וואוינט אויף באלקער שטראסע, לעבען רויטען קרייץ, און אז א חוץ די סחורות, וואס ער פארקויפט אין דער בודקע אויפ'ן מארק, קען מען נאך ביי איהם ב י ל י ג קריגען פאר־ שיעדענע אנדערע ניימאדישע וואארען".

דאס בילד, וואס היינע האט אנגעוואנדרפען פון זיין פאטער אין זיינע מעמוארען איז — מען קען עס איצט אפען זאגען — גאנץ פאלש, וואס שייך אויסערע לעבענספאסירונגען. אבער דער מענש איז צוגעטראפען. דער כאראקטער שטימט. די אייגענטימליכקייטען פון יענעם מאן זענען געשילדערט קארעקט. וואס היינע דערמאהנט ניט און וואס איצט איז א פעסטשטעהענדער פאקט, אז סאמסאן היינע איז אין די יונגע יאהרען נעווען שטארק פרום און האט אב־ געהיט אלע רעליגיעזע צערעמאניעס מיט גרויסע פינקטליכקייט. היינע דערמאהנט עס ניט, וויל עס וואלט ניט געפאסט צו די פערד, יאגדהינד און שוישפיעלערינס, מיט וועלכע ער רינגעלט איהם ארום. פון די אקטען פון דיסעלדארפער „חברה תהלים" און „בקור חולים" פון 1797 איז צו זעהן, אז איינער פון די פארשטע־ הער איז נעווען סאמסאן היינע. איינע פון די פליכטען פון די מיט־ גליעדער איז נעווען צו זאגען תהלים ביי קראנקע און שטארבענדע. ווי שטימט עס מיט פערד און שוישפיעלערינס!

שפעטער איז ער אלענפאלס דורך דעם אייגפלוס פון זיין אויפגעקלערטער פרוי געווארען אלץ פרעמדער צו יענע פרומע קרייזען. צום אנהויב פון נייעם יאהרהונדערט ווערט ער שוין פארעכענט צווישען די „אויפקלערער" און לאזט זיך פארשרייבען אין דער לאושע „צו מארגענראט", אין פראנקפורט אם מיין. אין יאהר 1804 געפינען מיר זיין נאמען צווישען די, וואס האבען

וואן־געלדערנס, וואס איז געווען אין טרויער נאָכ'ן דר. יאזעף וואן געלדערן.

בעטטי וואן געלדערן איז נאָך דעמזעלבען יאָהר באשערט געווען א טרייסט. זי, וועלכע האָב פריהער צוריקגעוויזען אלע חתנים און געוואלט בלייבען אונפארהייראט, איז נאָך אין זעלבען יאהר נעוואָרען די לעבעדע כלה פון סאמסאן היינע. עס שיינט, אז ענדע אויגוסט 1796 זענען זיי שוין פארלאָבט געווען; באלד נאָכדעם איז סאמסאן היינע אוועק צוריק קיין האמבורג. פאר דער צייט האָט בעטטי געהאָט פיעל שווערינקייטען בייצוקומען. איהר חתן איז געווען פאלשטענדיג אהן מיטלען, און די עלטסטע פון דער נעמיינדע, פון וועלכער יעדער נייי אנגעקומענער איד האָט געדארפט ארויסקרינגען ערלויבנים זיך צו באזעצען, האָבען דאָס דאָזיגע ערלויבענים בשום אויפ'ן ניט געוואלט געבען בעטטי'ס תתן. און בעטטי האָט געהאָט צו פיהרען א ביטערען קאמף מיט די עלטסטע און מיט די רבנים שלמה און אברהם שייער, און זי האָט זיך סוף כל סוף געמוזט וועגדען צו דער רעגירונג, און ביי איהר האָט בעטטי אנגאנג נאָוועמבער 1791 אויסגעפועלט א באפעהל צו דער אידישער נעמיינדע, אז זי זאָל אויסשטעלען וואהנרעכט פאר סאמסאן היינע פון האמבורג.

עס זענען דא דאָקומענטאלע באווייזע, אז די חתונה איז פארגעקומען צוויישען ערשטען און פינפטען פעברואר 1797. אונטער צוויי פאמיליען־דאָקומענטען — אבמאכען מיט די קרובים וועגען די ירושה פון פארשטארבענעם וואן געלדערן, דעם 1־טען און 5־טען פעברואר, — איז סאמסאן היינע אונטער'ן ערשטען געצייכענט „בריוטיגאם" אונטער צווייטען — „עהרעמאן". דאָס איז וויכטיג צו ווייסען אום פארטיג צו ווערען מיט'ן אלטען שטרייט: איז וועלכען יאָהר היינע איז געבארען געוואָרען — איז 1797 צי איז 1799? נו, איז איצט מעהר ווי וואהרשיינליך, אז דעם 13־טען דעצעמבער נאָך פון זעלבען יאָהר 1897 איז די קליינע איינשטאָקיגע געביידע אויף דער באלקער־גאס נומער 602 צום ערשטען מאָל געבענשט געוואָרען מיט דער ברכה פון קינדער, און עס דארף דא קוים געזאגט ווערען, אז דאָס קינד האָט געטראגען דעם וועלט־

גליקט ווי זיין עלטערן און איינערען ברודער. אויך ער איז נעקומען אלס אינגעל קיין אלטאנא און האמבורג, וואו ער האט געקראגען זיין סוחר'שע פארבילדונג. מיט די פאקטען איז שווער צו פאראיינigען די מיטטיילונגען פון היינע אין זיינע מעמוארען, ווען ער באשטעטיגט פון זיין ברודער מאקסימיליאן און פלימעניצע פירסטין דע לאראקא, אז סאמסאן היינע איז אין זיינע יונגע יאהרען געשטאנען אין האנאווערשען דיענסט און האט „צום אנפאנג פון דער פראנצויזישער רעוואלוציאן מיטגעמאכט דעם פעלדצוג קיין פלאנדערן אין דער סוויטע פון פרינץ ערנסט פון קאמבערלאנד אלס פראוויאנטמייסטער אדער קאמיסאריוס.

איך גלויב ניט, אז דער דיכטער האט דא צו טריי זיך געהאלטען ביי די פאקטען. היינע האט געקענט פארפיהרט ווערען פון א פאסטעל־בילד פון זיין פאטער, ווען האט איהם פארנעשטעלט אלס יונגען מענשען אין א רייטער יוניפארם.

אלענפאלס דארף מען אננעמען, אז סאמסאן היינע האט דורכגעמאכט א שטורמדיגע יוגענד. שוין אלס 32 יעהריגער מאן איז ער אין א יולי־פריהמארגען פון יאהר 1796 אנגעקומען צום ערשטען מאל קיין דיסעלדארף, וועלכע איז דאמאלס געווען באזעצט פון פראנצויזען. ווען מען זאל גלויבען די מיטטיילונגען פון זיין זוהן, ווען אין דעם פאל איז עס ניט ראטזאם, האט ער נעהאט מיטנעבראכט 12 שעהנע פערד, וועלכע אבער ער האט שפעטער, נאך דער חתונה נעמוזט פארקויפען, אויף דעם אויסדריקליכען וואונש פון זיין יונגער פרוי, וויל דער פיערפיסינער קאפיטאל האט צוליב נעפרעסען און וועניג אריינגעבראכט. עס איז מעהר צו גלויבען די מיטטיילונגען פון די צייטנגען, אז ער איז נעקומען קיין דיסעלדארף אויף־אן איינפאכער נעשעפטסרייזע מיט רעקאמענדאציאנס בריעף פון האמבורג. קיין אויפזעהן האט זיין קומען ניט נעמאכט אין דיסעלדארף, כאטש ער איז געווען א שעהנער שטאטליכער יונגערמאן, מיט א לעבעדיגען טעמפעראמענט און ווארימען הארץ, ווען אפילו ניט באזונדערס באגאבט. נאר אין איין הויז האט ער יא אויסנעמען — און דאס איז געווען אין הויז פון די

אלזא, איינער פון היינעס אור־עלטערן איז שוין געווען א הומאריס־טישער פאעט.

נאך דער דאזיגער קורצער אבווייכונג וועלען מיר זיך אומ־קעהרען צו היינעס באבען, חוה היינע'ן, געבוירענע פאפפערט. זי איז פריה געווארען אן אלמנה און זי האט זיך מיט איהרע זעקס קינדער — אלע אינגלעך — אריבערגעקליבען קיין האמבורג, וואו זי האט אין גיכען חתונה געהאט מיט איהר שוואגער בענעדיקט שיף, ביי וועמען עס איז געשטארבען די פרוי, חוה'ס עלטערע שוועסטער. היינעס באבע איז געשטארבען דעם 9טען אפריל 1799.

מאטהע חוה, היינעס באבע, איז געבענשט געווען מיט א סך קינדער. איהר ערשטען מאן היימען היינע, האט זי געבוירען זעקס זיהן און צוויי טעכטער. די ביידע מיידלעך זענען פריה געשטארבען און פון די זעקס זיהן אייזיק, שמשון, שלמה (סאלאמאן), מאיר, שמואל און הערץ, זענען נור דריי באקאנט געווארען — אייזיק, שמשון און סאלאמאן. דער עלטערער אייזיק, וועמענס געבורטס־יאהר איז אונבאקאנט, האט אין אנפאנג פון 19טען אהרהונדערט אריבערגעוואנדערט קיין פראנקרייך און זיך באזעצט אין באָרדאָ, וואו ער האט חתונה געהאט מיט א פראנצויזין און א ז געשטארבען דעם 16טען אקטאבער 1828, איבערלאזענדיג א נישקשה'דיגען פארמעגען. זיינע צוויי זיהן זענען די צוויי באקאנטע באנקירען ארמאנד און מישעל היינע, וועלכע האבען איז זייער יוגענד געלעבט אין ניו־ארליאנס, אמעריקא. דערנאך זענען זיי געווארען די שעפס פון באקאנטען פאריזער באנקהויז אפענהיימער און פיקלר.

סאלאמאן היינע איז געווען דער וועלט באריהמטער באנקיר, וועלכער האט צו פארדאנקען זיין פאפולאריטעט צו זיין רייכטום, ווי אויך צו זיין צדקה, אבער אויך צו זיין פארהעלטנים צו זיין נאך מעהר באריהמטען פלימעניק. אונז וועט שפעטער נאך אויסקו־מען פיעל צו רעדען וועגען איהם.

מיר קומען איצט צו היינריך היינעס פאטער. שמשון (סאמ־סאן) היינע איז געבוירען געווארען, ווי די איבעריגע זיהן, אין האַ־נאווער דעם 19־טען אויגוסט 1764. פון זיין פריהסטער יוגענד וויסען מיר אבסאלוט נישט. און שפעטער האט איהם ניט אזוי גע־

טעמבער 1780 און לייענט אויפ'ן אלטען אידישען בית עולם.

חיים ביקענבורג האט חתונה געהאט צוויי מאל, זיין ערשטע פרוי איז געווען איידעל, די טאכטער פון לייזער גאנז; די פאמיליע איז געווען איינע פון די אנגעזעהענסטע ניט נור אין האנאווער, נור אין גאנץ דייטשלאנד. זי איז געווען בלוט פארוואנדט מיט דער פאמיליע וואן נעלדערן, און אזוי, זענען הייגעס מוטער און פאטער, וואהרשיינליך אליין ניט ווייסענדיג דאס, געווען קרובים. איידעל ביקענבורג איז געשטארבען אין 1757.

נאך דעם פריהען טויט פון זיין ערשטער פרוי, האט חיים ביקענבורג חתונה געהאט א צווייטען מאל מיט א יונגע מיידעל פון זעהר אן אנגעזעהענער פאמיליע אין אלטאנא, די צווילינג שטארט פון האמבורג. הייגעס באבע, ווי הייגע אליין דערצעהלט אונז, איז געווען אן אויסערגעווענליך שעהנע פרוי און די איינציגע טאכטער פון א באנקיר אין האמבורג, וועלכער איז צוליעב זיין עשירות וייט און ברייט באריהמט געווען. זי האט געהייסען מאטהע חוה פאפערט.

עס איז אינטערעסאנט, אז איינער פון די עלטסטע מיטגליעדער פון דער פאמיליע שמואל פאפערט אויס קאבלענץ איז געווען אן ארימער האלב ליטעראט און א הומאריסטישער שרייפטשטעלער, און צוגלייך אויך א גרינדער פון א העברעאישער דרוקערייי אין אלטאנא. ער איז געווען דער ארויסגעבער און בעארבייטער פון דער אלטער פורים שריפט וועלכע א רבין און זיינע צוהערס תלמידים, וואס פיהרען א ויכוח וועגען המג'ס תליה. די שריפט האט שמואל פאפערט ארויסגעגעבען אין 1715 אין האמבורג, מיט א א י ד י ש ע ר איבערזעצונג, אונטער א נייעם טיטעל, מיט דער באמערקונג, דאס ער אליין איז נעבוירען געווארען פורים צייט, און עס פאסט זיך פאר איהם באזונדערס צו שרייבען גראמען לכבוד פורים. אויך האט ער ארויסגעגעבען די „ראש פון אנטיכוס" מיט א מאטא:

„עס דריקט מיך, דארום דרוק איך;
וואס מיך דריקט, איסט גאט באקאנט,
שמואל פאפערט בין איך נענאנט".

„דיין זיידע איז געווען א קליין אידעל מיט א גרויסער בארד".
היינץ דערצעהלט ווייטער, וואסערע קלעפ ער האט אריינגעכאפט
פון לעהרער. וועז ער האט אויף מארגען איבערדערצעהלט פאר
זיינע שול קאמעראדען, אז זיין זיידע איז געווען א קליין אידעל
מיט א גרויסער בארד. יענע ערשטע קלעפ, זאגט היינץ, זענען איהם
ניט ארויס פון זינען און ער האט דארום אויך שפעטער קיין חשק
ניט געהאט צו פרובען קרינגען מעהר אויסקינפטע וועגען. יענעם
פארדעכטיגען זיידען, אום צו קענען עס איבערדערצעהלען פאר'ן
גרויסען פובליקום, ווי אמאל פאר דעם קליינעם פובליקום זיינעם".
דאם איז אלץ, וואס מיר דערוויסען זיך פון היינען גופא איבער זיין
זיידען היימאן היינע.

היימאן היינע האט אייגענטליך געהייסען חיים ביקענבורג,
די אידען האבען דאמאלס נאך קיין פאמיליע נעמען ניט געהאט,
זיי פלענען זיך רופען נאך זייערע געבורטס-פלעצער.

חיים ביקענבורג, אדער היימאן היינע, איז געבוירען געווארען
אין דער קליינער רעזידענץ-שטאדט ביקענבורג ביי זיין פאטער
דוד שמעון ביקענבורג. מיר ווייסען פון איהם זעהר וועניג, אבער
אויף פארשידענע אומווענען קען באוויזען ווערען, אז אויסער
„זיין גרויסער בארד" האט היימאן היינע נעהאט א סך מעלות
און איז געווען א רעספעקטאבעלע פערזאן. דאס שטאם הויז פון
דער פאמיליע שטעהט נאך אין ביקענבורג: איצט איז עס דאס
נאסט הויז „צור פאלע" אין דער לאנגענשטראסע. דוד שמעון בי־
קענבורג האט זיך שפעטער אריבערגעצויגען מיט זיין פאמיליע
קיין האנאווער, וואו אלס עושר און בעל צדקה, האט ער באלד גע־
נומען שפיעלען אן אנגעזעהענע ראלע אין דער געמיינדע, ער איז
געשטארבען דעם 21־טען אויגוסט 1744.

זיין זוהן חיים ביקענבורג איז געבאנגען אין די פוס־טריט פון
זיין פאטער. דעם 1טען יאנואר 1762 איז אין האנאווער פון 18
מענער נעגרינדעט געווארען א צדקה חברה, וואס עקזיסטירט נאך
ביז היינטיגען טאג. צווישען די 18, וואס זענען אהן ספק געווען
די אנגעזעהענסטע מיטגליעדער פון דער גמיינדע, האט זיך אויך
נעפונען חיים ביקענבורג. ער איז געשטארבען דעם 18־טען סעפ־

פ א ט ע ר ס הויז, וואו די זון האט צוערשט אויפגעשלאסען דעם חימעל פאר איהם."

היינע האט אין זיינע מעמוארען צוליעב א וויץ שטארק גע־פעלשט דעם פארטרעט פון זיין זיידען, פון פאטערס צד. צוויי מאל דערמאהנט ער אין זיינע שריפטען יענעם זיידען. איינמאל אין דער ווינטער מעשה'לע „דייטשלאנד".

„צו ביגעלבורג שטיעג איך אב אין דער שטאדט,
אום דארט צו באטראכטען די שטאמבורג,
וואו מיין גראס פאטער געבארען ווארד;
די גראס מוטער ווער אוים האמבורג."

ער דערצעהלט נאך ווייטער, אז בייס פארלאזען ביקענבורג האט א האלב פרסטענטום ביקענבורג זיך צוגעקלעפט צו זיינע זיילען. און אזעלכע לעהמיגע וועגען האט ער קיינמאל אין זיין לעבען ניט געזוהנ.

א צווייטען מאל דערמאהנט ער זיין זיידען אין די מעמוארען. נעגען אבענר פון זיין לעבען. ער פארטיידיגט זיך דארט נעגען דעם פארוואורף פון זיינע שונאים, או ער, היינע, אין זיינע ביאגראפישע מיטטיילונגען דערט זהר פיעל וועגען דער מוטערליכער פאמיליע. אבער ניט א וואָרט וועגען דער פאטערליכער פאמיליע. מסתמא האט ער וואס צו פארשווייגען. ענטפערט דאריף היינע: „די אור־זאכע איז גאנץ איינפאך: איך האב קיינמאל ניט געוואוסט וואס צו דערצעהלען פון איהם. מיין פארשטארבענער פאטער איז גע־קומען אלס פרעמדער מאן אין מיין געבורטסשטאדט דיסעלדארף... און קיין אלטע מוהמעם און קרובות זענען ניט געווען. וואס זאלען שפעטער דעם יונגען צעגלינג פון דער משפחה טאגטעגליך דרום־לעז אין קאפ אריין די פאמיליען־לענענדעז... מיין פאטער אליין איז נעווען א שווייגענדיגער, האט ניט גערעדט נערן, און וועז איך אלס קלייגער אינגעל האב איינמאל זיך נענומען די גע־לענענ־הייט — דאס האט נעמוזט זיין א זונטאג, וואהרום די וואכעדינג טעג האב איך פארבראכט אין דער ווייסטער פראנציסקאנער קלויסטער שולע — צו פרעגען מיין פאטער, וועד מיין זיידע איז נעווען. האט ער מיר האלב שמייכלענדיג, האלב בורטשענדיג נעענטפערט:

וואן נעלדערן, דער עלטערער זוהן, איז געווען דער שטאלץ פון דער פאמיליע. ער האט סטודירט אין די אוניווערסיטעטען פון באנן, היידעלבערג, מאינץ און דיסבורג. זיין דיסערטאציע איבער אייניגע מעדיציניש גרונדפראגען, וואס זענען נאך ביז אויף היינטיגען טאג ניט געלייזט, ווייזט אויף א זעלבסשטענדיג דענקערן און באגאבטען קאפ, וועלכער שרעקט זיך ניט אויפצונעמען א קאמף איבער די פראבלעמען פון זיין וויסענשאפט מיט די מייסטער פון פאך.

אבער דער ליעבלינג פון דער פאמיליע איז געווען פייערכע וועלכע איז נעבוירען געווארען דעם 27טען נאוועמבער 1771. דאס אויג פון געלעהרטען פאטער האט מיט שטאלץ נאכגעפאלגט איהר שנעלער גייסטיגער ענטוויקלונג, זי פלעגט איהם פארלעזען לאטיניש טראקטאטען און איהם איבערראשען מיט איהרע פראגען. פילאזאפישע גראנקען האבען אנגעפילט איהר גייסט און זי האט נעהאט אן אפענעם געמיט פאר די סודות פון דער פאעזיע. „איהר פארנונפט און איהר געפיהל איז געווען די געזונדקייט אליין" — זאגט דער זוהן וועגען איהר מיט רעכט.

אין 69־טען לעבענסיאהר, דעם צוועלפטען אקטאבער 1795, איז נאטשאלק וואן געלדערן געשטארבען אין דיסעלדארף, אלגעמיין באליעבט און נעאכטעט.

2

עס איז צו באדויערען, וואס וועגען היינעס פאמיליע פון פאטערס צד האבען מיר א סך וויניגער ידיעות, וויפיעל מיר האבען עס וועגען דער פאמיליע וואן געלדערן. דעם פאטערס פאמיליע איז אפילו געשטאנען אויף א פיעל נידעריגערער סאציאלער און גייסטיגער שטופע, דאך וואלט געווען פאר אונז אינטערעסאנט נאכצוזוכען היינעס יחוס־בוים אויף אין דער ריכטונג. און ווען אלע וואס קענען היינעס לעבען גענוי זענען מיט דער מיינונג, אז דאס איז דער עיקר די מוטער געווען, וואס האט געהאט דעם איינפלוס אויף דעם זוהן, דאך וועלן מיר קוקען זיך צו צו היינעס יוגענד צייט, זעהען מיר. אז זיינע גראנקען האבען זיך שטענדיג געצויגען „צום

שטארבט ער צו ניט פולע 54 יאהר אין 1774 אין פארכאה. עלזאס.

דער דאזיגער עלטער פעטער האט אזוי פארנומען די געדאנקען פון דעם איינגעל, אז אין זיינע חלומות זעהט ער זיך אין זיין געשטאלט, ווערט איינס מיט איהם, אזוי אז שפעטער איז ער זיך מודה: „מאנכע ווילדקייטען, מאנכע פאטאלע סימפאטיען און אנטיפאטיען, וואס פאסען נארניט צו מיין נאטור, אפילו מאנכע האנדלונגען, וואס זענען אין ווידערשפרוך מיט מיין נאנצען ארט דענקען, ערקלער איך מיר מיט דער נאכווירקונג פון ישנע מטושטש'ער צייט, ווען איך בין מיין אייגענער פעטער געווען".

אהן צוויפעל וועלען די קינפטיגע ביאגראפען פון היינריך היינען זיך מוזען וועגדען צו אט דער מערקווירדינגער געשטאלט פון ירושלים'ער עולה־רגל'ניק, אום צו ערקלערען זיך פיעלע אייגענטימליכקייטען אין היינעס פאעזיע און כאראקטער.

א גאנץ אנדער סארט מענש, ווי געוואגט, איז געווען דער דאקטאר נאטשאלק וואן געלדערן. ער איז באלד געווארען דער ליעבלינג פון שטאדט און אומגעגענד, די שטיצע פון זיין אומגליקליכען פאטער, די רייכסטע בעלוינונג פאר די ניט פארווירקליכטע האפנונגען, וואס די פאמיליע האט געלעגט אויפ'ן בכור סימאן וואן געלדערן. אין 1754 האט נאטשאלק געגומען זיך פאר פרוי סארלא, די טאכטער פון דוד פנחס באק פון זיעגבורג. אויך איהם זענען די אינטערעסען פון זיינע גלויבענס־בריידער נאהענט צום הארצען געווען, און ער האט מיט זעלטענער אויפריכטינקייט און טרייהייט נעפיהרט דעם פארשטעהער־אמט, וועלכער פלעגט שוין איבערגעהן בירושה אין זייער פאמיליע. וועז לאצארום וואן געלדערן האט אויסגעהויבט זיין נשמה אין 1769 נאך א לעבען פול זארג און לייד, האט ער נעקענט מיטנעהמען אין קבר אריין דעם זיכערען טרייסט, אז די טראדיציעס פון דער פאמיליע וועלען פארטנעזעצט ווערען דורך זיין צווייטען זוהן און זיינע קינדער. פינף קינדער זענען נעבאהרען נעווארען צו דר. נאטשאלק וואן געלדערן, צוויי זיהן יאזעף און סימאן, און דריי טעכטער — ברוינלע אדער ברינעללא, האנא און פייערכע, אדער בעטטי, היינריך היינעס מוטער. יאזעף

יאנואר 1752 האט ער פארטיידיגט זיין דיסערטאציע וועגען היי־
זערקיים. וועלכע ער האט געווידמעט דעם קורפירסט. און דאן בא־
זעצט ער זיך אין זיין היימאטשטאדט, וואו ער מאכט זיך באלד א
נרויסען נאמען אלס ארצט און אלס מענש.

ניט אזוי גוט איז נעגאנגען לאצארוס וואן געלדערן'ס עלטערן
זוהן, סימאן וואן געלדערן. וועלכער איז זיין כאראקטער און פיה־
רונג איז געווען פונקט דער היפוך פון זיין ברודער. אבער נראד,
וויל פון דער מישונג פון זיי ביידע וואקסט וויי פון זיך אליין ארויס
פאר אונזערע אויגען דאס בילד פון היינריך היינע, זענען די צוויי
ברידער נאטשאלק און סימאן די אינטערעסאנטעסטע פון היינעס
יחוס־נאלערעע. סימאן איז געווען צוטראגען און לייכטזיניג,
טרויעריש און פויל, נאטשאלק געזעצט און פון שטרענגער פיה־
רונג, ניכטער און ארבייטסזאם. איינער מיט ציעל־באוואוסטזיין
און אויסדויער, דער אנדערער א ווינדמענש, וואס האט פלענער.
אבער קיין פלאן. היינע האט אין זיינע מעמוארען זיין עלטער פעטער
סימאן וואן געלדערן, דעם „מזרח לענדער", געטעלט גאר א פיי־
נעם דענקמאל. היינע שטיצט זיך אויף די ערצעהלונגען פון מומעס
און קרובות, וועגען וועלכע ער דערצעהלט, אז זיי פלענען טאג איין
טאג אוים אנדרומלען דעם קאפ פון יונגען צענלינג פון דער משפחה
מיט אלץ דיזעלבע, אלטע פאמיליען־לענדען. מיר קענען איצט
דאס פאנטאסטישע בילד, וואס היינע האט געמאלען, צוריקברייי־
גען צום היסטארישען אמת. אבער דער אמת איז נענוג מערקווייר־
דיג, אינטערעסאנט און פון פאעטישען ריזיג. עס האט זיך דער־
האלטען א טאנעבוך פון דעם מאן, וואס האט אזוי באשעפטינט
היינעס קינדערשע פאנטאזיע. איך האב דעם טאנעבוך פיעל מאל
געלעזען און פארגליכען מיט היינעס ערצעהלונג. און היינע האט
ווירקליך רעכט נעהאט, אז זיין עלטער־פעטער האט נעמוזט זיין א
מין הוילינער — א ביסעל א מאדנער הוילינער. מען קען איהם אהן
שום שהיות צורעכענען צו יענע טיפען פון 18טען יאהרהונדערט,
וואס זענען נעווען פאנטאזיארען און שווינדלער צוגליוך. כסדר
אויף רייזען און וואנדערונגען איבער אירופא און אריענט

אריבער, אבער מיט אט די אלע עהרענעמטער האט ער קיין רעכט ניט געהאט צו מאכען א רייזע קיין קעלן. איינמאל האט ער געפרובט מיט א קייזערליכען פאס־בריף אין האנד צו קריגען א פרייען אייג־נאנג אין קעלן. דער שטאדטראט האט דאך געוואגט, טראץ דעם קייזערליכען בריף, די ערלויבנים איהם ניט צו נעבען. מעהר ווי אויף דריי טעג האט ער קיינמאל ניט געקענט פועל'ן. אונטער אזעל־כע פארהעלטניסען איז צו זיין א ליפעראנט ביי דער ארמעע אויסגע־קומען זעהר שווער. דער איבעראנאנג פון איין רייטשער טעריטאריע אין דער אנדערער איז געווען פארבונדען מיט די פיינליכסטע אונבא־קוועמליכקייטען. דערצו איז נאך געקומען א יקרות, און לאצארוס און נעטריבען געוואהרען צו פינאנציעלען רואין.

אבער דער שווערער קלאפ, וואס האט אויפגעטריסעלט דאס הויז, האט איהם דאך ניט אראבגעזעצט פון זיין רייכער גייסטיגער מדרגה. אין דיסעלדארפער געטהא האט גאר פריה אנגעהויבען צו טאנצען. די זיהן און די טעכטער פון דער פאמיליע געלדערן זענען שוין געווען נרינדליך ארייננעפיהרט אין אלגעמיינעם וויסען און אין דער קולטור פון דער צייט. היינע אליין האט פארצייכענט פון מויל פון זיין מוטער, וואס זיין עלטער באבע האט געטהאן, וועז איהר צווייטער זוהן, גאטשאלק וואן גאלדערן, האט געדארפט אנ־קומען אין אוניווערזיטעט כדי צו שטודירען מעדיצין. „איך בין נעווען — דערצעהלט היינע — ניט דער ערשטער אין אונזער פא־מיליע, וואס האט אין דער אוניווערזיטעט איידעל־שטיינער אויפגע־נעסען און פארלאזן נאנגען. דער פאטער פון מיין מוטער, ווי זי האט עס מיר אמאל פארצעהלט, האט דורכגעמאכט דעמזעלבען קונסשטיק. די פארציערונג אויף די טאוולען פון זיין פארשטאר־בענער מוטערס סדור איז אוועק אויף צו באצאהלען די קאסטען פון סטודיום".

דאך צוזאמען מיט'ן ציערונג פון סדור איז אויפ'ן זוהן ארי־בער די שטיל ברכה, וואס האט געפלאסען פון דער פרומער פרוי. אין איהר זוהן גאטשאלק וואן גאלדערן, היינעס זיידען, האט ווידער אויפגענעלויהט דער רוהם פון דער פאמיליע. ער איז פארטיג געוואר־דען מיט זיין סטודיום אין דער אוניווערזיטעט פון דיסבורג. אין

יוספא'ס געזעלשאפטליכע שטעלונג, זיינע גרויסע פארבינדונגען, זיינע באציהונגען צום הויף, זיין וואריאט אינטערעס צו די עפענטליכע אנגעלעגנהייטען, זיין נאהענטקייט צו די פאליטישע געשעהענישען, די פאדערונגען און באדינגונגען פון פארקעהר אין די הויכע קרייזען — דאס אלץ האט דערווייטערט דאס האריזאנט פון דער פאמיליע, אויפגעהויבען איהר בילדונגס־גראד, אויסגעארעלט איהרע מאנירען, און זי האט ביסלעכווייז ארונטערגעריסען פאר זיך די מחיצה, וואס האט די איבריגע נעטהא אבגעשפארט פון ליכט און לופט.

פון יוספא'ס פיער זיהן איז לאצארוס געווען דער צווייטער, און ווי עס שיינט דער באדייטענטסטער. מיט דעם טויט פון קורפירסט יאהאן ווילהעלם האט זיך אבגעשטעלט די הערליכע ענטוויקלונג פון שטאדט דיסעלדארף. דער נייער קורפירסט האט ניט פארשטאנען דאס לאנד אזוי גוט צו פארוואלטען ווי זיין פארגענגער און צוזאמען מיט דעם ערגערן סיסטעם זענען געוואקסען די חובות פון לאנד, און די לאסט פון חובות איז געהאנגען ווי א שווערע אנקלאגע געגען אלע די יעניגע, וואס זענען געשטאנען נאהענט אדער אליין געהערט צום פריהערigen רעזשים. „און דאס וואס אלע־מען האט בלויז אנגעריהרט, האט א אידען געמוזט פארניכטען; וואס פאר די איבריגע איז געווען א לייכטע ענדערונג איז זייער פארמעגען. האט פאר א אידען געמיינט באנקראט". יוספא וואן געלדערן איז נערופען געווארען אבצוגעבען דין וחשבון פאר פראוויאנט־לופ־רונגען, וואס ר'האט נעמאכט מיט צעהנדליגע יאהרען צוריק. אבער ער האט זיך אזוי גוט פארטיידיגט אין א שריפט, וואס ער האט פארגעלייגט צום נעריכט פון די שטאנדען־פארשטעהער, אז מען האט זיך געפיהלט געצוואונגען אבצושטעלען נעגען איהם דעם פראצעס. יוספא וואן געלדערן איז געשטארבען אין זיין 74טען לעבענסיאהר, אין 1727.

און טאקי גליק נאכדעם האט קארל פיליפ באשטימט יוספא'ס זוהן, לאצארוס וואן געלדערן, פאר'ן הויף־דאקטאר פון יוליך־בער־גישעז קורפירסטענטום. אויך דער פארשטעהער־אמט איז צו איהם

שמעון מכאל איז געשטאַרבען דעם 10טען אפריל, 1719.

זיין איידעם לאצארוס וואן געלדערן איז דאמאלס קוים אלט געווען 24 יאָהר. זיין שוץ־בריעף איז געווען אויסגעמאכט אויף צוהן יאָהר. דרוי פון זיי זענען שוין געווען אבגעלאָפען. צוערשט איז ער נעבליבען לעבען זיין שוואגער, וועלכער האָט אנגעפיהרט וויטער זיין פאטערס געשעפטסהויז אין וויען. ער האָט זיך אבער ניט דערוואַרט ביז צום סוף פון דעם שוץ־בריעף טערמין, ארום יאָהר 1725 קעהרט ער זיך אום צוריק אין זיין היימאט.

דאָרט האָט געלעבט אין גרויס אנזעהן זיין פאטער יאָזעף, אדער ווי אין „נאם" האָט מען איהם גערופען יוספא וואן געלדערן. ניט נאר איז ער געשטאַנען הויך אין אכטונג ביי זיינע גלויבענס־בריידער, נאר אויך — וואס דאמאלס איז עס געווען א זעלטענהייט — אין עפענטליכען לעבען בכלל. איינער פון זיינע אבות איז וואהרשיינליך געקומען קיין דיסעלדאָרף פון האָלענדישען געלדערן אדער נאָך וואַרשיינליכער פון דער דערבייאיגער שטאָדט געלדערן און האָט איבערגעלאָזען אין זיין נאָמען פאר אן אנדענקונג דאָס בייוווערטל וואָז, וואס דאָס מיינט „פון".

ער איז געווען א שתדלן פאר אלע „נעבריעפטע" אידען — דאָס הייסט פאר אלע אידען, וועלכע האָבען געהאט וואוינרעכט אין לאנד אין זכות פון שוץ־און באַלייטונגס־בריעף, וואס מען פלעגט זיי ארויסגעבען פאר הויכע אבצאהלונגען. אלס אזעלכער האָט ער אפיציעל געטראָגען אויף זיך די פאראנט־וואַרטליכקייט פאר דער פאָליציי־אָרדנונג און פאר דעם איינגאנג פון שטייערן.

מיט דער גרינדונג פון א באנק אין דיסעלדאָרף אין 1705— וואס איז דעמאָלט געווען אמת'ע פיאָנירען־ארבייט — האָט ער נאָך מעהר געלעגענהייט געהאט זיך פארדיענט צו מאכען ביים קורפירסט. און יאהאן ווילהעלם האָט איהם געגעבען אן אויסער־אָרדענטליכען באווייז פון זיין גענדיגקייט צו איהם: ניט נאר האָט ער איהם געשאנקען גרונד צו בויען א הויז און א שוהל, נאר ער האָט איהם פאָלישטענדיג באפרייט פון שטייערן און אבצאהלונגען אויף נאנצע הרייסיג יאָהר.

האט טיטולירטער אריסטאקראטיזם אין פארנלייך מיט דער נייס־טינער אדעלינקייט פון היינעם משפחה!

די דאזיגע נייסטינע ארעלינקייט צייכענט פריהער פון אלץ אויס די פאמיליע פון דער מוטערס צד, וועגען וועלכער מיר וועלען צוערשט רעידען, וויל פון די צוויי — מוטער און פאטער — האט די מוטער געהאט דעם גרעסערן איינפלום אויפ'ן געניאלען זוהן.

היינע האט א טעות געמאכט, וועז ער האט געגלויבט, אז די וויע פון זיין משפחה איז געשטאנען ביים רהיין. אונזער וואנדע־רונג דורך דער קייט פון דורות דערפיהרט אונז ביז צום ברעג דאנוי, אין שהנעם אונגארלאנד, וואו אויך צו להכעיס אלע בא־שרענקונגען פון נעזעץ. האבען אייניגע אידען פארט זיך דערשלא־גען צו עפענטליכער באדייטונג אן צו א באזונדערם מערקווירדי־גער, פאר יענער צייט. שטעלונג אין דיענסט פון דער מלוכה. איינער פון די טיכטיגסטע איז געווען סוף 17טען יאהרהונדערט שמעון סכאל אין וויען, אן שפעטער אין פרעסבורג, פון וואנען עס נעמט זיך זיין צונאמען שמעון פרעסבורג. די אידען האבען איהם נערופען „דער פארשטעהער פון קהלת אונגארן". די לאקאלע נעשיכטע דער־צעהלט אונז נאנץ אויספיהרליך וועגען זיינע פינאנץ־אפעראציעס אין דיענסט פון די קיסרים לעאפאלד 1, אן יאזעף 1. דער לעצ־טער האט דאס נענעבען זיין „מינץ־יודען" שמעון מכאל די פריווי־לעגיע זיך צו באזעצען אין וויען. אבער א „שוץ־בריף" צו באקומען פאר זיין „טרייי געהארזאמען דיענסט" צו דער מלוכה איז איהם ערשט נעלונגען אונטער קארל IV. גראר דאמאלס האט זיין טאכ־טער שרה לאה „גערייכט איהר האנד צו א הערצענסבונד" דעם שפראצלינג פון אן אנגעזעהענער פאמיליע פון רהיין. זיין איידעם איז נעווען לאצארוס, דער זוהן פון יאזעף וואן געלדערן, וועלכער איז נעהאט געקומען קיין וויען פון דיסעלדארף. אין שוץ־בריף (1716) פאר לאצארוס, וועלכער אלס בוכהאלטער פון האנדעלס־הויז איז נעווען א מיטבאטיליגטער אין דער פריווילעגיע, שטעהט געשריבען, אז עס ווערט ערווארטעט, ער וועט „זיך פארהאלטען נאנץ טרייי און אונקלאגהאפט, אהן ערגערניש, גלייך ווי די גוטע מיינונג איז פון דעם אידען שמעון מכאל און זיינע אנגעהעריגע".

ערשטער קאפיטעל.

דאס עלטערען הויז.

פאר די פארעהרער פון הענריך היינע וועט זיין אינטערעסאנט צו וויסען, אז זיין זשעני האט ארויסגעשפראצט פון א באדען, וואס איז גוט בעארבייט נעווען פון דורות, אז אזא זאמען זאל קענען אין איהם געדייהען. מיר האבען זיך ניט צו באקלאגען אויף די געשיכטספארשער. זיי האבען דערפיהרט היינעס יחוס־בוים ביז צום סוף פון 16טען יאהרהונדערט.

וואס וואלט היינע געגעבען דערפאר, ער זאל וויסען כאטש א טייל דערפון, וואס מיר וייסען איצט וועגען זיינע אורעלטערן? ער האט פון זיי ניט פיעל געוואוסט, און דאס וועניגע, וואס ער האט יא געוואוסט, האט ער געהאט צו פארדאנקען די ערצעהלונגען פון זיינע מומעס, וועלכע ווי באקאנט האלטען זיך ניט אלע מאל אן דעם היסטאריישען אמת. א געשיכטליכע קוואל זענען אלזא זיינע אייגענע מיטטיילונגען ניט. זיכערעס, פעסטעס וועגען היינעס פאמיליע האט מען ערפאהרען ערשט זייט א קורצער צייט. מיר וייסען איצט, אז היינעס אורעלטערן זענען כ מ ע ט אלע געווען אנגעזעהענע און געלעהרנטע, — ד ו ר כ א ו י ס אלע פרומע און נעביליעדעטע מענער און פרויען. די, וואס גלויבען אין דער פארערבונגס־טעאריע, קענען זיך מאכען פארשיעדענע קאמבינאציעס. און די וואס גלויבען ניט אין דער טעאריע, וועלען דאך אויך מוזען צוגעבען, אז אויף דער ירושה, וואס איין דור ניט איבער דעם אנדערן, רוהט די געשיכטע, אלץ וואס אין איהר איז פארהאן גרויסעס און באדייטענדעס. ווי לעבערליך עס איז דאס גאנצע האמפערן זיך וועגען דעם, צי היינעס אורעלטערן פון דער מוטערס צד האבען זיך גערופען וואן געלדערן — אלס סמן פון זייער האלענדישער אבשטאמונג — אדער פאן געלדערן, אום צו מאכען דעם פאלשען אייndרוק פון אריסטאקראטישער אבשטאמונג. וואס פאר א וועדט

אנמערקונג פון איבערזעצער:

צוויי שטעלען אין דער איבערזעצונג פון קאלישער'ס ביאגראפיע פון היינע, כמעט דער גאנצער ערשטער קאפיטל, וואו עס רעדט זיך וועגען היינע'ס יחוס און א טייל פון לעצטען קאפיטל וועגען דער „מוש" נעהערען ניט דער פעדער פון י. קאלישער.

זיי זיינען גענומען פון גוסטאוו קארפעלעס בעריהמטען בוך „היינריך היינע: אויס זיין לעבען און אויס זיין צייט." דער לעזער, וועז ער וועט זיך באקענען מיט די שטעלען, וועט אויך אונז קיין פאראיבעל ניט האבען פאר דער פרייהיים, וואס מיר האבען זיך ערלייבט.

ב. ר.

היינריך היינע, זיין לעבען און זיין שאפען

פון

ע. קאלישער

גייסט, האָט ער אויף זיין מאטראצען־גרוב אין זיין פירכטערליכער קראנקהייט נאָך אמאָל דערפיהלט און דערקענט און מתודה געווען זיך אין זיין פארבארגענעם אידישען שרש, אין זיין אידישער, דיכטערישער און נאציאנאלער, אויסערוועהלטקייט.

און געשטאָרבען 1856 איז דער אידישער טראגישער דיכטער מיט דעם צובראָכענעם געמיט פון תשובה. ער האָט אָנגענומען, דאָס מען זאָל איהם מקבר זיין אָהן וועלכע עס איז רעליגיעוע צערעמאָניעס, אָהן א גלח נאָך זיין מוטה, און אָהן — א רב. אין זיין סוף האָט ער דערקענט זיין אָנהויב, אין זיין טוידט האָט ער נאָך אמאָל אויפגעלעבט אין זיין גאנצער נויט און פיין, אין דעם גאנצען עלענד פון זיין אידישער צייט, אין זיין אייביגער אידישער ערלעזונגסזוכענגיש, אין זיין גאנצער טראגיק, אין זיין צייטווייליקייט און זיין אייביקייט, אין תשובה האָט זיך דער אידישער טראָגישער דיכטער געזוכט צום סוף צו ערלעזען, און דאָך איז געבליבען אין זיין הארץ טיעף דער געפיהל פון אינוענדיגער שולד:

ניט אין קלויסטער וועט מען קלינגען.
ניט קיין קריש וועט מען זאָגען:
אָהן געזאנגען און אָהן קריש
דעט מען מיך צום קבר טראָגען.

איז ניט די שענהייט, זיין ליידענשאפט איז ניט דאס לעבען, זיין ליעבע איז ירושלים, דער סימבאל פון אמת, גייסט, טראגיק, מיסטישער ביינקשאפט. פילע זייטיגע אידעען, קולטור־פראבלעמען, היסטארישע ערינערונגען, קינסטלערישע שפיר לעריינען זענען ארייגעפלאכטען אין דיזען נאציאנאלגעריכט, אווי ווי דער אידישער דיכטער, די אידישע נשמה, די אידישע לירע זינגט מיט אלע מעלאדיען, מיט אלע שירים און אלע ווינטען פון דער ארומיגער וועלט. ביז דער נאציאנאלער שיר ווערט אבגערעכנט און צורינט אין פאעטישער דארשטעלונג פון דעם דיכטער־שיקזאל בכלל.

נאך דעם גרויסען נעריכט „יהודה הלוי" קעהרט זיך אום היינע צוריק מיט זיין נאנצער נשמה צו זיין שרש, צו זיין איך, צום בארג סיני, צו גאט און צום פאלק ישראל. ניט פון זיין קראנקען בעט, פון זיין מאטראצען־גרוב זאגט ער זיין בארימטען וידוי, נאר פון דער נעזונדונג און פון דער ענדליכער ערשטארקונג פון זיין נשמה. ער ווענדעט זיך אב פון דער העגעלשער פילאזאפיע, וועלכע פאר לייקענט גאט און לאזט איבער די וועלט צו דער פארנונפט, צו דעם נעזעץ, צו דעם שפיעל פון דער חוצפה'דינער מענשליכער דיאלעק טיק. דער דיכטער פארזינקט צום סוף פון זיינע טעג אין דעם אל טען אידישען איין אוינציגען גאט, דעם שעפפער פון דער וועלט און דעם טרויסטער פון אלע נשמות. און ער קעהרט זיך אום צו משה רבנו, וועלכער האט נעהאסט קונסט און בילדער; פסל און תמונה, וועלכער האט איבערוועלטיגט די מיטאלאני, די ווירקליכקייט דורך דעם אמת. וואהרם משה האט באשאפען דעם נרעסטען קונסטווערק, די אמת'ע ווירקליכקייט, דאס אייביגע הייליגע פאלק פון גאט, דאס פאלק ישראל, וועלכעם איז א ביישפיעל און א צייכען פאר אלע פעלקער, פאר די נאנצע מענשהייט. משה האט אויך באשאפען די תורה, דאס נרעסטע בוך, דאס בוך פון אמת, פון רעוואלוציאן און דעמאקראטיע. יא, די תורה איז דורך דעם דין פון יובל אויך דאס נרעסטע סאציאליסטישע בוך. ווי אין זיין יוגענד האט היינע נעטרויכט בון דעם אידישען רענעסאנס, ווי אין זיין שריפט וועגען בערנע האט ער אנגערופען דאס אידישע פאלק דאס פאלק פון

וועלכער האלט ביי זינקען, נאנז אבער האט זיך דער ערשטער נע־ראטעוועט." אזוי רעדט היינע ביטערע ווערטער נענען זיין יוגענד־פרייגד נאנז פאר זיין אנטלויפען פון יודענטום, און ער פיהלט זיך בארעכטיגט דערצו. ווארום ער, היינע, האט זיך שוין באלד ווידער פאראייניגט מיט דעם הארץ פון דעם אידישען פאלק.

ער שרייבט באלד די לידער פון ראמאנצערא אין די העברעאי־שע מעלאדיען. „די פרינצעסין שבת" איז דאס ליעד פון דעם פרינץ ישראל און זיין כלה די פרינצעסין שבת, די שבת מלכתא. זעקס טעג א ווארך איז דער איד א הונד מיט הינטישע געדאנקען און שלעפט זיך דורך דעם קויט פון לעבען, אבער פרייטאג אבענד ווערט דער הונד אויף'ס ניי א מענשליכער ווען. ער ווערט א מענש מיט מענשליכע געפיהלען און טרעט אריין אין זיין פא־טער'ס טעמפעל מיט אן אויפגעהויבענעם קאפ און הארץ. לכה דודי לקראת כלה, פני שבת נקבלה. מיט טיפען פאטאס און פיינסטען שפאס מאלט דער דיכטער די אידישע פאמיליען־אידיליע פון לכה דודי ביז הבדלה. און דער דיכטער עפענט דעם פארהאנג פון א זאנדערבאר פארגיימטיגטען לעבען, פון א עם הפלאות, וועלכען ער דערקענט, דערפיהלט, באוואונדערט און קניהט פאר איהם נידער.

ווי דער רב פון באכאראך, אפשר ווי דער נאנצער טראנישער אידישער פאעט, איז „יהודה הלוי" היינעם א פראגמענט, אדער בעסער נעזאנגט א נאנצער קאליידאסקאפ פון שטימונגען, פילאזא־פיען, נבואה, וועהנעשרייען, אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי... מיין צונג זאל זיך צוקלעפען צו מיין גומען, און מיין רעכטע האנד זאל פארדארבן, אויב איך וועל פארגעסען דיר ירושלים. דערמיט הויבט אן היינע יענעם גראנדיעזען נאציאנאל־ נעדיכט, וועלכער איז פאראורטיילט געבליבען צו א פראגמענט. און עס שטעהט אויף יהודה הלוי, דער היינע פון אידישען מיטעלאלטער, דער נעזאלבטער קעניג פון דער מלוכה פון געדאנקען , וועלכער דיענט און איז פארענטוואָרטליך נאר צו גאט, אבער ניט צו דעם פאלק. יהודה הלוי איז א ריטער פון אן אנדער שלאג, זיין דאמע

שפּאָטער, זייער שטראָפער. דער אידישער דיכטער, וועלכער זוכט אַזוי טראַגיש זיין אייגענעם נשמה־שורש, וועלכער האָט פערלאָזען זיין אידישעם פּאָלק אָבער האָט ניט אויפגעהערט צו שפּינען א פּאַנטאַסטישע אידישע צויבערווועלט פון זייגע אָבגרונד־טיפּע אידישע איבערלעבונגען, שטעלט זיך הויך איבער און אויסערהאַלב פון דעם רעאקציאָנערען דייטשלאַנד. דער אידישער פּאָעט וואַרפט דעם קאָמפּף־האַנדשוה צו דעם קריסטליכען דייטשלאַנד:

„בעליידיג לעבעדינע פּאָעטען ניט,
זיי האָבען פּלאַטען און וואָפען,
וואָס זענען פּרוכטבאַרער ווי יופּיטערס בליץ,
וואָס דער פּאָעט האָט ווען עס איז בעשאָפען."

פון דער פּרעמדער וועלט קעהרט זיך היינע אין יאָהר 1844 צוריק צו דעם יודענטום פון זיין יוגענד, צו זיין אַלטען טרוים פון דעם אידישען רענעסאַנס, וועלכער פּלעגט אויף דעם גאַנצען שפּאַן פון זיין לעבען שטענדיג ווידער אַרויפשוועבען אין זיין אידיש־לידענדע נייסט. ביי געלעגנהייט פון דעם טוידט פון זיין אַלטען פרייַנד לודוויג מאַרקוס אין יאָהר 1844 שרייבט ער א נעקראָלאָג: „לודוויג מאַרקוס". ווידער טרעטען אויף אין זיין זכרון די אידישע נעשטאַלטען פון „קולטור־פּעראיין", צו וועלכען אויך מאַרקוס האָט נעהערט, מאָזער, עדוואַרד גאַנז, צונץ, בן־דוד.

דערביי דערמאָנט היינע אויך עדוואַרד גאַנז, וועלכער האָט מיט קאַריערסטישער אויסרעכענונג דעם פּערזיין און דאָס יודענטום פערלאָזען. „זיין אַרויסטריט איז געווען זעהר ווידערווערטיג, ווארום ער האָט נעשפּיעלט די ראָליע פון אַן אַגיטאַטאָר און האָט נעהאַט נאָך די פּליכטען פון א פּרעזידענט. עס איז א מנהג, דאָס דער קאָפּיטאַן פערלאָזט דער לעצטער דעם שיף,

באוואוסטיזינגקייט און פילאזאפישער פארטיפונג. שוין זיין קרי־טישע שריפט „שעקספירס מעדכעז און פרויען" (1838) איז אן אנזאג פון דעם ערוואכטען מוט ביי דעם אידישען דיכטער, וועל־כער וויל אויסקעמפען דעם קאמף געגען די פאראורטיילען און די שנאה צו אידען. שעקספירס „קויפמאן פון ווענע־דיג" וועלכער פינורירט אין דער ליטעראטור אלס לוסט־שפיעל, פארוואנדעלט זיך דורך היינע'ס אויפפאסונג אין א גרויסער טראגעדיע פון די אונטערדריקטע. ביי איהם איז שיילאק ניט דער בלוטקארגער איד, וועלכער וויל אויפעסען דעם קריסט, נאר דער איד, וועלכער קען האסען, נקמה נעהמען, פארגעלטען דעם שונא פאר זיין פאראכטונג, זיך אויפהויבען, פאר־מעסטען זיך געגען דער וועלט. דערזעהט מען שיילאק אין זיין אינ־טימיטעט, ווי שעקספיר באווייזט איהם מיט אייניגע דיכטערישע שטריכען, איז ער גרויס, עדעל דורך זיין פאמיליען־ליעבע, דורך זיין טרייקייט צו זיין ווייב לאה, און דער „יעסיקא זיין קינד." יעסיקא, שיילאקס קינד איז אבער אין היינע'ס אויפפאסונג ניט א טיפישע אידישע טאכטער, נאר א ליידענשאפטליכע פרוי, וועלכע צורייסט די הייליגע אידישע פאמיליען־שטריק. אבער שיילאקס וועדטער: „יעסיקא מיין קינד" זענען א טייל פון שיילאק'ס, פון דעם איד'ס לעבען, ווי זיין נאט, זיין דעאיזם, זיין משוגענע אידעע", זיי דרי־קען אוים א עלעמענטארע, אייביגע, נאר ביי אידען פארקומענדע נשמה־קראפט.

דאס טראגישע אידישע פאלק דערהויבען, און דאס טראדי־ציאנעל־קריסטליכע דייטשלאנד, און דערמיט די נאנצע טראדי־ציאנעל־קריסטליכע וועלט פארשפאטען, איז ביי היינע איי־נענטליך דאסזעלביגע נשמה - בעריסנים אין צוויי ריכ־טונגען. אין דער ערשטער העלפט פון די פיערציגער יאהרען שרייבט היינע זיינע צוויי גרויסע שפאט־פאעמען: „אטטא טראל" און „דייטשלאנד". ער איבערטרעפט דערמיט די נאנצע פאעטיש־סא־טירישע ליטעראטור פון דער צייט. די נאנצע דאמאליגע צייט, דאס קריסטענטום, דאס קעניגטום, דער רעאקציאנערער דייטשער גייסט נעפינען אין יענע סאטירישע פאעמען זייער פאר־

געגענוצליכסטע פאליטיש־פילאזאפישע ריכטונגען. די אינטימי־טעט צוויישען דעם אידישען קעניג פון פינאנץ און דעם אידישען קעניג פון גייסט איז אן ערשיינונג, וועלכע חזר'ט זיך איבער אזוי אפט אין אלע אידישע דורות און צייטען.

דער פארבארגענער ראסען־געפיהל און דער נאציאנאלער אינסטינקט זענען, ווי היינע זעלבסט זאגט עס אמאל זעהר ריכטיג, דער שטארקסטער און טיעפסטער כח אין מענשליכען לעבען. אט דער אידישער ראסען־געפיהל האט זיך ביי היינע ארויסגעריסען מיט זיין גאנצער עלעמענטארער קראפט אין יאהר 1840, בשעת עס איז פארגעקומען דער עלילת דם בלבול אין דמשק. יענער בלוט־בלבול האט אויפגערודערט די גאנצע אידישע אסימילירטע אינטעליגענץ פון יענער צייט, באזונדערס דעם יונגען לאסאל און מאזעס העס.

היינע האט דאמאלס פארעפענטליכט דריי באריכטען אין דער „אלגעמיינער צייטונג" וועגען דעם בלוט־בלבול. דאמאלס האט היינע אנגעהויבען צייכענען זיינע ארטיקלען מיט דעם מגן דוד צייכען. ער קלערט אויף וועגען דער גאנצער אינטריגע אין דעם פארברעכערעשען בלבול. ער קלאגט אן דעם פראנצויזישען מיניס־טער טיער פאר זיין גלייכגילטיגקייט צו דער זאך פון דער הומאניטעט. ער באשולדיגט די פראנצויזישע אידען פאר זייער גלייכגילטיגקייט צו דעם בלבול פון דמשק. היינע גיסט אוים אויף די דאזיגע גלייכגילטיגע אידען זיין ביטערען שפאט און כעס, און געברויכט דערביי דעם מערקווירדיגען וואורט, דאס דער גאט פון די פראנצויזישע אידען איז דאס געלד. אן אויסדרוק, וועלכען מארקס האט, ווי באקאנט, שפעטער געברויכט בנוגע צו דער אס־מילירטער אידישער בורזשואזי בכלל.

VI.

די עפאכע פון די פיערציגער יאהרען איז די צייט פון היינע'ס אומקערונג צו זיין אידישען מקור, די צייט פון זיין אבערמאליגער אידישער זעלבסטדערקענונג, אבער שוין מיט קלאערער זעלבסט־

לער און פראנצויזישער פּאַעט. ווייל האָט זיך אויך געהאלטען כּאר א ביבליישען נביא, און פין איינע פון זיינע שריפטען צייכענט ער אָן מיט דעם נאָמען: „ישעיהו פון פּאבורג סען האָנארע" (פּאבורג סען האָנארע איז א קוואַרטאל פון פּאריז). מיט דיזען האלב ערנסטען האלב משונה'דינען מאן האָט היינע אנגעהאלטען א פּריינדשאפט פון פּופּצעהן יאָהר, זייט ווייל איז געקומען אין יאָהר 1839 אין פּאריז. אין די פּופּצעהן יאָהר איז ניט אוועקגענאנגען קיין טאָג כּמעט, ווען ווייל איז ניט געווען אין היינע'ס הויז. מיט ווייל, וועלכער איז אויך געווען אמאל א חזן, פלעגט היינע זינגען אידישע נגונים פון די ימים נוראים. און וען אמאל האָט היינע'ס פּראנצויזישע פרוי, מאטילדע, געפרעגט, וואָס זענען דאָס פּאר ווילדע נגונים, האָט היינע זי באַרוהיגט, אז דאָס זענען דייטשע פּאלקסמעלאָדיען.

צווישען דעם אידישען געניאלען דיכטער, וועלכער באקעמפט די קריסטליך־טראדיציאָנעלע וועלט, און דעם אידישען מיליאָנער, וועלכער באהערשט די קריסטליך־טראדיציאָנעלע וועלט, אבער געהערט ניט צו איהר, איז פּאראן א אינוועניגע כּמעט ארגאנישע צוזייהונג. היינע איז מיט דער פּאמיליע ראָטשילד אין פּאריז געשטאָנען אויף א פּריינדליכען פוס. ער רעדט מיט הומאר אין „לוטעציא" וועגען די ראָטשילדס און זייער פינאנציעלער און פּאליטישער מאכט אין פּראנקרייך, אבער ער איז א הייסישער מענש אין הויז פון דעם אידישען פינאנץ־קעניג. מען וויים ניט, אויב היינע האָט באקומען פון זשיימס ראָטשילד, אויף אידיש יעקב ראָטשילד, א געלד־אונטערשטיצונג, אבער היינע רעדט אין זיינע בריף צו ראָטשילד פון אידישען רחמנות און פאלט אריין אין דעם באקאנטען אידיש־אינטימען טאָן, וועלכער ענטוויקעלט זיך אומעדום, וואו עס קומען אין באריהרונג צוויי אידישע נעמיטען. אזוי ווייניג איז אויך באקאנט, ווי טיף עס איז נעווען היינע'ס ליעבעס־נעפיהל צו מאדאם בעסי ראָטשילד, די שענסטע פרוי פון פּאריז, ווי היינע רופט זי אָן. די נאָהענטשאפט צווישען היינע און ראָטשילד איז אבער א סימבאל פאר יענע מערקווירדיגע ראָסען־קרובת'שאפט, וועלכע פּארבינדט אלע אידען פון די פּארשידענסטע שאטירונגען און די

יאָהרען איז ער געווען פארבונדען מיט דעם קולטור־פעראיין, מיט מאזער, גאנז, מארקוס, צונץ און אנדערע יונגע אידישע געלערנטע, וועלכע האָבען געהאט זייערע וואַרצלען אין דעם טראדיציאָנעלען יודענטום. אין דיזען קרייז פון אידישע געלערנטע צווישען די ביינ־קענדע אידישע געמיטער האָט זיך היינע געפיהלט היימישער, אייר־דער אין די קרייזען פון די דייטשע פּאָעטען און קינסטלער פון יע־נער צייט. אויך, וועו היינע איז געווען אין פּאריז אין די פיערציגער יאָהרען, בשעת ער פארלירט די באריהרונג מיט דער ניט־אידישער וועלט פון געניוס און נייסט, בילדען זיך אינווענדיגע באציהונגען צווישען איהם און די אידישע רעווָאלוציאָנערען מארקס, לאסאל, די אידישע סען סימאניסטען, און דעם האלבען נביא און האלבען חזן אלכסנדר וויל, וועלכער איז זיין גאנצען לעבען כמעט געבלי־בען א טרייער פריינד היינע'ס.

עס איז ווייניג באקאנט וועגען היינע'ס באציהונגען צו מארקס נאר אמאל דערמאָנט ער איהם אלס אן איינגעשפּארטען גאט־לייקענער, וועלכען ער האָט אומזיסט געזוכט צו איבערצייגען אין דעם אמת פון דעם אידישען גאָט און דער אייביקייט פון דער ביבל. מיט לאסאל האָט זיך היינע געטראפען אין דער מיטען פון די פיערציגער יאָהרען, בשעת לאסאל איז געווען א יונגער מענש פון גיינצעהן יאָהר. מיט א מערקווירדיגען שארפבליק האָט היינע דערקענט לאסאל'ס געניאליטעט, זיין ווילענסקראפט, זיינע פעהיג־קייטען, און ער האָט גלייך דערפיהלט די גרויסע צוקונפט, וועלכע איז געשטאַנען פאר דעם יונגען געניאלען קעמפער. אין לויף פון פיעלע יאָהרען האָט אָנגעהאלטען א אינטימע פרייַנדשאפט צווישען דעם גרויסען אידישען גפּיהלס־מענש און דעם ניט וועניגער גרוי־סען אידישען ווילענס־מענש.

אבער א פיעל גרעסערע ארגאנישע צוציהונגס־קראפט דער־נעהענט היינע'ן צו אלכסנדר וויל. אלכסנדר וויל איז געבאָרען גע־וואָרען אין עלזאס, האָט געלערנט גמרא אין פראנקפורט און האָט געזאָלט וועדען א רב. ער האָט אבער א קום געגעבען א באלעט־טענצערין און האָט פארלאָרען די מעגליכקייט צו וועדען גאָט'ס טרייער דיענער. ער איז געווָארען א שטיקעל דייטשער שריפטשטע־

ווארפען היינע'ן, דאָס ער שטעהט פון ווייטען פון דעם אידישען עמאנציפאציאָנס־קאמף. אין זיינע „אידישע בריעף", וועלכע זענען ערשינען שפעטער אין יאָהר 1840, פארלייקענט דער אידישער לאָיאלער פאטריאָט ריסער דעם ניט־נעראטענעם אידישען זוהן היינע. ער לייקענט, דאָס היינע'ס געמיט און גייסט דריקען אויס די אידעע פון יודענטום, ער לייקענט, דאָס היינע איז דער פארטרעטער פון יודענטום. גבריאל ריסער ערקלערט זיך זעלבסט פאר דעם אמת'ען אויסדרוק פון יודענטום.

בערטאָלד אויערבאָך, דער אידישער ראָמאן־שרייבער און גייסטיגער פיהרער פון יענער צייט, דער קעמפער פאר אסימילאציאָן און גלייכבארעכטיגונג פארלייקענט שוין פאלשטענדיג אין זיין שריפט: „דאָס יודענטום און די נייעסטע לִיטעראטור" היינע'ן אלם איד. היינע'ס פארהערלִיכונג פון דער מאטעריע, זיין סענסואלִיזם, איז נאָך אויערבאָך אקוראט אזוי להיפך צום קריסטענטום ווי צום יודענטום. אלץ וואָס היינע האָט נעזאָגט וועגען אידען און יודענטום, וואָלט ער אויך אלם געבאָרענער קריסט געקענט זאָגען. פון היינע'ן רעדט ניט קיין איד, — מיט דיעזע מערקווירדיג באָשרענקטע ווערטער זאָגט זיך אב אויערבאָך פון היינע'ן אלם איד. אויערבאָך שרייט אריבער זעהר לייכט איבער דעם אבגרונד פון פראבלעמען און עמאציאָנען, וועלכע היינע עפענט אויף אין זיין אידישקייט, מיט דער דאמאלם באקאנטער לייכטער תשובה אויף אלע שאלות: „מיר האָבען א פאָטער, דאָס איז נאָט אין הימעל, דער פאָטער פון אלע באשעפענישען, מיר האָבען א מוטער, דאָס איז דייטשלאנד אונזער מוטער אויף דער ערד." בערטאָלד אויערבאָך דערהויבט זיך ניט איבער הירש היאצינטס אידישקייט, איבער דער לִעכערלִיכער פיגור, וועלכע היינע האָט באשאפען.

עס האָט היינע'ן שטענדיג ארגאניש נעצוויגען צו דעם אידישען למדן, צו דעם אידישען גייסטעס־מענשען, און צו דעם אידישען אינטערנאציאָנאלען רעוואָלוציאָנער. מיט דיזע צוויי, אויסערלִיך אזוי נענעזעצלִיכע און אין גרונד אזוי נאָהענטע טיפען, האָט זיך היינע נעפיהלט קרובת'דיג אין דעם שרש פון זיין נשמה. בשעת היינע האָט נעלעבט אין בערלין אין די צוואנציגער

א שארפע און ביטערע פּאָלעמיק צווישען דעם אידישען רעוואָ־
לוציאָנערען דיכטער און די טרייע דייטשען.

ן וועז היינע האָט נעלעבט אין פּאריז, איז ער נעקומען אין בע־
ריהרונג מיט די העכסטע פערטרעטער פון דעם דייטשען נייסט, מיט
ריחארד וואגנער, מיט דעם דיכטער העבעל און אנדערע. טיעפע און
אייגעלע אנרעגונגען האָט וואגנער געשעפּט פון היינע'ן. ער האָט
איבערזעצט אין דער שפּראך פון מוזיק היינע'ס גרויסען טרויערמארש
אוף נאפּאָלעאָן: „די צוויי גרענאדיר". וואגנער'ס „טאנהייזער",
וואגנער'ס „פליגענדער האָלענדער", אפילו וואגנער'ס „לאָהענגרין",
זענען אין דער אידעע און טייל־וויז אפילו אין דער פּאָרם פּאראַן
אין היינע'ס דיכטונגען. זיכער איז וואגנער געשטאָנען אונטער דעם
אייגדרוק פון היינע'ס דיכטונגען, וועז ער האָט געשאפען דיזע אונ־
שטערבליכע מוזיאָמען און האָט זיי נענעבען דורך זיין מוזיק דעם
גוואלטיגען דראמאטישען אויסדרוק. וואגנער האָט זיך אבער ביי
דער ערשטער געלענענהייט אבגעשאָקעלט פון זיינע אידישע פרייגד
און איז געוואָרען דער גרויסער פארהאסער פון אידען
און יודענטום. דער טיפזיניגער דיכטער העבעל, פון וועל־
כען היינע האָט פיעל געהאלטען, איז אויך באלד נעוואָרען
קאָלט און גלייכגילטיג און פיינדליך צו איהם, וויל די אבשטוי־
סונגס־קרעפטען צווישען דעם גרויסען דייטש און דעם
גרויסען איד זענען נעווען שטארקער, אידער די אנציהונגס־קרעפ־
טען צווישען ביידע דיכטער. אפילו דער ניט־אנערקענטער פּאעט
נראבע, מיט וועלכען היינע איז געווען באפרייגדעט נאָך אין זיין
יונענד און וועלכער האָט ביי היינע נעווואונען אנערקענונג און סימ־
פּאטי, האָט נעהאט צו היינע, דעם „פּאעטען־יודע", ווי ער רופט
איהם, נאר א נעפיהל פון בייזקייט און קלייגליכער קנאה.

עס איז אויך באגרייפליך, דאָס די אידישע פיהרער פון יענער
צייט האָבען פאר דעם דאזיגען אידישען רעוואָלוציאָנער און פּאט־
ריאָט, פאר דעם שפּאטער פון קריסטענטום, דייטשטום און קענינ־
טום, געהאט שטארק מורא.

נבריאל ריסער, דער באקאנטער קעמפּפער פאר דער אידישער
גלייכבארעכטיגונג אין דייטשלאנד, האָט ניט איינמאל פארנע־

נשמה ווי אידישע ווילענס־כחות, ווי נעשטאלטענדע קרעפטען. אין דעם רויש פון העלעניזם, סענסואליזם, לעבענסלוסט, אין זיין קריטיק פון דער אידישער ערנסטקייט און קריסטליכען אסקעטיזם רעדט שטענדיג נאך אן אנדערע אינווענדינע שטימע, וועלכע איז דער גלגול פון דעם איבערמעכטיגען אמאל און איז די שטימע פון בלוט, ראסע, נאציאנאלער אויסערוועהלטקייט.

אויך אין זיין גאנצען אויסערען לעבען איז דער נרעסטער דיי־טשער פאעט נאך געטע'ן א איד, אפשר אויסשליסליך איד. פון וועלכען אלעס ניט־אידישע ווערט אבגעשטויסען ווי מיט נאטור־נויטווענדיגקייט. היינע קען ניט אנהאלטען קיין פריינדשאפט, ניט קיין ליטעראריש עס און ניט קיין פערזענליכע, מיט קריסטען. וואר־האגען, דער מאן פון דער נעניאלער אידישער פרוי רחל, איז דאכט זיך זיין אייגצינער טריי נעבליבענער פריינד אין לעבען פון קריסט־ליכער זייט, אבוואהל אויך ער איז אפטמאל נאנץ קאלט צו דעם אידישען פרעמדען נעניוס. אזוי שטעהט אבער היינע אין קאמף אין נעגענזאץ מיט אלע קריסטליכע גייסטינע פיהרער פון זיין צייט. היינע'ס שטעלונג צו נעטע, זיין אינוועגדינער נעגענזאץ צו איהם, זיין אונטערשיידונג צווישען זיך און נעטע, דאס נעטע קען ניט פארזינקען אין א אידעע, ווי ער היינע, איז חאראקטעריסטיש פאר די בעציהונגען צווישען היינע און דער קריסטליכער וועלט. זיין ראדיקאליזם, זיין קאמף נעגען דער רמאנטישער שולע, זיין שפאט איבער דייטשטום, קריסטענטום און קעניגטום, זיין איינענארטינער אידישער טאן און נייסט האט איהם נעבראכט די פרעמדקייט, די שנאה און דעם קאמף פון דער גאנצער ניט־אידישער וועלט.

אין יאהר 1835 איז אויפנעטראטען מענצעל נעגען דאס „יונ־נע דייטשלאנד", וואס היינע איז נעווען איהר ליטעראריש פיח־רער. שפאטיש רופט ער עס אן דאס „יונגע פאלעסטינא". דערביי האט אבער מענצעל פריהער נעהערט צו דעם ראדיקאלען פליגעל. די דייטשע דיכטער און רמאנטיקער, ווי גוסטאוו שוואב, יוסטי־נום קערנער און אנדערע האבען זיך אויך פון איהם אבגעקערט. אפילו דער ליבעראלער גוצקאוו, מיט וועלכען היינע איז נעווען בע־פריינדעט, איז איהם ניט נעבליבען טריי. עס האט זיך אנגעהויבען

פען געגען דער אלטער וועלט פאר א נייע סאציאלע ארדנונג, אין די פילאזאפישע גאטזוכענדע קרייזען. אין פראנקרייך זענען אידען נע־ווען די הויפטפיהרער אין דער סען־סימאניסטישער באוועגונג, ווי פערעירא, ראדריגא און אנדערע. היינע שרייבט וועגען רחל ווארנ־האגען, דאס זי איז געווען די טיפזיניגסטע סען־סימאניסטין. אין דייטשלאנד האבען דאמאלס אנגעהויבען פרערזיגען דעם סאציאליזם אפריהער מאזעס העס, וועלכער האט זיך אנגערופען א „תלמיד ספינאזאס", און שפעטער קארל מארקס און לאסאל. מיט דעם גאנצען אידישען קרייז פון סאציאליסטען, פון גאטזוכער און גאט־שטורמער איז געשטאנען היינע אין אינטימע באציהונגען. ער איז צווישען זיי געווען דער נאציאנאלסטער איד, וועלכער האט ge־גלויבט אין דעם נצח ישראל, אין די אונשטערבליכקייט פון דער ביבל, דיזען העכסטען אויסדרוק פון דעם אידישען געניום. געווים האט ער אויך יענעם פאריזער קרייז פון אידישע דענקער און סא־ציאליסטען נעווירקט ניט ווייניגער, ווי אויך דעם קרייז פון דעם בערלינער „קולטור־פעראיין" אין זיינע גאנץ יונגע יאהרען. ווי אין די צוואנציגער יאהרען אין בערלין, אין דעם נאך גאר אונרייפען קרייז פון קולטור־פעראיין, אזוי אויך אין די דרייסיגער און פער־ציגער יאהרען אין פאריז, אין די צייטען פון זיין גייסטיגען גלאנץ, גיסט זיך ביי היינע צונויף יודענטום, פילאזאפי, רעליגיאן, פרייי־הייט, סאציאליזם אין איין פארוואנדטע שטימונג, אין איין סינ־טעטישע אידעע. אין דער צייט פון זיין סען־סימאניסטישען ענטו־זיאזם, זיין פאנטאזיסטישער וועלטאויפפאסונג, אין וועלכער עם קלינגען אידישע ראסען־זכרונות, און וועלכע ווערען איבערוועלטיגט פון דעם באוואוסטזיניגען יודענטום־וויללען, איז היינע דער פאע־טיש־פילאזאפישער אנזאגער פון דעם אידישען רענעסאנס.

V.

וועלט, געשיכטע און לעבען שפיגלען זיך אב אין היינע'ס אי־דישער נשמה אין א אייגענארטיגען אופן, בעקומען פון איהם זייער אידיש־נאציאנאלע פארב, און שטראהלען ווידער ארויס פון זיין

מענש, מיט א שטארקער רעוואלוציאנערער ליידענשאפט. פול מיט האס געגען די רעאקציאן, געגען די פאראורטיילען פון דער פאר־נאנגענהייט, די גייסטיגע קייטען, וועלכע שלעפען זיך נאך דער מענשהייט פון אמאליגע דורות. נאהענט און קרובת׳דיג צו זיין רעוואלוציאנערער נשמה איז דערפאר געווען אוא פילאזאפיע, וועל־כע האט געווירקט באפרייענד אויף דאס לעבען, אויף דעם איינ־צעלנעם און די געזעלשאפט. אזא באפרייענדע מאכט ליגט אבער אין פאנטאזיזם. דער פאנטאזיזם, וועלכער דרינגט דורך מיט דער געטליכקייט די גאנצע וועלט, קערפער און גייסט, פלייש און נשמה, דערהויבט די גאנצע וועלט, דאס גאנצע לעבען איז אלע זיינע פארמען און אויסערונגען צו דער מדרגה פון געטליכקייט און היי־ליגקייט. דאס גאנצע לעבען, געגנוס און ענטהאלטזאמקייט, פרייד און נזירות, לוסט און אסקעטיזם איז גלייך געטליך און גלייך הייליג. ניטא קיין אנדער בארעכטיגונג פאר דאס לעבען ווי דאס לעבען גופא. דער פאנטאזיזם איז נאך זיין טבע א פילאזאפיע פון לעבענסגענוס און לעבענספרייד און דערמיט אויך די פילאזא־פיע פון סאציאלער רעוואלוציאן.

די סטרונעס פון היינע׳ס סאציאליסטישער נשמה זענען גע־וען געשטימט אויף דעם פאנטאזיזם. זיין פאנטאזיזם איז דא צוגויפגעפאלען מיט דער סען סימאניסטישער סאציאליסטישער שולע, אן וועלכער היינע האט זיך דאמאלס אנגעשלאסען, נאכדעם ווי ער האט דערפיהלט די מאראלישע אינהאלטסלאזיגקייט פון זיין היידענטום און העלעניזם.

דער פאנטאזיזם אזוי ווי דער סען סימאניזם האבען אין זיי־ער לעצטען שרש א אידיש־ביבלישען מקור. עס איז דער פילאזא־פיש אויסגעלויטערטער און סאציאל און מאראליש דורכגעפיהר־טער אידישער מאנאטעאיזם. די שעפער פון פאנטאזיזם און דער אידעע פון דער סאציאלער הארמאניזירונג פון דער געזעלשאפט זענען דערפאר ארויסגעקומען פון דעמזעלביגען פאלק, וועלכעם האט געבראכט דער וועלט אויך פארצייטען מאנאטעאיזם און די סא־ציאליסטישע נבואה. אויך אין היינעם צייטען זענען אידען נע־שטאנען אין די ערשטע רייהען פון דער רעוואלוציאן, פון די קעמפ־

וועלטיגונג פון דער פארגאנגענער און באשטעהענדער רעליגיאן און פילאזאפיע, און ארייגבריינגען זיין לעבענסגעפיהל .אין די מע־טאדישע ראמען פון א פילאזאפיש־רעליגיעזער באגרינדונג. ער אי־בערוועלטיגט קריטיש דאס קריסטענטום, דעם ספיריטואליזם, דעם דעאיזם, דעם אסקעטיזם, גאט. דער ראמאנטיזם איז קריסטליך־מיטעלאלטערליך, ער איז א שטארונג פון לעבען, א מניעה פאר דעם פרייען גייסט. דאס איז א צוריקפאל פון דער זיך באפרייענדער צייט אין א פריהערדינג אייגענטליך שוין קריטיש איבערוועלטיגטע צייט. וואהרום לוטער מיט זיין רעפארמאציאנס־קאמף האט שוין אויפגעאקערט דעם באדען פאר די נעטערפרייע לעבענספרייליכע וועלטאנשויאונג. ספינאזא האט שפעטער באפרייט דעם נייסט דורך זיין פאנטעאיסטישע וועלטאנשויאונג. נאט לעבט ניט אויסערהאלב פון דער וועלט, נאר אין דער וועלט, ער איז די וועלט. ניט א לייקענער פון גאט איז ספינאזא, נאר פארקערט, ער האט ערהאבענער, איידער וואר עס איז, גערעדט וועגען גאט. ביי איהם איז גאט אלעס, גייסט און מאטעריע, וועלט און מענש. די אידישע נביאים, די אלטטעסטאמענטליכע נביאים און דער נייטעסטא־מענטליכער יעזוס קריסטוס, האבען אין דעם הייליגען ספינאזא זייער פארטזעצער.

נאך ספינאזא איז אייגענטליך די גאנצע פילאזאפיע, אין דייטשלאנד ווי אין פראנקרייך, פאנטעאיסטיש. גאט איז ארבעט־געזעצט געווארען פון טראן, אין דייטשלאנד דורך קאנט, אין פראנקרייך דורך ראבעספיער. וואס ראבעספיער האט געשאפען פאליטיש דורך דער רעוואלוציאן אין שטאאט, האט קאנט געשאפען פילאזאפיש דורך דער רעוואלוציאן אין קענינגרייך פון נעדאנקען נאכדעם ווי קאנט האט באוויזען, דאס די דריי באקאנטע ראיות פון דער נעשיכטע פון דער פילאזאפיע פאר די עקזיסטענץ פון גאט, האלטען ניט אויס דעם פרובירשטיין פון קריטיק, איז דער דע־איזם פארשוואונדען. אלע אמת'ע פאעטען און פילאזאפען, געטע, לעסינג, העגעל, שלייערמאכער, זענען פאנטעאיסטען אין א גרע־סערער אדער קלענערער מדרגה.

4 היינע איז נעווען אן אויסגעשפראכענער סאציאליסטישער

פראבלעמען פון גייסט. און אויך אין דיזער שפאט־שריפט טרעט אויך דער איד סימסאן, האלב א קאריקאטור, האלב א טראגישע פיגור. ער איז אין דער דיסקוסיאן וועגען נאט דער שטרייטער פאר דעם איין איינציגען אויסערוועלטליכען גאט, פאר'ן דעאיזם. ער פאלט אין א נארישען דועל פאר א נארישע זאך, דיזער קלייגער איד סימסאן. ער איז נאר א וויץ, דיזער קעמפער פאר יהוה, דיזער אידישער סימסאן, וועלכער ווערט דערהויבען צו א געוואלטיגען ערנסט דורך די אנאלאגי מיט דעם ביבלישען שמשון הגבור, גיעלכער פאלט אויך אין קאמף געגען די אונגלויביגע פלשתים פאר זיין יהוה־ישראל־פאלק. בשעת אבער דער גרויסער שמשון איז געשטארבען העלדיש, זיענרייך, מיט דעם טריאומף־נעשרייי: תמות נפשי עם פלשתים, איז דער קליינער סימסאן געפאלען לעכערליך, אונגליקליך, מאכטלאז.

אויך אין „די מעמוארען פון שנאבעלעוואפסקי" קלינגט אב פלוצלונג היינעס אידישער שיקזאל, דער אייביגער איד פון היינע. ער בריינגט אריין אין דיזע שריפט די לעגענדע פון פליגענדען האלענדער, וועלכער וואנדערט ארום אויפ'ן ים זייט יאהרטויזענדען, און קען ניט אונטערגעהען און קען ניט געפינען קיין רוה. דיזע לעגענדע האט באצויבערט דראמאטיש היינעס אידיש־פאטישע נשמה, ווייל דא איז א לעגענדע, וועלכע איז אזוי שיקזאל־עהנליך צו דער אידישער געשיכטע. היינע רופט אן דעם פליגענדען האלענדער „אויבגער איד פון ים." ריכארד וואגנער האט שפעטער פארווערטעט דיזע היינע'שע שילדערונג פון דער לעגענדע פאר זיין אפערא: „דער פליגענדער האלענדער."

אין יענער ערשטער העלפט פון די דרייסיגער יאהרען שרייבט היינע זיינע צוויי באדייטענדע ליטעראטור־פילאזאפישע שריפטען: „די ראמאנטישע שולע" און „די געשיכטע פון רעליגיאן און פילאזאפיע אין דייטשלאנד." דער קריטיש־שאפענדער אידישער גייסט זיצט צו נעריכט, משפט די וועלטקולטור און די פילאזאפיע מיט זיין אייגענארטינער פארשטעלונג פון שכל און אמת. דער אידישער דיכטער־פילאזאף זוכט דא דורכצוארבייטען זיך צו א איינענער וועלטאנשויאונג, צו אן אייגענער קריטישער איבער־

ליכקייט, זיין אינדיפערענטיזם, זיין זיך־זעלבסט־פערגעסען ער־ וועקט זיך ביי איהם דער לויידענשאפטליכער איד, וועו עס קלינגט פלוצלונג אין איראפא די גלאק פון דער יולי־רעוואלוציאן. דער יולי חודש פון 1830, בשעת עס האט א קרעה געטאן דער גאלישער האהן, און דער רעוואלוציאנערער פייער האט אנגעהויבען פלא־ קערן אין איראפא, האט געטראפען דעם שפאטענדען אין זיין איך־וועלט פארזונקענעם היינע אויף דער אינזעל פון העלגאלאנד. אין העלגאלאנד ביים ים האט היינע געפיהרט דאמאלס זיין איי־ גענעם פאעטען־לעבען, קינסטלעריש בעשויענד די איהם אזוי נאהענטע אייביגע ים־נאטור. און היינע רופט אוים אין זיינע בריעף פון העלגאלאנד: „מיין ביינקשאפט צו רוה איז פארשוואונדען, איך ווייס יעצט ווידער, וואס איך וויל, וואס איך מוז... איך בין דער זוהן פון דער רעוואלוציאן, און איך נעהם זיך ווידער פאר די וואפען, איבער וועלכע מיין מוטער האט אויסגעשפראכען דעם צויבער־זע־ גען... בלומען, בלומען!... איך וויל מיין קאפ באקראנצען צום טוידט־קאמף... איך בין אין גאנצען פרייד און געזאנג, שווערד און פלאם!" עס רעדט א אריענטאלישע לויידענשאפט אין גייסט און שפראך פון דיזעם גרוס צו דער רעוואלוציאן פון דעם רעוואלו־ ציאנערען זינגער.

די יולי־רעוואלוציאן האט די וועלט ניט געענדערט, זי האט זי נאר געמאכט אויפציטערן א אויגענבליק. היינע'ס זוניגער ענטו־ זיאזם לייזט זיך אויף באלד אין די קאלטע ווינטען און דער גרוי־ ער אטמאספערע פון דער קומענדער רעאקציאן. און ווידער איז ער דער עסטעטישער קינסטלער, דער סאטיריקער, דער שפאטער, דער העלעניזירענדער איד, אין וועלכען עם ראנגלען זיך אהן אן אויפ־ הער די צוויי ענטגעגענגעזעצטע לעבענסבאנאהרונגען. פון יענער צייט, פון יאהר 1833, שטאמט זיין אויסגלאסענסטע, זיין שפאט־ לוסטיגסטע שריפט: „די מעמוארען דעם העררן פאן שנאבעלע־ וואפסקי." עס איז א שפאטענד־הומאריסטישע שריפט פון דעם לעבען פון לוסטיגע סטודענטען אין האלאנד, אין וועלכע עס זע־ גען אויף אריינגעפלאכטען באטראכטונגען מכח די וויכטיגסטע

אין דער „שטאדט לוקא" שפאט היינע ניט מעהר פון די איינ־צעלנע געטויפטע אידען, נאר פון אלעמען. פון דעם גאנצען דא־מאליגען אידישען דור, וועלכער איז געשטאנען אויף דיזער זייט און אויף יענער זייט שוועל פון קריסטענטום. „אזוי ווי אידען לאזען פון זיך אלץ מאכען פאר געלד און גוטע ווערטער", זענען זיי יעצט אייגענטליך די סייערדינגע אנהענגער פון קריסטענטום. מען הויבט שוין אן שימפפען אויף אידען, דאס זיי האבען אריינגע־כאפט דאס קריסטענטום אין זייערע הענד. אזוי פארניכטעט היינע מאראליש דורך זיין שפאט און סאטירע דאס געטויפטע יודע־טום פון זיין צייט, וואס ער זעלבסט איז איהר קרבן, אבער נאך מעהר איהר שטראפער.

IV.

נאך אין זיין אינגסטער יוגענד אין 1824 האט דער אידי־שער דיכטער היינע געבוינקט דערצו, דאס ער זאל קענען נידער־קניען פאר וועגעס דער גטין פון שענהייט און ליעבעסגענוס און בעטען פאר איהר. ער האט געוואלט זיך באפרייען פון אידישען און קריסטליכען ספירימאליזם, פון דער רעליגיעזער פאראכטונג פון פליש און מאטעריע, פון דעם אסקעטיזם פון לעבען. ער האט געזוכט דעם גאט פון פרייד, פון שענקייט, פון אונענדליכער לוסט, פון דער פארהימלישטער ערד. פיעל שפעטער אין יאהר 1848 האט היינע, א קראנקער און פיזיש צובראכענער, שפאציערט אין פא־ריז און איז אריינגעגאנגען אין דעם מוזעאום פון לובר. דארט איז ער אניידערגעפאלען פאר דער וועגעס פון מילאס און איז געבלי־בען אהנמעכטיג ליעגען. דיזע בייקשאפט צו וועגעס און דער מרוירינער צופאל איז די טעג פון זיין קראנקהייט פאר וועגעס סמאטוע איז א אויסערליכער אויסדרוק פון דעם אינוועגרינגען קאמף אין זיין נשמה, פון דעם איד פון בארג סיני און דער פרוי־דינגער היידנישער גרישישער גריכישער וועלט, וועלכע רופט איהם און ווינקט צו איהם מיט איהרע אונענדליכע רייצען.

אין מיטען פון זיינע רייזען, זיין שפאט, זיין גענוס, זיין וועלט־

אונטער'ן נאז די קאטוילישע תפלות, ווי אמאל דעם אידישען דאוונען. דאס איז דער טיפ פון דעם דאמאליגען אידישען געטויפטען מילי־אנער, וועלכער גיט זיך דעם אנשיין פון בילדונג און קריסטליכקייט. הירש היאצינט, גומפעלינאס פאקטאר, איז דער האמבורגער קאלעקטאר פון לאטעריצעטלען, וועלכער שטעהט נאך אין טעמפעל־יודענטום. ער איז דער צוקינפטיגער גומפעלינא, ווי גומפעלינא איז דער געווען הירש היאצינט. מיט הירש היאצינט לאכט היינע איבער די געטויפטע אידען, וועלכע געהען אין בער צום קריסטענטום ניט פון איבערצייגונג, נאר כדי נאכצומאכען די שטארקע, די מעכטיגע. וואס זעהט מען ניט, ווי הירש היאצינט דערצעהלט, אין האמבורג ביי דעם אלטאנאער טויער: „לייבען, פויגלעך, פאפאגוים, אפען, אויסגעצייכענטע מענשען." די גע'שמד'טע אידען רופט אן היינע מיט א זעלטענעם וואר־ווינ פאפאגוים, אנשטאט פאפאנאיען.

הירש היאצינט איז דאס דער אונשטערבליכער איר, וועלכער זאגט צום ערשטען מאל דאס בערימט געווארענע וואר, או דאס יודענטום איז ניט קיין רעליגיאן נאר אן אונגליק, א רעליגיאן, וועלכע בריינגט נאר שפאס און שאנד. פון הירש היאצינטס קרע־מערשער אבשאצונג פון יודענטום קלינגט היינעס טראגיש־אידישע איבערלעבונג, קלינגט דער אידישער איכה־קול אין דער וועלט־גע־שיכטע. און בשעת היינע מאלט פאר אונז דעם סקעפטישען אלט־מאדיש־ניימאדישען טעמפעל־איד הירש היאצינט, וועמעס וויי־טערדינג ענטוויקלונג איז דער געטויפטער גומפעלינא, שילדערט ער אויך דעם מקור פון הירש היאצינט, דעם פעדלער מאזעס לימפכען. עס וואקסט אויס א שבת־בילד פון דעם אלטמאדישען גאטפארכ־טינען נעטא־איד, וועלכער האט פאר דער וועלט קיין מורא ניט און באקומט גלויבען, שבת־גלויבען אין זיין גאט און אין זיין ראסע. פון מאזעס לימפכען אין זיין שבת־קלייד און שבת־ליכט ציהען אלע אידען זייער נאציאנאלע יניקה. אט דאס שבת־בילד פון מאזעס לימפכען, ווי הירש היאצינט מאלט עס מיט אייניגע פארבען־שטרי־כען, באניימטערט היינע פאר זיין שפעטערדינגן טיפען וואר, דאס דער איד איז די נאנצע וואך א הונד, און שבת יוערט ער א מענש.

ליגער פארוואונדען היינע'ן אין זיין עמפפינדליכסטען אָרט, — „זוכען צו באהאלטען זייער אידישע אבשטאמונג, לאזט זיך אונ־זער פאליטיקער נאנץ אפען דערקענען אלס איד, און קלייבט זיך אויס דערצו דאס בעסטע מיטעל: ער לעסטערט אלץ, וואס איז טייער פאר א קריסט." דער פארבאַרגענער מאטיוו פון דעם קאמף איז דאך גענוען נאר דאס אפענע אריינרייסען פון היינע'ס אידי־שען נייסט אין דער דייטשער קולטור.

היינע'ס פאליעמיק מיט דער קריסטליכער רעאקציאן און בא־זונדערס היינעס אנגריף אויף פלאטען איז אבער ניט נאר נעווען א דרייסטער ארויסטריט נעגען דער קריסטליכער וועלט, זי האט אויך אויפגערעגט די אידען פון יענער צייט. די דייטשע אידען האבען זיך קיינמאל ניט באפרייגדעט מיט דעם גרויסען קעמפענדען פאעט. וועלכער איז געשטאנען אזוי הימעל־הויך איבער זיי, אין זיין שפאט ווי אין זיין ענטוזיאזם. מיט זיינע בעסטע אידישע פרייגד, מיט פייט און מאזעס מאזער איז זיך היינע פאנאנדערגענאנגען צוליעב דער דאזיגער פאליעמיק. נאר זיין קריסטליכער פרייגד וואַרנהאגען האט בעסער בעאורטיילט יענע רייזעבילדער פון טויטענדער סא־טירע און בעלעבענדען הומאר.

ווי יעדער ארגאנישער איד טראגט היינע זיין גאנצען לעבען אין זיך די אידעען און בילדער פון דער אידישער גרויסקייט און וואונדערבארקייט און די בילדער און געשטאלטען פון דער אידי־שער געפאלענקייט, פון דער אסימילאציאן, פון גלות, פון געטא. דיזע געשטאלטען איבערפילען אזוי שטארק זיין נשמה, דאס ער זוכט פאר זיי אין יענער צייט פון זיין אויסערליכען אידישען אינדיפערענטיזם א קינסטלערישען אויסדרוק. אין דיזעלביגע „בע־דער פון לוקא", אין וועלכע היינע פארניכטעט מיט בייזער סאטי־רע דעם גראף פלאטען, פיהרט ער ארויס די צוויי טיפען פון דיי־טשען יודענטום פון יענער צייט: דעם מארקיז גומפעלינא און הירש היאצינט. דער מארקיז גומפעלינא, דער אמאלגער גומפעל, איז א געוועזענער איד, וועלכער איז דורך טעמפעל־רעפארם, אויפ־קלערונג, אסימילאציאן פארטנעשריטען צום קאטאליציזם. ער שפילט דעם פרומען גאטפארכטינגען קאטאליק און זאגט ארונטער

באוונדערקייטען, וועלכע געהען יעצט פארלאָרען אין דער אלגע־
מיינער קולטור, א שמערץ, וועלכער צוקט יעצט אין די הערצער פון
אלע פעלקער. דאָס איז אויך געווען דער טיפער פארבאָרגענער
שמערץ פון היינע'ן גופא, וועמענס וואונד פאר זיין ארויסטריט פון
אידישען פאלק האָט נאָך דאמאלס פריש געטריפט.

V היינע שטעהט אפילו אויסערהאלב פון דער אידישער געמיינדע
און ווערט פארארטיילט פון זיינע אידישע ברידער פאר זיין ראדי־
קאלזים אזוי ווי פאר זיין ארויסטריט פון יודענטום. אבער אין דער
קריסטליכער וועלט איז דער ראדיקאלער היינע, וועלכער קעמפט
נעגען גאָט, דייטשטום און קעניגטום, אן ארגאנישער איד. אין יע־
נער צייט הויבט זיך אן היינע'ס גלענצענדע פאלעמיק נעגען זיי־
נע דייטש־קריסטליכע נעגנער, נעגען דעם פראפעסאר פון דער
יוריספרודענץ מאסמאן אין מינכען, נעגען דעם אריסטאקראטישען
דיכטער גראף פלאטען, נעגען דעם טעאלאג דעלינגער. זיינע רייזע־
בילדער: „פון מינכען ביז נענוא" (1828) און די „בערער פון לו־
קא" זענען פול מיט פאלעמישע אנגריפען, מיט פארניכטענדער
סאטירע נעגען די ליטעראריש פיהרער פון דער רעאקציאָן פון זיין
צייט. ער מאכט לעכערליך מאסמאן און שטעלט איהם פאר דער
נאנצער וועלט אלס א קאריקאטור. ער רייסט אראָב די פארבאר־
גענע מאסקע פון דעם קריסטליך־אריסטאקראטישען פאָעט נראף
פלאטען און דעקט אין איהם אויך דעם זינגער פון קנאבען־ליעבע.
ער פיהרט די פארניכטענדע פאלעמיק נעגען די גלחים און טעא־
לאָגען. די מאטיוון פון דער פאלעמיק איז דער צוזאמענשטויס
צווישען דעם רעוואלוציאָנערען איד, וועלכער דערהויבט זיך איבער
אלע טראדיציאָנעלע וועדטן און רעדט די הויכע שטימע פון פרייי־
הייט און דעמאקראטיע, און דער רעאקציאָנערער קריסטליך־
אריסטאקראטישער וועלט, וועלכע פיהלט זיך פארלעצט פון אָט
דער אפענער חוצפה'דיגע רעוואלוציאָנערער אידישער שפראך. נאכין
ריכטיג האָט דער טעאלאג דעלינגער, וועלכער איז ניט דוקא געווען
א אפענער אידען־פיינד, אויסגענאסען זיין כעס אויף היינע'ן פאר
זיינע באמערקונגען אין די „רייזעבילדער" וועגען א מאדאנען־
בילד. „בשעת אנדערע פון זיינע שטאם־גענאסען" — אזוי וויל דע־

רעאקציאָן. און פיהרט דעם פארניכטונגס־קאמף נעגען די וואָרט־פיהרער פון דער רעאקציאָן. אָט דער קאמף נעגען די ריטער פון דער רעאקציאָן איז ביי היינע אייגענטלעך א קאמף פון דעם אי־דישען רעוואָלוציאָנערען דיכטער־פילאָזאף נעגען די דייטש־קריסט־ליכע אומנעבונג.

פון דעם שרש פון זיין נשמה פליעסט דערפאר ביי היינע זיין באנייסטערונג פאר נאפאָלעאָן. נאפאָלעאָן דער העלד, נאפאָ־לעאָן דער זוהן פון דער רעוואָלוציאָן, נאפאָלעאָן דער בעניידער פון איראָפּא, נאפאָלעאָן דער צושטערער פון דער אלטער אויטאָריטעט און אָרדנונג, נאפאָלעאָן דער סימבאָל פון דער אויפקומענדער דע־מאקראטיע האָט נעמוזט באנייסטערן היינע. און נאפאָלעאָן'ס טרא־נישער שיקזאל איז א דיכטערישער מאָטיוו און אן אויסנאנגספונקט פאר קריטיק פון דער צייט. נאפאָלעאָן איז אין היינע'ס לעבען א טיפע ערלעבונג, א סימבאָל אין זיין קריטיק פון דער צייט. שוין אין די רייזעבילדער און באזונדערס אין „בוך לע גראן" קעהרט זיך אום פאראיינס היינע צו נאפאָלעאָן'ס וואונדערבארער נע־שטאלט, צו דער רעוואָלוציאָנערער פיגור פון דעם טרוימער פון דער וועלטהערשאפט. אין די „צווייי גרענאדירען" האָט שפעטער היינע פארהערליכט די נעשטאלט נאפאָלעאָנס, און צווייי אונ־שטערבליכע מוזיקער, שומאן און וואגנער האבען איבערזעצט דאָס ליער אין דער שפראך פון טענער.

אבער היינע'ס אידישער לעבענס־נעפיהל דריקט זיך אוים אין די „רייזעבילדער" ניט נאר דורך זיין קריטישער סאטירע אויף די דייטשע אומנעבונג און דורך דעם ענטוזיאזם פאר נאפאָלעאָן. אין איין ארט פון די רייזעבילדער רייסט זיך ארוים ביי איהם אזוי ווי א וידוי פון זיין טיפער אידישער צונעבונדענקייט, פון זיין נא־ציאָנאלנעפיהל און נאציאָנאל־ערינערונג. ער זאגט די פאלגענדע באמערקענסווערטע ווערטער: „נאציאָנאלערינערונגען לינגען טיף־פער אין דער מענשליכער ברוסט, איידער מען גלויבט נעוועהנליך, זאל מען נאר פרובען אויסגראבען די אלטע קברים, און עס בליהט ווידער אויף די אלטע ליעבע מיט איהרע בלומען." היינע רעדט וועגען דעם גרויסען שמערץ פאר דעם פארלוסט פון די נאציאָנאלע

זיין אידישער נעמיט, זיין אידישער צער, צארן און האפנונג. ער איז אידיש אין זיין קריטיק פון אלץ, וואס איז רעאקציאנער, טראדיציאנעל, קירכליך, קריסטליך, אריסטאקראטיש, מאנארכיסטיש, דייטש. ער איז אידיש דורך זיין פארניכטענדען שפאט, דורך זיין טויטענדען וויץ, דורך די סאטירע, אין וועלכער א פרעמדער העכערער נייסט לייכט איבער א נידריגע נארישע וועלט און רייסט פון איהר אראב די פרומע מאסקע, מיט וועלכער זי פארדעקט איהר דומהייט און געמיינהייט. און די גאנצע סאטירישע קריטיק איז דורכגעדרונגען פון אן ערהאבענעם נבואה־רוף, פון א גרויסער לע־בענס־האפנונג, פון אן אינוועגדיגער איבערצייגונג אין דעם טרי־אומף פון שכל און אמת.

„אויף די בערג וויל איך ארויפגעהן
פון די בערג ארונטער הערען
זאלט איהר מיין געלעכטער."

דאס איז דער מאטא פון די רייזעבילדער, וועלכע היינע האט אנגעהויבען אין יאהר 1824 און פארענדיגט אין 1831. היינע שטעהט אין געגענזאץ צו דער צייט, וועלכע ער פארלאכט און פארשפאטעט, ער איז דער ערשטער רעוואלוציאנער אויף דייטשער ערד. יענע צייט איז געווען דער נצחון פון דער רעאקציאן אין דייטשלאנד נאך די נאפאלעאנישע מלחמות, וועו די רוסישע, פרייסישע און עסטרייכישע רעגירונגען האבען זיך פאראייניגט אין דער „הייליגע אליאנץ", כדי צו באקעמפען דעם נייעם פרייהייטס־גייסט. פארלעל מיט דער פאליטישער רעאקציאן פון דער רעגירונג איז אנגענאנגען די גייסטיגע רעאקציאן פון דער גענעלשאפט. די ערלעזונג פון דער נויט פון דער צייט האט מען אין דייטשלאנד געזוכט דאמאלס אין ראמאנטיזם, אין דער אויפלעבונג פון דעם דייטשען מיטעלאלטער און די אידעען און שטימונגען פון מיטעל־אלטער. דער איד היינע שטעלט זיך אין קאמף־פאזיציאן צו דעם גאנצען דור, וועמענס קולטור־אינהאלט איז די אויטאריטעט און די פארנאנגענהייט. און היינע מאכט חוזק פון דער אויטאריטעט, לאכט מיט בייסענדער סאטירע פון דער ראמאנטיש־דייטשער

חרטה אויף דעם שריט און איז באזונדערס פארביטערט אויף די צבוע'אצסטווע פרומע קריסטליכקייט, מיט וועלכער אן אנדער מיט־גליעד פון „קולטור־פאראיין" עדוארד גאנז איז באלד אויפגע־טראטן. ער שרייבט צו מאזארן: „קאהען פארזיכערט מיר, אז גאנז פרעדיגט דאס קריסטענטום און ווייל די קינדער פון ישראל בריינ־גען צום קריסטענטום. טוט ער עס פון איבערצייגונג, איז ער א נאר, טוט ער עס פון צבוע'אצסטווע, איז ער א לומפ... וועז די גע־זעצען וואלטען ערלויבט צו גנב'ענען זיבערנע לעפעל, וואלט איך מיך ניט געטויפט." ער האט חרטה באלד אויף דעם אונגליקליכען שריט און שרייבט צו מאזער: „איך האב חרטה, וואס איך האב מיך געטויפט, עס איז מיר דורך דעם ניט בעסער געוואָרען, נאר פארקערט איך האב זייט דעם ניט מעהר'ווי אונגליק."

ווי א שווערער בארג, ווי אן אונגליקליכער חלום, איז דורך דאס נאנצע לעבען געלעגען יענער שריט אויף היינע'ס אידישער נשמה.

III.

נאכדעם ווי היינע האט פארלאזען דאס אידישע פאלק דורך זיין אויסערליכען שמד, וועלכער אויף א וויל קאלט זיין אפענער אידישער פאטריאטיזם, וועלכער האט געברענט אין זיין יוגענדלי־כען הארץ. אבער זיין אידישע דיכטער־נשמה דריקט זיך אויס שטארק אוז מעכטיג אין זיין נאנצען וויטערדיגען דיכטערישען שאפען, יע אין זיין נאנצען לעבען אוז עמפפינדען.

אין דער פאעזיע קלינגט היינע'ס פארבארגענע אידישע נאטע פון דעם טיפסטען שרש פון זיין נשמה, רערט די אריענטאליש־מיסטישע ליידענשאפטליכע שפראך פון זיין אידישען אונרוהיגען בלוט. אבער אין זיין פראזא, אין זיינע רייזעבאשרייבונגען, צייט־שילדערונגען, קריטיקען, באטראכטונגען, אין זיינע פילאזאפישע ווערק, אין זיינע פאלעמישע שריפטען, אין זיינע נעראנקען, מע־מוארען, נעקראלאגען, בריעף א. אז. ו. רערט שוין קלאר אוז אפען

די פרויען און האלט מעהר פון דער אידישער קיך איידער פון דעם אידישען גלויבען. דאן יצחק אברבנל זאגט פון זיך, דאם בבל מיט זיין לעבענסלוסט איז איהם מעהר געפעלען, איידער די „טרוקענע פריידלאזע העברעער". פון דעם געטויפטען דאן יצחק אברבנל רעדט הויזע זעלבסט, הויזע דער נענוסזוכער. וואהרום דאם איז הויזעם טראגיק, זיין נשמה־דאפעלקייט, זיין טיעפע אידישקייט און זיין קינסטלערישער ארטיסטישער לעבענסזוכענדער טעמפעראמענט, זיין הויליגקייט און זיין וויץ, זיין נעוואלטיגע ערנסטקייט און זיין שפילענדע לייכטקייט, קורץ זיין אידישקייט, וועלכע איז פאר־פלאנצט געוואהרען אויף פרעמדע ערד. אט דעם קאמף צווישען דעם לעבענסמענש און דעם אידעען־מענש, צווישען דעם פאר־וועלטליכען איד און דעם פארגייסטיגטען איד האט הויזע נע־וואלט וואהרשיינליך שילדערן אין די צוויי טיפען פון דעם רב פון באכאראך, אין דעם רב און דאן איצחק אברבנל.

דערוויי‌ל האט אין א שוואכען אויגענבליק, אין אן אויגענ־בליק פון נויט, פארצווייפלונג, הילפלאזיגקייט, גובר געווען ביי הויזע דער לעבענסמענש, דער הייד איבער דעם אידעען־איד. אין יאהר 1824, אין מיטען פון אלע זיינע אידישע שטימונגען און דיכטונגען, האט זיך הויזע געשמד'ט, כדי צו באקומען א רעגי־רונגס־שטעלע אין דעם דאמאליגען פרייסען. דאם איז געווען הויז־נע'ס נרעסטער מאראלישער אונגליק, וועלכער איז זיין נאנץ לעבען געהאנגען וויי א שווערע משא אויף זיין נשמה. נאך אין יאהר 1823 טראגט זיך הויזע ארום מיט דעם געדאנק פון שמד'ן זיך, און צו דעם שריט רעדט איהם צו זיין נאנצע פאמיליע. ער שיל־דערט מאזער'ן אין א בריעף פון 27טען סעפטעמבער 1823, זיין לאנע: „איך וויים ניט, ווי איך זאל מיר העלפען אין מיין שלעכ־טער לאנע. מיר לעבען אין א טרוירינער צייט, לומפען ווערען די בעסטע מענשען, און די בעסטע מענשען מוזען ווערען לומפען. איך פארשטעה זעהר גוט די ווערטער פון תהלים: נאט ניב מיר מיין טענליך ברויט, כדי איך זאל ניט לעסטערן דיין נאמען." נאך זיין שמד וואנט ער עס ניט מיטצוטיילען אפען צו זיין פרייַנד מאזער, נאר ניט אנצוהערען מיט פארשטעלטע ווערטער. ער האט באלד

דאָס ליעד פון ויהי בחצי הלילה, וועלכעס גיט איבער אַ־אַרי־טיש אַלע מיסטיש־פאַעטישע מעשיות, וועלכע האָבען זיך אַבגעשפּ עלט אין דער מיטעננאכט פון פּסח און צויבערט ארויס פון דער ווייט פון דער צוקונפט די נאולה־נאכט, דעם יום, אשר לא יום ולא לילה. אָט אין דער סדר־נאכט איז נעזעסען דער פרומער רב פון באכאראָך מיט זיין שענער שרה און האָט געפראַוועט דעם סדר. דער גייסט פון פרומען גלויבען און האָפנונג האָט זיך ארַאָבגעלאָזען אויף יע־נער סדר־נאכט אין דעם רב פון באכאראָך'ס הויז, און מיט אונענד־ליכען גליק האָבען נעשטראהלט שרה'ס שענע אידישע אויגען. אבער פלוצלונג קומען אריין צוויי פרעמדע געשטאלטען אין הויז, זעצען זיך ביים טיש און פארשטעלען זיך פאר אידען. און דער רב טוט א קוק אונטער'ן טיש און באמערקט א טויט קינד, וועלכעם אָט די פרעמדע געשטאלטען האָבען צוגעווארפען אין הויז, כדי באלד צו מאכען אן עלילת דם. דער רב ווערט בלאס ווי דער טויט, אבער אין איין אויגענבליק נעפינט ער ווידער זיין רוהיגקייט. ער גיהט כלומרשט ארוים זיך וואשען צום עסען, דערווייל כאפט ער זיין נע־ליעבטע שרה און אנטלויפט מיט איהר צום טייך, צום רהיין, וואו זיי שווימען די גאנצע נאכט מיט א שיפעל און דערגרייכען אויף מארגען די שטאדט פראנקפורט מיט איהר אידישען נעמא.

אין נעמא שטעהט ביים טויער יעקעל דער נאר, דער סימבאל פון אידישען פאלק אין גלות. יעקעל דער נאר, דאָס אידישע גלות־פאלק ציטערט פאר יעדער סכנה, און זינגט חד־נדיא, און טרויסט זיך, אז דער הקדוש ברוך הוא וועט קומען און וועט אַבצאָהלען אלע אידישע שונאים פאר אלע אידישע צרות. בעשאפענדיג די גע־שטאלט פון יעקעל דעם נאר, שרייט היינע אויס ביטער וועגען דעם אידישען פאלק: „פאלשע פרוינד היטען זיינע טויערען פון דרויסען און דרינען זענען זיינע שומרים נארעשקייט און מורא."

אין דריטען קאפיטעל פון „רבי פון באכאראך," וועלכען היי־נע האָט שוין נעשריבען נאך זיין שמד, פיהרט היינע אריין אין דער ערצעהלונג גאנץ אונגעשיכטליך דאָן יצחק אברבנל פון שפאניען. ער שילדערט איהם ווי א פראקטישען נענום מענש, וועלכער ליעבט

כאראך." דער ראמאן איז געבליבען א פראגמענט. וואהרשיינ־
ליך איז דער גרעסטער טייל פון איהם שפעטער פארברענט געוואָ־
רען אין א שרפה אין דעם הויז פון היינע'ס מוטער. אבער אט דער
פאעטישער פראגמענט איז א גרויסער לויבנעזאנג אויף דאס אונ־
שולדיג פערפאלגטע, מיספערשטאנענע, אבגעוונדערטע, פראכ־
טעטע און געפירכטעטע אידישע פאלק אין דער געשיכטע. עס איז
דער שטארקסטער פערזוך היינעס אויסצוגיסען זיין „יודען־שמערץ"
אין דער פארם פון א ראמאן. דאס בוך איז ארויס־
געשטראמט פון היינע'ס טיעפער ליעבע צו זיין שטאם און פון
דער באוואונדערונג פאר דעם אידישען שיקזאל, ווי היינע זעלבסט
זאגט וועגען זיין פראגמענט, און דערפאר דארף עס זיין נאך
היינע'ס מיינונג אונשטערבליך.

פסח צום סדר אין דעם אידישען געטא אין דער דייטשער
שטאדט באכאראך, אין מיטעלאלטער, איז די ערשטע סצענע פון
ראמאן. די סדר נאכט איז זייט יאהרטויזענדען געווארען דאס
טיפזינניגסטע סימבאליש רייכסטע און הייליגסטע בילד פון דעם
אידישען נאציאנאלען און פאמיליען־לעבען. ביי קיין פאלק פון
דער מענשליכער געשיכטע איז ניט אויסגעווארקסען אזא גייסטיג־
רעליגיעזע פאמיליען־צערעמאניע, אין וועלכער דער גאנצער שיק־
זאל, די גאנצע שענקייט, דער גאנצער שרעק, די גאנצע איבער־
לעגענהייט, די אינוועניגע מאכט, די האפנונג, דער אידעאל פון
דער ראסע האט געפונען אזא פאעטישען אויסדרוק. רעליגיאן, ge־
שיכטע, לעבען און האפנונג גיסען זיך אין דער סדר־נאכט צונויף
צו איין ערהאבענעם יום־טוב. אלע אידען שטעהען אונטער דער
מאכט פון דער סדר־נאכט, וועלכע איז די פאעטישע אויפלעבונג
פון דער אידישער געשיכטע.

מיט דער סצענע פון סדר הויבט זיך אן דער „רב פון
באכאראך". מיט יענער נאכט, אין וועלכער דער ערשטער מאיעס־
טעטישער פראלאג איז: כהא לחמא עניא, וועלכער קלינגט שוין
באלד אוים אין דער מענשען־פארבריעדערונג, כל דכפין יתי ויאכל,
און אין דער גאולה־האפנונג, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין.
און דער העכסטער דראמאטישער מאמענט פון דער סדר־נאכט איז

שלעכטע געזונדהייט ערלויבט עס איהם ניט און ער דריקט זיך אויס אין א בריעף צו מאזער אין פאגלענדע ווערטער: „עס איז זעהר ניט שען פון אונזער גאט, דאס ער פלאגט מיך יעצט מיט די דאזיגע שמערצען. עס איז זאגאר ניט־פאלויטיש פון איהם, ווארום ער וויס, אז איך ווייל פאר איהם יעצט אזוי פיל טאן. אדער איז דער אלטער בארען פון סיני און דער זעלבסטהערשער פון יהודה אויך אויפגעקלערט געווארען און האט ארבעווארפען זיין נאציאנאליטעט און זאגט זיך אב פון זיינע אנהענגער צוליב אייניגע אונבאשטימטע קאסמאפאליטישע אידעען?" — מען זעהט ווי פיעל שפאט און סארקאזם היינע האט פאר די קאסמאפאליטישע אידעען פון די אידען פון זיין צייט, ווען אידענטיפיצירען אויפקלערונג מיט אנטלויפען פון דער איינענער נאציאן.

• פון יענער עפאכע פון זיין שטארקען „יודען־שמערץ", ווען כער איז אן אבקלאנג פון ביראן'ס ווען טשמערץ, שטאמט זיין „מעמואר איבער פויליען". היינע האט געמאכט א רייזע איבער פויליען און גיט א באשרייבונג פון די פוילישע אידען פון יענער צייט. די אונקולטור און דער פאנאטיזם פון די פוילישע אידען מאכט ניט אויף היינע קיין אבשטויסענדע ווירקונג. פארקערט באוואונדערט ער אין די פוילישע אידען זייער נאציאנאלע נאנצקייט, זייער טרייקייט און אידישען מוט. ער שטעלט נאר די אונווייסענדע פאנאטישע פוילישע אידען אלס ביישפיעל פאר דער אויפגעקלערטער בערלינער אידישער געמיינדע „אין איהר שטאטספאפירענער הערליכקייט." אויך האט היינע א פארשטענדניש פאר די סאציאלעקאנאמישע ראלע פון די פוילישע אידען, ווען ער זאגט, דאס זיי זענען דער „דריטער שטאנד," דער מיטעלקלאס פון פוילען.

היינע איז אין נאנצען דאמאלס פארזונקען אין אידישע מאטיוען, אין דער אידישער ווירקליכקייט און אידישע חלומות. ער שטודירט די אידישע געשיכטע, באזונדערס די גלאנץ־עפאכע פון אידישען גלות, די שפאנישע צייט. דער אידישער מארטירערטום, די אידישע פארגיינסטיגונג, דער אידישער געשיכטס־וואונדער, דאס אידישע רעטענים, ציהען אן שטארק זיין דיכטעריש נשמה, און ער הויבט אן דאמאלס צו שרייבען זיין ראמאן: „דער רב פון באר־

דער פּאַראיין האָט גוט געוואוסט זייגע שטרעבונגען און זיין טע־
טיגקייט. אין יאָהר 1822 האָט זיך היינע אַנגעשלאָסען אן דעם
דאָזיגען פּאַראיין. און האָט דאָרט אַנגעהויבען ענטוויקלען א פיל־
זייטיגע טעטיגקייט.

פון יענער צייט שטאַמען זיינע בריעף צו מאָזער און אַנדערע,
אין וועלכע זיין אידישער נאַציאָנאַלער געמיט קומט אזוי מעכטיג
צום אויסדרוק. פּארשטעהט זיך, אז די רעפּאָרם און די אסימי־
לאציאָן, די צופּאַסונג פון דער אידישער רעליגיאָן און דעם אידי־
שען לעבען צום דייטשטום האָבען אין היינע'ס נשמה נאָר געקענט
ארויסרופען דעם טיפסטען ווידערנעפיהל. ער האָט אין יודענטום
געזוכט אַריגינעלען לעבענסכח, קאמף געגען דער וועלט, מוטיגע
טרייקייט צו זיך זעלבסט. ווי מערקווירדיג נאציאָנאל, כמעט
ציוניסטיש, קלינגען היינע'ס ווערטער, וועלכע ער שרייבט אין
יאָהר 1823 צו זיין פרייַנד וואהלוויל, וועלכער האָט געקעמפט פאר
די אייַנפיהרונג פון רעפארמען אין דער סינאגאגע: „איך ערוואַרט
פיל פון זיין (צונצס) פרעדיגען, אבער פּארשטעהט זיך קיין
התרוממות הנפש אוו זאנפטע זעלעען־פּלאסטער, נאָר עפּעס פיעל
בעסערעס, די אויפרעגונג פון קראפט. עס
פעהלט קראפט דעם פאָלק ישראל. אייניגע מאוזליעס־חירורגען
האָבען נעוואָלט הייַלען דעם קערפער פון יודענטום פון זיינע הויט־
געשווירען דורך אַדער־לאָזען. דורך זייער ניט געשיקטקייט און די
שכל'דיגע באנדאזשען מוז אבער דאָס פאָלק ישראל פארבלוטען.
הלואי זאל באלד די פארבלענדונג אויפהערען, אז דאָס הערליכע
ליענט אין דער מאכטלאָזיגקייט, אין דעם אבזאנען זיך פון יעדער
קראפט, אין דער אייַנזייטינער פארניינונג. מיר האָבען
מעהר ניט קיין קראפט צו טראגען א בארד, צו פאסטען, צו חאר־
סען און פון שנאה צו דולדען: דאָס איז דער מאטיוו פון אונזער
רעפארמאציאָן"... דאָס קלינגט ווי א ציוניסטישער אויסגעשריי,
וועלכער וועגדעט זיך געגען די אידישע געפאַלענקייט און דערשרא־
קענקייט פון גלות.

ער וויל שרייבען אן ארטיקעל וועגען דעם „נרויסען יודען־
שמערץ" פאר דער צייטשריפט פון קולטור־פּאַראיין, אבער זיין

דיקאלער אידישער אינטעליגענץ אין בערלין (1819), איז געווען דער אויסדרוק פון דעם נייעם וועלטליך־נאציאנאלען גייסט, וואס האט אויף אן אויגענבליק זיך באפעסטיגט אן דעם אידישען באוואוסטזיין, אבער איז גלייך אבגעשטארבען. די גרינדער פון דעם פאראיין זענען געווען ניט־רעליגיעזע אידישע איטנעלינענטען, עדוארד גאנז, מאזער, צונץ, צו זיי האבען זיך שפעטער אנגעשלאסען מארקום, בן־דוד און אנדערע. דאס זענען געווען נאכפאלגער פון דער נייער דייטשער פילאזאפיע, תלמידים פון הענעל, פאר וועמען די אידישע רעליגיאן האט פארלארען איהר ווערט. אבער דער אידישער ראסען־באוואוסטזיין גען דער אידישער פאטריאטיזם האט ביי זיי שטארק געלעבט. די אידען־פארפאלגונגען, וואס האבען זיך דעמאלט באוויזען, האבען געגעבען דעם פאראיין נאך א באזונדערען אינהאלט. די ציעלען פון זייערע באשטרעבונגען זענען געווען פאר זיי זעלבסט ניט קלאר, און ניט באשטימט. זיי האבען געוואלט אנשליסען די קולטורעל אבגעשטאנענע אידען אן דער איראפעאישער קולטור, אבער זיי האבען פון דער אנדער זייט נעוואלט אויפהאלטען די איראפעאיש געבילדעטע אידען אין יודענטום. אין דער פארשונג פון דער אידישער פארגאנגענהייט און געגענווארט, פון דער אידישער געשיכטע, קולטור און לעבענספארמען האבען זיי געגלויבט צו געפינען די ווערטען, וועלכע זאלען בארעכטיגען די אידישע עקסיסטענץ, אן אינהאלט פאר זייער אידישקייט. דער עלעמענט פון נאציאנאלער צוקונפט האט נאטירליך געמוזט פעהלען דאמאלס אפילו ביי דער ראדיקאלסטער אידישער אינטעליגענץ, און דערפאר האט סוף כל סוף דער קולטור־פאראיין ניט געהאט קיין קיום און האט זיך אויפגעלעזט, נאכדעם ווי זיינע אנפיהרער, מיט אויסנאהם פון צונץ, זענען אין קורצער צייט איבערגענאנגען צום קריסטענטום. אבער דעם קולטור־פאראיין זענען ניט פרעמד געווען אידישע נאציאנאלע אידעען, הגם נאך אין טונקלער אונבאשטימטער געשטאלט. כאראקטעריסטיש פאר דעם קולטור־פאראיין איז, דאס עמנואל נח פון באפאלא, וועלכער האט אין יענער צייט געוואלט גרינדען א אידישע טעריטאריע אין נייאנארא פאלס, איז געווען אן עהרען־מיטגליד פון פאראיין, און

פון א אידישען באנקיר, וואס האט שפעטער נעהיראט אייניעם פון די באדייטענדסטע מענער פון דער צייט, פאן וואהרנהאגען, און האט זיך נאטירליך נעטופט. זי איז נעווען דאמאלס די גלענצענדסטע און גייסטרייכסטע פרוי, ניט נאר אין דייטשלאנד, נאר פיל־לייכט אין דער גאנצער וועלט, די אנזאנערין פון דעם נייעם טיפ פון דער באגאבטער פיין פיהלענדער עסטעטישער צוקונפטס־פרוי, וועלכע איז א ברונעז פון העכערער אינספיראציאן, א קונסט־פרא־דוקט אין איהר לעבען און עמפינדען, אין איהר באציהונג צו דער אומגעבונג. זי איז זעהר נאהענט צו היינע דורך איהר איידעלען שטרעבען און דורך איהר טראגישען אידישען ליידען. ווי היינע וואהרצעלט רחל וואהרנהאגען טיף אין יודענטום, אין דער אידישער ראסע, אין דער אידישער פאמיליע, אין דער אידישער אריגינעלער וויטקליכקייט. דער אידישער נאציאנאל־נעפיהל, באוואוסטזיניג און אונבאוואוסטזיניג, איז ביי רחל לעווין, אזוי ווי ביי היינע, דער לייטמאטיוו פון איהר גאנצער זעלישער דראמע, וועלכע זי האט דורכגעמאכט אין איהר לעבען. ווי היינע איז זי אידיש און ראדי־קאל, זי איז אן עסטעטישע סאציאליסטין, א טיפע און באגייס־טערטע נאכפאלגערין פון סען סימאן. רחל וואהרנהאגען האט מעהר פאר אלעמען פארשטאנען דעם אידישען טראגישען דיכטער און האט צוריק אין זיין שוים אויסגענאסען איהר גאנצען אונענדליכען אידישען ליידען. היינע שרייבט אין יאהר 1833 נאך רחל וואהרן־האגענס טוידט: „די צייט איז נאך ניט געקומען און וועט נאך ניט קומען אזוי גיך, וועו איך וועל דארפען זאגען אלץ, וואס רחל האט אין נעריהרטע שטונדען זיך פאר מיר מתודה געווען פון איהר טיעפסטער נשמה." דאס באציהט זיך אויף איהר אידישקייט, אויף איהר אידישען צער און אידישע נויט. דורך די באיהרונג מיט דיזער מערקווירדיגער אידישער פרוי איז היינע'ס אידישע ליידען נאך מעהר פארטיעפט און פאראייעלט נעווארען.

אין יענער צייט טרעט אריין היינע אין דעם באקאנטען „פעראיין פאר דער קולטור און וויסענשאפט פון אידען." און וועדט דער אינטימער פרייגד טיט איניגע פון זיינע סיחרער. דער קולטור־פעראיין, וועלכער איז נעגרינדעט נעווארען פון דער ראי־

כדי דערט צו שטארבען. אבער עס ציהט אלמנזר'ן צוריק נאך שפא־
ניען, ווארום ער שמאכטעט נאך די זיסע ליפען פון צולייפא, ווי
„דער זאמר פון מרבר נאך דעם מארגען־טוי." באלד שטעהט ער
אין דער פינסטערער נאכט פאר אלים ליכטיגען שלאם. ער ווייל
אננעהמען צולייפאס נייעם גלויבען, דיענען איהר קריסטליכען
גאט, ווארום די ליעבע איז איהם הייליגער, איידער גאט און ראסע.
אבער מארגען דארף צולייפא חתונה האבען מיט דאן ערריקא, און
אלמנזר בעשליעסט ארויסצורייסען זיין גליעבטע פון פאלאץ און
מיט איהר אנטלויפען. מיט האסאן'ס הילף גליננט עס איהם
צולייפא צו רויבען און מיט איהר צו אנטלויפען אויף די בערג. ער
הערט אבער פלוצלונג דעם קלאנג פון כלי זין און די טריט פון די
מענשען און ער ווארפט זיך צוזאמען מיט צולייפא אראב פון די
בערג אין דעם אבגרונד פון טויט, כדי ניט געשיידט צו ווערען
פון זיין גליעבטער. אונגליקליכער אלמנזר! דאס איז נאר גערע־
מען זיין פאטער אלי, ווילכער איז א אונגליקליכער ערות פון דעם
מראגישען סוף פון די גליעבטע.

עס איז א מאטיוו פון דעם אידישען מארטיראלאגיום, א אנ־
קלאנג געגען די קריסטליכע פארפאלגער פון אידישען פאלק, אן
אויסרוף געגען די אידישע פארריעטער און אונטרייער, א וואונק אויף
זיין צייט און אויף דער לאגע פון אידען אין זיין ציים. און די אידישע
מאטיוון און טענדענצען ווערען דורכגעפאכטען פון דעם אייגע־
נעם ליעבעס־מאטיוו און ליעבעס־ליידען פון דעם דיכטער.

יענע צייט ווען „אלמנזר" איז געשריבען געווארען, דער
אנהויב פון די צוואנציגער יאהרען פון פאריגען יאהרהונדערט,
איז נעווען די בליהונגס־צייט פון חיינע'ס אידישער שטימונג. פון
יענער שטימונג איז נעבוירען געווארען די טענדענץ־טראגעדיע
„אלמנזר", און יענע שטימונג קלינגט אב אין זיינע בריעף צו זייגע
אידישע פרייגד, אין זיין נאנצען אינטימען אידישען פארקעהר.
דאס איז די יונגע ענטפאלטונג פון זיין אידישען גמיט, דער
ערשטער אונרוהיגער אויסבליצען פון זיין אידישער נשמה.

אין יענער צייט באקענט זיך חיינע מיט דער בריטטער אי־
דישער פרוי רחל ווארנהאגען. רחל לעווין איז נעווען די טאכטער

דעם „בלשצר" מאָטיוו, געהאט א ווירקונג אויף היינע. מענשליכע גרויס און מאכט זענען רויך און אש, און נאָר גאָט'ס וואָרט און דעם נביא'ס אָנזאג איז אמת, — דאָס איז דער זין פון היינע'ס בלשצר. מיט פרומען רעליגיעזען פעסימיזם הויבט אָן דער אידישער דיכטער זיינע דיכטונגען. דעם דיכטערס „יונגע ליידען" געפינען אזא טיעפען פאָעטישען אבקלאנג אין „בלשצר".

„בלשצר" איז נאָר א שטיקלער אויסגום פון היינע'ס אידישער נשמה. די טראגעדיע „אלמנזר" איז שוין א הויכער שטארקער אויסגעשרייי פון דעם איד אין היינע. עס איז אבגעשלאָסען אין דעם אנהויב פון די צוואנציגער יאהרען, וועו דער דיכטער האָט געלעבט אין בערלין, האָט פארקערט אין הויז פון דער באדימטער רחל וואַרנהאגען און איז געשטאַנען אין פארבינדונג מיט די גרעסטע אידישע אינטעליגענטען פון דאמאליגען בערלין. ביידע גרויסע ליידען פון זיין יונגען לעבען, זיין ליעבע און זיין אידישקייט, בויסען זיך צונויף אין זיין „אלמנזר".

דער שפאנישער קעניג פערדינאנד דער קאטאליישער און די קעניגין איזאבעלא בעשליסען די אידען און די מאורען (מאהאמאדאנישע אראבער) צו פארטרייבען פון שפאניען. אונטער די מאהאמעדאנער, וועלכע ווערען פארטריבען פון דעם קרסטליכען קעניג, מיינט היינע אייגענטליך די אידען, וואָס זענען פארטריבען געוואָארן פון שפאניען. דורך די פארבייטונג פון אידען אויף מאהאמעדאנער פארשליייערט היינע די טענדענץ פון דער טראגעדיע, וואָס איז אויך געווענדעט נגעגן די פרייסישע רעגירונג און די אידען־פארפאלגונגען פון זיין צייט. אלי וואַרפט זיך אונטער דעם צוואנג פון דער שפאנישער מאכט, ווערט אונטערי דעם מאהאמעדאנערטום, האָסאן איז אבער פעסט אין זיין גלויבען, ער איז די פארקערפערונג פון דער אידישער ראסען־פעסטקייט. צולייכא, אלים טאכטער, נעהט אויך איבער צום קריסטענטום ווי איהר פאטער, אבער זי גלויבט באמת אין יעזוס און איז אויפריכטיג. אלמנזר, וועלכער איז היינע זעלבסט, האלט דאָס נעזעץ פון ליעבע העכער, איידער אלע רעליגיעזע נעבאָטען. אלמנזר מיט זיין פאטער אברהאָם נעהט אוועק אין דער הייליגער שטאָדט פון אראביען,

וואָרט פאר דעם אידישען דור. זיין אונגליקליכע ליעבע מיט דער קווינע אמאליע האָט זיין הארץ פארוואונדעט און פארבלוטינט נאָך אין זיין יוגענד. און די גאנצע וועלט איז פארזונקען אין זיין ליעבעס־ליידען. און היינע איז געוואָרען דער טראגישער אידישער דיכטער אין דער איבערגאנגסצייט און פארווירונגס־עפאָכע פון דער אידישער געשיכטע. דער שרש פון זיין נשמה, זיין אינוועניגער וועזען האָט איהם געצוינגען צום פאָלק ישראל, צו ציון, צום אידישען מארטירערטום, צו דעם אידישען גאָט און דער אידישער רעליגיטעט. די ניט־אידישע און די אידישע ווירקליכקייט· האָבען איהם געטריבען צו פארצווייפלונג, צו רעזיגנאציאָן און אפילו צו שפאָט און ציניזם. און ער איז אין משך פון זיין גאנצען לעבען געוען א פוואליע פון דעם, פון איהם אזוי אָפט באזונגענעם, רוישענדען ים, וועלכער שטייגט בארג ארויף און זינקט טאל אראָב און וואָרט פון דעם געהיימניספולען אבגרונד וויידער געטריבען צו אויבּיגער אונרוה. ביז ביים אונטערגאנג פון זיין לעבען האָט זיך דער סוף געטראָפען מיט דעם אָנהויב, און זיין קלאָרער וויליענדער באוואוסטזיין האָט דערקענט און פריי ווידער דערלעבט דעם שרש פון זיין נשמה. דער קרייז האָט זיך געשלאָסען.

II.

„בלשצר" איז דאָס ערשטע אידישע נעדיכט, וואָס היינע האָט נעדיכטעט. אפשר איז דאָס זיין ערשטעס נעדיכט בכלל. וואָרום היינע אליין שרייבט, דאָס ער האָט דיזעם נעדיכט אננעהויבען צו בעארבייטען, בשעת ער איז געווען ערשט זעכצעהן יאָהר אלט. אין זיין לעצטער ענדגילטיגער פארם איז ער ארויס פון דעם דיכטער'ס פערער נעווים אין א שפעטערען עלטער. אָט דאָס ערשטע נעדיכט היינע'ס איז א ביבלישער מאָטיוו. די פאָלקישע אויבערערצעהלונג פון אלע גרויסע נעשעהענישען פון פאָלק ישראל אין דער הגדה, וועלכע קלינגט אויס אין דעם רעפרען: ויהי בחצי הלילה, דערוועקט היינע'ס מוזע צו זיין נעדיכט בלשצר. נעווים האָבען בייראנס „העברעאישע מעלאָדיען", וועלכע באהאנדלען אויך

ציפאציאן האבען ענטווערטעט דעם נאציאנאליזם און האבען נע־
מאכט פון דער נאציאנאלער טראדיציאן א סכנה פאר דער אידי־
שער נלייכבערעכטיגונג און דער סאציאלער דערהויבונג. אין
קאמף פאר עמאנציפאציאן און אין דער שטרעבונג צו אויפקלערונג
און געזעלשאפטליכען ערפאלג האט די אסימילאציאן צום סוף
געפיהרט צו א באוואוסטזיניגער שמד־באווענונג און צו דעם
סיסטעמאטישען אנטלויפען פון אידישען פאלק. פון דער אנדערער
זייט האט זיך אין יענע יאהרען אנגעהויבען א גרויסע אידען־
פיינדליכע באווענונג, אין צוואמענהאנג מיט דער דייטש־נאציא־
נאלער באווענונג נאך דער פארטריבונג פון נאפאלעאן. „בשעת די
קאץ איז פארשוואונדען, זענען די מייז ארויסגעקראכען פון זייע־
רע לעכער," אזוי האט בערנע באשריבען יענע טרויעריגע רעאקציא־
נערע צייט, וואס האט זיך אנגעהויבען נאך נאפאלעאן אין דייטש־
לאנד. דער גערמאנישער העס! העס! האט ווידער אנגעהויבען קלין־
גען אין דייטשלאנד און דער פאטריאטיש אויפגעהעצטער המון
האט זיך ארויפגעווארפען מיט ווילדען כעס אויף די אידישע גאס.
די אסימילאציאנס־באווענונג האט דאדורך געליטען א מאראלי־
שען קלאפ, די שמד־באווענונג האט זיך פארקערט געריסען פאר־
ווערטס, און די אלגעמיינע פארווירונג און אינווענדיגע צוריסענ־
קייט האט דערגרייכט איהר דראמאטישען הויך.

דאס איז געווען די אידישע סביבה, פון וועלכער דער אום־
וואקסענדער היינע האט געדארפט שעפען מאטיווען פאר זיין
ליער, דיזע פארצווייפעלטע און פארלאָרענע אומגעבונג האט דער
פאעט געדארפט שטארקען אדער ברעכען, אדער פון איהר פערר־
טעריש און טראגיש אנטלויפען. צו טיף און אינווענדיג אידיש
איז געווען היינע, כדי ער זאל קענען ווענדען דעם רוקען צו זיין
אידישער וועלט און דערמיט פארלייקענען דעם שרש פון זיין
נשמה. צו מאכטלאָז איז געווען די נאנצע וועלט און צו ווערטלאָז
קולטורעל דאס אידישע פאלק פאר א אידישע רענעסאנס באווע־
נונג. היינע איז נעווען צו ווייניג ווילענס־מענש, זיין נשמה איז נע־
ווען צו פיעל צוריסען און צושפאלטען אין פיעל קינסטלעריש און
קולטורעלע חלקים, דאס ער זאל געפינען דעם בעלעבענדען דיכטער־

דער ווירקונג פון דער ערינערונג אן דיזער בן תורה, שנאָרער אוו אי־
דישען נע ונר'ניק... מעהר ווי יערע אנדערע פאמיליען־פיגור, מיט
אויסנאהמע פון זיין שטארק געליעבטער מוטער. האט איהם צוגע־
צויגען די נעשטאלט פון דעם עלטער־פעטער שמעון פאן נעלדערן.

צו דער אינוועניגער נעניאליטעט פון היינע קומען צו די
מוטער, דאם עלטערן־הויז, די פאמיליען־טראדיציאנען, דאם בי־
סעלע אידישע פרומקייט, וועלכע גיבען א באזונדערען לעבערינגען
אינהאלט צו זיין אידישקייט. די אידישע פרומקייט פון זיין הויז
איז אבער נאר א בלאסע ערינערונג אן די פיהרונגען פון אמאל,
די אויפקלערונג אוו אידישע אינדיפערענץ פון דער צייט האט
זיך נאנץ באזונדערם אויסגעדריקט אין זיין אייגענעם עלטערן־
הויז. היינע אליין שרייבט אין זיינע שפעטערדינע בריעף, אז זיין
פאמיליע האט איהם צוגערעדט זיך צו טויפען, אבער ער אליין
האט דערצו ניט געקענט זיך ענטשליסען. זיין ערציהונג בעקומט
ער אין א ליצעאום, וועלכער שטעהט אונטער דער אויפזיכט אוו
פיהרונג פון קאטאליש גייסטליכע, אוו אויסערדעם לערנט איהם
די אויפגעקלערטע מוטער די פערשידענסטע וועלטליכע בילדונגס־
נעגענשטאנדען אוו קונסטען. אין זיין נעבורטס־שטאדט דיסעל־
דארף, ווי איבערהויפט אין דער נאנצער נעגענד בייס ריין, שוועבט
דאמאלס, אין דער צייט פון די נאפאליאנישע מלחמות, דער
פראנצויזישער גייסט. דער נעניאלער אידישער אינגעל היינע
וואקסט ארויס פון א אינוועניג צוריסענער אידישער פאמיליע,
וואקסט אריין אין דער דייטשער קולטור, אוו איז באגייסטערט
פאר דאס פרעמדע פראנקרייך, פאר דעם פראנצויזישען גייסט אוו
פאר דעם עראבערער נאפאליאן.

די דייטשע אידען פון יענער צייט זענען נעווען אינוועניג
צוריסען, אונזיכער אין זיך וועלבסט, האבען פארלאָרען דעם נאט
פון דער פערגאנגענהייט אוו ניט נעפונען קיין אידעאל אוו לע־
בענסזין פאר די צוקונפט. די אויפקלערונג אוו דער ראציאנאליזם
פון יענער צייט האבען אונטערנעגראבען די יסודות פון דער אי־
דישקייט פון נעסטא. די עכאנציפאציאן אוו דער קאמף פאר עכאנ־

דעם ראציאָנאליזם, דורך דער אויפקלערונג און די אסימילאציאָנס־טענדענצען פון דער צייט. די פאמיליע איז שוין שטארק אנגע־ריהרט מיט אייראָפעאישער קולטור, וועלכע האָט פערוואנדעלט די אידישקייט אין אן ערינערונג. דער זיידע איז נעווען א דאָק־טאר, דער פאָטער איז א רייכער סוחר, אייראָפעאיש־אסימילירט, די מוטער, א געבאָרענע וואן גלעדערן פון האָלענדישע אידען, איז אן אויפגעקלערטע. אבער אלע אידישע טראַדיציאָנען לעבען נאָך אין דער פאמיליע אלס פאָעטישע פאמיליען־זכרונות, אלס שטאָס־ערינערונג פון א אמאָליגען רעליגיעזען ערנסט. אין דער פאמיליען־אטמאָספערע שוועבען נאָך זכרונות פון שטארקע אידישע פינורען, אן וועלכע די פאמיליע דערמאָנט זיך מיט באהאלטענער באוואונ־דערונג.

אזא מערקווירדינע אידישע פינור אין דער פאמיליע פון היינע איז נעווען סימאן וואן גלעדערן, היינע׳ס עלטערפעטער, וועלכער איז נעשטאָרבען אין יאָהר 1774. דאָס איז נעווען א רייזענדער, א למדן, א שנאָרער, אן אוואנטיוריסט, ווי זיי פלעגען זיך טרע־פען צווישען אידען אין זיבצעהנטען און אכטצעהנטען יאהרהונ־דערט. ער האָט ארומגעריזט די גאנצע וועלט, איטאליען, ענג־לאנד, מצרים, ארץ ישראל, האָט זיך ארומגעטריבען אין אלע אי־דישע קהלות, האָט אומעדום פארפיהרט מחלוקות און האָט זיך אין קיין אָרט ניט געקענט האלטען. ער האָט אליין ניט געוואוסט, וואָס ער וויל און וואָס ער זוכט אין דער וועלט, און איז נעווען א וויידערקול פון די אונרוהינע מענשען און שטורמען, וועלכע האָבען זיך נעטראָגען אין יודענטום אין זיבצעהנטען און אכטצעהנטען יאהרהונדערט, זייט דער צייט פון שבתי צבי. פון דיזען פלעטער־פעטער רעדט היינע אין זיינע מעמוארען: „ער איז נעווען האלב א פאנטאסט, וועלכער האָט געמאכט פראפאנאנדא פאר קאסמאפא־ליטישע וועלטבענליקענדע אידעען, האלב אן אוואנטיוריסט, וועל־כער ברעכט דורך אין נעפיהל פון זיין אינדיווידועלער קראפט די גרענעצען פון א צופויל־טער געזעלשאפט. יעדענפאלס איז ער נע־ווען א מאן.“ דאָס איז אפשר ניט דאָס ריכטיגע בילד פון שמעון פאָן גלעדערן. יעדענפאלס איז היינע געשטאנען שטארק אונטער

טישע בעלי משלים פון אנדתא און מדרש. אפילו די דיכטער־פילאזאפען פון אידישען מיטעלאלטער יהודה הלוי, אבן עזרא, בן גבירל, אלחריזי, ווארצלען מיט אלע זייערע נשמה־שרשים אין די אונענדליכע טיפענישען פון יודענטום, הגם זיי האבען נעהאט א אינוועגדינג בעריהרונג מיט דער ארומינער וועלט, שפראך פילא־זאפיע. זיי זענען גובר די גאנצע וועלט פון פרעמדען נייסט מיט דעם אידישען שמע ישראל, זיי ברייננען אלע קולטורען און פילא־זאפיען מיט שטאלצער פרומקייט אונטער דעם הייליגען בארג סיני. די תורה איז דער אויביגער אמת, און די פרעמדע פילאזאפיע און קולטור איז דער גלענצענדער אבער פאריבערגעהענדער שיין.

„ואל תסתכל בחכמת יונית
אשר אין לה פרי כי אם פרחים."

די חכמת יונית, די גריכישע פילאזאפיע איז ניט קיין פרוכט נאר בלומען. וועלכע נארען אפ די חושים. דעם זינען און פארוועל־קען ניט ברענגענדיג קיין נוצען. אזוי שטעלט יהודה הלוי די גאנצע שיינבארע וועלטליכע קולטור און פילאזאפיע געגען דעם אמת פון דער תורה.

היינע איז אין דעם שרש פון זיין נשמה אידיש, אויסשליסליך אידיש. אויך זיין נשמה איז געשטאנען אמאל אונטער דעם בארג סיני, וועו דער גאט פון די ראסען האט דארט אויף אויביג פאר־זאגט: לא תעשה לך אלהים אחרים. יענע מדבר־נשמה, וואס איהר עלעמענט איז די אידעע און ניט די פרייד, איז פארוואנעלט נע־ווארען און מגולגל געוואָרען אין היינריך היינע אין יאהר 1797 בייט זונען־אויפנאנג פון נייניצעהנטען יאהר הונדערט. היינע'ס נשמה, וועלכע ווארצלט אין מזרח, וועלכע איז א באזונדערע קא־טעגאריע פון דענקען. פיהלען און וועלען: היינע'ס אידישע נשמה און די ערשטע העלפט פון דעם נייניצעהנטען יאהרהונדערט אין דער אידישער געשיכטע, — דא ליענט דער שליסעל היינע צו פערשטעהען.

היינע'ס פאמיליען־טראדיציאנען זענען אידישע, אבער זיי זענען שוין פארשוועכט אין זייער שטארקייט און פולקייט דורך

I.

א טראגישער אידישער דיכטער, אפשר דער טראגישסטער דיכטער, וואס האט ווען עס איז באשטיגען דעם הייליגען בארג פון די מוזען, איז הייניריך היינע. און טראגיש איז ער אין זיין דיכטונג, זיין לעבען, זיין ליעבע, זיין ליידען, זיין פאטאס, זיין דענקען, זיין שפאס, זיין ציניזם, זיין הייליקייט, זיין שמערץ און זיין טוידט. יא, אפשר איז ער אין זיין שפאס און ציניזם, ווען ער לאכט פון גאס, דער וועלט אין זיך זעלבסט, נאך פיעל טראגישער, איידער ווען ער זיצט, ווי איוב אויף דער ערד און זיין רעאלער איך־שמערץ ניסט זיך צונויף מיט דעם מיסטישען אונענדליכען וועלט־שמערץ.

„וויסט דעם דיכטער דו פערשטעהן,
מוזט אין דיכטער׳ס לאנד געהן..."

מען קען דעם טראגישען פענאמען היינע נאר דאן פערשטעהען, ווען מען דרינגט דורך דעם פארבארגענעם וועזען פון היינע. זיין נשמה אנטפלעקט זיך פאר אונז, ווען מיר דערנעהען דעם טיפען געהיימניספולען שרש פון זיין נשמה. וואהרום דארט אין דעם שרש פון זיין נשמה, אין דעם אינווענדיגען וועזען פון זיין איך, אין דעם אויביגען קאמפף צווישען זיין אינטימער הייליקייט, זיין קדשי קדשים, און דער וואכערינקייט, פרעמדקייט און זינדיגקייט פון לעבען און וועלט, ליענט דער שליסעל צו זיין שאפונג, זיינע ווידערשפרוכען, זיין נויט, זיין אנזאג.

אלע גרויסע אידישע דיכטער ביז היינע זענען אייניהייטליכע, זיכערע, פעלזען־פעסטע נאטורען. זיכער און שטארק, ווי די נאטור, ווי דער אידישער גאט, דער אמת, די אידישע געשיכטע. שטארק דורך זייער גאט, זייער גלויבען, זייער פאלק ישראל, זייער ליעבע און זייער האס זיינען די נביאים, די זינגער פון תהלים, די פאע־

היינריך היינע, דער טראגישער אידישער דיכטער

פון

דר. נ. סירקין

Copyright, 1918
by
JEWISH BOOK AGENCY, INC.

חיינריך היינע.

ערשטער באנד:

היינריך היינע, זיין לעבען און זיינע ווערק.

פֿרויפֿעזאָרען פֿון פֿערלאג „אידיש"
1918 ניו־יאָרק, תרע"ח.

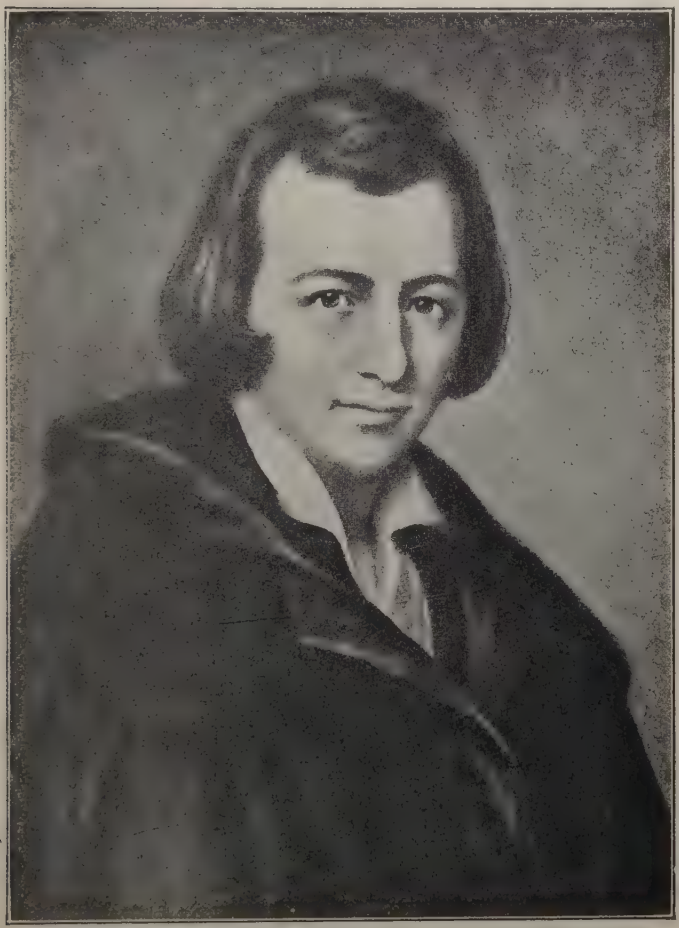

די וועלק פון היינריך היינע אין אכט בענד מיט א
ביאגראפיע פון ע. קאליישער און א פאדוואדט פון
דר. נ. סירקין, איבערזעצט פון: אייזלאנד ר., אפ-
ראנעל, ביאליק ה. נ., באראכאוויטש י. ל., גראס נ.,
האלפערן מ. ל., הערבערט ל. מ., י. נחום, לאנדוי ז.,
לילייפוט, מאני לייב, פינסקי ד., קיסין י., שוואדץ
י. י., שווייד מ., רייזען א., ראלניק י. און אנדערע.

ווילנע אויפלאגע.

NEWTON PUBLIC LIBRARY

ספרית עמים בפורטוגזית
יידיש
אוסקר בריי־וסטק
פורטוגזית
JEWISH PUBLIC LIBRARY, LONDON
MAR 04 1985